

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ШЕВЧЕНКО МАРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 025.2:005.922.52:004.932](477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

ОЦИФРУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Галузь знань — культура і мистецтво

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

 М. О. Шевченко

Науковий керівник: Кушнарєнко Наталя Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор

Харків — 2022

АНОТАЦІЯ

Шевченко М. О. Оцифрування фондів бібліотек України. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа. — Міністерство культури та інформаційної політики України, Харківська державна академія культури, Харків, 2022.

Дисертація є комплексним дослідженням особливостей оцифрування фондів бібліотек України. Запропоновано стратегічні напрями та базові організаційно-методичні засади вдосконалення організації оцифрування та формування цифрових колекцій у бібліотеках України. Розроблено інноваційні моделі організації оцифрування документної спадщини України. Здійснено компаративний аналіз закордонного та українського досвіду з реалізації проєктів оцифрування документної спадщини. З'ясовано сучасні світові тенденції оцифрування документної спадщини. Виявлено спільне та відмінне в підходах до оцифрування документів закордонних та українських бібліотек. Встановлено головні причини та чинники, які безпосередньо впливають на ефективність реалізації оцифрування в Україні. Надано рекомендації та визначено ключові напрями подальшого вдосконалення організації оцифрування в Україні.

Представлено феномен оцифрування документної спадщини як важливий складник бібліотечно-інформаційного виробництва, що продукує цифрові об'єкти та формує вагому частину цифрової культурної спадщини. Доведено, що оцифрування документної спадщини та формування цифрових колекцій забезпечують такі можливості: збереження крихких оригіналів рідкісних і цінних документів та унікальних примірників через вилучення їх з активного обігу та використання цифрових копій; отримання доступу до вмісту великоформатних документів або документів застарілих форматів; забезпечення онлайн-доступу до цифрових копій широкому загалу, зокрема й людям з інвалідністю, задля оперативного та повного задоволення їхніх освітніх, наукових та інших інформаційних потреб; популяризація історичних і культурних здобутків

України; довготривале цифрове збереження документної спадщини для прийдешніх поколінь тощо.

З потоку наукових українських і закордонних праць виокремлено шість основних груп, які: 1) складають загальне теоретико-методологічне підґрунтя щодо трансформацій бібліотечних установ та їхньої діяльності в умовах цифровізації суспільства; 2) розглядають технологію оцифрування, яка забезпечує збереження оригіналів документів та широкий доступ до цифрових копій; 3) вивчають різні типи й види документів, які є унікальними історичними джерелами інформації; 4) розкривають особливості оцифрування різних типів і видів документів; 5) описують практичний досвід оцифрування документів українськими та закордонними бібліотеками; 6) досліджують окремі аспекти та процеси оцифрування (критерії відбору; авторське право; техніко-технологічні аспекти; формування корпоративних проєктів; участь у міжнародних проєктах; інноваційні технології в контексті бібліотечної діяльності, зокрема аутсорсинг, краудсорсинг тощо).

Застосовано комплекс наукових підходів (соціокомунікативний, системний, структурно-функціональний, соціокультурний, аксіологічний, компаративний) та методів дослідження (джерелознавчий аналіз, термінологічний аналіз, метод моделювання, контент-аналіз, статистичний метод, соціологічні методи тощо) для досягнення мети дисертаційного дослідження та виконання завдань.

Уточнено зміст та обсяг таких понять: «оцифрування», «цифровізація», «цифрова реституція», «цифрова репатріація». Оцифрування (digitization) — сукупність послідовно виконуваних процесів (операцій) перетворення аналогових (фізичних) документів (паперових, аудіо- та відеодокументів тощо) у цифровий формат. Цифровізація (digitalization) — залучення, впровадження та використання цифрових технологій для оптимізації виконання низки операцій та процесів, виникнення нових моделей, напрямів і видів діяльності, які повністю ґрунтуються на цифрових технологіях.

Запропоновано використання терміна «цифрова реституція» для позначення процесу повернення цифрових копій документів, які були переміщені, нелегально

вивезенні або викрадені з території держави за різних умов, а «цифрова репатріація» — процесу повернення цифрових копій документів, які були вивезені під час воєнних дій.

Проаналізовано міжнародні, європейські та національні нормативно-правові акти, які регламентують оцифрування документної спадщини. З'ясовано, що міжнародні організації (UNESCO, IFLA тощо) активно підтримують оцифрування документної спадщини задля її збереження та забезпечення вільного доступу до неї. Встановлено, що в Європейському Союзі оцифрування документної спадщини має значну нормативно-правову базу, яка складається зі стратегій, декларацій та рекомендацій, які мають бути імплементовані всіма державами-членами в національні законодавства.

На основі студіювання нормативно-правових актів України, окремі положення яких безпосередньо чи опосередковано стосуються процесів оцифрування та формування національної електронної бібліотеки, зроблено висновок, що відсутність національної програми оцифрування документної спадщини призводить до неузгодженості дій бібліотек з оцифрування документів та відсутності інтегрованого національного цифрового ресурсу.

Охарактеризовано сучасний стан оцифрування документів бібліотеками України, серед головних ознак якого названо такі: 1) здебільшого проекти оцифрування започатковано в II пол. 2000-х — I пол. 2010-х рр.; 2) за масштабами реалізації проекти оцифрування є локальними, регіональними, національними, міждержавними та світовими; 3) більшість проектів в Україні є локальними, які генеруються національними/державними бібліотеками, обласними універсальними науковими бібліотеками та бібліотеками закладів вищої освіти; 4) рівень участі українських бібліотек у національних і міжнародних корпоративних проектах відповідає початковому етапу.

На основі застосування компаративного підходу виявлено суттєві відмінності між оцифруванням документів в Україні та розвинутих країнах світу: 1) в Україні кількісно переважають оцифровані книжкові та періодичні видання, а в інших країнах оцифровуються найрізноманітніші типи й види документів (телефонні

довідники, меню тощо); 2) в Україні оцифровуються лише документи, які не є об'єктами авторського права, а за кордоном для оцифрування таких документів бібліотеки отримують дозволи й ліцензії на їх використання та надають різні режими доступу до них; 3) в Україні організаційні моделі оцифрування мають незначний рівень корпоративності, а в багатьох країнах світу національні цифрові бібліотеки інтегрують ресурси різних типів документно-комунікативних установ (бібліотек, архівів, музеїв, галерей тощо).

Виявлено низку причин і чинників, які негативно впливають на сучасний стан оцифрування документної спадщини в Україні. Основними серед них є: відсутність національної програми оцифрування документів; недостатній рівень фінансування бібліотек; неналежне виконання положень нормативно-правових актів; відсутність єдиних технічних і технологічних стандартів оцифрування та формування цифрових колекцій; недостатнє ресурсне та кадрове забезпечення; низький рівень співпраці бібліотечних установ тощо.

Виокремлено дві взаємопов'язані концепції оцифрування бібліотечних фондів: суцільну та вибірковою. Суцільна концепція передбачає оцифрування всіх або переважної більшості документів; а вибіркова — оцифрування пріоритетних груп документів, першочерговість яких визначається за сукупністю змістових і формальних ознак. Зазначено, що відбір документів для оцифрування має відбуватися за низкою критеріїв, які розподілені на такі групи: загальні (для всіх документів); специфічні (для окремих видів і типів документів), спеціальні (внутрішні та зовнішні чинники). Наголошено, що перевага має надаватися рукописним книгам, стародрукам, іншим особливо цінним і рідкісним книжковим виданням, унікальним примірникам, періодичним виданням, аудіовізуальним документам.

Зважаючи на феномен оцифрування, виокремлено три підходи до оцифрування: презентаційний (оцифрування окремих документів), контекстний (формування контексту, пов'язуючи оцифровані документи між собою), знаннєвий (оцифрування в межах формування знаннєвих ресурсів).

Запропоновано інноваційні моделі організації оцифрування документної спадщини України, в основу яких покладено види документів за місцем їх збереження (побутуванням) та технології отримання їхніх цифрових копій. Документну спадщину розподілено на чотири групи: 1) документи, які зберігаються в українських установах культури та пам'яті; 2) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах в Україні; 3) документи, які зберігаються в закордонних установах культури та пам'яті; 4) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах за кордоном. Для отримання цифрових копій документів рекомендовано використовувати аутсорсинг, краудсорсинг, цифрову реституцію, цифрову репатріацію.

Обґрунтовано рекомендації та стратегічні напрями щодо вдосконалення організації оцифрування документів в Україні: 1) прийняття національної програми оцифрування документної спадщини; 2) визначення установи-адміністратора для координування робіт з оцифрування; 3) реорганізація системи бюджетування, поєднання державного фінансування та додаткових джерел фінансування; 4) стимулювання співпраці між бібліотеками та з іншими установами, здійснення моніторингу рідкісних і цінних фондів бібліотек України, формування єдиного реєстру оцифрованих документів та тих, які відібрані для оцифрування; 5) розроблення науково-методичного забезпечення різних аспектів і процесів оцифрування; 6) законодавче закріплення винятків для бібліотек щодо оцифрування документів, які захищені авторським правом, позакомерційних робіт та творів-сиріт.

Ключові слова: бібліотеки, фонди бібліотек, документна спадщина, оцифрування, проекти оцифрування, цифрові колекції, цифрові бібліотеки, національна програма оцифрування.

ABSTRACT

Shevchenko M. O. Digitizing the library collections of Ukraine. — Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the PhD Degree in the specialty 029 Information, Library and Archive Studies. — Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv, 2022.

The thesis is a comprehensive study of the features of digitization of the library collections of Ukraine. Strategic directions and basic organizational and methodological bases for improving the organization of digitization and formation of digital collections in libraries of Ukraine were proposed. Innovative models of digitization organization of the documentary heritage of Ukraine had been developed. A comparative analysis of foreign and Ukrainian experience in implementation of projects for digitization of the documentary heritage was carried out. Current global trends in digitization of the documentary heritage were clarified. Common and different approaches to digitizing documents from foreign and Ukrainian libraries were revealed. The main reasons and factors that directly affect the efficiency of digitization implementation in Ukraine were identified. Recommendations were given and key directions for further organization of digitization in Ukraine were identified.

The thesis presents the phenomenon of digitization of the documentary heritage as an integral component of library and information production, which produces digital objects and forms an important part of digital cultural heritage. It is proved that digitization of documentary heritage and formation of digital collections provide the following opportunities: preservation of fragile originals of rare and valuable publications, unique copies through their withdrawal from active circulation and use of digital copies; access to the contents of large-format documents or documents of outdated formats; online cross-border access to digital copies to the general public, including people with disabilities, to quickly and fully meet their educational, scientific and other information needs; popularization of historical and cultural achievements of Ukraine; long-term digital preservation of the documentary heritage for future generations, etc.

6 main groups were identified in the flow of scientific Ukrainian and foreign works, which: 1) form a general theoretical and methodological basis for the transformation of library institutions and their activities in the context of digitalization of society; 2) are devoted to digitization technology, which ensures the safety of original documents and wide and free access to digital copies; 3) study various kinds and types of documents as unique historical sources of information; 4) reveal the features of digitization of various kinds and types of documents; 5) describe the practical experience of digitization of documents by Ukrainian and foreign libraries; 6) study certain aspects and processes of digitization (selection criteria; copyright; technical and technological aspects; formation of corporate projects; participation in international projects; innovative technologies in the context of library activities, namely outsourcing, crowdsourcing).

A set of scientific approaches (socio-communicative, systemic, structural-functional, socio-cultural, axiological, comparative) and research methods (source analysis, terminological analysis, modelling method, content analysis, statistical method, sociological methods, etc.) was applied to achieve the goal of the thesis research and to perform tasks.

The content and scope of the following concepts have been clarified: “digitization”, “digitalization”, “digital restitution”, “digital repatriation”. Digitization is defined as a set of sequentially performed processes (operations) for converting analogue (physical) documents (paper, audio and video documents, etc.) to digital format. Digitalization is an attraction, implementation and use of digital technologies to optimize the execution of a number of operations and processes, emergence of new models, directions and types of activities that are completely based on digital technologies.

It was proposed to use the term “digital restitution” to refer to the process of returning digital copies of documents that were moved, illegally exported or stolen from the territory of the state under various conditions, and “digital repatriation” — the return of digital copies of documents that were taken out during military operations.

International, European and national regulatory legal acts regulating the digitization of the documentary heritage were analysed. It was found out that international organizations (UNESCO, IFLA, etc.) actively advocate digitization of the documentary

heritage in order to preserve it and to ensure free access to it. It is established that digitization of the documentary heritage in the European Union has a significant regulatory framework: strategies, declarations and recommendations that should be implemented by all member states in national legislation.

Based on the study of normative legal acts of Ukraine, some provisions of which directly or indirectly relate to the processes of digitization and formation of the national electronic library, it is concluded that the absence of a unified national program for digitization of the documentary heritage leads to inconsistency of libraries' actions for digitization of documents and the lack of an integrated national digital resource.

The thesis describes the current state of digitization of documents by libraries of Ukraine, among the main features of which are the following: 1) most digitization projects started in the II half of the 2000s-I half of the 2010s; 2) digitization projects are local, regional, national, interstate and global in terms of implementation; 3) most projects in Ukraine are local, generating national/state libraries, regional universal scientific libraries and libraries of higher educational institutions; 4) participation of Ukrainian libraries in national and international corporate projects is at the initial stage.

Based on the application of the comparative approach, significant differences have been identified between digitization of documents in Ukraine and in developed countries of the world: 1) digitized books and periodicals predominate quantitatively in Ukraine and a variety of kinds and types of documents are digitized (telephone directories, menus, etc.) in other countries; 2) only documents that are not objects of copyright are digitized in Ukraine, and abroad libraries receive permits and licenses for their use and provide different access modes to them; 3) organizational models of digitization have a low level of corporate identity in Ukraine, and national digital libraries integrate resources of various types of document and communication institutions (libraries, archives, museums, galleries, etc.) in many countries of the world.

A number of reasons and factors that negatively affect the current state of digitization of the documentary heritage in Ukraine had been identified. The main ones are: lack of a national program for digitization of documents; insufficient level of funding for libraries; improper implementation of the provisions of regulatory legal acts; lack of

unified technical and technological standards for digitization and formation of digital collections; insufficient resources and personnel; low level of cooperation between library institutions, etc.

There are two interrelated concepts: continuous and selective. A continuous concept provides for digitization of all or the vast majority of documents; and a selective one provides for digitization of priority groups of documents, priority of which is determined by a set of semantic and formal features. It is indicated that the selection of documents for digitization should take place according to groups of criteria: general (for all documents); specific (for certain types and types of documents), special (internal and external factors). It is noted that preference should first of all be given to particularly valuable and rare book publications, unique copies, periodicals, audio-visual documents.

Taking into account the phenomenon of digitization, there are three approaches to digitization: presentation (digitization of individual documents), contextual (context formation by linking digitized documents together), and knowledge (digitization within the formation of knowledge resources).

Innovative models of organization of digitization of the documentary heritage of Ukraine were proposed. They are based on the types of documents at the place of their preservation (existence) and technologies for obtaining their digital copies. The documentary inheritance is divided into four groups: 1) documents that are stored in institutions of Ukraine; 2) documents that are stored in personal and family archives in Ukraine; 3) documents that are stored abroad in institutions of culture and memory; 4) documents that are stored in personal and family archives abroad. It is recommended to use outsourcing, crowdsourcing, digital restitution, and digital repatriation to get the digital copies of documents.

The recommendations and strategic directions for improving the organization of digitization of documents in Ukraine were justified: 1) adoption of the national program for digitization of documentary heritage; 2) definition of an administrator to coordinate digitization; 3) reorganization of the budgeting system, a combination of state and additional sources of funding; 4) stimulation of cooperation between libraries and other institutions, monitoring of rare and valuable collections of libraries in Ukraine, formation

of a unified register of digitized documents and those that are selected for digitization; 5) development of scientific and methodological support for various aspects and processes of digitization; 6) legislative consolidation of exceptions for libraries regarding the digitization of copyrighted documents, out-of-commerce works and orphan works.

Keywords: libraries, library collections, documentary heritage, digitization, digitization projects, digital collections, digital libraries, National Program for Digitization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шевченко М. О. Критерії відбору документів для оцифрування історико-культурної спадщини України // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 54. С. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.054.07>.
2. Шевченко М. О. Цифрові архіви періодичних видань: сучасні виклики для України // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 56. С. 114–127. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.056.11>.
3. Шевченко М. Краєзнавчі документи: пріоритетний об'єкт оцифрування // Вісник Книжкової палати. 2020. № 1. С. 34–38. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.1\(282\).34-38](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.1(282).34-38).
4. Shevchenko M. O. European Union experience in digitizing historical and cultural heritage: ways of implementation in Ukraine // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2020. VIII(38), iss. 230. P. 71–75. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2020-230VIII38-17>.
5. Szewczenko M. Projekty digitalizacji zbiorów bibliotek na Ukrainie // Zarządzanie Biblioteką. 2021. Nr 1 (13). S. 149–160. URL: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/ZB/article/view/6778>.
6. Шевченко М. Авторське право в контексті оцифрування документів ХХ століття бібліотеками України: законодавчий і техніко-технологічний

аспекти // Вісник Книжкової палати. 2022. № 7. С. 13–23. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.7\(312\).13-23](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.7(312).13-23).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шевченко М. Оцифрування фондів як напрям діяльності бібліотек у сучасному соціокомунікаційному просторі // Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, Одеса, 27–29 березня 2019 р. / Одес. нац. політехн. ун-т та ін. Дніпро : Середняк Т. К., 2019. С. 463–468.

8. Шевченко М. О. Оцифрування фондів бібліотек як напрям цифровізації // Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2019 р. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв та ін. Ч. 2. Київ, 2019. С. 190–191.

9. Шевченко М. О. Оцифрування чи цифровізація? // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 18–19 квітня 2019 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2019. С. 302–303.

10. Шевченко М. О. Роль бібліотек закладів вищої освіти у збереженні документної спадщини // University Library at a New Stage of Social Communications Development : тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 3–4 жовтня 2019 р., м. Дніпро / М-во освіти і науки України, Наук.-техн. б-ка Дніпров. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна [та ін.]. Дніпро, 2019. URI: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/11566>.

11. Шевченко М. О. Настанови з розроблення проєктів оцифрування // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (21–22 листопада 2019 р.) / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2019. С. 136–137.

12. Шевченко М. О. Міжвідомча співпраця — запорука ефективного оцифрування історико-культурної спадщини // Культура та інформаційне

суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 23–24 квітня 2020 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2020. С. 179–180.

13. Шевченко М. О. Оцифрування в бібліотеках закладів вищої освіти: потенціал краудсорсингу // *University Library at a New Stage of Social Communications Development* : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2020 р., м. Дніпро / М-во освіти і науки України, Наук.-техн. б-ка Дніпров. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна [та ін.]. Дніпро, 2020. URI: http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library2020/paper/view/22169.

14. Шевченко М. О. Закордонний та український досвід оцифрування документів: спільне та відмінне // *Короленківські читання 2020. «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку»* : матеріали XXIII Всеукр. (з міжнар. участю) дистанційн. наук.-практ. конф., присвяч. 190-річчю від часу заснування ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харків, 22–23 жовтня 2020 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО Укр. бібл. асоц. Харків, 2021. С. 116–119.

15. Шевченко М. О. Аутсорсинг в оцифруванні документів: переваги та можливі ризики // *Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: європейський вектор* : матеріали VI Всеукр. студ. наук.-практ. конф., 30 жовтня 2020 р., м. Київ / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Укр. бібл. асоц. Київ, 2020. С. 81–83.

16. Шевченко М. О. Краудфандинг як джерело фінансування цифрових проєктів // *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матеріали міжнар. наук. конф. (26–27 листопада 2020 р.) / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2020. С. 156–158.

17. Шевченко М. О. Консолідовані інтернет-портали як доступ до національної документної спадщини // *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє* : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю, 22 квітня 2021 р., м. Черкаси / Нац. ун-т цивільного захисту України, Черкаський ін-т пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля та ін. Черкаси : ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2021. С. 153–154.

18.Шевченко М. О. Краудсорсинг у відборі документів та формуванні цифрового контенту документної спадщини // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2021 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2021. С. 241–242.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦИФРУВАННЯ ФОНДІВ	
БІБЛІОТЕК	24
1.1 Стан наукової розробленості проблеми оцифрування бібліотечних фондів	24
1.2 Методологія та методи наукового дослідження	43
1.3 Міжнародні та національні нормативно-правові акти збереження та оцифрування документів	61
Висновки до розділу	79
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ ОЦИФРУВАННЯ ТА СТВОРЕННЯ ЦИФРОВИХ КОЛЕКЦІЙ ЗАКОРДОННИМИ ТА УКРАЇНСЬКИМИ БІБЛІОТЕКАМИ	84
2.1 Закордонні проєкти оцифрування документної спадщини	84
2.2 Сучасний досвід оцифрування документів бібліотеками України ...	104
Висновки до розділу	119
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОЦИФРУВАННЯ ДОКУМЕНТНОЇ СПАДЩИНИ БІБЛІОТЕКАМИ УКРАЇНИ	123
3.1 Критерії пріоритетності оцифрування документів бібліотеками України	123
3.2 Інноваційні моделі оцифрування документної спадщини бібліотеками України	139
3.3 Напрями запровадження ефективної системи оцифрування в Україні	148
Висновки до розділу	164
ВИСНОВКИ	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	179
ДОДАТКИ	243

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дисертаційного дослідження. Цифрові трансформації, що відбуваються в сучасному суспільстві, впливають на зміну ролі бібліотек як соціальних інституцій, модифікуючи їхні функції та напрями діяльності. Збереження документної спадщини й надалі залишається пріоритетним завданням бібліотек. Оцифрування фондів бібліотек, у яких зберігаються скарби як національної, так і світової історії, культури та науки, є альтернативою іншим методам збереження традиційних рідкісних і цінних документів. Створення цифрових колекцій документної спадщини дає змогу бібліотекам зберігати оригінали документів, створюючи та використовуючи їхні цифрові копії; забезпечувати зручний і віддалений доступ користувачам до документної спадщини України; розширювати власне документно-інформаційне середовище; отримувати нові можливості для розкриття інформаційного потенціалу власних унікальних колекцій; створювати передумови для злагодженої корпоративної співпраці між бібліотеками на локальному, регіональному, національному та світовому рівнях; презентувати українську історію, культуру та науку на світовій арені тощо.

Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена потребою розв'язання протиріч між: 1) значними обсягами документної спадщини (історичної, культурної, наукової), яка є недоступною для широкого загалу, та необхідністю її презентації та популяризації з використанням сучасних цифрових технологій; 2) неузгодженістю створення цифрових копій документів бібліотеками різних типів і видів та необхідністю розроблення й прийняття національної програми, яка б дала змогу сформувати єдині підходи до оцифрування; 3) різними підходами до визначення пріоритетності оцифрування документів і недостатністю розробленої нормативно-методичної бази; 4) вимогами сучасних користувачів щодо отримання зручного безперешкодного доступу до цифрових копій документів із фондів бібліотек та відсутністю усталених організаційних і

теоретико-методичних засад системного оцифрування бібліотечних фондів в Україні.

Актуалізував тему дисертаційного дослідження початок повномасштабного російського вторгнення в Україну (як новий етап війни росії проти України, яка почалась у 2014 році). росія цілеспрямовано знищує самобутню українську культуру та її осередки. Руйнувань і пошкоджень зазнала низка бібліотек України. На жаль, під загрозою знищення опинилася документна спадщина, яка зберігається у фондах бібліотек України. Тому технологія оцифрування є одним з інструментів реалізації стратегії превентивного збереження документної спадщини та її захисту насамперед від наслідків воєнних дій. Оцифрування дає змогу збирати та зберігати цінні та рідкісні документи в цифровому форматі, а також забезпечує використання цифрових копій у разі втрати оригіналів.

Актуальність, новизна, теоретичне і практичне значення наукових результатів дослідження також посилюються через відсутність усталеної концепції впровадження цифрових проєктів в Україні, що породжує низку проблем організаційного, фінансового, нормативно-правового, техніко-технологічного характеру. Невирішеність означених проблем значно гальмує процеси оцифрування документів у бібліотеках України. Актуальність цього дослідження підсилюється значним розривом між науковим осмисленням і практичною реалізацією оцифрування та формування цифрових колекцій документної спадщини в Україні. Це призводить до значної розбіжності між потребами сучасних користувачів та можливостями бібліотек в їх задоволенні. Означені проблеми стали чинниками вибору теми цього дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація пов'язана з реалізацією таких нормативно-правових актів України: Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи “Бібліотека — XXI”»; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні»; Розпорядження Кабінету Міністрів

України «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури — стратегії реформ»; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”» тощо.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до комплексної науково-дослідної теми Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000512) та наукового напрямку роботи кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Харківської державної академії культури «Цифрові трансформації документно-інформаційних установ в соціокомунікаційному просторі».

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в розробленні теоретико-методичних та організаційних положень оцифрування бібліотечних фондів і формування цифрових колекцій документної спадщини України.

Досягнення мети дослідження передбачає виконання таких **завдань**:

- з'ясувати стан розробленості проблеми оцифрування бібліотечних фондів;
- визначити наукові підходи та методи наукового пізнання дисертаційного дослідження;
- розглянути нормативно-правову базу оцифрування бібліотечних фондів;
- проаналізувати досвід закордонних бібліотек щодо оцифрування та створення цифрових колекцій;
- виявити сучасні світові тенденції у сфері оцифрування документної спадщини;
- вивчити сучасний досвід оцифрування документів бібліотек України різних типів і видів;
- визначити пріоритети в оцифруванні різних типів і видів документів;
- розробити інноваційні моделі організації оцифрування документної спадщини бібліотеками України;

- запропонувати ключові напрями вдосконалення організації оцифрування та формування цифрових колекцій бібліотеками України.

Об'єкт дослідження — оцифрування фондів бібліотек.

Предмет дослідження — теоретичні та організаційно-методичні засади реалізації оцифрування фондів бібліотек України.

Методи дослідження зумовлені метою дисертаційної роботи, ґрунтуються на застосуванні комплексу наукових підходів: соціокомунікативного, системного, структурно-функціонального, соціокультурного, аксіологічного, компаративного, пізнавальні можливості яких дали змогу всебічно вивчити та проаналізувати об'єкт і предмет дослідження в умовах цифрового простору, виробити стратегії подальшого вдосконалення оцифрування в Україні в нових цифрових реаліях. Соціокомунікативний підхід використано для розгляду оцифрування як комунікаційного процесу переведення соціально значущих документів у цифровий формат для довготривалого збереження та широкого доступу до них суспільства; системний — для з'ясування взаємопов'язаних сутнісних і процесуальних підсистем оцифрування фондів бібліотек; структурно-функціональний — для виокремлення організаційно-функціональної структури оцифрування документів бібліотеками України; соціокультурний — для розгляду документної спадщини як пріоритетного об'єкта оцифрування; для вивчення бібліотечних проєктів оцифрування як проєктів збереження національної пам'яті та її поширення в суспільстві; аксіологічний — для визначення сукупності критеріїв та ознак цінності документів, на яких базується першочерговість оцифрування пріоритетних груп документів; компаративний — для порівняння українського й закордонного досвіду оцифрування бібліотечних фондів.

На різних етапах здійснення дослідження було використано комплекс методів наукового пізнання для збору, отримання й аналізу даних. Серед них: джерелознавчий аналіз — для визначення стану вивчення об'єкта дослідження та рівня розробленості проблеми в українському та закордонному бібліотекознавстві; термінологічний аналіз — для з'ясування співвідношення змісту й обсягу базових понять: «оцифрування» та «цифровізація», «цифрова реституція» та «цифрова

репатріація»; метод моделювання — для розроблення інноваційних моделей організації оцифрування документів в Україні; контент-аналіз — для вивчення типо-видового складу цифрових колекцій бібліотек; статистичний метод — для збору, аналізу й узагальнення кількісних показників оцифрування в бібліотеках; соціологічні методи (письмове опитування та анкетування співробітників бібліотек) — для з'ясування сучасного стану та практичного досвіду з оцифрування документів; метод аналізу та синтезу — для виявлення сучасних тенденцій оцифрування в розвинених країнах світу та в Україні; метод узагальнення — для встановлення загальних ознак і тенденцій сучасного стану оцифрування, надання рекомендацій та обґрунтування перспектив ефективного розвитку оцифрування в Україні в майбутньому.

Теоретичну базу даного дослідження склали ґрунтовні праці вчених, у яких головну увагу зосереджено на вивченні нових ролей бібліотек як соціокомунікаційних установ у цифровому просторі: О. Воскобойнікової-Гузевої, І. Давидової, В. Добровольської, Н. Кушнарєнко, К. Лобузїної, О. Мар'їної, О. Оніщенка, Ю. Половинчак, В. Попика, А. Соляник, Г. Шемаєвої тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням, у якому *вперше*:

- представлено феномен оцифрування документної спадщини, яке за умов цифровізації суспільства стало важливим складником бібліотечно-інформаційного виробництва, продукуючи цифрові об'єкти та формуючи важливу частину цифрової культурної спадщини;
- системно висвітлено організаційно-методичні, управлінські, нормативно-правові, фінансові й аксіологічні засади реалізації оцифрування документів бібліотеками України, що доводить складність об'єкта дослідження;
- подано класифікацію проєктів оцифрування бібліотек України за масштабом реалізації та виокремлено такі види: локальні, регіональні, національні, міждержавні, світові. Локальні проєкти розподілені на три підгрупи за видами бібліотек, які їх генерують (проєкти національних/державних бібліотек, проєкти

обласних універсальних наукових бібліотек та проекти бібліотек закладів вищої освіти);

- виокремлено дві взаємопов'язані концепції оцифрування бібліотечних фондів: суцільну та вибірккову. Суцільна концепція передбачає оцифрування всіх або переважної більшості документів; а вибірккова — оцифрування пріоритетних груп документів, першочерговість яких має визначатися за сукупністю змістових і формальних ознак;

- зацентовано на пріоритетності та першочерговості оцифрування бібліотеками таких груп документів: рукописних книг, стародруків, інших особливо цінних і рідкісних книжкових видань, періодичних видань та аудіовізуальних документів;

- виокремлено три підходи до оцифрування: презентаційний (оцифрування окремих документів, цифрові копії яких просто надаються в онлайн-доступ), контекстний (формування контексту, пов'язуючи оцифровані документи між собою), знансвий (оцифрування в межах формування знансвих ресурсів);

- розроблено інноваційні моделі організації оцифрування документів бібліотеками України, в основу яких покладено види документної спадщини за місцем її збереження; запропоновано найбільш раціональні технології (аутсорсинг, краудсорсинг, цифрову реституцію, цифрову репатріацію), які забезпечують можливість збирання, поширення та збереження документної спадщини країни в цифровому форматі;

- визначено ключові напрями подальшого вдосконалення організації оцифрування бібліотечних фондів в Україні: 1) розроблення та прийняття національної програми оцифрування документної спадщини з урахуванням загальної тенденції цифровізації суспільства; 2) визначення відповідальних установ та розподіл між ними обов'язків щодо виконання програми оцифрування тощо;

удосконалено:

- терміносистему бібліотекознавства через уточнення змісту й обсягу понять, які є базовими для цього дисертаційного дослідження: «оцифрування» та «цифровізація», «цифрова реституція» та «цифрова репатріація»;

- уявлення про сучасний рівень регламентації оцифрування документної спадщини в Україні, що доводить потребу в адаптації національного законодавства до умов розвитку цифрового простору;

набули подальшого розвитку:

- критерії відбору документів для оцифрування, які були розподілені на три групи: загальні, специфічні та спеціальні; запропоновано при відборі документів для оцифрування дотримуватися пріоритетності за сукупністю змістових та формальних ознак документів;

- напрями вдосконалення державно-приватної співпраці у сфері оцифрування документів, залучення бібліотеками сторонніх організацій на засадах аутсорсингу до участі в проєктах оцифрування, що дає змогу значно поліпшити якість кінцевого продукту;

- потенціал краудтехнологій в оцифруванні та формуванні цифрового контенту, їхні переваги та можливості, які використовуються бібліотеками задля реалізації масштабних проєктів;

- можливості застосування технологій цифрової реституції та цифрової репатріації для отримання доступу до документів, які є національною спадщиною України, але зберігаються поза її межами;

- організаційні підходи до оцифрування документів, які захищені законодавством про авторське та суміжні права, позакомерційних робіт і творів-сиріт; розвинуто ідею необхідності дотримання балансу між інтересами правовласників, бібліотек та суспільства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висновки та рекомендації можуть слугувати науково-методичним підґрунтям організації ефективної системи оцифрування документної спадщини бібліотеками України.

Вони будуть доцільними для розроблення нормативно-правової бази оцифрування фондів бібліотек України; формування національної цифрової бібліотеки на корпоративних засадах тощо. Результати дослідження можуть бути використані для підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців. Основні результати дисертації впроваджено в освітній процес підготовки здобувачів вищої освіти зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа в Харківській державній академії культури, про що свідчить акт про впровадження (див. дод. М).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати та висновки дисертаційного дослідження одержано здобувачем особисто. Усі публікації за темою дослідження одноосібні, праць у співавторстві немає.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження оприлюднено на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях: «Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації» (Одеса, 2019); «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, 2019, 2020, 2021); «Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі» (Київ, 2019); «University Library at a New Stage of Social Communications Development» (Дніпро, 2019, 2020); «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2019, 2020); «Короленківські читання 2020. “Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку”» (Харків, 2020); «Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: європейський вектор» (Київ, 2020); «Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє» (Черкаси, 2021).

Публікації. Основні наукові результати дисертаційного дослідження подано у 18 одноосібних публікаціях. Серед них: 6 статей, з яких 4 — у наукових фахових виданнях України, 2 — у закордонних виданнях, 12 тез доповідей на наукових конференціях (див. дод. А).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (546), додатків (11). Загальний обсяг дисертації становить 267 сторінок (основна частина — 178 сторінок).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦИФРУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК

1.1. Стан наукової розробленості проблеми оцифрування бібліотечних фондів

Проблематика дисертаційного дослідження у світових професійних колах характеризується значним рівнем наукового осмислення, вироблення теоретичних знань та практичної реалізації проєктів з оцифрування документів насамперед тих, які мають історичну, культурну та наукову значущість для регіону, країни, світу. Аналіз потоку наукових закордонних та українських публікацій з означеного питання дав змогу розподілити їх за шістьма групами:

1) наукові праці, які склали загальне теоретико-методологічне підґрунтя щодо трансформацій бібліотечних установ та їхньої діяльності в умовах суцільної цифровізації суспільства;

2) наукові праці, які безпосередньо присвячені оцифруванню та в яких воно розглядається як технологія, яка дає змогу зберегти оригінали документів і забезпечити широкий та вільний доступ до документів;

3) наукові праці, у яких вивчаються різні типи (види) документів як унікальні історичні джерела інформації;

4) наукові праці, які розкривають особливості оцифрування різних типів (видів) документів;

5) наукові праці, у яких викладено практичний досвід оцифрування документів різними бібліотеками;

6) наукові праці, у яких досліджуються окремі аспекти та процеси оцифрування.

Перша група наукових праць складала потужну теоретико-методологічну базу цього дослідження, яка представлена ґрунтовними науковими працями з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. У них головна увага зосереджена на розгляді бібліотек як соціокомунікаційних установ, які набувають якісно нових

ролей із розвитком інформаційного суспільства та цифрового простору. Це стосується переходу бібліотечних установ від накопичувачів і зберігачів документів у власних фондах до активних виробників інформації та знань, а також посередників, які забезпечують дистанційний і вільний доступ до світових ресурсів, міжнародних баз даних (БД) тощо. Дослідженню сучасних трансформацій у бібліотечних установах присвячено роботи вчених: О. Воскобойнікової-Гузєвої [32], І. Давидової [50], В. Добровольської [57], К. Лобузїної [147], О. Мар'їної [155], Ю. Половинчак [184], А. Соляник [245], Г. Шемаєвої [302] тощо. Завдяки цьому набувають теоретичного значення розроблення нових концепцій і стратегій подальшого розвитку бібліотечного соціального інституту, його функціонування в сучасному інформаційно-комунікаційному просторі. Це вимагає низки адаптаційних механізмів, які потребують активного впровадження в діяльність відповідно до вимог цифрового простору. К. Лобузїна конкретизує: «...виявлені тенденції про потреби сучасних користувачів в онлайн-ових послугах та електронній інформації мають привести до масштабних заходів щодо адаптації бібліотечних послуг до сучасного інформаційно-комунікаційного середовища та формування електронного фонду бібліотеки» [147, с. 54].

Надійне теоретико-методологічне підґрунтя для цього дослідження склали наукові праці представників Харківської бібліотечної наукової школи, якими було закладено фундаментальні основи розвитку сучасного бібліотекознавства та напрями бібліотекознавчих досліджень. Для дисертаційного дослідження методологічно важливими є монографії та інші праці науковців: І. Давидової [50], О. Кобелева [112], Н. Кушнарєнко [138, 139], О. Мар'їної [155], А. Соляник [245], Г. Шемаєвої [302] тощо.

Дослідженню процесів розвитку та трансформації бібліотечно-інформаційної сфери України періоду 1990–2010-х рр. присвячена монографія О. Воскобойнікової-Гузєвої, у якій дослідниця обґрунтовує перспективну модернізаційну модель розвитку бібліотечно-інформаційних установ [32]. Подальше наукове осмислення цифрової модернізації бібліотек викладено в

монографії О. Мар'їної, у якій авторка розкриває сутність та зміст адаптації бібліотек в умовах цифрового медіапростору; визначає основні напрями інтеграції бібліотек до цифрового медіапростору, серед яких: створення мультисервісних цифрових активів; віртуалізація інформаційних продуктів та сервісної складової; просування в новітніх медіа тощо; розробляє контент-стратегію розвитку бібліотек у цифровому медіапросторі, однією зі складових якої є оцифрування документів [155].

В. Добровольська в монографії [57] визначає соціокомунікаційний простір культури як складну динамічну систему, яка здійснює не лише кумуляцію та розповсюдження, але й продукування культурного продукту. Основними складовими системи визначено: інфраструктурну, змістову та суб'єктну. В інфраструктурній складовій важливе місце відводиться музейним, бібліотечним, архівним, театральним інституціям тощо [57, с. 58]. Акцентовано на важливій ролі установ пам'яті (бібліотек, архівів, музеїв) у формуванні та розвитку соціокомунікаційного простору культури. Авторка зазначає: «Поширення глобальної інформаційної цивілізації на сферу культури людства викликало стрімкий розвиток електронної культури, що пов'язана з представленням в Інтернеті фондів документно-інформаційних інституцій (бібліотек, музеїв, архівів), які містять об'єкти культурної спадщини. Завдяки інформаційно-комунікативним технологіям відбувається становлення електронних бібліотек, оцифрування культурної спадщини та накопичення цифрового контенту, що є однією з основних тенденцій у культурі сучасності та об'єктивною умовою розвитку глобальної інформаційної цивілізації» [57, с. 239].

На визначенні ролі бібліотек у процесі сприяння піднесенню національній ідентичності акцентує Ю. Половинчак у монографії [184]. Авторка наголошує на тому, що сьогодні бібліотеки, зберігаючи статус одного із символів культурної самобутності спільноти та ініціюючи потужні національні проекти, «трансляють національний наратив як систему достовірної, якісної, суспільно значущої інформації» [184, с. 194]. Підтримуючи думку дослідниці щодо ролі сучасних

бібліотек, можна зазначити, що нині діяльність бібліотек має бути зосереджена на двох пріоритетних напрямках:

- 1) збереженні інтернет-ресурсів, їх зборі та архівуванні;
- 2) збереженні та репрезентації традиційних документів через формування цифрових колекцій/бібліотек.

Для цього дослідження важливим підґрунтям стали наукові праці українських авторів: С. Гарагулі, який дослідив місце та роль електронної бібліотеки в системі наукових комунікацій як інтегратора джерел наукової інформації [38]; Т. Колесникової, яка розглянула нові комунікаційні моделі діяльності бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО), які викликані цифровим суспільством [124]; М. Кузнецової, яка науково осмислила формування краєзнавчих електронних ресурсів, одним зі способів якого є оцифрування друкованих видань [132]; Г. Липак, яка звернула увагу на проблему формування консолідованих інформаційних ресурсів територіальних громад із єдиною точкою доступу до електронних інформаційних ресурсів бібліотек, архівів, музеїв тощо [140]; Г. Пристай, яка визначила роль бібліотек у розбудові культурно-мистецького середовища регіону, одним із напрямів якої є корпоративна взаємодія з іншими суб'єктами соціокультурної сфери задля ефективної генерації, зберігання та репрезентації надбання регіону [191]; О. Рибачка, який сформулював етапи створення, дослідив стратегії розвитку міжнародних інтегрованих цифрових ресурсів документної спадщини бібліотек, архівів, музеїв, а також розглянув національні стратегії створення цифрових ресурсів провідних країн світу та особливості їх реалізації [226].

Сьогодні перед бібліотеками ЗВО постає потреба в розширенні власного цифрового ландшафту, розвитку наукової комунікації, забезпеченні вільного доступу до знань, підвищенні та підтримці іміджу науковців та установи загалом у світовому науковому співтоваристві тощо. Для цього важливим є розширення власних цифрових послуг задля забезпечення та підтримання на належному рівні освіти та науки. Це стимулює певне переосмислення, що призводить до зовсім нового розуміння видавничої діяльності наукових бібліотек. На цьому акцентують

увагу й українські дослідниці Т. Колесникова та О. Матвеева. Задля оцінки сучасного стану цифрових бібліотечних публікаційних сервісів університетських бібліотек України ними було проведено відповідне дослідження, результати якого було оприлюднено в статті «An Analysis of Digital Library Publishing Services in Ukrainian Universities» [439]. На основі відповідей, які було отримано під час проведення напівструктурованих інтерв'ю та онлайн-опитування, серед видів послуг цифрового бібліотечного видавництва, які надаються бібліотеками, було виокремлено послугу з підтримки архівів журналів на їхніх вебсайтах (включно з оцифруванням ретроспективних випусків) [439, с. 60].

Тематично близькою до цього дослідження є монографія І. Лобузінна [143]. Дослідник зосередив увагу на технологічних аспектах процесів створення й організації цифрових колекцій (описі цифрових об'єктів за єдиними стандартами; метаданих, ідентифікаторах цифрових об'єктів з урахуванням міжнародних стандартів опису для подальшої ефективної інтеграції до міжнародних проектів; довготривалому зберіганні великих обсягів інформації; авторському праві й доступі до цифрових ресурсів; пошукових можливостях користувацького інтерфейсу тощо). Автором розроблено модульний цифровий комплекс, який пройшов апробацію в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (НБУВ) під час реалізації цифрового проекту, що доводить його ефективність у подальшому управлінні створеного цифрового фонду й забезпеченні його використання широким колом користувачів [143].

На світовому рівні питання оцифрування документної спадщини становить науковий інтерес уже декілька десятиліть. Багато вчених розглядають оцифрування як одну з базових технологій зберігання та поширення документів у світовому цифровому просторі [15, 40, 91, 130, 154]. Саме ці наукові праці було виокремлено в другу групу документів під час здійснення дисертаційного дослідження. Так, Л. Затока та Л. Муха акцентують увагу: «На сьогоднішньому етапі удосконалення та розвитку системи збереження фондів на паперових, а також новітніх носіях передбачається оптимальне поєднання традиційних (превентивна консервація,

реставрація) і новітніх (оцифрування, масова стабілізація, фазова консервація та ін.) технологій в умовах бібліотеки» [91, с. 519].

Оцифрування як сучасну технологію збереження оригіналів документів та організації широкого доступу до їхнього вмісту досліджували такі вчені: Р. Astle та А. Muir [318], D. Correa [357], К. Feigel [399]. Так, Р. Astle та А. Muir зазначають, що з розвитком інформаційних технологій саме оцифрування стало більш популярним методом надання копій користувачам [318]. Використання цифрових копій дає змогу зберегти оригінали цінних і рідкісних документів і забезпечити зручний доступ до них необмеженій кількості користувачів. Про взаємозв'язок цих двох пріоритетних завдань оцифрування документів висловлювалися як закордонні науковці (Й. Степонайтене [249], Р. Astle, А. Muir [318], С. Lynch, Е. Brownrigg [447], К. Matusiak, Т. Johnston [452]), так і українські дослідники (І. Бондаренко [15], Ю. Горбань [40], Л. Затока, Л. Муха [91], Г. Ковальчук [117], І. Коханова [130], В. Мамрай, Л. Лісневич [154]). Оцифрування є виправданим щодо документів, використання яких утруднюється через крихкий стан матеріальної основи або застарілість форматів (наприклад, такими документами є періодичні видання, аудіовізуальні документи тощо). Як зазначає К. Feigel, документи з часом можуть зникнути, а їхні цифрові копії забезпечують можливість демонструвати їхній вміст і надалі [399].

Отже, використання цифрових копій надає дві головні переваги. По-перше, оригінал документа вилучається з активного використання й обслуговування користувачів, проходить низку реставраційних і консерваційних заходів та надалі зберігається з дотриманням встановлених температурно-вологісного, світлового та санітарно-гігієнічного режимів зберігання [15, 41, 129, 170, 318]. По-друге, використання цифрових копій надає можливість зробити документи більш відкритими й доступними для широкого кола споживачів (доступ у режимі 24/7/365 з будь-якої точки для необмеженої кількості користувачів), забезпечити доступ до документів із різних установ, надати зручний доступ до великоформатних документів [40, 91, 130, 154].

Але, незважаючи на визнання альтернативності оцифрування в порівнянні з іншими технологіями збереження й поширення документів, існують і суттєві проблеми, які потребують пильної уваги для мінімізації можливих ризиків у майбутньому. Вчені занепокоєні негативними наслідками, які супроводжують оцифрування, серед яких: руйнівний вплив сканування на оригінали документів, що призводить до пошкодження матеріальної основи; нестабільність та швидке старіння форматів цифрових копій тощо [91, 318]. Серед низки інших проблем, які хвилюють українську та світову наукову спільноту, можна назвати ті, які пов'язані з довгостроковим цифровим збереженням:

- значні обсяги даних, які продукуються сучасним суспільством (тому є потреба вибору, що саме необхідно зберігати);
- швидке старіння форматів файлів, програмного й апаратного забезпечення для їх зчитування та доступу (внаслідок швидкого розвитку та оновлення технологій);
 - уразливість USB-пристроїв та жорстких дисків;
 - нестабільні або неякісні метадані, які призводять до недоступності цифрових об'єктів;
 - недостатність ресурсного забезпечення тощо [427].

В. Noughton справедливо зазначає, що витрати на збереження охоплюють не лише фактичне оцифрування, але й зберігання, інфраструктуру, ресурсне забезпечення персоналу й навчання, поточне обслуговування й аудит оцифрованих матеріалів. Є також витрати, пов'язані з наданням доступу до цих матеріалів [427]. Йдеться про існування потреби в постійному стійкому збільшенні фінансування означеної діяльності.

Однак перелічені й інші проблеми не стають на заваді оцифруванню документів. Можна припустити, що в майбутньому названі проблеми будуть розв'язані, що дозволить уникнути втрати великих об'ємів цифрових масивів. Тому, незважаючи на недоліки, які, треба підкреслити, є виправданими в умовах швидкої зміни інформаційних технологій, оцифрування здобуло визнання в усьому

світі. В деяких випадках оцифрування є єдиним способом збереження вмісту документів, матеріальний стан носіїв яких схильний до повної руйнації, наприклад, періодичних видань. Це зазначає й М. Berger, досліджуючи проєкт оцифрування журналу «Канадський архітектор та будівельник» (видавався до Першої світової війни) [324]. З об'єктивних причин друкована версія цього журналу знаходиться в крихкому (ламкому) стані, але завдяки цифровим копіям можна забезпечити онлайн-доступ та повнотекстовий пошук. Ще однією групою ризику є аудіовізуальні документи, носії яких також схильні до руйнації. К. Matusiak та Т. Johnston зазначають, що оцифрування не здатне уповільнити погіршення якості оригіналу матеріалів, але надає можливість відновити вміст нестабільних негативів, розширити доступ до них та відновити їхню інформаційну корисність [452].

Отже, створення та використання цифрових копій документів надають такі переваги:

- збереження оригіналів документів, які становлять історико-культурну спадщину, через їх вилучення з активного використання;
- надання вільного та зручного доступу до документів широкому колу користувачів одночасно;
- забезпечення доступу до документів людям з інвалідністю;
- покращення використання крихких, великоформатних документів та документів застарілих форматів (наприклад, аудіовізуальних документів, які потребують спеціального обладнання для прочитання);
- «розкриття» власних фондів бібліотеками, доступ до яких обмежений через низку бар'єрів;
- сприяння підвищенню рівня та ефективності використання колекцій традиційних документів із різною метою (освітньою, науковою, дозвіллевою тощо);
- збереження для майбутніх поколінь цифрових копій документів, які є історико-культурною спадщиною та яким загрожує руйнація та зникнення;

- надання доступу до інтегрованого ресурсу, який об'єднує текст, аудіо, відео, зображення тощо;
- популяризація історичних і культурних здобутків нашої держави, представлення їх на світовій арені;
- забезпечення доступу до документів, які зберігаються у фондах різних установ тощо.

Дисертаційне дослідження зорієнтоване саме на оцифруванні документної спадщини України, яка є різноманітною за видо-типовими ознаками. Тому було виокремлено третю групу наукових публікацій, присвячених дослідженням різних видів/типів документів як історичних інформаційних джерел. Ці праці надали змогу в процесі встановлення пріоритетності оцифрування визначити групи документів, які потребують першочергового оцифрування в Україні.

Книжкові видання (рідкісні та цінні книги) досліджували Л. Дубровіна [64], Г. Ковальчук [119], Л. Чередник [280]. Г. Ковальчук у своїх наукових працях вивчає книжкові пам'ятки, які посідають особливе місце серед інших пам'яток історії та культури; досліджує поняття: «цінна книга», «рідкісна книга», «унікальний примірник» [119]; визначає критерії, за якими книга може бути віднесена до книжкових пам'яток [114, 116].

Періодичні видання як важливі джерела інформації ґрунтовно досліджували вчені: Л. Афанасьєва та С. Гуржій [7], О. Вакульчук [16], Н. Вовк [28], І. Клименко [110], Г. Рудий [233, 234]. Науковці доводять важливу роль періодичних видань у буремні та переломні періоди історії України, аналізують їхні можливості як оперативних інформаційних джерел, що слугували інструментом для формування відповідної тогочасної суспільної свідомості. Вивчення галузевих періодичних видань та їх внеску в розвиток суспільства здійснювали у своїх наукових статтях Л. Дениско [52], Л. Домбровська [60], О. Дроншкевич [63], О. Мусіяченко [169], Ю. Сазонова [235].

Дослідженню різних видів аркушевих видань (листівок, плакатів, кіноплакатів, театральних афіш тощо) присвячували власні праці такі вчені, як

А. Андрейканіч [3], Т. Галькевич [34], Т. Галькевич, О. Донець [35], Л. Гутник [48], О. Донець [61], Г. Ковальчук, Г. Губко, О. Тіхненко, К. Лобузін [121], К. Лобузін, Л. Гутник [150], С. Романюк [232], О. Тихоненко [254], А. Шумілова [305].

Інформаційний потенціал аудіовізуальних документів як одного з джерел дослідження історії вивчався в низці досліджень Л. Касян [103–106].

Потужним теоретичним підґрунтям дослідження стала четверта група наукових праць дослідників з України й інших країн, які присвячені оцифруванню різних видів документів:

- книжкових пам'яток (Г. Ковальчук [115], К. Лобузін, Г. Ковальчук, Н. Заболотна [151]);
- періодичних видань (Л. Білименко [14], М. Berger [324], М. Bremer-Laamanen [333], Р. Fleming, Р. Spence [402], М. Georgieva [409], Е. Klijn [437], К. Matusiak, М. Myagmar [453], D. Summerlin [506]);
- картографічних видань (К. Лобузін, А. Герус [149], О. Осталецька [176], О. Осталецька, Т. Шовкопляс, А. Герус [177]);
- аудіовізуальних документів (П. Дорош [62], Т. Ємельянова [85], І. Казімірова, Т. Ємельянова [101], В. Петров, О. Онищенко, А. Крючин, С. Шанойло, І. Косяк [93], К. Matusiak, Т. Johnston [452]);
- тривимірних об'єктів (Т. Johnson [435], G. Pavlidis, А. Koutsoudis, F. Arnaoutoglou, V. Tsioukas, С. Chamzas [459]) тощо.

Для здійснення дисертаційного дослідження науковий інтерес становили праці п'ятої групи, у яких викладено практичний досвід оцифрування документів бібліотеками. Оцифрування документів у національних/державних бібліотеках, які мають одні з найбагатших фондів, досліджували українські вчені: О. Баркова, І. Остапова, Ю. Мордвинов [9], Н. Вараксіна [17], В. Вергунов [18], С. Клочок, Є. Коцюба [111], І. Лобузін [144], К. Лобузін, О. Бодак [148], П. Рогова, Н. Мацібора [231].

Важливо зацентувати увагу на електронній бібліотеці (ЕБ) «Україніка», яка має стати головним інтегрованим ресурсом для презентації документної спадщини України. Одним із джерел наповнення цього ресурсу є оцифрування документів. Дослідженню завдань ЕБ «Україніка», особливостей її розбудови й формування присвячували праці такі вчені: В. Добровольська [58], Л. Коновал [125], К. Лобузїна, І. Перенесїєнко, Н. Лощинська [142], В. Попик [187, 188, 190]. ЕБ «Україніка» має виконувати основні завдання: відповідати потребам сучасного українського суспільства, інформаційно забезпечувати різні сфери життєдіяльності, презентувати здобутки культури України на світовому рівні. Уже сьогодні, зважаючи на організацію знань та зв'язки з іншими довідковими проектами, науковці називають ЕБ «Україніка» «порталом знань про Україну» [58, с. 83]. Формування цього ресурсу особливого значення набуває в останні роки для зростання культурно, духовно та морально розвиненої та освіченої нації. Як зазначає В. Попик, формування ЕБ «Україніка» за сучасних умов має розглядатися як вклад в укріплення української національної ідентичності й це має бути завданням державної ваги [190, с. 21].

Пріоритетним напрямом діяльності обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ) є відновлення історичної пам'яті та популяризація знань про край [138], які отримали нові можливості з запровадженням інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у їхню діяльність. Важливість бібліотек в інформаційному просторі підкреслювала Г. Пристай: «...сукупні документні ресурси ОУНБ України акумулюють і зберігають квінтесенцію культурних, духовно-ціннісних надбань попередніх поколінь українського народу... І цей ресурс потребує активного введення в обіг через оцифрування найцінніших документів з питань культури та мистецтва на традиційних носіях інформації, упровадження сучасних методик їх популяризації» [191, с. 130]. Досвід створення краєзнавчих цифрових колекцій неодноразово висвітлювався в працях Г. Авраменко, О. Антонюк (Вінницька ОУНБ) [1], І. Аліференко (Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка) [2], О. Гаращенко (ОУНБ ім. Д. Чижевського) [39], І. Горбенко (Запорізька ОУНБ) [43], Л. Ізюмової (Запорізька ОУНБ) [98],

О. Сак (Херсонська ОУНБ ім. О. Гончара) [236], А. Хамедюк (Рівненська ОУНБ) [267] тощо.

Значний досвід з оцифрування документів мають і наукові бібліотеки ЗВО, про який писали О. Бабічева [8], Ю. Горбань [42], І. Журавльова [87], І. Журавльова, О. Самохвалова [86], В. Іващенко, Р. Палійчук [99], Т. Павленко [178] тощо.

Дослідження закордонного досвіду ґрунтувалося на аналізі масштабних цифрових проєктів та вивченні наукових публікацій, у яких викладено основи стратегій і досвід оцифрування культурної спадщини та формування національних цифрових бібліотек, порталів доступу. Серед них праці W. Cathro [340], R. Holley [424] (Австралія); T. Reimo [491] (Естонія); W. Dawei, S. Yigang [364], X. Zhen [543] (Китай); U. Preuss [482] (Німеччина); V. Bednarek-Michalska [322] (Польща); E. Gore, M. D. Bitta, D. Cohen [412], D. V. Marcum [448] (Сполучені Штати Америки); K. Hormia-Poutanen, H. Kautonen, A. Lassila [425], M. Karvonen [436], T. Pääkkönen, J. Kervinen, K. Kettunen [472], L. Pärssinen [474] (Фінляндія); M. Lhoták [444] (Чехія); T. Matsumura [450], T. Yamada [539] (Японія) тощо. Особливе місце серед цифрових проєктів посідають міжнародні ініціативи створення та формування цифрових бібліотек, до реалізації яких залучені установи з різних країн (G. Berthiaume, C. Payen [325], S. Gutiérrez De la Torre, M. Cuadros-Sánchez [419], S. Renwick [495]).

Шоста група праць об'єднує наукові розвідки, присвячені дослідженню різних аспектів і процесів оцифрування. Зупинимося на розгляді деяких із них. Як було зазначено вище, документна спадщина містить значну кількість об'єктів, які потребують переведення в цифровий формат. Але, зважаючи на проблеми (зокрема відсутність належного рівня фінансування, технічного оснащення тощо), неможливо оцифрувати все без винятку розмаїття документної спадщини (рукописи, книжкові видання, періодичні видання, аудіовізуальні документи, карти, ноти тощо). В. Houghton справедливо зазначає, що більшість інституцій мають обмежені ресурси на збереження. Завдання полягає в тому, щоб витратити ці ресурси на збереження найбільш гідних матеріалів, використовуючи економічно

вигідні та ефективні стратегії [427]. Нагальною постає потреба в здійсненні відбору документів і визначенні критеріїв, за якими цей відбір має відбуватися. Відбір документів є складним процесом і потребує як певних професійних навичок у бібліотечних фахівців, так і залучення до цього процесу експертів відповідного профілю. Це питання також здобуло активне обговорення в наукових колах. Багато українських і закордонних учених намагалися визначити критерії відбору документів для оцифрування. Про це свідчить наявність великої кількості наукових праць з означеного питання [115, 117, 148, 163, 249, 318, 385, 410, 411]. Серед основних критеріїв дослідники називають: ступінь цінності та рідкості видань; ступінь унікальності примірників; ступінь якості матеріальної основи документа та матеріалів, якими закріплено інформацію в документі; рівень користувацького попиту; наявність авторського права на документ; наявність цифрової копії в мережі тощо. Крім загальних критеріїв кожна бібліотека для певного проєкту визначає й інші критерії відбору (залежно від складу фондів, мети та призначення проєкту оцифрування). Це підтверджується досвідом оцифрування різних бібліотек [18, 115, 163]. Також дослідники визначають критерії для відбору окремих видів/типів документів: книг [115], газет [506], карт [176] тощо. В. Добровольська в монографії, узагальнюючи критерії відбору об'єктів історико-культурної документної спадщини для оцифрування, доводить, що відбір документів для оцифрування є завданням із підтримки балансу між національним значенням фондів для історії держави та людства загалом, запитам користувачів та завданням збереження фондів [57].

Виявлено, що одним із критеріїв відбору документів для оцифрування є наявність авторського права (АП) на твори. У світових наукових колах проблема оцифрування документів, які захищені законодавством про авторське і суміжні права, здобула активне обговорення. Дослідники акцентують на потребі модернізації законодавства про АП відповідно до сучасного рівня та темпів розвитку цифрових технологій, досягненні балансу між протилежними інтересами авторів (отримання винагороди) та суспільства (вільне використання інформації), законодавчому закріпленні винятків для бібліотек та інших установ

(Л. Приходько [193], В. Троцька [259], О. Харитонова [268], Ю. Юринець, М. Белкін, Л. Белкін [307], J. Boyle [332], A. Guss [418], A. Horvat, D. Zivkovic [426], E. Kokhanovska, A. Kodynets [438], A. McDermott [454] тощо).

Бібліотеки мають труднощі й в оцифруванні творів-сиріт (orphan works), оскільки складно або неможливо ідентифікувати та знайти автора/ правонаступника для отримання дозволу на використання творів. Низка вчених активно вивчали сутність творів-сиріт, умови їх використання на законних підставах (О. Піхурець, С. Литвин [179], В. Токарева [255], В. Троцька [260], J. Banasiuk [320], M. Martinez, M. Terras [449], A. Young [540]). Також проблемною групою є позакомерційні роботи (out-of-commerce works), які охороняються АП, але відсутні в продажі. Ця проблема віднайшла відображення в наукових працях багатьох дослідників: В. Троцької [258], I. Alba [314], C. Geiger, G. Frosio, O. Bulayenko [406], F. Mattingly [451].

Українські дослідники зазначають, що національне законодавство має бути адаптовано до положень міжнародних та європейських нормативно-правових актів, закріплювати для бібліотек та інших установ винятки з вільного оцифрування документів та надання їх у доступ для досягнення суспільно корисної мети [102, 179, 256].

Паралельно з реформуванням законодавства має відбуватися опанування й використання техніко-технологічних методів і засобів для забезпечення мінімізації порушень АП під час використання документів. Дослідники вивчали поняття та сутність технічних засобів захисту АП, їх нормативно-правову регламентацію, досвід інших країн із використання технічних засобів захисту, а також здійснювали спроби класифікувати технічні засоби [96, 186, 223, 224, 239, 261].

Важливими є й техніко-технологічні аспекти оцифрування документів бібліотеками. Хоча розгляд цих аспектів не було визначено завданнями дисертації, важливо звернути увагу й на них, оскільки вони охоплюють значне коло питань: від апаратного забезпечення до довготривалого збереження цифрових копій. Техніко-технологічні аспекти також набули значного наукового осмислення як в Україні, так і за кордоном (О. Баркова, І. Остапова, Ю. Мордвинов [9], С. Клочок,

Є. Коцюба [111], І. Лобузін [143], С. Назаровець [171], Y. Han, X. Wan [420], P. Skibiński, J. Swacha [503], Y. Zhou [544] тощо.

Ще одним важливим напрямом досліджень є співпраця бібліотечних установ зі створення корпоративних проєктів, зокрема й з оцифрування документної спадщини. До розвитку співпраці бібліотек та формування корпоративних проєктів спонукала необхідність формування єдиного інформаційного простору задля якісного обслуговування користувачів та повного задоволення їхніх інформаційних потреб [21, 51, 141, 244, 322]. Значна кількість наукових публікацій присвячена сутності та проблемам кооперації, а також розкриттю корпоративної діяльності бібліотек. Висвітлювалися такі питання: основні напрями кооперації та організаційні форми (О. Ворошилов [30]); види корпоративних проєктів, організаційні моменти та правила створення корпорації (Л. Шпукал [304]); переваги та можливості корпоративної взаємодії бібліотек (Т. Вилегжаніна [20]); основні підходи об'єднання бібліотечної діяльності (К. Лобузін [146]); аналіз корпоративних проєктів різних видів бібліотек України (О. Мар'їна [157]); корпоративна діяльність бібліотек ЗВО (І. Беззуб [10], О. Дікунова [56], Л. Самчук [237]) тощо.

Одним із напрямів корпоративної співпраці бібліотек є кооперація задля збереження національної документної спадщини. І. Лобузін, вивчаючи досвід реалізації міжнародних і національних цифрових проєктів бібліотек, зазначає, що масштабні цифрові проєкти реалізуються на корпоративній основі з залученням бібліотек та інших установ, з виробленням єдиних стандартів та узгодженням на технологічному рівні [145]. Кооперацію бібліотек України щодо збереження національної документальної спадщини досліджували Г. Ковальчук [113], О. Щербіна, О. Шевчук [306]. Г. Ковальчук виділяє три основні напрями кооперації в збереженні: зведення інформації про оцифровані документи для уникнення дублювання; створення Державного реєстру національного культурного надбання в частині «Книжкові пам'ятки України»; інформування один одного про випадки крадіжок книжкових пам'яток [113].

Важливо зацентрувати на ідеї посилення співпраці не лише між бібліотеками, а й з іншими соціальними інституціями, установами тощо. Так, О. Воскобойнікова-Гузєва, розглядаючи соціальне партнерство як особливий вид суспільних відносин, стверджує: «З бібліотекознавчої точки зору, соціальне партнерство розглядається як комплекс багатоваріантних відносин, особливий тип взаємодії між бібліотечно-інформаційними установами та державними і місцевими органами влади, різними установами, у т. ч. бібліотеками, громадськими організаціями, підприємствами, об'єднаннями і окремими громадянами, метою яких є забезпечення (ресурсне, організаційне, інтелектуальне тощо) максимально повного задоволення інформаційних, соціокультурних, освітніх потреб суспільства, шляхом реалізації спільних проектів і заходів» [31, с. 3]. Дослідниця виділяє такі види партнерства:

- між бібліотечно-інформаційними установами;
- з інформаційними органами, бізнес-структурами в галузі книговидавництва та книготорговельного обслуговування;
- з освітніми закладами;
- з закладами культури (музеями, будинками культури, театрами, музичними школами тощо);
- з громадськими організаціями;
- із сектором інформаційного та іншого виробництва (телекомунікаційними провайдерами, виробниками комп'ютерної техніки, виробниками меблів, іншої продукції та послуг);
- з релігійними організаціями різних конфесій та віросповідань;
- з владою (органами державної влади та місцевого самоврядування) [31].

Авторка пропонує власну концепцію розвитку соціального партнерства в бібліотечно-інформаційній сфері, одним із напрямів якої є розширення міжнародної співпраці для обміну досвідом та реалізації конкретних програм і проектів [31, с. 6].

В. Попик вважає, що формування національного науково-інформаційного простору можливе тільки за умов об'єднання зусиль та інтеграції ресурсів

спеціалізованих наукових бібліотек, науково-дослідних установ та інформаційних центрів [189].

Питанню системної взаємодії бібліотек з архівами та музеями, посиленню й поліпшенню їхньої ефективності присвятив дисертаційне дослідження С. Шемаєв [301]. Увага була зосереджена на співпраці цих установ щодо реалізації проєктів з оцифрування та представлення спадщини з їхніх фондів; формуванні консолідованого ресурсу документної спадщини тощо. Автором зроблено висновок, що саме роль бібліотек посилюється в забезпеченні соціальної взаємодії з архівами й музеями з реалізації подібних проєктів [301].

Міжнародне співробітництво України, участь у міжнародних проєктах, їхню роль для розвитку бібліотек України вивчали Т. Вилегжаніна [23], Т. Гранчак [46], О. Шендрік [303]. Так, Т. Гранчак звертає увагу: «Міжнародна співпраця бібліотек передбачає посилення їх ролі як суб'єктів міжнародного культурного обміну і взаємодії» [46, с. 47].

Для України в умовах євроінтеграції важливим є не лише перейняття досвіду Європейського Союзу (ЄС) з оцифрування документної спадщини, а й активізація дій щодо участі в європейських цифрових проєктах. У ЄС робота зі збереження культурної спадщини ведеться досить планомірно та систематично, вносяться відповідні зміни в культурну політику, розробляються програми, здійснюється планове фінансування та реалізуються відповідні проєкти тощо. Культурна політика ЄС, її становлення та розвиток неодноразово ставали об'єктом досліджень (Т. Lähdesmäki, К. Mäkinen [442], J. Petković [476], J. Primorac, A. Uzelac, P. Bilić [483]). Грунтовний аналіз нормативно-правових документів щодо охорони та збереження культурної спадщини, стратегій розвитку, програм і проєктів ЄС, а також розгляд європейського досвіду створення інтегрованих цифрових ресурсів культурної спадщини здійснюють українські дослідники: В. Ганський та К. Андрійчик [36], О. Мельничук [160], Л. Приходько [192, 195], О. Рибачок [226] тощо. Л. Приходько розглядає низку програм і проєктів, результатом яких стала робота з координації національних програм оцифрування культурної спадщини, що призвело до формування загальноєвропейської платформи, яка забезпечує доступ

до культурної спадщини [195]. О.Рибачок значну увагу приділяє вивченню національних стратегій і проєктів з оцифрування та створення національних ресурсів історико-культурної спадщини країн Європи, аналізує досвід ЄС у формуванні інтегрованих ресурсів історико-культурної спадщини [226].

Не залишається без уваги дослідників і вивчення сучасного стану української культурної політики та її реформування в умовах євроінтеграції. Це питання розглядають В.Добровольська [59], І.Костиря [127], С.Кучин [137], М.Шевченко [286]. Потреба в реформуванні культурної політики пов'язана, з одного боку, з процесами інтеграції України з ЄС, а з іншого — з важливістю збереження національної культурної ідентичності нашої країни. Адже формування позитивного іміджу України на міжнародному рівні багато в чому залежить від презентації здобутків власної культури. Значна роль відводиться оцифруванню документної спадщини, формуванню цифрових колекцій/бібліотек, участі в міжнародних цифрових проєктах тощо. Погоджуємось з думкою М.Шевченко: «Зближення з Європейським Союзом ставить за необхідність гармонізувати та удосконалити національну культурну політику відповідно до тих принципів та засад, які діють як на рівні всього союзу, так і в державах-членах» [286, с. 217].

Нинішня політична та соціально-економічна ситуація в Україні призвела до незадовільного стану розвитку закладів культури. На думку С.Кучина: «З метою додержання основних принципів сучасної культурної політики в Україні, необхідно здійснювати заходи щодо відродження, збереження та розвитку мережі установ сфери культури (особливо гостро постає питання щодо масових універсальних бібліотек), підвищення рівня значущості для споживачів продукції культурного призначення, забезпечення населення відповідними послугами не нижче за мінімальні соціальні потреби, виховування дбайливого ставлення до національної культурної спадщини як основи національної культури (актуальним є питання розширення співпраці із закладами сфери освіти), диверсифікації фінансових ресурсів закладів культури» [137, с. 179]. Науковець називає такі першочергові напрями реформування політики: «...впровадження системи контролю за процесом залучення необхідних фінансових, технічних та

нематеріальних ресурсів для регулювання та корегування тактики та стратегії розвитку закладів сфери культури; сприяння підтримці належного рівня їх фінансового забезпечення; піклування про розвиток приватного сектору в мистецькій царині; вдосконалення процедури реєстрації підприємств соціально-культурного напрямку діяльності; сприяння підготовці профільних кваліфікованих кадрів; встановлення податкових привілеїв для організацій сфери культури та меценатів» [137, с. 179].

Отже, для успішної реалізації оцифрування документної спадщини на державному рівні докорінного реформування потребує культурна політика України. Оцифрування та формування цифрових колекцій, які представляють документну спадщину нашої країни, є однією з засад розбудови високорозвиненої та незалежної держави.

З часів здійснення перших спроб оцифрування документів ця діяльність значно змінилась. Вона набула більш досконалих форм, стала використовувати надсучасне апаратне забезпечення для мінімізації шкоди документам тощо. Також почали активно залучатися та впроваджуватися технології, які, здавалось, є непритаманними для традиційної бібліотечної діяльності. Наприклад, такими технологіями є аутсорсинг та краудсорсинг, без яких сьогодні не можлива якісна та повноцінна робота з оцифрування документної спадщини.

Аутсорсинг (від англ. «outsourcing», «outside resource using» — використання зовнішніх ресурсів) ставав об'єктом наукових досліджень багатьох українських дослідників [44, 97, 162, 250]. У своїх працях вони зосереджували увагу на визначенні сутності поняття аутсорсингу, аналізували визначення закордонних та українських науковців у контексті бізнес-процесів, вивчали його економічну ефективність. Аутсорсинг у контексті бібліотечної діяльності, його потенціал у сфері оцифрування й формування цифрових колекцій розглядали І. Сілютіна [240, 241], М. Georgieva [409].

У контексті цього дослідження значний науковий та практичний інтерес становлять краудтехнології та їхній потенціал, який дасть змогу значно покращити роботу бібліотек у сучасних умовах. Наприклад, за кордоном масштабного

використання набула технологія краудсорсингу, про що свідчать публікації закордонних дослідників: M. Andro, I. Saleh [315], M.-L. Ayres [319], O. Chrons, S. Sundell [344], R. Holley [423], M. Kowalska [440], D. McKinley [455, 456], M. Moyle, J. Tonra, V. Wallace [460], S. Severson, J.-S. Sauvé [501], V. Van Hyning, S. Blickhan, L. Trouille, C. Lintott [522], N. Zakaria, C. Abdullah [541], F. Zarndt [542] тощо. Серед українських учених, які детально досліджували використання технології краудсорсингу в бібліотечній справі та перспективи її використання в Україні, можна назвати О. Мар'їну [156]. Іншою поширеною технологією серед бібліотек є краудфандинг, яка також здобула активне наукове осмислення (О. Майстренко [153], M. Andro, I. Saleh [315], E. Estellés-Arolas, F. González-Ladrón-De-Guevara [389], M. Kowalska [440], N. Zakaria, C. Abdullah [541]).

Отже, в Україні та за кордоном оцифрування документів є актуальним і привертає значну увагу науковців і фахівців у контексті досліджень таких нових напрямів, як цифрова спадщина, цифрове збереження, цифрове кураторство, цифрова культура, цифровізація тощо. Дослідження цієї проблематики в Україні також мають достатньо високий рівень. Однак, незважаючи на потужне теоретичне підґрунтя щодо різних аспектів оцифрування, в Україні практична реалізація проєктів з оцифрування документів відбувається повільними темпами. На це впливає низка причин, серед яких однією з важливих є відсутність комплексних досліджень організаційно-методичних, управлінських, нормативно-правових, фінансових, аксіологічних та інших засад оцифрування документів в Україні.

1.2. Методологія та методи наукового дослідження

Вибір методологічного підґрунтя зумовлений метою дисертаційного дослідження, яка полягає в розробленні теоретико-методичних та організаційних положень оцифрування бібліотечних фондів і формування цифрових колекцій для комплексного їх застосування в бібліотечній практиці. Методологічна база дослідження ґрунтується на застосуванні сукупності загальнонаукових підходів: соціокомунікативного, системного, структурно-функціонального,

соціокультурного, аксіологічного, компаративного, пізнавальні можливості яких дали змогу всебічно вивчити та проаналізувати об'єкт і предмет дослідження, науково осмислити теоретико-методичні й організаційні засади подальшого вдосконалення організації та реалізації оцифрування в Україні в нових умовах цифрового простору. Протягом здійснення дослідження було використано сукупність різних методів: джерелознавчий аналіз, термінологічний аналіз, метод моделювання, контент-аналіз, статистичний метод, соціологічні методи (опитування та анкетування), метод аналізу та синтезу, метод узагальнення.

Одним із головних наукових підходів, на основі якого було здійснено дисертаційне дослідження, є соціокомунікативний підхід. Соціокомунікативний підхід вивчали такі українські вчені, як В. Корнєєв [126], Н. Кунанець [135], В. Різун [230] тощо. Так, Н. Кунанець зазначає: «У проекції на бібліотечну справу такий підхід забезпечує оцінку стану суспільства, індикаторами якого в структурі соціальних комунікацій є бібліотеки, які через специфічні комунікативні практики та бібліотечні технології постійно розвивають інформаційну та праксеологічну складові системи соціальних комунікацій» [135, с. 16]. Значний вклад у розвиток соціально-комунікативної теорії бібліотечної діяльності зробили вчені Харківської бібліотечної наукової школи: І. Давидова [49], В. Ільганаєва [100], О. Мар'їна [155], А. Соляник [245], Г. Шемаєва [302] тощо. Ґрунтуючись на цих наукових дослідженнях, можна стверджувати, що сьогодні бібліотека як соціальний інститут становить одну з підсистем документно-комунікаційної системи, діяльність якої характеризується різноманітністю напрямів і використанням широкого спектра форм роботи для якісного задоволення потреб сучасного суспільства.

Головні функції бібліотек (інформаційна, кумулятивна, меморіальна, комунікативна тощо) залишаються, але традиційні способи та методи їх реалізації зазнають модернізаційних та модифікаційних змін. Тому спостерігається, що традиційні напрями роботи бібліотек (накопичення, опрацювання, вироблення, зберігання та поширення ресурсів) з розвитком інформаційного суспільства, яке характеризується повсюдним використанням ІКТ, отримали якісно нове втілення.

Як зазначають О. Кузьменко та В. Загуменна: «Бібліотека стає повноправним суб'єктом інформаційного простору» [133, с. 40]. Сьогодні бібліотечні установи активно здійснюють оцифрування фондів, співпрацюють із видавництвами та авторами задля отримання електронних примірників документів, формують документний потік тощо [133].

Особливо значні трансформаційні зміни в діяльності бібліотек спостерігаються останнім часом, який дослідники називають шостою революцією, яка «несе максимальну інформаційну мобільність та інформаційну персоналізацію для кожного члена суспільства на базі сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій» [135, с. 17]. Перехід до інформаційного суспільства запровадив нову тенденцію, яка полягає в отриманні доступу до інформації та знань із будь-якої точки в режимі 24/7/365. Саме в забезпеченні відкритого доступу до інформації та знань і полягає сьогодні одне з головних призначень бібліотек. Однак наданням доступу до інформації діяльність бібліотек не обмежується. Розвиток інформаційного суспільства спричинив значне збільшення інформаційних потоків і масивів та пришвидшення циркуляції інформації та знань. Це призводить до ускладнення самостійної орієнтації користувачів у них, утруднення знаходження документів, які є релевантними та пертинентними інформаційним запитам та потребам, та здійснення їх аналізу тощо. Саме тому бібліотеки є професійними посередниками між глобальним інформаційним простором і користувачами. Для якісного та повного задоволення інформаційних потреб користувачів бібліотеки відбирають, збирають, оперативно опрацьовують значні масиви інформації, обробляють і структурують їх відповідно до запитів, виробляють вторинні документи, а також забезпечують доступ до українських і міжнародних ЕБ, БД тощо.

Інформаційне суспільство впливає на «перебудову» бібліотечних установ, які, адаптуючись до нових вимог, стають посередниками в комунікаційних процесах між суспільством та інформацією. Недарма у визначенні терміна «соціальні комунікації», яке подано В. Різуном, акцент зроблено на соціокомунікаційних інститутах як компоненті комунікації, які самі ініціюють

комунікативний зв'язок: «Під соціальними комунікаціями необхідно розуміти таку систему суспільної взаємодії, яка включає визначені шляхи, способи, засоби, принципи встановлення і підтримання контактів на основі професійно-технологічної діяльності, що спрямована на розробку, провадження, організацію, удосконалення, модернізацію відносин у суспільстві, які складаються між різними соціальними інститутами, де, з одного боку, у ролі ініціаторів спілкування найчастіше виступають соціальнокомунікаційні інститути, служби, а з іншого — організовані спільноти (соціум, соціальні групи) як повноправні учасники соціальної взаємодії» [230, с. 306].

Спочатку бібліотеки, головним завданням яких було збирання, зберігання й організація використання документів, були віднесені до термінальних документно-комунікаційних систем. Згодом прийшло усвідомлення, що «змінюються функції бібліотекаря, умови і результати його діяльності» [281, с. 5]. З поширенням ІКТ та цифрового простору в бібліотеці поступово все яскравіше виявляються властивості, які притаманні генеративним і транзитним документно-комунікаційним системам (хоча ці властивості існували й раніше, але не були так яскраво виражені). На це звернули увагу українські вчені: І. Давидова [50], Ю. Заклінська [89], А. Соляник [245], Г. Швецова-Водка [281].

Водночас на реалізацію будь-якого проєкту значний вплив мають комунікаційні зв'язки як між членами робочої групи з оцифрування, так і за межами установи, зокрема з іншими установами-партнерами. Їх важливість підкреслено й на державному рівні. Так, серед стратегічних напрямів розвитку бібліотечної справи виокремлено «Розвиток ефективних комунікацій», який має на меті «створення системи ефективної внутрішньої та зовнішньої комунікації для розвитку партнерства, просування спільних цінностей та досягнення стратегічних результатів» [220]. Для успішної реалізації цього напрямку рекомендується вжити такі заходи:

«налагодити ефективну комунікацію між бібліотечною спільнотою і органами державної влади та органами місцевого самоврядування;

налагодити ефективну міжвідомчу комунікацію між органами державної влади та органами місцевого самоврядування, які мають у своєму підпорядкуванні бібліотеки, які суттєво впливають на бібліотечно-інформаційну галузь;

удосконалити внутрішню професійну комунікацію;

налагодити ефективну міжсекторіальну комунікацію;

удосконалити зовнішню комунікацію з територіальними громадами та суспільством в цілому;

розвивати міжнародні професійні зв'язки» [220].

У межах дисертаційного дослідження можна виокремити такі види комунікації в контексті професійного середовища, тобто професійної комунікації:

- мікрокомунікація — між членами робочої групи (команди) з оцифрування та з іншими відділами бібліотеки (наприклад, з відділами рідкісних та цінних видань), документи з яких мають стати першочерговими об'єктами оцифрування. Одна з важливих ролей в успішній реалізації будь-якого проекту належить саме комунікаціям між членами робочої групи. Н. Грабар зазначає: «Як свідчить практика, більшість проблем у бібліотечному колективі пов'язана зі спілкуванням, умінням домовлятися. Спілкуванню належить одне із головних місць у соціально-функціональному устрої діяльності книгозбірні (виробничій діяльності), забезпечуючи найважливішу функцію — комунікаційну. <...> Тому практичне застосування внутрішніх комунікацій, безумовно, потрібне для бібліотек, оскільки сприяє спілкуванню, взаєморозумінню і ефективній співпраці колективу» [45, с. 25];

- мідікомунікація — між бібліотеками та з іншими соціальними інституціями (архівними, музеями) під час співпраці з реалізації корпоративних проєктів, а також із приватними організаціями, які залучені до оцифрування на засадах аутсорсингу, з профільними міністерствами тощо;

- макрокомунікація — міждержавна комунікація в процесі участі в міждержавних та світових проєктах, головною метою чого є можливість широкої

презентації в цифровому форматі здобутків нашої держави й отримання доступу до світової спадщини.

Соціокомунікативний підхід дає змогу розглядати багаторівневу професійну комунікацію як основу успішної реалізації бібліотечних проєктів, зокрема й з оцифрування документів.

Водночас за доцільне вбачається окремо розглядати комунікацію з користувачами, на яких і орієнтовані бібліотечні послуги та продукти. М. Слободяник, який запропонував базову модель бібліотеки, наводить взаємозалежні елементи: «інформаційний потенціал — інформаційна діяльність — комунікаційний процес — управління» [243, с. 6]. Науковець виокремлює такі комунікаційні відносини: «бібліотекар — читач; бібліотекар — бібліотекар; читач — бібліотекар; читач — читач; віддалений користувач — сайт бібліотеки; читач — інтернет ресурси» [243, с. 6].

Отже, соціокомунікативний підхід дав змогу розглянути бібліотеку як складну комунікативну систему, яка функціонує в добу кардинальних змін; визначити роль бібліотеки в сучасному інформаційному середовищі, який виводить на новий рівень комунікативні функції бібліотеки; встановити місце в системі «Бібліотека — користувач» та виявити нові зв'язки в системі комунікаційних відносин бібліотеки й користувача. Вивчення бібліотеки як соціокомунікаційної системи дало змогу проаналізувати її місце в контексті історико-культурного розвитку суспільства. У фондах бібліотек акумульовано значні комплекси цінних документів, які зберігають національну пам'ять. Цим відзначається важлива соціальна місія бібліотеки як складової соціально-комунікаційної системи суспільства, одним із напрямів діяльності якої є збереження та розповсюдження накопиченого суспільного надбання. Застосування соціокомунікативного підходу дало змогу обґрунтувати взаємозв'язок між вимогами інформаційного суспільства та формуванням стратегічних напрямів розвитку бібліотек у цифровому просторі. Одним із таких напрямів є діяльність бібліотек з оцифрування документної спадщини. З позицій соціокомунікативного підходу цифрові колекції розглядаються як один із каналів передачі інформації. Саме створення, поширення

та використання оцифрованих документів значно посилює традиційну комунікативну функцію бібліотек.

Залучення системного підходу в процесі дослідження дало змогу розглянути бібліотечний фонд як один з елементів складної системи — бібліотеки. Для цього дослідження зосередження уваги на фонді є принципово важливим, оскільки саме в ньому зберігаються документи історичної, культурної та наукової спадщини. Водночас сама бібліотека є складовою системи соціальних інститутів (інститути пам'яті), які займаються збереженням національної пам'яті.

Важливим для дисертаційного дослідження було застосування системного підходу для комплексного розгляду процесу оцифрування як системного явища. Оцифрування документів складається з низки послідовних процесів, які можна розподілити на такі етапи: доцифрова підготовка документів; власне оцифрування (сканування або цифрове фотографування) для виготовлення цифрової копії; післяцифрова обробка цифрових копій. Кожен з етапів також складається із сукупності процесів. Застосування системного підходу надало змогу розглянути об'єкт дослідження у взаємозв'язках із внутрішнім та зовнішнім середовищем. Серед факторів зовнішнього середовища науковці називають: економічні; політико-правові; науково-технічні та технологічні; соціокультурні [245].

Чинниками, що впливають на організацію й реалізацію оцифрування в Україні, є:

- економічні — кількість видатків, які спрямовуються на фінансування бібліотечної галузі, зокрема й на оцифрування документів;
- політико-правові — державна підтримка розвитку бібліотечної галузі, регламентація діяльності бібліотечних установ щодо збереження, оцифрування та поширення документної спадщини;
- науково-технічні та технологічні — підтримання використання бібліотеками сучасних технологій для здійснення оцифрування; поширення на території держави швидкісного інтернету та забезпечення бібліотек необхідним обладнанням; рівень фахової підготовки кадрів тощо;

- соціокультурні — зміни в інформаційних потребах і запитах сучасного суспільства; трансформація традиційної системи «Бібліотека — читач» на «Інформаційний простір — бібліотека — користувач»; реформування культурної політики України; інтеграція України до ЄС тощо.

Застосування структурно-функціонального підходу допомогло виокремити структурні елементи й визначити їхні функції та роль у системі, яка досліджувалася. Можна назвати такі рівні організаційно-функціональної структури оцифрування бібліотеками України: локальний (представлений діяльністю окремих бібліотек з оцифрування: національних і державних бібліотек, ОУНБ та бібліотек ЗВО), регіональний, національний, міждержавний, світовий. Кожна з бібліотек здійснює оцифрування документів залежно від складу власних фондів та інформаційних потреб користувачів. Це має надати можливість максимально повно охопити документну спадщину нашої країни, презентувати та зберегти її. Також у названій структурі важлива роль належить управлінській ланці, яка має організувати й координувати оцифрування документної спадщини. До неї належать профільні міністерства, установи-адміністратори тощо.

З позицій соціокультурного підходу бібліотека розглядається як поєднання соціальної та культурної установи, яка відіграє важливу місію в розвитку суспільства. Бібліотеки, здійснюючи меморіальну функцію, збирають у власних фондах масиви традиційних та електронних документів, які зберігають культурні, духовні й інтелектуальні здобутки нашої держави. Саме тому бібліотеки разом з архівами та музеями отримали визнання як інститути національної пам'яті. В умовах глобалізації та поширення ІКТ спостерігається «зближення (злиття) відособлених, а іноді й ізольованих один від одного соціокультурних світів» [270, с. 12], що призводить до формування єдиної системи загальнолюдської світової культури, внаслідок чого «жодна держава вже не може розвивати свій соціокультурний простір відособлено» [270, с. 12].

Розвиток інтеграційних процесів України з Європою та світом, які відбуваються й у сфері культури, призводить до необхідності «збереження колективної пам'яті української нації і забезпечення доступу до культурних

багатств, накопичених не тільки громадянами нашої держави, а й світовою спільнотою» [182, с. 303]. Можна стверджувати, що в Україні паралельного розвитку набувають два напрями:

1) забезпечення доступу до об'єктів світової спадщини;

2) презентація та популяризація національної історико-культурної спадщини для піднесення національної й культурної ідентичності, що набуло пріоритетності у зв'язку з російським вторгненням в Україну.

У цьому значну роль відіграють саме бібліотеки, які, формуючи інформаційно-комунікативне та соціокультурне середовище, перетворюються «на центри формування громадської думки, сприяючи, зокрема, зміцненню національної самосвідомості суспільства» [183, с. 55].

Бібліотеки як соціокультурні інститути, однією з функцій яких є меморіальна (накопичення найрізноманітніших документів (рукописних та стародрукованих книг, книжкових, періодичних, картографічних, образотворчих, аудіовізуальних видань тощо) та їх збереження), передають історичну та культурну пам'ять суспільства та держави через покоління. Без перебільшення можна сказати, що бібліотеки зберігають не просто документи, а національну пам'ять держави. На думку Т. Гранчак: «Вони не лише забезпечують збереження зафіксованої в документному вигляді пам'яті нації, виступаючи своєрідним інформаційним геномом спільноти, а й сприяють відповідному “пам'ятанню” соціумом значущих для його самоідентифікації подій і явищ» [47, с. 8]. Роль бібліотекарів у збереженні спадщини та її поширенні закріплена в «Кодексі етики бібліотекаря», який затверджений конференцією Української бібліотечної асоціації 26 листопада 2013 р. У розділі Кодексу «Відповідальність щодо особистості й суспільства» зазначено:

«• ми зберігаємо та поповнюємо духовні цінності народу України, сприяємо розвиткові національних культур

• ми сприяємо покращанню добробуту, соціальному, культурному та економічному процвітанню особи та суспільства» [120].

На думку науковців: «Найцінніший фонд національних джерел пам'яті зберігається в національних архівах, бібліотеках, музеях» [65, с. 8]. Серед бібліотек України фонди національної пам'яті зберігаються в національних бібліотеках [65]. Нині статус національної мають 8 бібліотек України. Водночас важливо наголосити, що фонди державних бібліотек, ОУНБ та бібліотек ЗВО також багаті на документи, які складають історико-культурну спадщину нашої держави. Наприклад, ОУНБ є центрами збереження унікальної регіональної культури та пам'яті, які розкривають неповторні особливості кожного регіону. Фонди бібліотек визнані як складові загальної національної історико-культурної спадщини й на державному рівні. Так, нормативними актами Кабінету Міністрів України низці фондів бібліотек України надано статус наукового об'єкта, що становить національне надбання України. Нині такий статус мають окремі фонди 5 наукових бібліотек ЗВО, 1 державної бібліотеки, 3 національних бібліотек, що вимагає застосування заходів зі збереження цих унікальних фондів.

Зміна ролі бібліотек у сучасному цифровізованому світі призвела до того, що вони отримали нові можливості для ще більшої активізації напрямів діяльності з трансляції здобутків культури в суспільстві. На цьому наголошує й Н. Захарова: «Наукова бібліотека як культурно-інформаційний центр сучасного інтелектуального суспільства:

- розвиває і підтримує вивчення, збереження, поширення та захист національної культури;
- сприяє поширенню цінностей національної культури і ознайомленню з іншими культурами, виховує повагу до них;
- сприяє організації соціального міжкультурного діалогу;
- створює умови для індивідуальної та колективної творчості» [92, с. 449].

Серед усього спектра заходів, які використовуються бібліотеками для презентації й популяризації історико-культурної спадщини, особливе місце належить оцифруванню документів історичної, культурної та наукової спадщини. Цифрові колекції, які акумулюють, зберігають та надають доступ до оцифрованих

документів, є унікальною частиною бібліотечного ресурсу, а також відіграють важливу роль у задоволенні різноманітних інформаційних потреб користувачів (від освітніх до дозвіллевих).

Застосування соціокультурного підходу дало змогу розглянути розвиток проєктів з оцифрування та формування цифрових колекцій документної спадщини як важливий напрям діяльності бібліотечних установ у цифровому просторі, який зазнає значних впливів соціокультурних чинників суспільства.

Аксіологічний (ціннісний) підхід було застосовано на етапі розгляду типового розмаїття документної спадщини та визначення пріоритетних груп документів для першочергового оцифрування в Україні з урахуванням сукупності критеріїв та ознак цінності. Аксіологічний підхід надав можливість розглянути документ як цінність. Будь-який документ є результатом людської діяльності, який віддзеркалює історичні й культурні особливості тієї чи іншої епохи, періоду, коли він був створений. Внаслідок цього кожен документ, особливо при відборі для оцифрування, має вивчатися з позицій соціальної значущості, тобто цінності для суспільства в межах регіону, країни або світу загалом.

Компаративний підхід дав змогу вивчити й порівняти закордонний та український досвід оцифрування документів бібліотеками, виявити спільне та специфічне в підходах до реалізації оцифрування за кордоном та в Україні; дослідити сегментність та особливості оцифрування в бібліотеках України різних типів і видів; виокремити та вивчити передовий закордонний досвід організації оцифрування, а також методичний, ресурсний і техніко-технологічний аспекти. На основі порівняння було виявлено недоліки сучасного стану оцифрування в Україні та запропоновано напрями його подальшого вдосконалення.

Завдання дисертаційного дослідження зумовили вибір методів для їх розв'язання. На різних етапах здійснення цього дослідження було застосовано такі методи: джерелознавчий аналіз, термінологічний аналіз, метод моделювання, контент-аналіз, статистичний метод, соціологічні методи (опитування та анкетування), метод аналізу та синтезу, метод узагальнення тощо.

Метод джерелознавчого аналізу наукових публікацій і ресурсів інтернет надав змогу виявити та проаналізувати наукові напрацювання закордонних та українських учених, які безпосередньо або опосередковано присвячені темі дисертаційного дослідження. На основі здійсненого аналізу було згруповано джерела за різними напрямками й аспектами дослідження оцифрування; визначено рівень і стан наукової розробленості означеної теми; виявлено певні теоретичні прогалини, малодосліджені та проблемні питання, які потребують розв'язання в Україні. Вивчаючи дослідження закордонних та українських учених щодо оцифрування документів, було виявлено значний хронологічний розрив між цими дослідженнями. За кордоном технологія оцифрування почала активно запроваджуватися й досліджуватися ще в кін. 80-х — на поч. 90-х рр. ХХ ст., а вже перші практичні втілення відбулись у 90-х рр. ХХ ст., які сьогодні є масштабними проєктами з оцифрування. Аналіз потоку закордонних публікацій дав змогу зробити висновок, що дослідження технології оцифрування не втрачають актуальності вже декілька десятиліть. Оцифрування набуває подальшого вивчення в контексті розвитку таких нових напрямів, як цифрова спадщина, цифрове збереження, цифрове кураторство, цифрова культура тощо. В Україні з урахуванням об'єктивних причин цей напрям діяльності бібліотек привернув увагу дослідників і отримав наукове осмислення у 2000-х рр., а період 2010–2020-х рр. характеризується посиленням уваги до проблематики оцифрування як українських науковців, так і практиків.

Останні десятиліття демонструють швидкий розвиток цифрових технологій, які насичують усі сфери життєдіяльності суспільства. Вони активно залучаються в діяльність бібліотечних установ, що призводить до запозичення іноземної термінології, переважно англійської, в українську інформаційно-бібліотечну сферу. Інколи в науковій літературі спостерігається синонімізація співзвучних термінів або заміна одним терміном іншого. Це стосується й англійських термінів «digitization» та «digitalization», які частіше вживаються у вигляді українських відповідників «оцифрування» та «цифровізація». Також в українському просторі зустрічаються такі терміни: «поцифрування», «зацифрування», «дигітація»,

«дигіталізація», «діджиталізація». Частіше для позначення процесу перетворення традиційних документів у цифровий формат у науковій літературі використовуються терміни «оцифрування» та «дигіталізація». Ця проблема існує й за кордоном, де терміни «digitalization» та «digitization» також часто вживаються як синоніми.

В «Основних принципах оцифрування документної спадщини», виданих під егідою UNESCO, термін «digitization» визначається як «створення цифрових об'єктів із фізичних, аналогових оригіналів за допомогою сканера, камери чи іншого електронного пристрою. Це здійснюється як частина процесу, який включає:

- відбір
- оцінку, включно з потребами
- визначення пріоритетів
- підготовку оригіналів до оцифровки
- збір і створення метаданих
- оцифрування та створення колекцій даних
- подання цифрових ресурсів до систем доставки та репозитаріїв» [403].

В «Інтернет-словнику з бібліотечної та інформаційної науки» авторства J. Reitz подано таке визначення: «Digitization — процес перетворення даних у цифровий формат для обробки комп'ютером. В інформаційних системах під оцифруванням зазвичай розуміють перетворення друкованого тексту або зображень (фотографій, ілюстрацій, карт тощо) у двійкові сигнали за допомогою якогось пристрою для сканування, що дає змогу відобразити результат на екрані комп'ютера». Британський правопис — digitisation [492].

Дослідники P. Astle та A. Muir визначають так: «Digitization — це перетворення будь-якого типу оригіналу, чи то паперового, чи то фотографічних відбитків або слайдів, чи то тривимірних об'єктів або рухомих зображень у цифровий формат. Процес оцифрування зазвичай передбачає використання

цифрової камери або сканера, у результаті чого створюється «цифровий об'єкт»» [318, с. 67].

Аналізуючи значну кількість наукових праць, S. Brennen та D. Kreiss наполягають на тому, що синонімізувати терміни «digitization» та «digitalization» некоректно, оскільки вони мають різне смислове навантаження. Науковці тлумачать ці терміни так: «“digitization” як матеріальний процес перетворення окремих аналогових потоків інформації в цифрові біти... “digitalization” як спосіб реструктуризації багатьох сфер суспільного життя навколо цифрової комунікації та медіаінфраструктур» [334]. Низка інших закордонних фахівців також дотримуються точки зору про необхідність розмежування цих двох термінів подібним чином (A. Vouza [331], D. Burkett [336], A. Irniger [434], D. Savić [499] тощо).

Дослідженням цього питання займалися й українські науковці: В. Куйбіда, О. Карпенко, В. Наместнік [134], О. Мацкевич [159], Б. Тетерятник [253] тощо. На думку В. Куйбіди, О. Карпенко, В. Наместніка: «...під оцифровуванням документів або технологій (digitization) слід розуміти процес переведення паперових документів (чи процесів, які передбачають паперову документацію) в цифровий вигляд» [134, с. 7], а «...цифровізацію (digitalization) у широкому розумінні слід трактувати як процес впровадження цифрових технологій для вдосконалення життєдіяльності людини, суспільства і держави» [134, с. 7].

Про необхідність розмежування понять пише й О. Мацкевич: «Так, якщо йдеться про процес переведення твору з “традиційної”, аналогової форми у цифрову, доречно вживати термін “оцифрування”, а якщо мова йде про загальну тенденцію до створення та використання творів у цифровому середовищі — про цифровізацію. Таке розмежування допоможе уникнути двозначності трактувань...» [159, с. 15].

В Україні на рівні нормативно-правового регулювання термін «цифровізація» подано в «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» і визначено як «насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження

електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможлиблює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний простір» [219].

О. Онищенко називає чотири взаємопов'язані напрями, за якими реалізується цифровізація в бібліотечній сфері:

«1) створення і розвиток моделі цифровізованої бібліотеки. Зауважимо, що йдеться саме про цифровізовану, а не цифрову бібліотеку, яка може бути в більшості бібліотек окремою структурою. А цифровізована бібліотека є закладом, де комп'ютеризовані всі і традиційні, і нові види її роботи;

2) формування фондів цифрових інформаційних ресурсів;

3) розвиток цифрового сервісу;

4) підготовка бібліотекарів високої цифрової компетентності» [175, с. 3–4].

Отже, на основі здійсненого аналізу можна надати уточнений зміст та обсяг базових понять:

- Оцифрування (digitization) — це сукупність послідовно виконуваних процесів (операцій) перетворення аналогових (фізичних) документів (паперових, аудіо-, відеодокументів тощо) у цифровий формат. Оцифрування застосовується для створення цифрової копії, яка надалі використовується та поширюється за допомогою ІКТ;

- Цифровізація (digitalization) — залучення, впровадження та використання цифрових технологій для оптимізації виконання низки операцій і процесів, виникнення нових моделей, напрямів і видів діяльності, які повністю ґрунтуються на цифрових технологіях. Цифровізація характеризується виникненням нових можливостей роботи з інформацією (наприклад, створення «born digital» документів, які мають нові функціональні та користувацькі якості). Цифровізацію бібліотек можна розглядати так: використання цифрових технологій (інтернету речей, хмарних технологій, мобільних технологій, імерсивних технологій тощо) для формування та розширення інформаційного простору та трансформації

бібліотечного потенціалу; розширення спектра послуг, завдяки виникненню нових цифрових послуг та продуктів; виникнення нових форм соціальної взаємодії тощо.

У дисертаційному дослідженні пріоритет надано саме терміну «оцифрування», оскільки він безпосередньо стосується питань, які розглядаються.

Цифрові технології забезпечують можливості для повернення в цифровому форматі культурних цінностей, які були незаконно отримані, а також вивезені під час воєнних дій, колонізації тощо. У закордонному науковому просторі для позначення цих процесів використовуються такі терміни: «virtual repatriation», «digital repatriation», «digital restitution», «digital return» (R. Boast та J. Enoté [329], I. Boserup [330], M. Crouch [358], S. Douglas та M. Hayes [386], K. Hennessy [421], V. Vapnarsky та C. Noûs [534] тощо). Для розуміння відмінностей між цими термінами коротко розглянемо сутність реституції та репатріації щодо традиційних документів.

Світовою спільнотою розроблено комплекс заходів щодо протидії незаконному обігу культурних цінностей. Так, у «Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» (1970 р.) зазначено, що держави-учасниці мають гарантувати співпрацю їхніх компетентних служб для сприяння швидкій реституції незаконно вивезених культурних цінностей їхньому законному власнику [354]. Значно доповнила положення цієї Конвенції «Конвенція ЮНІДРУА про викрадені або незаконно вивезені культурні об'єкти» (1995 р.), яка регулює на міжнародному рівні заходи щодо реституції викрадених та повернення незаконно вивезених культурних об'єктів [530].

Дослідженню сутності цих понять присвячували монографії українські вчені: С. Кот [128], Т. Курило [136]. Так, С. Кот у монографії [128] зазначає, що відсутність терміна «реституція» в національних правових актах і вживання замість нього універсального терміна «повернення» призводить до плутанини. Тому, на думку науковця, доцільним є закріплення в нормативно-правових актах України двох термінів та розмежування їхній зміст у такий спосіб: «Термін “повернення культурних цінностей” використовувати для визначення дій по фізичному

поверненню в Україну культурних цінностей на добровільних засадах, які є за своєю суттю актами доброї волі і стосуються предметів культури, вивезення яких не відбувалося у незаконний спосіб. Термін “реституція культурних цінностей” має застосовуватися до усіх випадків незаконного відчуження та переміщення предметів культури, в тому числі внаслідок війн та збройних конфліктів, скоєння правопорушень, нелегального вивезення всупереч існуючим нормам та процедурам тощо» [128, с. 103].

Отже, можна зазначити, що реституція має застосовуватися до документів, які були переміщені, нелегально вивезені або викрадені з території держави за різних умов; а репатріація — до документів, які були вивезені під час воєнних дій. Також важливо наголосити, що більш доцільним є вживання «цифрова», а не «віртуальна», оскільки традиційний документ оцифровується, в результаті чого створюється цифрова копія (кінцевий цифровий об'єкт).

Метод моделювання використано під час розроблення інноваційних моделей організації оцифрування документної спадщини в Україні та визначення напрямів її вдосконалення. В основу інноваційних моделей організації оцифрування покладено: 1) види документної спадщини за місцем її збереження (побутуванням) та 2) технології отримання цифрових копій. Також вони мають ґрунтуватися на розподілі обов'язків між установами (міністерствами, соціальними інституціями, приватними компаніями тощо) та взаємозв'язках між ними для створення якісного кінцевого цифрового продукту.

Дослідження ґрунтувалося на контент-аналізі цифрових колекцій (цифрових бібліотек, електронних бібліотек), що містять оцифровані документи, які генеруються національними та державними бібліотеками, ОУНБ і бібліотеками ЗВО України. Також були проаналізовані цифрові бібліотеки, які є результатами національних проєктів з оцифрування країн ЄС, США, Австралії, Японії, Китаю тощо. За допомогою контент-аналізу було проведено аналіз типо-видового складу наявних закордонних та українських цифрових колекцій.

Статистичний метод було застосовано для обробки та аналізу статистичних даних, що дало змогу виявити динаміку змін кількісних показників наповнюваності цифрових колекцій.

Для вивчення практичного досвіду з оцифрування документів було використано соціологічні методи дослідження. Опитування співробітників національних, державних та обласних універсальних наукових бібліотек України проводилося з червня до липня 2019 р. На імейли директорів бібліотек, їх заступників або відповідних відділів бібліотек були розіслані листи з переліком запитань щодо запровадження й організації оцифрування документної спадщини. Перелік запитань різнився залежно від відомостей і даних, які представлено на сайтах бібліотек. За результатами опитування було встановлено обсяг цифрових колекцій, джерела фінансування проєктів оцифрування, організаційні засади тощо.

Для конкретизації отриманих відомостей додатково було проведено анкетування (з березня до червня 2021 р.). Анкету було створено державною мовою за допомогою Google Forms (див. дод. Б). Онлайн-анкета складалася з 11 відкритих, напівзакритих і закритих запитань, які дали змогу отримати такі дані: рік початку оцифрування в бібліотеці; кількість оцифрованих документів; структуру колекцій та їхній пошуковий апарат; режим доступу до цифрових копій документів тощо.

Було виокремлено три блоки запитань (1-ше запитання — назва бібліотеки):

1-й блок (2-ге та 3-тє запитання) — для отримання статистичних даних;

2-й блок (4-те та 5-те запитання) — для вивчення підходів бібліотек щодо організації цифрових копій документів;

3-й блок (6–11-те запитання) — для встановлення можливостей пошуку та доступу до документів, які надаються користувачам.

Онлайн-анкету було розіслано в 14 національних і державних бібліотек України (на імейли директорів, заступників або відповідних відділів). Відповіді було отримано від 10 бібліотек, що склало 71,4 % (від загальної кількості обраних респондентів).

З квітня до липня 2021 року було проведено анкетування ОУНБ України. До попередньої анкети було додано ще один блок запитань (3 запитання), які

стосуються участі бібліотек у корпоративних проєктах (див. дод. В). Онлайн-анкету було розіслано в 23 ОУНБ (дві бібліотеки не було залучено до анкетування, оскільки вони знаходяться на тимчасово окупованих територіях України). Заповнені анкети було отримано від 16 ОУНБ (69,6 % від загальної кількості респондентів). За результатами анкетування було встановлено обсяг цифрових колекцій бібліотек, пошуковий апарат, режими доступу до цифрових копій документів, стан участі в корпоративних національних та міжнародних проєктах з оцифрування.

У червні 2021 року було проведено моніторинг сайтів бібліотек ЗВО, метою якого було встановлення наявності й обсягів цифрових колекцій/бібліотек документної спадщини. Для аналізу було обрано 120 бібліотек ЗВО згідно з переліком «Бібліотеки, що мають у своїх фондах рідкісні та цінні видання», який розміщено на сайті Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка [13].

У процесі дослідження метод аналізу та синтезу та метод узагальнення було використано для виявлення сучасних тенденцій оцифрування документів у розвинених країнах світу та Україні; надання рекомендації, обґрунтування перспектив удосконалення й ефективного розвитку оцифрування в Україні.

Означені наукові підходи та методи застосовувалися в дисертаційному дослідженні комплексно для об'єктивного й всебічного пізнання та розгляду сутності об'єкта й предмета дослідження. Це надало змогу виконати поставлені завдання, досягти мету, визначити ключові напрями розвитку й удосконалення організації оцифрування в Україні в умовах цифровізації суспільства.

1.3. Міжнародні та національні нормативно-правові акти збереження та оцифрування документів

Культура є головною ознакою ідентичності кожного народу та його національним надбанням. Становлення інформаційного суспільства й поширення цифрових технологій, які активно проникають в усі сфери життя людини,

призводять до посилення глобалізаційних процесів, зокрема й до культурної інтеграції. Прояви культурної інтеграції породжують потребу збереження ідентичності національних культур. Світова спільнота активно закликає до збереження культурного надбання людства, розробляючи відповідні нормативно-правові документи. Фонди бібліотек та архівів у всьому світі багаті на документи, які закріплюють історико-культурну пам'ять людства. Прийнято низку міжнародних документів, присвячених збереженню культурної спадщини. Звернімо увагу на декілька документів, які є принципово важливими як для світової спільноти, так і для окремої держави.

Чільне місце посідає UNESCO — міжнародна організація, яка докладає значних зусиль щодо збереження й захисту культурного надбання світу, оскільки воно є важливою складовою стійкого розвитку. Ґрунтовність роботи організації доводить значна кількість розроблених і прийнятих під її егідою документів. Серед них: «Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту» (1954 р.) [352]; «Конвенція про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» (1970 р.) [354]; «Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (1972 р.) [351]; «Конвенція про охорону підводної культурної спадщини» (2001 р.) [356]; «Загальна декларація про культурне розмаїття» (2001 р.) [531]; «Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини» (2003 р.) [353]; «Конвенція про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» (2005 р.) [355] тощо.

У «Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» наведено заходи, які має запроваджувати кожна держава-підписант для забезпечення ефективності збереження, охорони, популяризації культурної та природної спадщини, що є на їхніх територіях:

- здійснювати політику щодо наділення культурної та природної спадщини певними функціями в житті суспільства;
- засновувати служби зі збереження, охорони та популяризації спадщини;

- сприяти науково-технічним дослідженням і розробленням для усунення можливих загроз;
- реалізовувати низку наукових, юридичних, технічних та фінансових заходів задля виявлення, збереження, охорони, популяризації та відновлення спадщини;
- створювати та розвивати національні й регіональні центри підготовки фахівців з охорони, збереження та популяризації спадщини тощо [351].

Оскільки всі процеси та події, що відбуваються в суспільстві, мають позитивний чи негативний вплив на збереження культурної спадщини людства, важливим завданням перед UNESCO постає захист і збереження спадщини для майбутнього розвитку людства. Як зазначає О. Рибачок: «Починаючи від 90-х років ХХ ст. спеціальна увага ЮНЕСКО приділена концептуальним засадам охорони культурної спадщини в епоху глобалізації, збереженості документальної спадщини, концепції цифрової культури та документальної цифрової спадщини» [225, с. 137]. Визнання важливості збереження документної спадщини та необхідності узгодження відповідних дій між країнами призвело до започаткування UNESCO в 1992 р. Програми «Пам'ять світу» [457]. Дії Програми насамперед спрямовано на захист і збереження тієї спадщини, яка може бути втрачена назавжди. Програмою затверджено основні напрями діяльності:

- сприяння збереженню документної спадщини, використовуючи для цього найпридатніші методи;
- підтримання загального доступу до спадщини, зокрема й через створення цифрових копій, які з урахуванням прав власності мають бути доступні в інтернеті;
- підвищення обізнаності у всьому світі про існування та значення документної спадщини [457].

Відповідно до цілей Програми розроблено Реєстр «Пам'ять світу», який містить перелік об'єктів світового значення. Також Програма заохочує держави до збереження документної спадщини (національного та регіонального значення); розроблення відповідних Реєстрів (національних та регіональних); підвищення обізнаності в країнах світу про їхню національну спадщину; формування та

узгодження політики щодо забезпечення збереження спадщини, якій загрожує зникнення. Багато країн світу створюють власні національні реєстри культурної спадщини. Наприклад, Грузія (три реєстри: нерухомі, рухомі пам'ятки культури та нематеріальна культурна спадщина) [545], Естонія (Kultuurimälestiste register) [441], Польща (Rejestr zabytków) [493], Філіппіни (The Philippine Registry of Cultural Property) [519], Хорватія (Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske) [488], Чехія (Ústřední seznam kulturních památek České republiky) [533] та багато інших країн світу створюють такі реєстри культурної спадщини.

В Україні також формуються переліки та реєстри культурної спадщини. Наприклад, на сайті Міністерства культури та інформаційної політики України представлені такі переліки: «Державний реєстр нерухомих пам'яток України» (національного та місцевого значення); «Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини в Україні»; «Державний реєстр національного культурного надбання. Перелік унікальних музейних предметів Музейного фонду України»; «Інформація про викрадені культурні цінності з музеїв державної та комунальної форм власності за період 2010–2015 рр.» [166].

Діяльність UNESCO залежить від умов розвитку світового суспільства. Одним із чинників впливу є поширення та використання цифрових технологій, які надають значні можливості для передавання та зберігання інформації. Тому у 2012 р. в м. Ванкувері UNESCO було скликано міжнародну конференцію «Пам'ять світу в цифровий вік: оцифрування та збереження», на якій було обговорено ключові питання, які пов'язані з оцифруванням аналогового матеріалу, доступом та збереженням автентичних, надійних і точних цифрових матеріалів. Визнано, що оцифрування цінних документів в аналоговій формі зможе захистити їхній матеріальний стан від погіршення внаслідок зменшення використання оригіналів. Щодо аудіовізуальних документів оцифрування розглядається як єдиний засіб забезпечення їх «виживання». Було розроблено низку рекомендацій щодо подальших дій для секретаріату UNESCO, держав-членів, професійних установ та приватних організацій. Однією з рекомендацій, що надійшла до секретаріату UNESCO, була пропозиція створення програми, спрямованої на

збереження документних матеріалів, яким загрожують стихійні лиха або збройні конфлікти, та програми відновлення аналогової та цифрової спадщини, яка може стати недоступною через застаріле обладнання та програмне забезпечення [529].

Значне збільшення продукування ресурсів у цифровому форматі призвело до того, що останніми роками все відчутнішими стають проблеми, пов'язані зі стрімкими технологічними змінами. Ці зміни можуть призвести до втрати унікальних ресурсів цифрової спадщини в майбутньому. Тому UNESCO було здійснено спробу розв'язати ці проблеми. У 2003 р. була прийнята «Хартія про збереження цифрової спадщини», якою регламентовано такі питання: доступ до цифрової спадщини, збереження й захист цифрової спадщини, необхідні заходи та розподіл обов'язків між суб'єктами тощо [342].

Здійснення відповідних заходів передбачає тісну співпрацю UNESCO з іншими міжнародними організаціями, зокрема з IFLA. Так, у співпраці ці організації видали «Маніфест цифрових бібліотек», який спрямовано на подолання цифрового розриву через забезпечення рівного доступу до світової культурної та наукової спадщини всім охочим. Місією цифрових бібліотек визначено надання прямого доступу до інформаційних ресурсів (цифрових і нецифрових) та поєднання інформаційних технологій, освіти та культури в сучасному бібліотечному обслуговуванні. Головними цілями названо: сприяння оцифруванню, надання доступу до культурної та наукової спадщини та її збереження; забезпечення доступу всім користувачам до бібліотечних інформаційних ресурсів з урахуванням прав інтелектуальної власності тощо [431].

IFLA одним із пріоритетних напрямів діяльності визначає також збереження культурної спадщини в усій її розмаїтості для процвітання суспільства [359]. Для забезпечення якомога довшої доступності бібліотечних та архівних матеріалів усіх форматів у 1984 р. було розроблено «Стратегічну програму зі збереження та консервації» [504]. Для підтримання бібліотечної спільноти у сфері збереження та реставрування культурної спадщини організація курує програми: «Культурна спадщина» [359] та «Реєстр ризиків IFLA» [429]. Останній розроблено з метою

виявлення колекцій документної спадщини для запобігання їх втраті внаслідок техногенних чи стихійних катастроф.

У «Стратегічному плані IFLA на 2016–2021 роки» [430] серед стратегічних напрямів виокремлено напрям «Культурна спадщина», який передбачає такі ключові ініціативи:

- організацію мережі Центрів консервації та збереження як центрів експертизи, необхідних для захисту документної культурної спадщини на глобальному рівні (відкриття нових центрів);
- розроблення стандартів для збору та збереження різноманітних форм контенту (просування стандартів і передового досвіду з цифрового збереження; продовження участі в проєкті UNESCO PERSIST щодо цифрового збереження; обговорення питань повернення матеріалів культурної спадщини через цифрові/віртуальні репатріації);
- захист документної культурної спадщини за допомогою зниження ризиків виникнення катастроф (продовження ведення Реєстру ризиків; співпраця з UNESCO та Блакитним щитом задля надання допомоги бібліотекам, які є в зоні ризику чи постраждали від катастроф; підтримання важливості внесення Цілі 11.4 «Порядку денного ООН зі сталого розвитку до 2030 року» до національних законодавств і планів розвитку) [430].

У 2015 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла Резолюцію 70/1 «Перетворення нашого світу: порядок денний сталого розвитку до 2030 року» [523], що визначає 17 основних цілей сталого розвитку суспільства та планети. Відповідно до цього IFLA опублікувала заяву «Бібліотеки, які охороняють культурну спадщину» [445] з підтримкою цілі 11.4 Посилення зусиль щодо захисту й охорони світової культурної та природної спадщини. IFLA акцентує на тому, що основною роботою бібліотек у всьому світі є збереження та захист документних творів усіх форматів, зокрема й цифрового, які складають ключову частину культурної спадщини, для надання постійного доступу до них та забезпечення подальшого стійкого розвитку суспільства. Важливим є залучення бібліотек до

обговорень питань збереження й захисту документної спадщини, які відбуваються на загальносвітовому рівні. Оскільки бібліотеки мають значний досвід, вони є ключовими партнерами в організації доступу до культурної спадщини та її збереженні для майбутніх поколінь [445].

IFLA активно закликає до:

- залучення бібліотек до глобальних показників, які вимірюють ціль 11.4 Сталого розвитку;
- визнання документної спадщини важливою частиною глобальної культурної спадщини, розроблення конкретних планів, а також забезпечення належного фінансування її збереження;
- визнання бібліотек ключовими суб'єктами охорони культурної спадщини, залучення бібліотекарів до відповідних міжнародних і національних зусиль;
- надання бібліотекам повноважень щодо охорони та збереження документної культурної спадщини через розроблення відповідної правової бази та забезпечення належними ресурсами;
- залучення бібліотек та інших закладів культурної спадщини до планів зменшення ризиків катастроф, відведення їм належного місця в програмах відновлення [445].

Отже, міжнародні організації приділяють значну увагу збереженню культурної спадщини та гарантуванню безперешкодного доступу до неї, оскільки вона розглядається як важливий фактор подальшого розвитку суспільства. Зі свого боку IFLA представляє на міжнародному рівні інтереси бібліотек та активно просуває ідею того, що вони є важливими осередками збереження документної спадщини.

В умовах євроінтеграції для України важливим є вивчення та перейняття досвіду ЄС і провідних країн-членів у сфері культурної політики й оцифрування документної спадщини. У ЄС прийнята значна кількість документів (стратегій, програм та проєктів) [36, 160, 192, 195, 226], положення яких зорієнтовані на:

- 1) цифровізацію всіх сфер життєдіяльності європейського суспільства;

- 2) створення та поширення цифрового контенту;
- 3) забезпечення відкритого доступу до наукових досліджень тощо.

Завданнями дисертації не було передбачено здійснення аналізу значної кількості документів ЄС, які стосуються культурної спадщини та формування культурного простору, тому зупинимо увагу на декількох, які вплинули на загальні засади розвитку оцифрування та збереження культурної спадщини Європи.

Незважаючи на прийняті документи щодо культури (наприклад, «Європейську культурну конвенцію» (1954 р.) [391]; «Європейську декларацію про культурні цілі» (1984 р.) [392] тощо), на політичному рівні посадовими особами Європейського економічного співтовариства сфера культури не розглядалась як пріоритетний напрям інтеграції Європейської Спільноти. Через це вона була делегована переважно Раді Європи та UNESCO [476].

Нормативно культурний розвиток ЄС був закладений Маастрихтським договором («Договором про утворення Європейського Союзу», який був підписаний у 1992 р., а набув чинності в 1993 р.) [525], коли сфера культури була закріплена в основоположному нормативному документі. Договором визначено, що спільнота сприятиме розвитку культур держав-членів, поважаючи їхнє національне та регіональне розмаїття, одночасно підносячи спільну культурну спадщину. На думку дослідників, саме цей Договір став початком для подальшого формування єдиної культурної політики ЄС як чинника соціально-економічної інтеграції, офіційно визнавши її одним із напрямів діяльності ЄС [36, 160, 195, 442, 476].

Остаточне закріплення в нормативно-правових актах культурна політика ЄС отримала після укладання Лісабонського договору у 2007 р. [192], яким було внесені чергові зміни до Договору про ЄС та Договору про заснування Європейського Співтовариства [524]. Ще до укладання цього Договору культурна політика поступово стала набувати стратегічного значення в розвитку ЄС. Наприклад, Лісабонська стратегія розвитку ЄС (2000 р.) [446] призвела до розвитку загальноєвропейського цифрового культурного та наукового простору на засадах міжнародної співпраці, оскільки її стратегічною метою на період 2000–2010-х рр.

було визначено досягнення найбільш конкурентоспроможної та динамічної економіки у світі, базованої на знаннях.

Для узгодження на рівні ЄС оцифрування документної спадщини та її поширення в інтернеті у 2001 р. було схвалено «Лундські принципи» [516] та розроблено «Лундський план дій» [313] для вироблення координаційних механізмів узгодження національних програм оцифрування. Зазначено, що ресурси культурних і наукових знань Європи є унікальним суспільним надбанням, що формує колективну пам'ять про різноманітне суспільство та забезпечує міцну основу для розвитку галузі цифрового контенту в стале суспільство знань. Експерти підкреслили цінність і важливість оцифрованого європейського культурного й наукового контенту, що передбачає: доступну та стійку спадщину; підтримку культурного різноманіття, освіти та індустрії контенту; оцифрування ресурсів усього різноманіття [516].

Однак оцифрування, яке застосовується для розкриття потенціалу традиційних документів, значно сповільнюється через такі проблеми:

- 1) фрагментацію підходів, відсутність єдиного реєстру про вже оцифровані документи;
- 2) застосування невідповідних технологій і стандартів, що призводить до швидкого старіння ресурсів та ускладнення їх використання;
- 3) відсутність загальних форм доступу громадян до національних і загальноєвропейських ресурсів;
- 4) необхідність дотримання прав інтелектуальної власності;
- 5) відсутність синергії між культурними програмами й новими технологіями;
- 6) потребу в засвоєнні нових професійних навичок та впровадженні новітніх практик оцифрування [516].

Розв'язання цих проблем та виведення оцифрування на якісно новий рівень потребувало виконання певних дій як із боку держав-членів, так і Європейської Комісії. На країни-члени було покладено низку зобов'язань. Серед них: створення постійного форуму для координації; підтримка та розвиток європейського погляду на політики та програми; сприяння та підтримка належної практики та її

гармонізація й оптимізація в державах-членах та ЄС; прискорення засвоєння належної практики та відповідних навичок; створення видимого й доступного європейського культурного та наукового контенту [516]. Для пришвидшення реалізації цих дій Європейська Комісія має співпрацювати з країнами-членами для: сприяння практичній координації діяльності через створення секретаріату або агентства; поширення належної практики через просування центрів компетенцій; розвитку порівняльного аналізу практики оцифрування; оптимізації цінності та розвитку спільного бачення європейського контенту завдяки розробленню критеріїв і планів співпраці ЄС у сфері цифрового контенту; покращення якості та зручності використання контенту, сприяння єдиному доступу громадян і підвищення обізнаності щодо довгострокового збереження тощо [516].

Розуміння важливості пропозиції щодо створення єдиної європейської бібліотеки для забезпечення доступу до багатой культурної спадщини Європи (лист до Європейської Комісії підписаний шістьма главами держав та урядів у 2005 р.), призвело до того, що Комісія не лише підтримала цю ідею, але й виступила з ініціативою «i2010: цифрові бібліотеки» [350], у якій акцентовано на трьох напрямках:

- 1) оцифруванні аналогових колекцій;
- 2) доступності в інтернеті;
- 3) цифровому збереженні культурної спадщини Європи.

У цій ініціативі цифрові бібліотеки розглядаються як організовані колекції цифрового контенту, які є загальнодоступними та містять як оцифровані матеріали (переведені в цифровий формат), так і суто цифрові (створені в цифровому форматі). Також визначено низку проблем, які негативно впливають на темпи й ефективність оцифрування в усій Європі. Серед цих проблем акцентовано на основних: фінансових, організаційних, технічних та юридичних. Тому для їх розв'язання, а також для подолання фрагментації зусиль і прискорення темпів оцифрування запропоновано:

- 1) провести стратегічне обговорення з зацікавленими сторонами для вироблення рекомендацій щодо оцифрування та цифрового збереження;

- 2) посилити координацію на загальноєвропейському рівні;
- 3) розвинути співфінансування;
- 4) здійснити дослідницькі програми [350].

Також для вдосконалення державами практичної реалізації оцифрування у 2006 р. було прийнято «Рекомендацію Комісії від 24 серпня 2006 р. щодо оцифрування та онлайн-доступності культурного матеріалу та цифрового збереження» [348]. У ній зазначено, що оцифрування є важливим засобом забезпечення широкого доступу до культурних матеріалів. У деяких випадках це єдиний засіб забезпечення доступності матеріалів для майбутніх поколінь. Окремо зауважено, що існує багато ініціатив з оцифрування в державах-членах ЄС, але всі ці зусилля фрагментарні. Тому було акцентовано на необхідності більшої узгодженості дій держав-членів у відборі матеріалів для уникнення необґрунтованого дублювання в оцифруванні [348].

З часом виникла потреба в ще більшій узгодженості дій з оцифрування між країнами ЄС. Тому у 2011 р. Європейською Комісією були видані нові доповнені «Рекомендації» [349], у яких розширено перелік проблемних аспектів і питань щодо здійснення оцифрування та надано рекомендації з їх розв'язання:

- Оцифрування: організація та фінансування (необхідність розроблення планів оцифрування культурних матеріалів, здійснення моніторингу робіт, заохочення партнерських відносин між закладами культури та приватним сектором, співфінансування й об'єднання зусиль і ресурсів для економії);
- Оцифрування та онлайн-доступність матеріалів суспільного надбання (забезпечення того, щоб матеріали суспільного надбання залишалися такими й після оцифрування; сприяння широкому доступу й повторному використанню в комерційних і некомерційних цілях; реалізація заходів щодо обмеження використання нав'язливих водяних знаків, які перешкоджають зручному використанню оцифрованих матеріалів загальнодоступного використання);
- Оцифрування та онлайн-доступність матеріалів, які захищені авторським правом (імплементация положень Директиви щодо творів-сиріт; створення

правових меж для підтримання механізмів ліцензування для широкомасштабного оцифрування та транскордонного доступу до позакомерційних творів; сприяння доступності БД з інформацією про права);

- Еурогеана (заохочення культурних установ, видавців та інших правовласників робити доступним оцифрований матеріал через Еурогеана; створення або посилення національних агрегаторів, які вносять контент із різних доменів до Еурогеана; використання загальних стандартів оцифрування, які визначені Еурогеана, для сумісності оцифрованого матеріалу на європейському рівні; забезпечення доступності метаданих для повторного використання; створення комунікаційного плану для підвищення обізнаності суспільства про Еурогеана тощо);

- Цифрове збереження (посилення національних стратегій довгострокового збереження цифрових матеріалів; доповнення положень законодавства щодо дозволу багаторазового копіювання та міграції цифрових матеріалів державними установами для збереження; здійснення заходів щодо зберігання цифрових матеріалів для гарантування довгострокового збереження тощо) [349].

Отже, даний документ окреслює значний перелік організаційних, правових і техніко-технологічних проблем та пропонує заходи для їх розв'язання, які держави-члени ЄС мають взяти до уваги задля поліпшення організації та реалізації оцифрування документної спадщини своєї країни, а також формування загальноєвропейського культурного простору.

Для здійснення моніторингу впровадження цих рекомендацій кожні два роки країни-члени публікують звіти, на основі яких робиться загальний звіт ЄС. Так, у звіті «Культурна спадщина: оцифрування, онлайн-доступність та цифрове збереження: зведений звіт про хід виконання Рекомендації Комісії (2011/711/ЄС) 2015–2017» [360] подано огляд стратегій і політик держав-членів з оцифрування культурної спадщини, наведено статистичні дані, приклади кращих практик країн-членів тощо.

Останніми роками в ЄС спостерігається збільшення пріоритетності культурної політики. Значно ґрунтовнішим став підхід до організації оцифрування документної спадщини Європи. Це підтверджує створення рішенням Європейської Комісії у 2017 р. Експертної групи з питань цифрової культурної спадщини та Europeana. Серед основних завдань Групи визначено: підтримання Комісії в реалізації законодавства ЄС і перегляді політики цифрової культурної спадщини; налагодження координації та співпраці між державами-членами для обміну інформацією й передовою практикою щодо оцифрування, доступності та цифрового збереження культурної спадщини; сприяння розвитку Europeana та надання рекомендацій щодо цілей, пріоритетів і рівня фінансування тощо [347].

Визнання в ЄС цифрової трансформації у сфері культурної спадщини як важливого чинника соціального й економічного розвитку країн призвело до розуміння необхідності підвищення співпраці з оцифрування та забезпечення безперешкодного доступу до спадщини. Тому 9 квітня 2019 р. була підписана «Декларація про співпрацю щодо сприяння оцифруванню культурної спадщини» задля посилення більш тісної взаємодії й активізації зусиль за такими напрямками:

- загальноєвропейська ініціатива щодо 3D-оцифрування артефактів, пам'яток та об'єктів культурної спадщини;
- повторне використання оцифрованих культурних ресурсів для залучення громадян, інноваційного використання та поширення в інших секторах;
- посилення міжсекторної, транскордонної співпраці та розбудови потенціалу в секторі оцифрованої культурної спадщини [365].

Спочатку Декларація була підписана 24 європейськими країнами, а згодом до неї доєдналися ще три країни (Болгарія, Угорщина та Хорватія).

Отже, розгляд лише незначної частини документів дає підстави стверджувати, що європейське співтовариство докладає значні зусилля для розвитку й інтеграції єдиного європейського культурного простору. Культурна політика ЄС характеризується наявністю пріоритетного напрямку, який полягає в збереженні культурної спадщини для майбутніх поколінь та її поширенні.

Для дослідження важливе значення має аналіз нормативно-правових актів України, положення яких стосуються збереження культурної спадщини та розвитку інформаційного суспільства. Після приєднання до низки міжнародних Конвенцій (наприклад, «Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини», «Конвенції про заходи, спрямовані на заборону та запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності» тощо) в Україні було прийнято відповідні нормативно-правові акти. Так, для виконання Україною зобов'язань, які передбачені «Конвенцією про охорону світової культурної і природної спадщини», було прийнято Закон України «Про охорону культурної спадщини» (2000 р.), який спрямовано на регламентацію правових, організаційних, соціальних та економічних аспектів охорони та збереження культурної спадщини. У Законі подано класифікацію об'єктів культурної спадщини за типами (споруди (витвори), комплекси (ансамблі), визначні місця) та видами (археологічні об'єкти, історичні об'єкти, об'єкти монументального мистецтва, об'єкти архітектури, об'єкти містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтні об'єкти, об'єкти науки та техніки) [217]. Але в цьому переліку не наводиться документна спадщина, яка зберігається у фондах бібліотек та інших інститутах пам'яті. Тобто існує прогалина в законодавчому розумінні спадщини та її складових. Також настанови щодо захисту та збереження культурної спадщини закладено й у Законі України «Про культуру» (2011 р.) [211].

Для обліку об'єктів матеріальної та духовної культури, що мають виняткову історичну, художню, наукову чи іншу культурну цінність, у 1992 р. була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання». До цього Реєстру відносять пам'ятки історії, археології, містобудування, архітектури, мистецтва, документальні пам'ятки тощо. Остання група складається з унікальних актів державності, архівних матеріалів, кіно-, фото- та фонодокументів, старовинних рукописів та рідкісних друкованих видань [208].

Оскільки бібліотеки мають велику вагу в збереженні національного культурного надбання, до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995 р.) у 2009 р. були внесені доповнення щодо надання права бібліотекам створювати страхові копії документів і колекцій, які вже віднесено або які ще тільки мають бути віднесені до Державного реєстру національного культурного надбання (ДРНКН) для їх збереження [198].

Відповідно до Програми UNESCO «Пам'ять світу» в Україні була розроблена «Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки» (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України в 1999 р.) [210]. Для розв'язання проблеми руйнації документів, що зберігаються у фондах бібліотек та архівів (особливо це стосується документів II пол. XIX — поч. XX ст., які мають найгірший стан матеріальної основи), запропоновано переведення інформації на мікроносії (мікрофільми, магнітні й оптичні диски). Було визначено низку завдань та заходів щодо збереження бібліотечних та архівних фондів. Серед них: державний облік документів, які визнано національним культурним надбанням (зокрема створення Державного реєстру «Книжкові пам'ятки України»); консервація та репрографія фондів; охорона фондів; кадрове забезпечення; науково-технічне забезпечення тощо [210]. Для виконання цієї Програми «в НБУВ було започатковано створення страхового фонду копій особливо цінних документів» [148, с. 249] методом мікрофільмування. Треба зазначити, що ця Програма хоча і була зорієнтована на розв'язання комплексу проблем, але вже на час прийняття була застарілою, оскільки не було названо оцифрування як перспективну технологію збереження. А саме в цей період (на початку 2000-х рр.) у США та розвинутих країнах Європи вже почали запроваджуватися масштабні проекти оцифрування документної спадщини.

Великі надії громадськість поклала на «Державну цільову національно-культурну програму створення єдиної інформаційної бібліотечної системи “Бібліотека — XXI”» (затверджена Постановою Кабінету Міністрів України у 2011 р.) [206], яка мала на меті підвищити ефективність використання документів з фондів бібліотек, архівів і музеїв через запровадження єдиної інформаційної

бібліотечної системи. Програма була спрямована на підвищення рівня інформаційної культури населення та введення в науковий обіг унікальних документів. Виконання цієї Програми було заплановано в три етапи протягом п'яти років: 1-й етап — 2011–2013 рр.; 2-й етап — 2014 р.; 3-й етап — 2015 р. Серед завдань та заходів щодо збереження документної спадщини Програма передбачала: оцифрування, обробку, збереження й організацію використання рукописної та книжкової спадщини України; переведення рідкісних і цінних видань в електронну форму; створення цифрового архіву історичного фонду; розроблення інтегрованого довідково-пошукового апарату до оцифрованого фонду Державного архіву друку; надання єдиної точки доступу тощо [206]. Проте відсутність належної державної підтримки вплинула на виконання цієї Програми, яка залишається нереалізованою в повному обсязі й дотепер. В. Попик серед недоліків Програми називає питання її призначення, цільової аудиторії, змістовного наповнення, які не були належним чином визначені [190]. Натомість бібліотеки України самостійно ініціюють проекти оцифрування документної спадщини, які розробляються відповідно до цієї Програми (детально у 2.2).

Здійснення оцифрування документної спадщини й забезпечення зручного доступу до неї нерозривно пов'язані з рівнем інформатизації та розвитком інформаційного суспільства в країні. Визначення становлення інформаційного суспільства як пріоритетного напрямку в загальному розвитку держави відбулось із прийняттям низки відповідних нормативно-правових актів: Закону України «Про Національну програму інформатизації» (1998 р.) [215]; Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–15 роки» (2007 р.) [216]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2013 р.) [221]. Так, відповідно до Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–15 роки» одна зі стратегічних цілей полягає в збереженні культурної спадщини України через її електронне документування. Пріоритетами щодо підвищення ефективності культури в інформаційному суспільстві є: збереження культурних надбань;

використання ІКТ у бібліотеках та інших установах культури задля забезпечення доступу до надбань культури; переведення в електронну форму національних надбань тощо [216].

Згодом було розроблено «Стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2013 р.), оскільки рівень становлення українського інформаційного суспільства не розкривав потенціал нашої країни та не відповідав загальносвітовому рівню. Стратегією окреслено розвиток низки сфер життя суспільства, зокрема й Е-культури. Важливим є те, що створення електронних копій культурного надбання з фондів бібліотек та інших установ визначено основним пріоритетом діяльності. Для цього передбачено такі заходи: створення в електронній формі культурних цінностей, їх збереження та забезпечення широкого доступу; використання ІКТ для надання доступу до документів та їх використання (зокрема й через реалізацію Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека — XXI»); створення відповідної техніко-технологічної інфраструктури та визначення сумісності електронних ресурсів бібліотек та інших установ; реалізація пілотного проекту «Єдина інформаційна система надбань документальної спадщини» тощо [221].

Можна зауважити, що в Україні в останні роки прослідковується позитивна тенденція щодо нормативно-правового забезпечення культури. Прийнято низку нормативно-правових актів, у яких зосереджено увагу й на оцифруванні документів. Наприклад, Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалено «Довгострокову стратегію розвитку української культури — стратегії реформ» (2016 р.) [218], стратегічні цілі якої полягають у: вдосконаленні політики у сфері захисту культурної спадщини; створенні національного культурного продукту та формуванні цілісного інформаційно-культурного простору тощо. Для досягнення цього визначено низку операційних цілей, серед яких: надання доступу до інформації через розкриття фондів; оцифрування архівів для створення можливості широкого доступу до інформації; створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної мережі задля забезпечення загального доступу;

актуалізація інформаційних ресурсів бібліотек на електронних носіях і забезпечення доступу до них тощо [218]. Згодом у «Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”» (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2016 р.) [220] було більш детально викладено концептуальні положення. Закцентовано на потребі створення нової архітектури інтегрованої бібліотечної системи та розроблення вебпорталу як єдиної точки доступу до інформаційних ресурсів бібліотек. Щодо збереження документних ресурсів культурного надбання України передбачено: «забезпечити створення на загальнодержавному рівні умов для фізичного збереження цінних та рідкісних фондів у бібліотеках; створити Державний реєстр національного культурного надбання у частині «Книжкові пам'ятки України»; розробити, прийняти і виконати Державну цільову програму створення Національної електронної бібліотеки» [220].

Неоднозначне ставлення до «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки» (схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2018 р.) [219], яка закладає важливі засади розвитку нашої держави з урахуванням світових тенденцій. Вона спрямована на цифровізацію економіки, суспільної та соціальної сфер. Серед переліку сфер, які потребують цифрових трансформацій національного масштабу названо: громадську безпеку, освіту, охорону здоров'я, туризм, електронну демократію, екологію й охорону навколишнього природного середовища, життєдіяльність міст, безготівкові розрахунки, гармонізацію з європейськими та світовими науковими ініціативами, державне управління. У наведеному переліку відсутньою є сфера культури. У Концепції зазначено, що цей перелік має доповнюватися новими сферами, ініціативами та проектами. Можна припустити, що це стосується й цифровізації архівної та бібліотечної сфер, які й мають його доповнити, оскільки вони є дуже важливими для розвитку українського суспільства, але, на жаль, не були враховані одразу.

Отже, в Україні прийнято доволі значну кількість нормативно-правових актів, які регулюють діяльність у сфері збереження й охорони культурної

спадщини. Аналіз розглянутих нормативно-правових актів дав змогу виявити їхні головні недоліки, серед яких можна назвати такі: поверхнєве охоплення багатьох аспектів та неузгодженість між собою. Одночасно в Україні відсутній нормативно-правовий акт, який би урегулював діяльність бібліотек та інших установ з оцифрування документної спадщини задля її збереження та розширення доступу до неї суспільства. Тому в Україні нагальним залишається розроблення та прийняття документа, який би регламентував та узгоджував різні аспекти організації та реалізації проєктів оцифрування документної спадщини.

Висновки до розділу

1. Підкреслено, що виникнення глобальної мережі «Інтернет», поширення ІКТ та становлення інформаційного суспільства призвело до трансформацій традиційної діяльності бібліотек і формування нових напрямів роботи, пов'язаних з інтеграцією в глобальний інформаційний простір. Одночасно розвиток цифрових технологій дав змогу бібліотечним установам ефективно адаптуватися до сучасних реалій розвитку суспільства. Одним із таких напрямів є використання технології оцифрування документів. Фонди бібліотек зберігають задокументовану історичну пам'ять та культурне надбання, які відіграють важливе значення в соціокультурному розвитку сучасного суспільства. Саме технологія оцифрування дає змогу розкрити їхній потенціал і надати в зручне використання суспільству.

2. Увесь потік наукових закордонних та українських праць за темою дисертації був розподілений на шість груп: 1) наукові праці, які становлять теоретико-методологічне підґрунтя вивчення сучасної діяльності бібліотек в умовах розгортання цифровізації суспільства; 2) наукові праці, які присвячені оцифруванню як технології збереження оригіналів документів та забезпечення зручного доступу до їхніх цифрових копій; 3) наукові праці, у яких досліджуються різні типи (види) документів, які є унікальними історичними джерелами інформації; 4) наукові праці, які розкривають особливості оцифрування різних типів (видів) документів; 5) наукові праці, які містять відомості щодо практичного

досвіду оцифрування документів закордонними та українськими бібліотеками; б) наукові праці, у яких досліджуються різні аспекти та окремі процеси оцифрування документів (критерії відбору, авторське право, техніко-технологічні аспекти, формування корпоративних проєктів та участь у міжнародних цифрових проєктах, культурна політика України та її реформування, використання технологій аутсорсингу, краудсорсингу тощо).

3. Теоретико-методологічну базу дослідження склали ґрунтовні праці вчених, які присвячені вивченню нових ролей бібліотек як соціокомунікаційних установ у цифровому просторі: О. Воскобойнікової-Гузевої, І. Давидової, В. Добровольської, О. Кобелєва, Т. Колесникової, Н. Кушнарєнко, К. Лобузїної, О. Мар'їної, О. Оніщенка, Ю. Половинчак, В. Попика, А. Соляник, Г. Шемаєвої тощо. Вивчення фундаментальних праць з інформаційної, бібліотечної та архівної справи дало змогу комплексно дослідити сучасні умови розвитку інформаційного суспільства; адаптацію бібліотечних установ до існування в цифровому просторі згідно з вимогами інформаційного суспільства; напрями модернізації та трансформації їхньої діяльності. На основі виявлених тенденцій сучасного розвитку бібліотек було визначено ключові напрями діяльності щодо вдосконалення організації оцифрування документів в Україні.

4. Аналіз наукових праць дав змогу виявити фрагментарність у підходах до вивчення технології оцифрування, оскільки в більшості з них висвітлено окремі аспекти оцифрування. Також, незважаючи на наявність значної кількості фундаментальних праць і монографій, в Україні спостерігається невідповідність між науково-теоретичним осмисленням та практичною реалізацією проєктів оцифрування документів. Винятком можуть слугувати лише поодинокі праці, у яких подано досвід окремої бібліотеки з оцифрування. Але рішення, які прийняті в одній бібліотеці, можуть бути неприйнятними для інших бібліотек з огляду на склад фондів, технічне оснащення, рівень фінансування, кадровий потенціал тощо. Нині наукові праці не надають комплексного теоретичного розв'язання проблем ефективної організації оцифрування на рівні держави. Саме потреба в системному розгляді цих проблем актуалізує тему дисертаційного дослідження, у якому

висвітлюються організаційно-методичні, управлінські, нормативно-правові, фінансові, аксіологічні засади оцифрування.

5. Для досягнення мети дисертаційного дослідження було використано комплекс методологічних підходів і методів, що дало змогу всебічно вивчити сутність об'єкта дослідження, виявити сучасні світові тенденції та запропонувати напрями вдосконалення організації оцифрування в Україні. Методологічна база дослідження ґрунтувалася на використанні пізнавальних можливостей загальнонаукових підходів: соціокомунікативного, системного, структурно-функціонального, соціокультурного, аксіологічного, компаративного.

Застосування соціокомунікативного підходу дало змогу вивчити місце бібліотек у сучасних соціокомунікаційних процесах. Бібліотеки постають як посередники між глобальним інформаційним простором і користувачами, поєднуючи традиційні й інноваційні технології обслуговування користувачів. Важливим є розгляд комунікації як у професійному середовищі (мікрокомунікація, мідікомунікація, макрокомунікація), так і в користувацькому середовищі. Методологічний потенціал цього підходу дав змогу виявити значущу роль бібліотеки як соціокомунікативної установи в акумуляції, зберіганні, поширенні та трансляції документної спадщини. Обґрунтовано, що технологія оцифрування дає змогу бібліотекам значно підсилити власний потенціал, надаючи в доступ документи, які раніше були недоступними для широкого кола користувачів через низку чинників, та забезпечуючи довготривале цифрове збереження.

6. Системний підхід застосовано для розгляду оцифрування як одного із сучасних напрямів діяльності бібліотек у поєднанні з внутрішніми та зовнішніми чинниками впливу; структурно-функціональний підхід — для розроблення організаційно-функціональної структури оцифрування документів бібліотеками України; соціокультурний підхід — для розгляду документної спадщини як пріоритетного об'єкта оцифрування; для вивчення бібліотечних проєктів оцифрування як проєктів збереження національної пам'яті й її поширення в суспільстві; аксіологічний підхід — для визначення сукупності критеріїв та ознак цінності документів, на яких базується першочерговість оцифрування

пріоритетних груп документів; компаративний — для порівняння українського й закордонного досвіду оцифрування бібліотечних фондів.

7. На різних етапах здійснення дослідження було використано комплекс методів наукового пізнання. Серед них: джерелознавчий аналіз — для визначення стану вивчення об'єкта дослідження та рівня розробленості проблеми в українському й закордонному бібліотекознавстві; термінологічний аналіз — для з'ясування співвідношення змісту й обсягу понять: «оцифрування» та «цифровізація», «цифрова реституція» та «цифрова репатріація»; метод моделювання — для розроблення інноваційних моделей організації оцифрування документів в Україні; контент-аналіз — для вивчення типо-видового складу цифрових колекцій бібліотек; статистичний метод — для збору, аналізу й узагальнення кількісних показників оцифрування в бібліотеках; соціологічні методи (письмове опитування та анкетування співробітників бібліотек) — для з'ясування сучасного стану та практичного досвіду оцифрування документів; метод аналізу та синтезу й метод узагальнення — для виявлення сучасних тенденцій оцифрування в розвинених країнах світу та в Україні; для надання рекомендацій та обґрунтування перспектив ефективного розвитку оцифрування в Україні.

8. Підкреслено, що збереження документної спадщини є одним із пріоритетних напрямів діяльності міжнародних організацій. UNESCO закладені фундаментальні положення щодо збереження та захисту світової культурної спадщини. UNESCO просуває ідею використання технології оцифрування для збереження й доступу до документної спадщини. За сучасних умов розвитку суспільства активно підтримує потребу в оцифруванні документів й IFLA, яка акцентує на важливій місії бібліотечних установ у збереженні документної спадщини. Також в «Стратегічному плані IFLA на 2016–2021 роки» визначено перспективні ініціативи щодо цифрового збереження, цифрових репатріацій тощо.

9. Україна, дотримуючись міжнародних зобов'язань, розробила та прийняла нормативно-правові акти, які спрямовані на збереження та захист культурної спадщини. Однак у нашій державі відсутнє нормативно-правове регулювання

питань оцифрування документної спадщини, яка зберігається у фондах установ пам'яті та культури, зокрема бібліотек. У низці українських нормативно-правових актів питання оцифрування згадується поверхнево (наприклад, в Законах України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–15 роки»; Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи “Бібліотека — XXI”»; Розпорядженнях Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні», «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури — стратегії реформ», «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”»). Тому є нагальна потреба в удосконаленні української нормативно-правової бази оцифрування документної спадщини, узгодженні її зі світовими стандартами.

10. В умовах євроінтеграції для України важливим є перейняття досвіду ЄС. Культурна політика ЄС щодо оцифрування документів характеризується прийняттям різних стратегій, декларацій та рекомендацій, положення яких є взаємопов'язаними. Серед них можна назвати: «Лундські принципи», «i2010: цифрові бібліотеки», «Рекомендації Комісії щодо оцифрування та онлайн-доступності культурного матеріалу та цифрового збереження», «Декларацію про співпрацю щодо сприяння оцифруванню культурної спадщини» тощо. Ці документи зорієнтовані на такі напрями: реалізацію проєктів з оцифрування документів; розвиток інтеграції цифрових ресурсів документної спадщини; надання вільного доступу до оцифрованої спадщини всім охочим; забезпечення довготривалого цифрового збереження тощо. Отже, в Україні є потреба в активній імплементації положень цих документів у національне законодавство та розробленні нових нормативно-правових актів відповідно до європейського законодавства.

11. Основні наукові результати розділу висвітлено в працях здобувача [283, 284, 285, 292, 294, 296, 297, 298, 299, 502, 507].

РОЗДІЛ 2

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ ОЦИФРУВАННЯ ТА СТВОРЕННЯ ЦИФРОВИХ КОЛЕКЦІЙ ЗАКОРДОННИМИ ТА УКРАЇНСЬКИМИ БІБЛІОТЕКАМИ

2.1. Закордонні проєкти оцифрування документної спадщини

Ідея надання широкого доступу до документів у цифровому форматі виникає в 70–80-х рр. ХХ ст., що пов'язано з розвитком інформаційних технологій та поширенням інтернету. Наукове осмислення та практичне втілення цифрових бібліотек відбулося в 1990-х рр. [317, 339]. Так, однією з перших у світі онлайн-бібліотек є «Проект Гутенберг» («Project Gutenberg», 1971 р.), яка надає безплатний доступ до електронних книг. Нині доступними є більш ніж 60 тис. електронних книг різної тематики та понад 60 мовами. Після сканування та оптичного розпізнавання символів волонтери виправляють текст. Для наповнення цієї бібліотеки відбираються твори, які вже не захищені законодавством про авторське право в США, тобто є суспільним надбанням у цій країні. Варто звернути увагу на те, що користувачі з інших країн перед використанням творів повинні попередньо перевірити статус цих творів у своїх країнах. Також у бібліотеці є твори, які захищені законодавством про АП, але поширюються з дозволу власника АП на використання з некомерційною метою [484]. Згодом у різних країнах світу було започатковано подібні проєкти (наприклад, «Project Gutenberg Australia» (<https://gutenberg.net.au/>), «Project Gutenberg Canada» (<http://gutenberg.ca>), «Project Gutenberg Luxembourg» (<https://www.gutenberg.lu/>), «Projekti Lönnrot» (<http://www.lonnrot.net/>) тощо).

Надалі перші спроби оцифрування документів були здійснені в США, Австралії, низці інших розвинутих країн Європи та Азії, які здебільшого відбулися в 1990-х рр. Оскільки США є одними з зачинателів оцифрування та дотепер не втратили лідерські позиції щодо цього, докладніше зупинимося на розгляді досвіду цієї країни з запровадження оцифрування документної спадщини. Головною бібліотекою країни є Бібліотека Конгресу США, одним із завданням якої є

збереження культурної спадщини Америки та надання інформації про неї, адже її колекції нараховують більш ніж 170 млн одиниць (рукописи, рідкісні книги, мапи, ноти, фільми, звукозаписи тощо) [407]. Розуміння важливості широкого доступу до інформації в електронному форматі призвело до змін і переорієнтації діяльності Бібліотеки Конгресу США. Перед започаткуванням проєкту «Пам'ять Америки» Бібліотека Конгресу в 1989 р. здійснила опитування, результати якого дали змогу виявити потребу суспільства в онлайн-колекціях, визначити цільові аудиторії та попит на оцифровані документи [227, 464]. У 1990 р. Бібліотека Конгресу США розпочала пілотну програму оцифрування. Протягом наступних чотирьох років було визначено цільову аудиторію для цифрових колекцій, технічні процедури, проблеми інтелектуальної власності, а також досліджено формати розповсюдження тощо [448]. Спочатку оцифровані документи розповсюджувалися на оптичних носіях даних (оптичних дисках). З поширенням всесвітньої мережі стало можливим доставляти оцифровані документи через інтернет. Тому було започатковано проєкт «Пам'ять Америки», який забезпечив надання доступу до документної спадщини Америки. Згодом, у 1995 р., була запроваджена «Національна програма цифрової бібліотеки», якою було передбачено оцифрування документів із метою вивчення історії та культури США в зручному цифровому форматі [227, 464].

Нині Бібліотека Конгресу представляє на власному сайті приблизно 450 колекцій (21 008 653 предмети, з яких в інтернеті доступно 2 785 879) (дані на 19.02.2021). Вони охоплюють широке розмаїття документів за хронологією та форматом (рукописи, книги, фото, аудіозаписи, відео та фільми, газети, ноти, мапи тощо), які об'єднані в колекції за різною тематикою [370].

Активно займаються оцифруванням і низка бібліотек університетів США, які формують та представляють цифрові колекції:

- Бібліотека Гарвардського університету — «HARVARD Digital collections» (<https://library.harvard.edu/digital-collections>);
- Бібліотека Корнелльського університету — «Digital collections» (<https://digital.library.cornell.edu/>);

- Бібліотека Мічиганського університету — «Digital collections» (<https://www.lib.umich.edu/collections/digital-collections>);
- Бібліотека Принстонського університету — «Digital collections» (<https://library.princeton.edu/digital-collections>);
- Бібліотека Стенфордського університету — «Digital collections» (https://searchworks.stanford.edu/catalog?f%5Bcollection_type%5D%5B%5D=Digital+Collection);
- Бібліотека Техаського університету — «Digital collections» (<https://collections.lib.utexas.edu/>);
- Бібліотека університету Каліфорнії, Берклі — «Digital collections» (<https://digicoll.lib.berkeley.edu/>);
- Бібліотека університету Карнегі-Меллон — «Digital collections» (<https://digitalcollections.library.cmu.edu/>) тощо.

У США відсутність національної цифрової бібліотеки та необхідність об'єднання національного культурного надбання в межах єдиного онлайн-ресурсу спонукало до його створення. Передбачалось, що такий ресурс дасть змогу ознайомити широку аудиторію з історико-культурними документами та полегшити доступ до них у процесі навчання та досліджень. Ця ініціатива отримала розвиток у «Цифровій публічній бібліотеці Америки» («The Digital Public Library of America», DPLA, зареєстрована некомерційна організація зі штаб-квартирою в Бостоні) [512]. Проект розпочався у 2013 р. з метою розширення доступу до здобутків культури США, оскільки всі зусилля, які відбувалися ще в 90-х рр. XX ст., не були скоординовані, що призвело до відсутності уніфікованого способу пошуку [412]. «Цифрова публічна бібліотека Америки» є точкою доступу до документів із фондів бібліотек, архівів, музеїв зі всієї території США та забезпечує відкритий безплатний доступ. Це єдина загальнонаціональна платформа розподілених ресурсів, яка працює з метаданими та містить посилання на сайт установи або проекту, де зберігається документ. Кількісна динаміка наповнення

«Цифрової публічної бібліотеки Америки» цифровими об'єктами представлена на рис. 2.1 (діаграма створена на основі даних сайту [512] та джерела [412]).

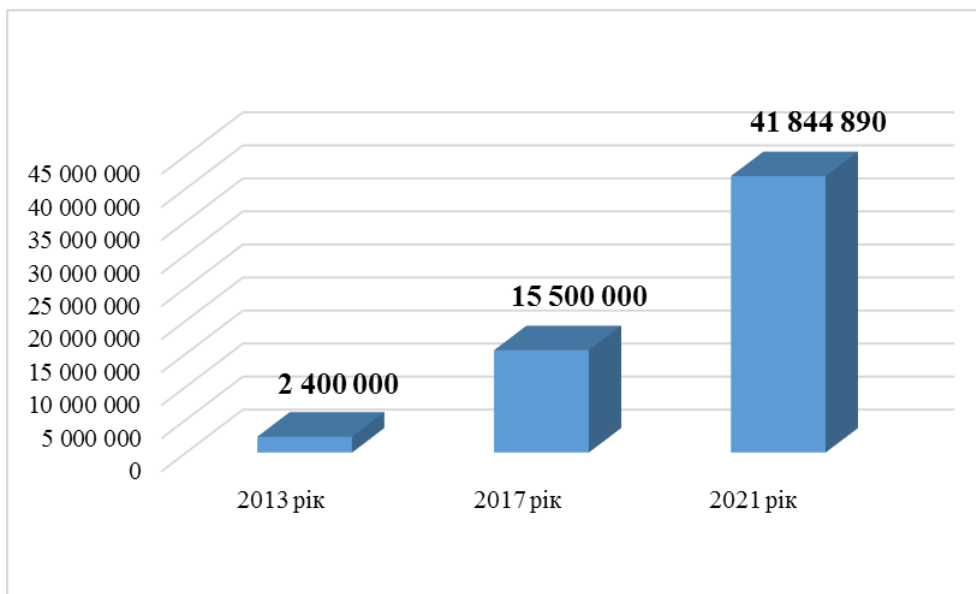

Рис. 2.1. Кількісна динаміка наповнення «Цифрової публічної бібліотеки Америки»

У «Цифровій публічній бібліотеці Америки» представлено такі типи документів: текст, зображення, відео, звуки, фізичні об'єкти, інтерактивні ресурси (див. рис. 2.2) (дані на 22.02.2021 р.).

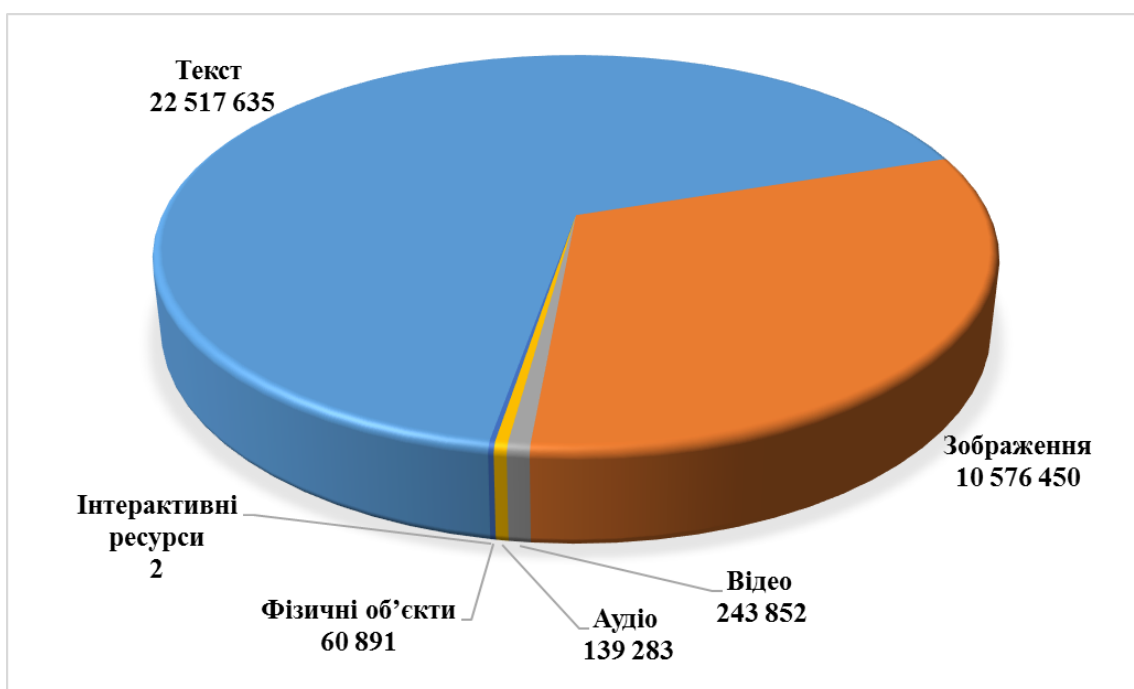

Рис. 2.2. Типологічний склад «Цифрової публічної бібліотеки Америки»

«Цифрова публічна бібліотека Америки» існує завдяки співпраці Центрів контенту та Сервісних центрів [412]. Останні структури об'єднують метадані своїх партнерів (бібліотек, архівів, музеїв та інших установ культурної спадщини) у межах свого штату чи регіону та вносять їх до «Цифрової публічної бібліотеки Америки», а також пропонують допомогу установам з оцифрування, розміщення цифрового контенту, удосконалення та створення метаданих. Центри контенту — це окремі установи з великими цифровими колекціями, які співпрацюють індивідуально та підтримують непрямі зв'язки з «Цифровою публічною бібліотекою Америки» [485]. У лютому 2021 р. вже було більш ніж 40 таких центрів. У «Стратегічній дорожній карті, 2019–2022 рр. “Співпраця задля рівного доступу до знань для всіх”» [505] зазначено, що співпраця з національною мережею партнерів здійснюється задля того, щоб:

- зробити мільйони матеріалів із фондів бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури зі всієї країни доступними для всіх за допомогою єдиного досвіду відкриття;
- забезпечити контрольований бібліотеками ринок та платформу для бібліотек задля придбання, організації та доставки електронних книг та іншого електронного контенту своїм клієнтам;
- залучити лідерів бібліотек і практиків для вивчення та вдосконалення технологій, які обслуговують, інформують і розширюють можливості їхніх громад [505].

Отже, досвід США демонструє поступовість у підходах до організації оцифрування документів, що демонструє запровадження та реалізацію окремих цифрових проєктів, які згодом перетворилися на масштабні цифрові ініціативи.

У багатьох інших країнах світу реалізація проєктів оцифрування документів відбувається за схожим сценарієм (від виникнення перших пробних проєктів окремих бібліотек до формування загальнонаціональних ініціатив). Так, у Великій Британії діяльність щодо формування цифрових бібліотек розпочалась в 1993 р., результатом якої стала розроблена Програма електронних бібліотек «E-Lib», якою,

починаючи з 1995 р., було профінансовано приблизно 60 програм на загальну суму 20 млн фунтів стерлінгів. Зі свого боку Британська бібліотека в 1993 р. розпочала «Програму цифрових бібліотек» [343]. Нині на порталі цієї бібліотеки представлено низку різноманітних цифрових колекцій, зокрема картографічних матеріалів, рукописів, звукозаписів, Британський архів газет (доступ до 44 796 212 сторінок періодики Британії та Ірландії від 1700 року) тощо [510].

У Фінляндії одним із перших проєктів оцифрування було реалізовано проєкт «Muisti» в 1995–1998 рр. за підтримки Міністерства освіти Фінляндії. Це перший спільний проєкт бібліотек, архівів і музеїв для представлення в мережі їхніх ексклюзивних документів, головною метою якого було просування та використання фінського культурного надбання [474]. Національна бібліотека (НБ) Фінляндії для збереження та доступності оцифровує власні колекції з 1998 р., коли було створено Центр оцифрування та збереження. Відтоді, базуючись на наявних ресурсах, щороку оцифровується приблизно 1 млн сторінок та надається для загального перегляду [472]. Проєкт Національної цифрової бібліотеки Фінляндії було запроваджено у 2008 р. за підтримки Міністерства освіти та культури Фінляндії. Національна цифрова бібліотека стала результатом співпраці між бібліотеками, архівами та музеями Фінляндії задля полегшення доступу до фінської культури та науки. У 2012 р. було запущено бета-версію публічного інтерфейсу «Finna», адміністратором якого є НБ Фінляндії. Finna — це пошуковий сервіс, який забезпечує доступ до культурних і наукових ресурсів фінських бібліотек, архівів та музеїв [316, 425, 436]. На лютий 2021 р. представлено ресурси зі 175 установ [401].

Перші пілотні проєкти ЕБ та оцифрування в Японії запроваджено в 1993–1994 рр. [450]. У Національній парламентській бібліотеці Японії (The National Diet Library) початок оцифрування колекцій датується 1998 р. [539]. Нині обсяг цифрових матеріалів у Цифровій колекції сягає приблизно 2,79 млн (дані на липень 2021 р.) [463].

У Китаї в 1996 р. Департаментом культури був запропонований «Китайський експериментальний проєкт цифрової бібліотеки», який було затверджено урядом

та акредитовано в 1997 р. Керувала проектом НБ Китаю, а його реалізація відбулася в співпраці із Шанхайською бібліотекою, Шеньчженською бібліотекою, Чжуншаньською бібліотекою провінції Гуандун, Бібліотекою провінції Ляонін, Нанкінською бібліотекою та Бібліотекою Гуйлінь провінції Гуансі [543]. У 1999 р. НБ Китаю запустила та побудувала власну систему цифрових бібліотек [543]. Згодом урядом було схвалено проєкт «Національної цифрової бібліотеки Китаю» (2001 р.) та низку інших проєктів цифрових бібліотек [308, 543].

Отже, перші проєкти з оцифрування документів різних країн стали потужним підґрунтям для подальшого розвитку ініціатив щодо національних цифрових бібліотек. Поступово прийшло усвідомлення того, що більш ефективною буде не розбудова окремих цифрових бібліотек, а координація зусиль та інтеграція ресурсів, створених різними установами, що матиме низку переваг як для користувачів, так і для самих установ.

Так, НБ Австралії ще з 1996 р. забезпечує доступ через власний сайт до значущих колекцій фотографій, а з 2001 р. запустила значно розширену програму оцифрування, яка була зосереджена на рідкісних мапах, нотах, вибраних колекціях рукописів [340, 377]. Уже у 2009 р. НБ Австралії було запущено безплатну пошукову систему «Trove» [424], з метою забезпечення пошуку та доступу з єдиного вікна до колекцій спадщини всіх культурних, науково-дослідних і громадських установ Австралії. Trove інтегрувала 9 окремих проєктів НБ Австралії, які реалізовувалися раніше:

- «• Australian National Bibliographic Database (Libraries Australia),
- PANDORA (archived Web sites),
- Australian Research Online,
- Picture Australia,
- Register of Australian Archives and Manuscripts,
- Australian Newspapers,
- People Australia,
- Music Australia, and

- Australia Dancing» [424].

Доєдналися й інші міжнародні джерела цифрового контенту, зокрема Open Library, Nathi Trust та OAISTER [424].

Trove є порталом, який агрегує ресурси та метадані, надані установами Австралії, створюючи зручний інструмент пошуку для користувачів. Важливо зацентувати та тому, що загальнонаціональний проєкт «Trove» зорієнтований саме на розкриття суто австралійського контексту. Тобто все документне розмаїття (копії книг, газет, журналів, урядових бюлетенів, зображень, мап, нот, рукописів, щоденників, листів, аудіо-, відеодокументів, вебсайтів тощо) присвячено історії та культурі Австралії та австралійцям [526].

Матеріали (контент) до Trove постачаються чотирма способами:

- вільно доступні цифрові матеріали, які розміщуються в Trove;
- посилання на цифрові матеріали, які розміщені на сайтах організацій-партнерів (у вільному доступі чи з певними обмеженнями);
- описи тих матеріалів, які не є у вільному доступі або ще не оцифровані, із зазначенням місця знаходження установи-партнера, яка опікується ними;
- внески громади Trove [527].

НБ Австралії оцифрувала понад 5,5 млн зображень із власних фондів (книги, мапи, рукописи тощо) (дані на червень 2019 р.). Також було оцифровано понад 22,6 млн сторінок газет та 2 млн сторінок урядового бюлетеня, які є доступними на Trove [377]. Отже, НБ Австралії вийшла у світові лідери за масштабністю створення подібних проєктів. Під час реалізації проєкту «Trove» бібліотека орієнтувалася на максимальне задоволення потреб і забезпечення комфортного доступу користувачів, яким запропоновано швидкий і зручний пошук матеріалів із фондів багатьох установ Австралії, широкий спектр документів за типо-видовою, хронологічною та тематичною ознаками тощо.

Привертає увагу досвід створення та розвитку «Gallica» [404], яка була заснована в 1997 р. як цифрова бібліотека НБ Франції, а згодом стала платформою для партнерів, яку використовують задля просування та поширення власних

оцифрованих документів. Саме НБ Франції у 2009 р. у межах політики цифрової співпраці запропонувала іншим бібліотекам Франції «Коллективний цифровий документний проєкт», який дасть змогу:

- спільно створювати більш повні цифрові ресурси спадщини за допомогою спільних програм оцифрування;
- брати участь у розвитку та збагаченні національної колекції цифрової спадщини «BnF-Gallica»;
- розповсюджувати та покращувати цифрові ресурси, сприяючи взаємозбагаченню цифрових бібліотек [405].

Нині Gallica надає різноманітні документи за типо-видовим і жанровим складом, кількість яких нараховує 8 338 525 документів (дані на 22.02.2021): зображення; періодика; карти; ноти; відео; рукописи; звукові записи; книги; об'єкти (див. рис. 2.3).

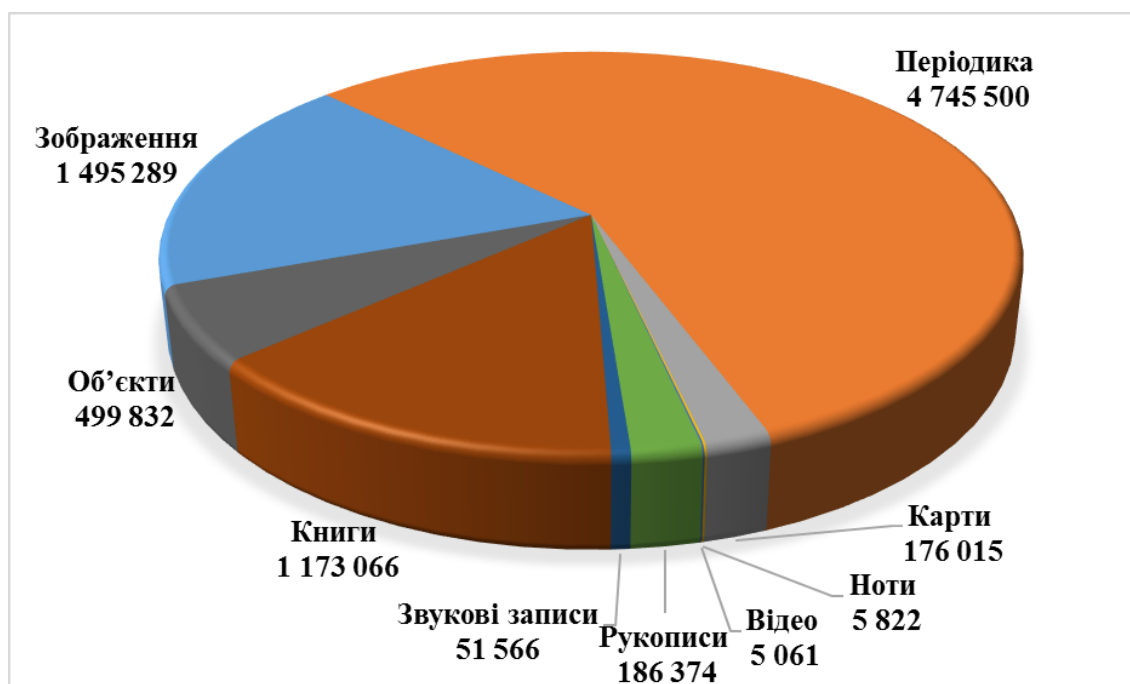

Рис. 2.3. Цифрові ресурси «Gallica»

Цифрові копії документів, які створені партнерами, представлені двома способами:

1) через збір метаданих цифрових файлів (якщо в партнера є цифрова бібліотека, метадані документа проіндексовані НБ Франції й надані посилання для переходу на сайти більш ніж 90 бібліотек-партнерів);

2) через інтеграцію цифрових файлів до Gallica (за відсутності в партнера цифрової бібліотеки) [310].

Зазначено, що співробітництво бібліотек Франції у сфері оцифрування розширює їхні можливості та дає змогу:

- забезпечити користувачам зручний доступ до спадщини різних рівнів (місцевого, регіонального, національного);
- зробити французьку культуру та мову більш видимими в інтернеті та досягти критичної маси;
- надати дослідникам для вивчення невідомі раніше джерела та нові матеріали [405].

Нині НБ Франції співпрацює з кількома сотнями партнерів як у країні, так і за її межами [443]. Для полегшення співпраці НБ Франції надає установам підтримку з оцифрування через навчання, спілкування за допомогою розсилок та екстрамережі, а також забезпечує фінансову, методичну та технологічну підтримку (у бібліотек є можливість оцифрувати документи в лабораторіях НБ Франції) тощо [405].

НБ Франції також активно налагоджує партнерські відносини з закордонними установами. Це доводить колекція «Patrimoines Partagés» [475], метою якої є демонстрація відносин між Францією та світом. Доступні такі колекції: «Бібліотеки Сходу», «Франція-Бразилія», «Франція-Китай», «Франція-Польща», «Франція-В'єтнам», «Франція в Америці». На стадії розроблення колекція «Франція–Індія». НБ Франції підтримує цифрове співробітництво з бібліотеками різних країн: Британською бібліотекою (колекція «Франція-Англія 700–1200»); НБ Ізраїлю для поповнення БД «Ktiv, Міжнародна колекція

оцифрованих єврейських рукописів»; НБ Кореї (оцифровано корейські рукописи) тощо [345].

У багатьох інших країнах світу також створюються та розвиваються національні цифрові бібліотеки та портали задля зручності доступу й пошуку документів із різних установ у межах країни, а також для стимулювання партнерів до довгострокового збереження національної історико-культурної та наукової спадщини в цифровому форматі. Наприклад:

- Німецька цифрова бібліотека (Deutsche Digitale Bibliothek, DDB) — портал, який надає вільний доступ до культурної та наукової спадщини Німеччини, яка зберігається в різних установах країни. Розроблення урядом Німеччини проєкту міждисциплінарного порталу стартувало у 2007 р. [482], а у 2009 р. було прийнято рішення уряду про його створення. У 2012 р. представлено першу публічну бета-версію, а повна версія була активована у 2014 р. Офіс DDB базується у Фонді пруської культурної спадщини в Берліні, а технічна координація — у Німецькій НБ у Франкфурті-на-Майні. У DDB представлено інформацію про 38 175 791 об'єкт (з них 13 161 214 з цифровими копіями) з понад 4,5 тис. установ (дані на серпень 2021 р.). Доступ до повних версій документів із високою роздільною якістю надається через посилання на сайти та портали установ-постачальників [367];

- Чеська цифрова бібліотека (Czech Digital Library) виконує роль національного агрегатора цифрових бібліотек, які формуються різними бібліотеками Чехії, та забезпечує пошук і доступ із єдиної точки. Цю бібліотеку адмініструє Бібліотека Академії наук Чехії [311, 361]. Вона є результатом проєкту «Чеська цифрова бібліотека», який був підтриманий Міністерством культури Чехії у 2012–2015 рр. за грантовою програмою NAKI. Перевагою цього порталу є не лише збір метаданих з інших цифрових бібліотек, а й можливість завантаження документів у інтерфейс Чеської цифрової бібліотеки [444];

- Національна цифрова бібліотека Польщі «Polona» — портал, створення та адміністрування якого з 2006 р. здійснює НБ Польщі, фонди якої стали її основою.

Цифрова бібліотека надає безплатний доступ до колекцій НБ Польщі та до колекцій інших установ у цифровому форматі. Партнерами є: бібліотека Ягеллонського університету, бібліотека Люблінського католицького університету ім. Іоанна Павла II, Інститут книги, Театральний інститут ім. Збігнева Рашевського, Національний етнографічний музей тощо [478];

- Цифрова бібліотека Словенії (The Digital Library of Slovenia, dLib.si) забезпечує збереження для майбутніх поколінь словенської писемної культурної спадщини в цифровому форматі. Портал пов'язує широкий спектр культурних, наукових та освітніх установ, які створюють цифровий контент. Розроблення й обслуговування порталу здійснює Національна та університетська бібліотека Словенії, яка розпочала оцифрування в 1996 р. Уперше портал було представлено громадськості у 2005 р. [511].

Аналіз закордонних проєктів дав змогу виявити та вивчити тенденції формування та розвитку національних ініціатив щодо оцифрування документної спадщини:

- 1) розроблення єдиного порталу, який об'єднує цифрові колекції культурних та наукових установ, забезпечує зручний пошук і доступ до цих ресурсів;
- 2) розширення типо-видового, тематичного, хронологічного різноманіття документів;
- 3) збільшення кількості партнерів, які надають власний цифровий контент, формуючи розподілений ресурс тощо.

На особливу увагу заслуговують міжнародні ініціативи щодо оцифрування та формування цифрових бібліотек, які реалізують спільними зусиллями установ із різних країн. Так, у ЄС ідея створення загальноєвропейської ЕБ сформувалась із розумінням важливості доступу до культурної спадщини, яка є каталізатором соціально-економічного розвитку. Передісторія її створення розпочалася ще у 2005 р., коли тодішній президент НБ Франції J.-N. Jeanneney спричинив дискусію, вперше попереджаючи про ризики, які пов'язані з проєктом масового оцифрування комерційної компанії Google. Цей проєкт спочатку мав винятково англomовну орієнтацію, тому J.-N. Jeanneney висловив пропозицію щодо створення

«багатомовної цифрової бібліотеки, пропонуючи справжні повні та структуровані колекції відповідно до бібліотечної та архівної етики» [325, с. 32–33]. Того ж року було написано листа Президенту Європейської Комісії від шести країн (Франції, Німеччини, Іспанії, Італії, Польщі та Угорщини) з пропозицією створення єдиної європейської бібліотеки задля забезпечення широкого й вільного доступу всіх охочих до культурної спадщини Європи, яка зберігається у фондах різних інституцій по всій території ЄС. Це дало поштовх до розроблення та створення цифрової бібліотеки «Europeana». Супутнього розв'язання потребувала низка організаційних і технологічних питань. Так, для інтеграції метаданих, які надходять від інституцій-учасниць проєкту, було прийнято такі стандарти метаданих: Europeana Semantic Elements (ESE) та Europeana Data Model (EDM) [37, 145, 394, 395]. Нині більшість інституцій надають дані в стандартному форматі EDM, а ті, які надають у колишньому форматі ESE, отримують допомогу для переходу на EDM [395]. Отже, ініціатива ЄС щодо культурного об'єднання Європи втілилася в Europeana [393], відкриття якої відбулося у 2008 р. Сьогодні Europeana стала загальноєвропейською платформою, яка інтегрує цифрову європейську культурну спадщину та надає доступ до неї. Кількісне наповнення Europeana відображено на рис. 2.4.

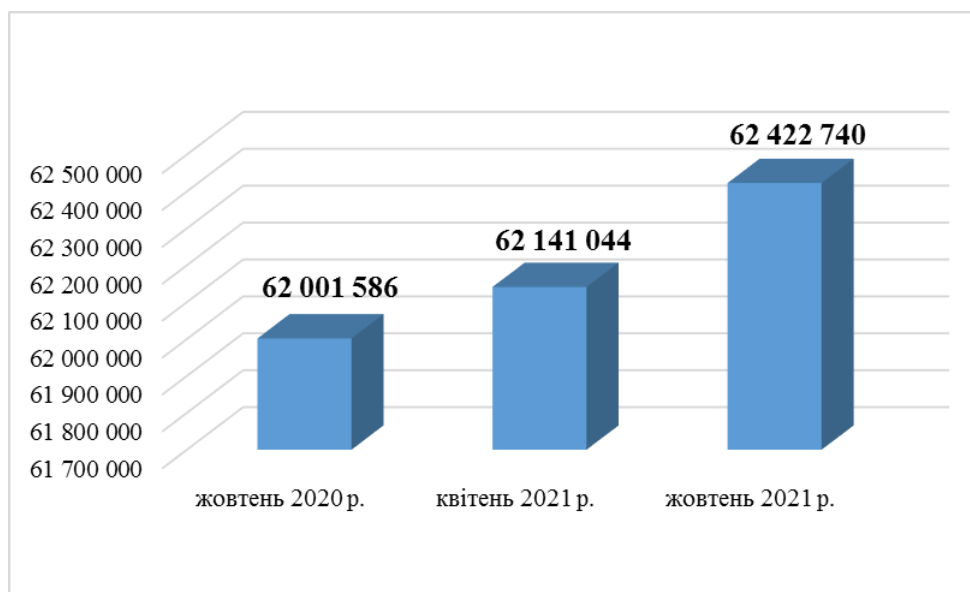

Рис. 2.4. Кількісна динаміка поповнення «Europeana»

Типологічне розмаїття документів в Europeana представлено на рис. 2.5.

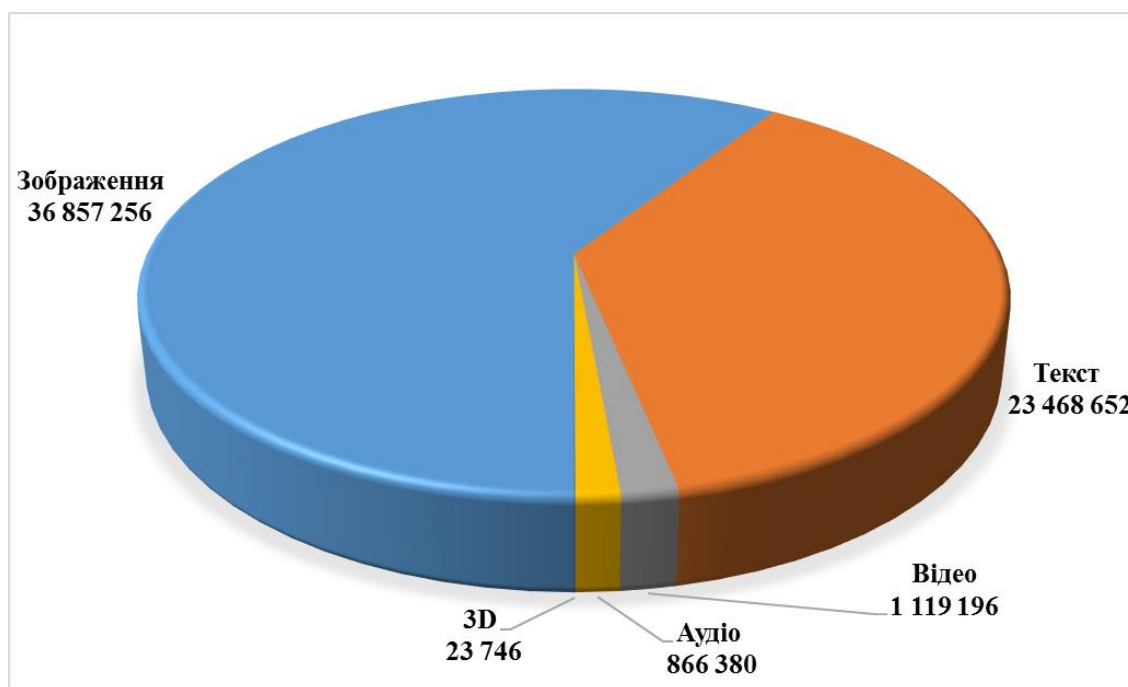

Рис. 2.5. Типологічний склад «Europeana» (дані на лютий 2021 р.)

Оновленням Стратегії Europeana 2020 «Заклик до культури» визначено три пріоритети подальшого розвитку задля розкриття культури та розв’язання проблем:

- 1) полегшення обміну високоякісним контентом для закладів культурної спадщини;
- 2) сприяння масштабній співпраці з партнерами задля охоплення цільових ринків та аудиторій;
- 3) залучення громадськості за допомогою спільних кампаній [309].

Бачення культури як каталізатора зростання економіки ЄС, покращення добробуту й відчуття європейської ідентичності віддзеркалюється в політиці ЄС щодо цифрової культури. У «Стратегії Europeana 2020–2025: розширення можливостей цифрових змін» головним завданням Europeana визначено підтримання цифрової трансформації європейського сектору культурної спадщини. Акцент зроблено на трьох важливих пріоритетах:

- 1) зміцненні інфраструктури (інвестиція в розвиток інноваційної діяльності, яка підтримує узгодження інфраструктури з найсучаснішими технологіями, полегшуючи установам обмін колекціями в інтернеті);

2) удосконаленні якості даних (інвестиція в діяльність, яка пов'язана з поліпшенням якості метаданих і контенту для покращення доступу, видимості й повторного використання цифрового контенту);

3) нарощуванні потенціалу (підтримання установ у їх цифровій трансформації з прийняттям загальних рішень і стандартів для узгодженості створення якісного цифрового контенту) [396].

Отже, Europeana є потужною платформою та єдиною точкою доступу до цифрової європейської спадщини. Вона дає змогу установам долати будь-які межі (культурні, національні тощо) та представляти власні колекції історико-культурної спадщини в європейському контексті розвитку та існування. Europeana ставить за мету сприяти відкритому, обізнаному та творчому суспільству через забезпечення зручного використання культурної спадщини для освіти, досліджень, творчості та дозвілля.

Також у світі реалізується й низка інших міждержавних проєктів. Наприклад, у 2004 р. ініційовано проєкт «Цифрова бібліотека Карибського басейну» («Digital Library of the Caribbean»), метою якого стало створення корпоративної цифрової бібліотеки країн Карибського басейну та інших країн світу для забезпечення онлайн-доступу до карибських культурних, історичних та наукових матеріалів [373]. Серед партнерів-засновників були: Національний архів Гаїті, Секретаріат Карибської Спільноти (Гайана), Міжнародний університет Флориди (США), Фонд глобальної демократії та розвитку (Домініканська Республіка), НБ Ямайки, Університет де Оріенте (Венесуела), Університет Центральної Флориди (США), університет Флориди (США), Університет Віргінських островів (США). Нині в складі бібліотеки понад 70 партнерів із різних країн [373]. Через колоніальне минуле, що вплинуло на культурне, мовне й конфесійне розмаїття, значна частина документної спадщини зберігається у фондах установ за межами цього регіону. Співпраця дала змогу об'єднати колекції з різних установ і надати максимально повний та вичерпний ресурс про культуру й історію названого регіону [495].

Тенденція до представлення культурного різноманіття в мережі стала поштовхом для виникнення ідеї створення віртуальної мережі національних бібліотек франкофонного світу [325]. У 2006 р. національні бібліотеки Бельгії, Канади, Франції, Люксембургу, Квебеку та Швейцарії погодили створення бібліотеки цифрової спадщини франкофонного світу, зобов'язуючись надавати в доступ документи, які не охороняються авторським правом [325]. Так, було створено Франкофонну мережу національних цифрових бібліотек (*Du Réseau francophone des bibliothèques nationales numériques, RFBNN*), яку офіційно стала підтримувати Міжнародна організація франкофонії, розуміючи весь багатий потенціал, який бібліотечні колекції представляють для присутності французької мови в інтернеті [325, 496]. У 2010 р. цю мережу перейменовано на Франкофонну цифрову мережу (*Le Réseau Francophone Numérique, RFN*), метою якої є:

- 1) презентація багатой різноманітності франкомовних документних джерел із різних країн світу в цифровому просторі;
- 2) допомога країнам-учасникам у збереженні та відтворенні спадщини;
- 3) сприяння виникненню спільних і послідовних програм оцифрування [496].

Станом на 30 травня 2020 р. мережа нараховувала 30 установ-членів із 21 країни світу [496], які об'єднали власні зусилля задля популяризації та поширення франкофонної культури та французької мови. Цифрова документна спадщина франкофонії представлена в бібліотеці «Франкофонна цифрова бібліотека» («*La bibliothèque francophone numérique*») [328], офіційне відкриття якої відбулося у 2017 р. в Брюсселі. Цифрова бібліотека охоплює все культурне й історичне багатство франкофонного світу. Представлено колекції за темами та географічними районами (Західна Африка, Центральна Африка та Індійський океан, Північна Африка та Близький Схід, Америка — Карибський басейн, Азійсько-Тихоокеанський регіон, Європа). Таке географічне охоплення пов'язано із широким поширенням французької мови на колоніальних територіях, територіях, де проживають франкомовні громади в Америці, у країнах Європи, де французька мова використовується як єдина офіційна чи на рівні з іншими мовами.

Ще одним проектом, який об'єднує різні країни у сфері оцифрування й поширення документної спадщини за територіально-мовним аспектом, є «Цифрова бібліотека Іbero-американської спадщини» («Biblioteca Digital del Patrimonio Iberoamericano», BDPI) [326]. Вона розроблена за ініціативи Іbero-Американської національної бібліотечної асоціації з метою створення єдиного порталу задля забезпечення єдиної точки доступу до цифрових ресурсів бібліотек-учасниць проекту (17 національних бібліотек країн Іbero-Америци), а також для заохочення бібліотек оцифровувати власні колекції. Цей портал було розроблено НБ Іспанії та оприлюднено у 2012 р. [326]. Портал інтегрує бібліографічні описи та метадані цифрових об'єктів із можливістю їх перегляду в сховищах бібліотек-учасниць за допомогою посилань на ці джерела [419].

З метою сприяння міжнародного обміну та зміцненню міжкультурних зв'язків Бібліотекою Конгресу США за підтримки UNESCO було ініційовано міжнародний проект «Світова цифрова бібліотека» («World Digital Library», WDL). Доступ для світової спільноти було відкрито у 2009 р. Ця бібліотека представляє найкращі зразки унікальної культурної спадщини різних країн світу, що становлять загальнолюдську цінність, та забезпечує вільний доступ учених і всіх зацікавлених [537]. Партнери надають цифрову копію документа та метадані до нього, які надалі зберігаються в централізованому сховищі [145].

Діяльність та функціонування World Digital Library регулюється затвердженням у 2010 р. статутом, який передбачає Виконавчу Раду (комітет) із сімох осіб (представники UNESCO, Бібліотеки Конгресу, Олександрійської бібліотеки, НБ Катару, НБ Франції, НБ Бразилії, НБ Китаю). Організовано Комітети з питань: відбору документів, технічної архітектури та перекладів/іноземних мов [538]. World Digital Library забезпечує зручний доступ із єдиної точки до всього різноманіття культурної спадщини багатьох країн світу. Інтерфейс бібліотеки доступний на сімох мовах (англійській, арабській, іспанській, китайській, португальській, російській, французькій). Принцип багатомовності дотримується й у наданні описів до об'єктів. Так, для вільного й широкого доступу описи, які надаються партнерами мовою документа, перекладаються сімома

мовами. Також для людей із порушеннями зору є можливість прослухати записи цих описів. Розроблено пошуковий апарат за географічною, хронологічною, типовою, мовною ознаками, а також за тематикою, інституцією, яка надала матеріали, ключовими словами.

Станом на лютий 2021 р. у World Digital Library представлено інформацію про 192 країни та 134 мовами, документи надано 158 установами-партнерами (із 60 країн) [537]. Загальна наповнюваність склала 19 147 об'єктів (1 057 175 файлів), які розподілені за типологічною ознакою (див. рис. 2.6).

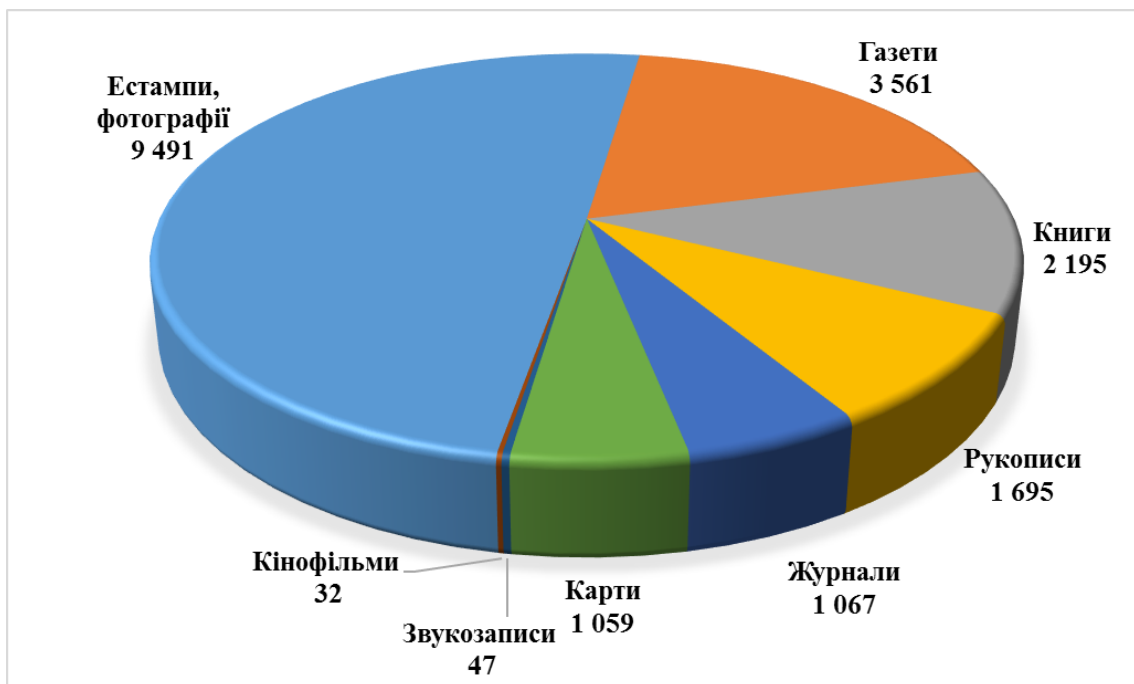

Рис. 2.6. Типологічний склад «World Digital Library»

Важливі проєкти з залученням до співпраці установ з інших держав ініціювала НБ Фінляндії, реалізувавши «Проєкт оцифрування споріднених мов» («Digitization Project of Kindred Languages», 2012–2015 pp.) та «Проєкт оцифрування мов меншин» («Digitisation Project of Minority Languages», 2016 p.). Ці проєкти отримали підтримку Фонду Конне. Матеріали, які було отримано від реалізації цих проєктів, представлено у відкритому доступі в цифровій колекції «Fenno-Ugrica» [400]. «Проєкт оцифрування споріднених мов» був орієнтований на фінно-угорські матеріали, які були оцифровані та доставлені до НБ Фінляндії в цифровому форматі [381]. «Проєкт оцифрування мов меншин» був зосереджений

на матеріалах, які надруковано мовами меншин (мордовською, марійською, ненецькою, саамською мовами тощо). До співпраці було залучено низку установ Фінляндії, Естонії, Швеції тощо [378]. Нині колекція «Fenno-Ugrica» представляє культурну спадщину більш ніж 20 мовами (карельською, мансійською, мокшанською, удмуртською, ненецькою тощо). Колекція містить 32 922 документи (дані на лютий 2021 р.), які розподілені за колекціями: «Спеціальні колекції» (1 692) (колекції сформовано за постачальником чи мовою, зокрема «Інститут естонської мови», «НБ Республіки Комі», «Наукові товариства» (Фінно-Угорське товариство та Фінське антикварне товариство), «Hebraica» (на івриті), «Lapponica» (саамськими мовами), «Zingarica» (ромською мовою)); «Періодика» (144 назви газет та журналів); «Монографії/книги» (1 283); «Списки слів» (26) (створені з оцифрованих та вичитаних творів за мовою (карельська, мансійська, мокшанська, удмуртська, ненецька тощо)) [400].

Важливо зацентувати на тому, що за допомогою застосування технології оцифрування перед країнами постала можливість зібрати в цифровому форматі історико-культурну спадщину власного народу. Яскравим прикладом цього є досвід НБ Ізраїлю, яка зосереджує зусилля на зібранні та отриманні доступу до документної спадщини, яка є розпорошеною по світу. Так, у 2018–2020 рр. було реалізовано двосторонній словенсько-ізраїльський проєкт «Оцифрування єврейської спадщини Словенії» («Digitization of Jewish Heritage of Slovenia») [379]. Цей проєкт передбачав вивчення, документування та оцифрування єврейської документної, архітектурної та іншої спадщини, якій загрожує зникнення (єврейські рукописи, книги, архівні матеріали, синагоги, середньовічні єврейські квартали та будівлі тощо), з подальшим її збереженням, захистом, наданням у доступ для користувачів та популяризації у світі. Партнерами з реалізації цього проєкту були: Інститут історії мистецтв ім. Ф. Стеле при Дослідницькому центрі Словенської академії наук та мистецтв; Центр єврейського мистецтва при Єврейському університеті в Єрусалимі. Проєкт фінансувався Словенським науковим агентством та Міністерством науки та техніки Ізраїлю [379].

Іншим міжнародним проектом НБ Ізраїлю є «Оцифрування польських єврейських історичних газет» («Digitization of Polish Jewish Historical Newspapers») [380], який було розпочато у 2014 р. У процесі реалізації цього проекту було здійснено оцифрування мікрофільмів єврейських газет із фондів НБ Польщі задля забезпечення їх доступності через портал «Історична єврейська преса» («Historical Jewish Press», створений завдяки партнерству НБ Ізраїлю та Тель-Авівського університету) [422]. Проект реалізовано з залученням трьох установ: НБ Ізраїлю, НБ Польщі, Гарвардського університету (США). Серед матеріалів є ті, які вже є суспільним надбанням і доступ до них вільний, а є ті, що все ще охороняються авторським правом.

У жовтні 2020 р. було повідомлено про ініціативу запровадження нового проекту [470, 471], який має на меті оцифрування історичних австралійських єврейських газет із подальшим їх наданням у вільний доступ. Партнерами з реалізації цього проекту є: НБ Ізраїлю, НБ Австралії та Австралійське єврейське історичне товариство. Було анонсовано про оцифрування понад 200 тис. сторінок преси, до яких буде надано безплатний доступ через портал «Trove» та портал «Historical Jewish Press». Передбачено оцифрування газет до 1954 р., на які не поширюється авторське право. Фінансово проект підтримано Фондом Девіда Лесні, Посольством Ізраїлю в Австралії, Фондом родини Бесен, Ейтаном Нейшлосом та Лі Леві [470, 471].

Отже, у багатьох країнах світу діяльність з оцифрування в останні десятиліття реалізується швидкими темпами, про що свідчать приклади створення національних цифрових бібліотек. Розвиток окремих ініціатив з оцифрування з часом призвів до запровадження загальнонаціональних програм та проектів з оцифрування історико-культурної спадщини тієї чи іншої держави. Формування національних цифрових бібліотек та порталів є ключовим у підвищенні ефективності роботи культурних і наукових установ та розкритті їхнього потенціалу. Технологія оцифрування надала для бібліотечних установ і суспільства нові можливості роботи з документами: інтеграцію цифрових ресурсів різних установ, залучення до співпраці необмеженої кількості установ, забезпечення

зручного пошуку та доступу до документів широкому колу користувачів, здійснення довготривалого збереження цінних матеріалів тощо. На сьогодні в багатьох країнах світу розвиваються національні проекти, які інтегрують метадані та цифрові ресурси з установ незалежно від їхнього місцезнаходження. Усвідомлення переваг від співпраці щодо формування корпоративних цифрових бібліотек призвело до розвитку партнерських відносин на національному та міждержавному рівнях.

2.2. Сучасний досвід оцифрування документів бібліотеками України

Бібліотеки України дедалі активніше використовують цифрові технології, зокрема й технологію оцифрування документів. Це зумовлено тим, що національні та державні бібліотеки зберігають у власних фондах значну частину документної спадщини нашої країни, яку потрібно презентувати нинішньому поколінню та зберегти для майбутніх поколінь. На основі даних, які було отримано під час анкетування та вивчення наукових публікацій, встановлено хронологію початку проектів оцифрування провідних бібліотек України (див. дод. Г). Вона демонструє, що започаткування оцифрування в національних і державних бібліотеках України здебільшого належить до другої половини 2000-х рр. та першої половини 2010-х рр.

Проекти оцифрування документної спадщини та формування цифрових колекцій бібліотеками України можна класифікувати за масштабами реалізації на такі основні види:

- локальні;
- регіональні;
- національні;
- міждержавні;
- світові.

Локальний рівень представлений проектами, які реалізуються зусиллями однієї бібліотеки. Такі проекти варто розділити на підгрупи залежно від видів бібліотек України, які їх втілюють:

- проекти національних та державних бібліотек;
- проекти ОУНБ;
- проекти бібліотек ЗВО.

Нині більшість національних і державних бібліотек України формують і розвивають власні цифрові колекції, цифрові/електронні бібліотеки або представляють цифрові копії в спеціалізованих БД (див. дод. Д). Так, у НБУВ одна з перших спроб оцифрування відбулася ще в 1999 р., коли було створено повнотекстову копію «Апостола» І. Федорова (1574 р.) [9]. Реалізуючи «Державну програму розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки» [205], бібліотека розпочала створювати страховий фонд цифрових копій документів [148]. У 2010 р. бібліотекою було створено спеціальну робочу групу, завданням якої стало оцифрування документів [144, 148]. НБУВ ініціювала формування ЕБ «Україніка» [76] задля акумулювання документів з історії та культури України, збереження рідкісних документів, забезпечення зручного доступу до них із єдиної точки. Проєкт ЕБ було презентовано у 2013 р. [188], а вже у 2017 р. її сайт став загальнодоступним [58, 142]. Одним із джерел поповнення бібліотеки є оцифровані документи українознавчої тематики з фондів НБУВ [58, 76, 142]. Склад ЕБ «Україніка» за типом ресурсів такий: «Інтернет» (139); «Книги» (9 998); «Газети» (23 назви); «Журнали та продовжувані видання» (42 назви); «Рукописи» (38); «Карти» (74); «Ноти» (97); «Зображення» (560 об'єктів) (дані на 04.02.2022 р.). Можна констатувати, що в цьому ресурсі переважають книги та періодичні видання. Для зручності забезпечено можливість здійснення пошуку за темами, предметними рубриками тощо [76].

Також НБУВ оцифровані документи представляє й в інших проєктах, зокрема в «Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини» [273]. Для цієї бібліотеки

було розроблено власну типо-видову структуру, основу якої складають: «Книги» (1234), «Стародруки» (163), «Газети» (27 назв), «Журнали» (23 назви), «Рукописи» (81), «Карти» (59), «Ноти» (24), «Зображення» (58 об'єктів), «Фото» (8 альбомів) (дані на 19.10.2021). Для користувачів розроблено можливість доступу за предметними рубриками, колекційним принципом, а також забезпечено багатоаспектний пошук [273].

НБ України імені Ярослава Мудрого, яка має універсальний фонд, з 2004 р. розпочала створювати страхові копії рідкісних і цінних видань [22]. У 2021 р. бібліотека презентувала проєкт «Відкрита електронна бібліотека» (WEB) [25], метою якого є оцифрування видань із різних галузей знань із власного фонду та надання їх в онлайн-доступ. Документи розподілені за колекціями: «Довідкові видання»; «Філософія. Психологія»; «Релігія. Теологія»; «Суспільні науки»; «Математика. Природничі науки»; «Прикладні науки. Медицина. Техніка»; «Мистецтво. Ігри. Спорт»; «Мовознавство. Література»; «Географія. Біологія. Історія». На 19.10.2021 р. налічувалось 607 документів. Контент-аналіз дав змогу виявити, що більшість документів у бібліотеці становлять саме книжкові видання. Представлено такі види книжкових видань: навчальні (підручники, посібники); наукові (монографії, статті); довідкові (путівники, словники, енциклопедії); науково-популярні, літературно-художні тощо. Також є цифрові копії періодичних видань і нотних видань [25].

Інші національні та державні галузеві бібліотеки України створюють цифрові копії цінних і рідкісних документів відповідно до профілю та складу власних фондів і формують спеціальні колекції. Над поповненням ЕБ працюють: Національна історична бібліотека України (НІБУ) — ЕБ «Історична спадщина України» (започаткована у 2011 р.; складається з 18 колекцій (1 570 документів)) (дані на 19.10.2021) [73]; НБ України для дітей — «Електронна бібліотека» (243 книги періоду II пол. XIX — I пол. XX) (дані на 19.10.2021) [70] тощо. Частина бібліотек України представляє оцифровані документи в тематичних або типо-видових БД. Так, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського формує БД «Рідкісні книги», «Сухомлиністика»

тощо [54]; Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного — БД «Графічні матеріали», «База періодики», «Фонд рідкісної книги», «Листівки» тощо [53]; Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (ХДНБК) — «Фонд електронних документів» [269] тощо. Отже, більшість проєктів цифрових колекцій документної спадщини національних і державних бібліотек України презентують цінні та рідкісні документи відповідно до профілю їхніх фондів.

Особливу увагу привертають цифрові колекції, які генеруються ОУНБ. Головним завданням цих бібліотек є збирання документів краєзнавчого характеру, тому в їхніх фондах зберігаються цінні та рідкісні документи, які найповніше віддзеркалюють розвиток окремого регіону в історичному, суспільно-політичному, економічному, науковому, культурно-мистецькому аспектах. На цьому акцентує й Г. Пристай: «Оскільки кожний регіон України має свої неповторні етнічні та національно-культурні особливості, зміст і склад інформаційних ресурсів ОУНБ є майже унікальними» [191, с. 48]. Цілком зрозумілим є те, що ОУНБ як осередки регіональної пам'яті зосереджують власні зусилля на оцифруванні саме краєзнавчих документів для їх репрезентації. На запитання анкети «Оцифровані документи представлені в окремій колекції (БД, ЕБ), яка сформована спеціально?» відповідь «Так» надали 12 ОУНБ (Дніпропетровська ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія формує ЕБ «Краєзнавча» [131], ЕБ «Колекції» [74]; Запорізька ОУНБ — «Електронну бібліотеку» [69]; Херсонська ОУНБ ім. Олеся Гончара — «Електронну бібліотеку» [71]; Хмельницька ОУНБ — «Електронну бібліотеку Хмельницької ОУНБ» [79]; Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка — БД «Електронна бібліотека» [72] тощо) (див. дод. Е). Відповідь «Ні» було отримано від Полтавської ОУНБ ім. І. П. Котляревського [185], оскільки доступ до повнотекстових документів надається через електронний каталог. Волинська державна ОУНБ імені Олени Пчілки [29] розміщує документи в розділі «Видання». У Харківській ОУНБ оцифрування розпочато нещодавно (оцифровано 4 видання), тому цифрові копії не надаються широкому загалові. Луганська ОУНБ, яка працює в умовах евакуації, нині не здійснює оцифрування.

Аналіз проєктів дав змогу виявити ті ОУНБ, які активно займаються популяризацією історії та культури власного краю, генеруючи різноманітні ресурси для користувачів. Наприклад, ОУНБ ім. Д. І. Чижевського формує «Цифрову бібліотеку» [271], «Архів Д. І. Чижевського» [4], «Єлисаветградський абрис. Персона українського театру» [83]; Рівненська ОУНБ — «Цифровий архів Рівненської обласної газети “Червоний прапор”» [278], «Цифрові колекції» (8 колекцій) [279]; Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка — БД «Галерея власницьких знаків» [33] тощо. Ці проєкти доводять суттєву роботу ОУНБ із розкриття краєзнавчих фондів і поширення знань про особливості соціокультурного розвитку різних регіонів країни, використовуючи сучасні цифрові технології.

Важливою ланкою в системі оцифрування документної спадщини є бібліотеки ЗВО, фонди яких акумулюють документи відповідно до профілю ЗВО, а також наукові здобутки науково-педагогічних працівників, що визначає їхню унікальність. Як зазначає І. Журавльова, справжні пам'ятки світового й загальнонаціонального значення зберігають наукові бібліотеки так званих класичних університетів, що пов'язано з їхньою віковою історією [87, с. 47].

На основі моніторингу сайтів бібліотек ЗВО було виявлено репозитарії, БД та ЕБ, у яких представлені оцифровані документи (у онлайн-овому чи локальному режимі доступу). Встановлено, що бібліотеки ЗВО створюють цифрові колекції різного спрямування:

1. Колекції різних видів документів:

- Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» — «Цифрова колекція Національного університету “Києво-Могилянська академія”» [275];
- Наукова бібліотека Національного університету біоресурсів і природокористування України — «Цифрова бібліотека НУБіП України» [274].
- Наукова бібліотека Одеського національного університету імені І. І. Мечникова — «Електронна бібліотека рідкісних видань» [78];

- Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна — «eScriptorium — архів рідкісних видань і рукописів для науки та освіти» [388] тощо;

2. Колекції окремих видів документів:

- Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка — цифровий репозитарій європейських раритетів «Old Printed Books» [469];

- Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка — репозитарій «Acta Diurna» [312];

- Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова — цифровий архів видання «Педагогічні кадри» [277];

- Центральна Наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна — електронний архів періодичних видань «Back2News» [81] тощо;

3. Галузеві колекції:

- Бібліотека Київського національного університету будівництва і архітектури — «Рідкісні та цінні видання» [229].

- Наукова бібліотека імені М. В. Довнар-Запольського ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» — колекції цифрової бібліотеки «Економічна спадщина України» [122] та «Світова економічна спадщина» [123];

- Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків) — «Бібліотека електронних копій раритетних видань» [11];

- Науково-технічна бібліотека Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна — БД «Залізнична Україніка» [90] тощо;

4. Іменні колекції:

- Бібліотека Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка — «Унікальна Франкіана» [264];

- Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка — «Повнотекстова колекція творів Б. Грінченка» [181];
- Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка — «Творча спадщина М. О. Максимовича» [251] та «Творча спадщина М. П. Драгоманова» [252];
- Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (м. Київ) — «Шевченкіана у фондах Наукової бібліотеки НПУ імені М. П. Драгоманова» [282]; «Михайло Драгоманов — видатний діяч України» [164] тощо.

Варто зазначити, що рідкісні та цінні документи з фондів бібліотек ЗВО складають вагомую частину документної спадщини України, яка потребує нагальних заходів із її збереження. Формування цифрових колекцій дає змогу оперувати новими можливостями для розкриття потенціалу фондів бібліотек ЗВО та формування якісного й комфортного освітньо-наукового простору.

Наведений огляд проєктів оцифрування документів доводить, що бібліотеки України різного відомчого підпорядкування намагаються формувати та просувати в мережі власні цифрові колекції, які забезпечують широкий доступ користувачів до документів історико-культурної та наукової спадщини.

З'ясовано, що у світі давно усвідомлено те, що жодна бібліотека, навіть із найбагатшими фондами, не може самотужки ефективно функціонувати та вичерпно задовольняти потреби сучасних користувачів [20, 30, 51, 56, 244, 322]. Кооперація зусиль є необхідною складовою діяльності бібліотек у сучасному світі. Т. Вилегжаніна щодо цього зазначає: «Єдина можливість збереження позицій бібліотек в інформаційному середовищі — підвищення якості обслуговування з одночасним скороченням виробничих затрат і отриманням додаткового фінансування за рахунок упровадження нових послуг. Це завдання може бути реалізовано шляхом об'єднання зусиль і ресурсів на основі корпоративних бібліотечних мереж, які є ідеальним засобом консолідації, оскільки забезпечують передавання і використання даних незалежно від їх реального

місцезнаходження» [21, с. 6]. Ця ідея отримала підтримку у всьому світі. Так, світова спільнота вже давно визнала важливість і необхідність співпраці бібліотек та інших установ, зокрема й в оцифруванні документної спадщини. Передовий досвід створення масштабних цифрових бібліотек у різних країнах («Deutsche Digitale Bibliothek» (Німеччина); «DigitalNZ» (Нова Зеландія); «Gallica» (Франція); «Polona» (Польща); «Trove» (Австралія) тощо) доводить виправданість та ефективність організації на корпоративних засадах та представлення найповнішого ресурсу національної документної спадщини країни.

Бібліотеки України також визнають перевагу корпоративних проєктів з оцифрування документів і намагаються реалізовувати їх практично. Прикладами таких проєктів регіонального рівня можуть бути:

- Цифрова бібліотека «Київ», яка ініційована Науковою бібліотекою Національного університету «Києво-Могилянська академія» та Публічною бібліотекою ім. Лесі Українки для дорослих м. Києва. Реалізація проєкту стала можливою завдяки громадськості Києва та фінансовій підтримці Київської державної адміністрації. Ця цифрова бібліотека забезпечує доступ до цінних і рідкісних документів партнерів, які є історико-культурним надбанням м. Києва. Партнерами проєкту є: Департамент культури Київської міської державної адміністрації, музей «Київська фортеця», Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Цифрова бібліотека має 9 колекцій (705 елементів) [272];

- «Електронна бібліотека краєзнавчих видань Тернопільської області», яка започаткована Тернопільською ОУНБ за ініціативи Тернопільського обласного відділення Української бібліотечної асоціації. Електронна бібліотека надає повні тексти більш ніж 850 документів. Учасниками проєкту є: Наукова бібліотека Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка,

Державний архів Тернопільської області, інші комунальні та приватні установи, автори й упорядники [77];

- «Єлисаветградський абрис Якова Паученка» [82], «Єлисаветградський абрис. Персона українського театру» [83], «Єлисаветградськими шляхами Кобзаря (медіапроект до 200-річного ювілею Т. Г. Шевченка)» [84]. Ці регіональні проекти засновані ОУНБ ім. Д. І. Чижевського та реалізуються з залученням інших організацій. Серед партнерів: Кіровоградський обласний краєзнавчий музей, Кіровоградський обласний художній музей, Державний архів Кіровоградської області;

- проєкт «Відомі люди Рівненщини. Цифрові колекції» (8 колекцій) [279] реалізується Рівненською ОУНБ у співпраці з іншими установами з 2015 р. Він спрямований на збереження культурної й мистецької спадщини відомих людей краю та надання доступу до неї. Партнери проєкту: Рівненська обласна організація Національної спілки художників України; Рівненський обласний центр народної творчості; Рівненський обласний краєзнавчий музей; Інститут мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету [26, 267] тощо.

Прикладом національного корпоративного проєкту є ЕБ «Культура України» (адміністратор — НБ України імені Ярослава Мудрого; 2010 р.) [75]. Документи в бібліотеці згруповано за чотирма колекціями: «Культурологія», «Мистецтво», «Етнографія», «Заклади культури». Аналіз документів показав широкий спектр типо-видового складу електронної бібліотеки. У бібліотеці є текстові, нотні, образотворчі видання. Понад 80 % становлять книжкові видання, інше — журнальні та аркушеві (газетні видання, плакати, афіші тощо). Серед книжкових видань представлено такі види: наукові (монографії, збірники наукових праць тощо); науково-популярні; навчальні (підручники); довідкові (довідники, путівники); літературно-художні видання тощо. Також є цифрові копії образотворчих видань (творів живопису, графіки, листівок, фотографій тощо); архівних документів, зокрема листів видатних особистостей України.

На фотографіях зафіксовані об'єкти декоративно-ужиткового мистецтва, скульптури тощо [75].

На серпень 2021 р. кількість учасників становила 114, серед них: бібліотеки (національні, державні, ОУНБ, бібліотеки ЗВО, обласні для дітей та юнацтва; навіть Національна бібліотека Республіки Казахстан надала 31 об'єкт), наукові установи, видавництва, автори (вчені, письменники тощо). На основі отриманих даних із сайту ЕБ виокремлено п'ятірку бібліотек-лідерів за кількістю наданих об'єктів до ЕБ. Лідерами є:

- 1) Дніпропетровська ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія (323);
- 2) Луганська ОУНБ (283; оцифровувала до евакуації);
- 3) Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка (244);
- 4) ХДНБК (232);
- 5) НБ України для дітей (176).

Кількість об'єктів від інших бібліотек нараховує від декількох одиниць до декількох десятків одиниць (див. дод. Ж).

Для координації роботи та уникнення дублювання бібліотеки-учасниці проекту розробляють та надають перспективні плани, які містять відомості про заплановане оцифрування документів для поповнення ЕБ «Культура України», для представлення у власних ЕБ та для подання інформації про оцифровані видання до Зведеного каталогу оцифрованих видань. За статистичними даними з планів комплектування (за період 2017–2021 рр.) можна представити таку зведену інформацію (див. дод. И), згідно з якою лідерами є:

- 1) НБ України ім. Ярослава Мудрого (2 759);
- 2) НІБУ (263);
- 3) Миколаївська ОУНБ (204);
- 4) Дніпропетровська ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія (132);
- 5) ХДНБК (128).

На основі аналізу виділено ті бібліотеки, які протягом усіх п'яти років (2017–2021 рр.) надавали плани оцифрування. Серед них: НБ України ім. Ярослава Мудрого, НБ України для дітей, ХДНБК, Житомирська ОУНБ ім. Олега Ольжича, Миколаївська ОУНБ. Це ілюструє ґрунтовний і планомірний підхід окремих бібліотек України до оцифрування документної спадщини. Але загалом статистичні дані з додатка И, на жаль, свідчать про низькі темпи оцифрування документів бібліотеками України та їх участі в національному корпоративному проєкті. Це доводить і динаміка поповнення документами ЕБ «Культура України» (див. рис. 2.7).

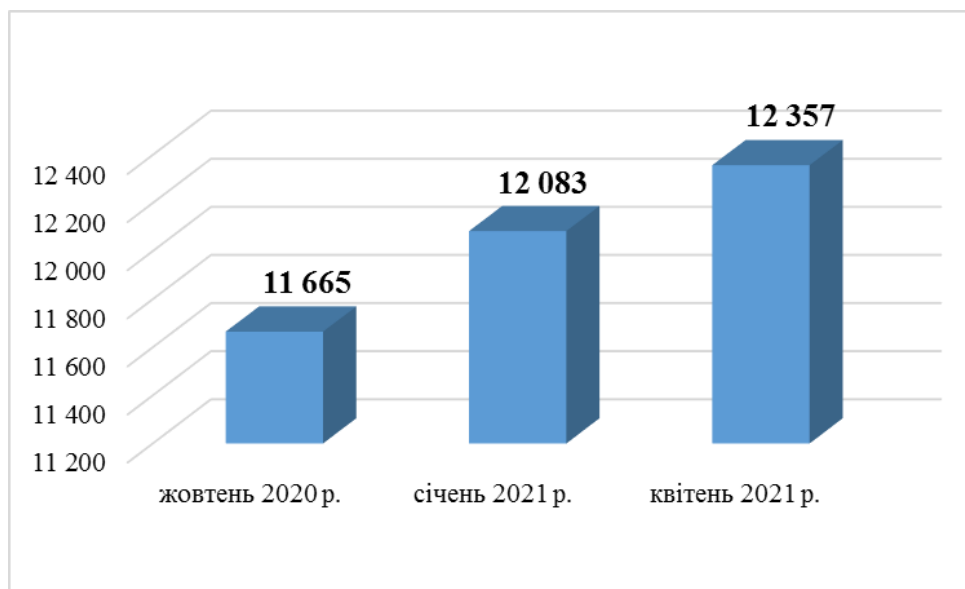

Рис. 2.7. Динаміка наповнення оцифрованими документами ЕБ «Культура України»

На діаграмі проілюстровано, що за пів року ЕБ поповнилась 692 документами. У порівнянні з темпами наповнення цифрових бібліотек інших держав (наприклад, «Gallica» — 7 637 941 документ (жовтень 2020 р.), 8 461 164 документи (квітень 2021 р.), поповнилася на 823 223; «Polona» — 3 331 141 об'єкт (жовтень 2020 р.); 3 435 454 об'єкти (квітень 2021 р.), поповнилася на 104 313) наявні темпи оцифрування в Україні можна вважати доволі низькими. Невідповідність стану реалізації національного проєкту сучасним тенденціям розвитку інформаційного суспільства виникає через низку проблем, з якими

стикаються бібліотеки України. Головними з них є: відсутність в Україні прийнятої національної програми оцифрування документної спадщини та її належної державної, фінансової й науково-методичної підтримки. Але ЕБ «Культура України», яка формується на корпоративних засадах і функціонує й до сьогодні, доводить перспективність реалізації таких проєктів.

Про наявний досвід участі бібліотек у проєктах національного рівня свідчить проєкт «е-Архів Михайла Грушевського», до якого залучено низку установ та організацій України. У реалізації цього проєкту беруть участь і бібліотеки. Наприклад, програмно-технологічний, бібліотечний та бібліографічний науковий супровід здійснюють співробітники НБУВ [397]. У 2019 р. НІБУ та Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України уклали Договір про співпрацю, згідно з яким НІБУ забезпечуватиме бібліографічну підтримку, здійснюватиме сканування творів М. С. Грушевського та праць про його життя та діяльність і надаватиме їхні копії в PDF-форматі [246].

Отже, бібліотеки України мають певний досвід корпоративної взаємодії на різних рівнях, але активного розвитку партнерська співпраця з оцифрування документів не набула. Усі ці проєкти є переважно локалізованими, крім декількох. Необхідно зазначити, що українські бібліотеки мають ресурсний і кадровий потенціал, який має бути використано для подальшої оптимізації кооперації у сфері оцифрування документів та інтеграції цих ресурсів.

За умов глобалізаційних процесів сьогодення вимагає від України інтеграції у світовий бібліотечний простір. Цифрові технології уможливили формування безбар'єрного єдиного інформаційного простору світу. Одним з основних напрямів міжнародного співробітництва визнано забезпечення безперешкодного доступу до світової документної спадщини. Оцифрування місцевої, регіональної, національної та світової документної спадщини, вироблення якісно нового контенту, формування цифрових колекцій та бібліотек — усе це є сучасними тенденціями в бібліотечній діяльності. Саме тому перед бібліотеками України постають виклики щодо участі в міжнародних програмах і проєктах.

В Україні міжнародна співпраця бібліотек регламентується низкою нормативно-правових актів. Положення більш загального характеру викладені в Законах України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [198] та «Про культуру» [211]. Міжнародне співробітництво у сфері культури як стратегічний напрям визначено «Довгостроковою стратегією розвитку української культури — стратегії реформ» [218] та «Стратегією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”» [220].

Виявлено й поодинокі приклади участі бібліотек України в міжнародних і світових проєктах. Наприклад, Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника й Національний Заклад імені Оссолінських у Вроцлаві уклали угоду про співпрацю. Спільними зусиллями оцифровувалися колишні фонди «Оссолінеуму» у Львові. Одночасно цей проєкт дав змогу повернути українські документи, які були вивезені з терен України, у цифровому форматі [66]. Так, у 2019 р. Львівській національній науковій бібліотеці України імені В. Стефаника було передано оцифровані копії документів, архівів і збірок Наукового Товариства імені Шевченка, які нині зберігаються в НБ Польщі у Варшаві та в Національному Закладі імені Оссолінських у Вроцлаві. Кількість переданих оцифрованих матеріалів становила понад 240 тис. одиниць обсягом понад 5 Тб [265].

Ще одним міжнародним проєктом, у якому брала участь Україна, є «Віртуальна реконструкція спадщини Юзефа-Ігнація Крашевського», метою якого було об'єднати копії творів і матеріалів про творчість польського письменника, вченого, художника, композитора, громадського діяча. Проєкт було ініційовано Брестською обласною бібліотекою (2011–2013 рр.) та реалізовано в співпраці з установами України та Польщі. Українську частину ресурсу підготувала Рівненська ОУНБ із залученням інших установ України. Результатом проєкту став комплект із двох дисків, на яких подано бібліографічну й фактографічну інформацію, а також електронні копії літературних видань, графічних видань, творів живопису, музичних творів тощо [27].

НБУВ анонсувала власну участь у міжнародному проєкті «PPO — Polonica Philosophica Orientalia (2018–2023 pp.)» і представила цифрові копії п'яти рукописів відповідної тематики [480]. Проєкт «Polonica Philosophica Orientalia. Philosophy in the Republic of Poland in the 16th to 18th centuries and the historiography of philosophy in Poland, Lithuania, Belarus, and Ukraine» (NPRH 31H 17 0438 84, in the years 2018–2023) — поточний дослідницький проєкт кафедри польської філософії Інституту філософії філософського факультету Ягеллонського університету в Кракові [366]. До проєкту залучено Україну, Литву та Білорусь, території яких у XVI–XVIII ст. входили до складу Речі Посполитої. Проєкт має на меті надати вичерпний огляд філософської думки, що виникла або має значне відношення до будь-якого регіону Речі Посполитої у XVI–XVIII ст. [473].

Україна є партнером і більш масштабних проєктів, які дозволяють презентувати національну спадщину на світовому рівні, інтегруючи її до європейського та світового цифрового простору. У сучасних євроінтеграційних процесах для України важливим та пріоритетним напрямом залишається інтеграція в європейський інформаційний і культурний простір та представлення власної документної спадщини в Europeana. У Europeana Україна представила 1 711 об'єктів (за даними сайту на 26.08.2021). Об'єкти надали такі установи:

- Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (22);
- Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (25);
- Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» (25);
- Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету (м. Київ) (32);
- Державний політехнічний музей (м. Київ) (124);
- Етнографічна колекція «Кровець» (1 483) [393].

Також Україна є партнером World Digital Library та надала 101 об'єкт (за даними сайту на 26.08.2021). Документи надали:

- Науково-технічна бібліотека Національного університету «Львівська політехніка» (1);
- Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» (6);
- НБУВ (9),
- Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (9);
- НБ України ім. Ярослава Мудрого (76) [537].

Вивчення досвіду корпоративної взаємодії бібліотек України дає можливість надати загальну характеристику сучасного стану корпоративних проєктів оцифрування в Україні:

- реалізація корпоративних проєктів з оцифрування документної спадщини в Україні лише починає набирати оберти;
- за характером об'єднання в межах держави ці проєкти можна поділити на: регіональні та національні;
- регіональні корпоративні проєкти здебільшого зацентровані на оцифруванні документів краєзнавчого характеру (рідкісні та цінні видання краю та про край, твори місцевих авторів, місцева періодика тощо);
- участь бібліотек у ЕБ «Культура України», яка є національним проєктом, характеризується незначними темпами поповнення ресурсу цифровими об'єктами, проте демонструє стабільність функціонування протягом певного часу;
- участь у міждержавних проєктах здебільшого здійснюється за ініціативи закордонних партнерів, оскільки у фондах установ України зберігаються документи, які становлять їхню документну спадщину;
- участь України в масштабних проєктах («Europeana», «World Digital Library») є незначною. Хоча ці проєкти мають розглядатися Україною як платформи для

презентації здобутків нашої культури та формування позитивного іміджу країни на світовому рівні.

Отже, ключовою причиною низького рівня корпоративної співпраці бібліотек України є відсутність належного стратегічного менеджменту з боку бібліотек — науково-методичних центрів, які мають лобіювати прийняття Україною національної програми оцифрування бібліотечних фондів.

Висновки до розділу

1. Доведено, що оцифрування документів є одним з основних напрямів діяльності бібліотек усього світу в сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства. За кордоном технологія оцифрування документів почала активно застосовуватися ще в 90-х рр. ХХ ст. для надання широкого доступу до документної спадщини та збереження крихких і ламких примірників документів. Спочатку це були окремі ініціативи, програми та проекти з оцифрування історико-культурної та наукової спадщини великих бібліотек. Згодом прийшло усвідомлення потреби в об'єднанні зусиль і формуванні корпоративних проектів, які інтегрують ресурси окремих установ та дають змогу створити більш масштабні цифрові колекції культурної спадщини окремої країни чи світу загалом. І саме проекти великих бібліотек стали основою для подальшої реалізації корпоративних проектів загальнонаціонального рівня.

2. Підкреслено, що розвиток глобалізаційних та інтеграційних процесів у світі спонукав закордонні бібліотеки до активної роботи зі створення національних цифрових ресурсів культурної спадщини та вироблення спільної політики оцифрування на рівні держави. Такі цифрові проекти характеризуються високим рівнем корпоративності та координації діяльності між установами. Наприклад, «Deutsche Digitale Bibliothek» (Німеччина), «DigitalNZ» (Нова Зеландія), «Gallica» (Франція), «The Digital Public Library of America» (США), «Trove» (Австралія) та багато інших проектів представляють об'єкти з фондів різних установ, що забезпечує охоплення та представлення більшого розмаїття історико-культурної

спадщини. Формування корпоративних проєктів забезпечує низку переваг: координацію зусиль окремих установ з оцифрування, уникнення дублювання, економію ресурсів, охоплення більшого масиву документів під час оцифрування тощо.

3. Аналіз національних і міждержавних проєктів дає змогу зробити такі висновки:

- здебільшого ініціаторами створення національних проєктів оцифрування та їх координаторами є національні бібліотеки, які відіграють важливу роль у формуванні національного проєкту й інтеграції до міжнародних проєктів з урахуванням їхнього досвіду та складу фондів;

- за кордоном національні проєкти оцифрування документної спадщини реалізуються згідно з прийнятими державними стратегіями та програмами. Вони мають вагому державну підтримку, належний рівень фінансування, відповідне правове регулювання тощо;

- успіх інтеграції залежить від багатьох чинників, зокрема й техніко-технологічних аспектів: прийнятих єдиних стандартів створення, опрацювання, збереження цифрових об'єктів та метаданих з урахуванням міжнародних стандартів;

- пріоритетом є формування розподіленого ресурсу, який побудовано на основі використання метаданих. Водночас цифрові об'єкти високої якості зберігаються на серверах установ-партнерів.

4. Бібліотеки України, пристосовуючись до умов зміненої реальності, поступово опановують технологію оцифрування. У більшості бібліотек України оцифрування документів та формування цифрових колекцій документної спадщини розпочалось у II пол. 2000-х — I пол. 2010-х рр. Хоча є приклади більш ранніх спроб сканування рукописних і друкованих документів. Аналіз проєктів оцифрування бібліотек України дає змогу класифікувати їх за масштабами реалізації на такі види: локальні, регіональні, національні, міждержавні та світові. Локальні проєкти — це група проєктів, ініційованих і реалізованих самостійно

окремою бібліотекою. Їх можна розділити на підгрупи залежно від виду бібліотек, які їх реалізують: проекти національних та державних бібліотек, проекти ОУНБ та проекти бібліотек ЗВО. Національні та державні бібліотеки України генерують універсальні чи галузеві цифрові колекції/бібліотеки залежно від складу власних фондів. ОУНБ зосереджують зусилля на оцифруванні документів краєзнавчого характеру. Бібліотеки ЗВО формують цифрові колекції, у яких представлено цифрові копії різних видів документів, окремих видів документів, також поширеними є галузеві та іменні цифрові колекції.

5. Якість кінцевого продукту проектів оцифрування документної спадщини багато в чому залежить від рівня корпоративності та узгодженості дій між установами. В Україні створення корпоративних проектів з оцифрування (регіональних та національних) відповідає початковому етапу. Аналіз сучасного стану реалізації корпоративних проектів у межах України та інтеграції з закордонними проектами свідчить про рівень, який не відповідає вимогам сучасності. Причинами цього є низка проблем, з якими стикаються українські бібліотечні установи в повсякденній практиці. Серед них: відсутність належної нормативно-правової, науково-методичної, організаційної та фінансової підтримки оцифрування; незадовільний стан або відсутність спеціального технічного оснащення тощо. Ці та інші проблеми мають бути розв'язані на державному рівні з залученням бібліотечних фахівців.

6. Застосовуючи компаративний підхід для порівняння закордонного та українського досвіду оцифрування, було виявлено відмінності за такими ознаками:

- типологічне розмаїття документів, які відбираються для оцифрування. Бібліотеки розвинутих країн світу оцифровують різні типи й види документів (наприклад, листівки, афіші, телефонні довідники, меню ресторанів тощо), що демонструє комплексність підходу до оцифрування документів. В Україні для оцифрування здебільшого відбираються книжкові та періодичні видання. Така фрагментарність пояснюється низкою перешкод (недостатнім фінансуванням бібліотек, відсутністю необхідного апаратного та програмного забезпечення тощо).

Оцифрування бібліотеками України інших типів і видів документів (наприклад, аудіовізуальних документів, 3D-об'єктів) реалізується в обмеженій кількості;

- документи, які захищені авторським правом. За кордоном бібліотеки активно оцифровують такі документи згідно з винятками, які передбачені законодавством. Також бібліотеки отримують ліцензії на використання творів і забезпечують різні режими доступу до них. В Україні бібліотеки можуть оцифровувати лише документи, які перейшли до суспільного надбання або на які було отримано згоду автора, оскільки національним законодавством досі не передбачені винятки для бібліотек та інших установ пам'яті щодо оцифрування таких документів;

- рівень корпоративності. Закордонні цифрові проєкти характеризуються високим рівнем корпоративності та координації зусиль між установами. Це доводять такі проєкти: «Deutsche Digitale Bibliothek» (Німеччина), «DigitalNZ» (Нова Зеландія), «Trove» (Австралія) та інші, які презентують об'єкти з фондів різних установ (бібліотек, музеїв, архівів та інших організацій). В Україні корпоративність проєктів з оцифрування є незначною, що призводить до розпорошення зусиль та утворення лакун у представлених ресурсах.

7. Основні наукові результати розділу висвітлено в працях здобувача [284, 285, 288, 289, 296, 298, 299, 502, 507].

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОЦИФРУВАННЯ ДОКУМЕНТНОЇ СПАДЩИНИ БІБЛІОТЕКАМИ УКРАЇНИ

3.1. Критерії пріоритетності оцифрування документів бібліотеками України

Упродовж багатьох століть сформувалася чимала унікальна історико-культурна спадщина нашої країни, яка відбиває всі етапи розвитку та становлення України як самостійної держави, її історію та культуру. Різні історичні та політичні події, які відбувалися на теренах нашої держави, призвели до втрати значної частини культурного надбання. Тому завдання полягає в ретельному збереженні та поширенні цього надбання серед населення з наданням вільного доступу до нього. У багатьох бібліотеках України створені спеціальні відділи рідкісних і цінних видань, які складаються з унікальних пам'яток не лише національного, але й світового культурного значення. У цих відділах здійснюються превентивні заходи щодо їх збереження.

Здійснюючи дисертаційне дослідження, було виокремлено дві взаємопов'язані концепції оцифрування бібліотечних фондів: суцільну та вибірккову. Сутність суцільної концепції полягає в оцифруванні всіх або переважної більшості документів, які зберігаються у фондах бібліотек України. Нині ця концепція не може бути реалізована в Україні з огляду на об'єктивні чинники. Тому в дисертації увага буде приділена саме вибіркковій концепції, яка має на меті оцифрування пріоритетних груп документів, першочерговість яких визначається за сукупністю ціннісних змістових і формальних ознак.

Оскільки бібліотеки неспроможні оцифрувати все без винятку розмаїття документів, що зберігається в їхніх фондах, з різних причин (відсутність відповідного комп'ютерного та програмного забезпечення, недостатність розроблених єдиних теоретико-методичних і нормативних положень тощо), важливим є зосередження зусиль на окремих документах. Головним завданням, яке

постає перед бібліотеками, є відбір серед усього цього масиву документів саме тих, які мають бути обов'язково оцифровані. Відбір документів є складним процесом та потребує певних навичок у бібліотечних фахівців, а в деяких випадках — залучення експертів відповідного профілю. Для оцінювання документів застосовується низка критеріїв відбору. У 1998 р. було проведено всесвітнє опитування задля з'ясування рівня активності оцифрування. В анкеті було питання щодо критеріїв відбору, за якими бібліотеки світу відбирають матеріали для оцифрування. Отримані відповіді розподілилися так:

- історична та культурна цінність — 100 %
- збільшення доступу — 100 %;
- академічне значення — 92 %;
- зменшення шкоди — 69 %;
- збереження — 69 %;
- надання послуг із доставлення документів — 46 %;
- економія площ — 15 %;
- дослідження цифрових процесів — 15 %;
- комерційна експлуатація — 7 % [432].

Ці дані доводять, що при відборі документів для оцифрування перевага надається історико-культурній цінності та можливості розширення доступу до документів.

У контексті цього дослідження важливо звернути увагу й на критерії, за якими у світі рекомендовано визначати документи, які становлять документну спадщину та мають бути збережені та захищені для майбутніх поколінь. Так, для підтримки реалізації програми UNESCO «Пам'ять світу» в «Загальних настановах щодо охорони документної спадщини» [458] визначено критерії відбору документів до реєстру «Пам'ять світу». Зазначено, що будь-який реєстр (міжнародний, регіональний або національний) базується на критеріях оцінки світового значення документної спадщини та оцінки рівня впливу (глобального, регіонального або національного). Спочатку оцінюється автентичність

(ідентичність і походження), світове значення (щось таке унікальне, чиє зникнення призведе до збіднення спадщини людства). Також для відбору застосовуються такі критерії:

- час створення (документ демонструє важливі політичні, економічні, соціальні, культурні зміни; представляє нове відкриття; є «першим у своєму роді» тощо);
- місце створення (документ містить інформацію про місцевість або регіон, що є важливими для світу; сам документ зробив вирішальний внесок у світову історію та культуру);
- люди (народ) (документ пов'язаний із життям і діяльністю людини або народу, які зробили значний внесок у світову історію);
- предмет і тема (пам'ятки документують важливу тему або питання світової історії та культури тощо);
- форма та стиль (документ має естетичну, стилістичну або мовну цінність, яка високо оцінюється за межами окремого регіону чи нації; є нестандартним представником, що зникає або вже зник (наприклад, рукописи з пальмового листа, застарілі відео- й аудіоформати) тощо) [458].

Також враховується рідкісність (документ є унікальним або рідкісним за змістом чи фізичною природою), цілісність (документ є повним або частковим, зміненим або пошкодженим), загрозовість (чи є загроза існуванню документа) [458].

Для науково-методичної підтримки реалізації оцифрування документів бібліотеками розробляються різноманітні рекомендації. Настанови щодо оцифрування закладено в багатьох документах, виданих під егідою IFLA. Серед них можна назвати: «Настанови щодо планування оцифрування колекцій рідкісних книг та рукописів» [414], «Настанови щодо проєктів оцифрування колекцій і фондів суспільного надбання, зокрема тих, що зберігаються в бібліотеках та архівах» [413]. Також багато настанов щодо критеріїв відбору для оцифрування були розроблені й іншими міжнародними організаціями та закордонними

бібліотеками: «Критерії відбору для оцифрування» (Бібліотеки університету Каліфорнії) [532], «Критерії відбору колекції: що оцифрувати з вашої колекції?» (Південно-центральна регіональна бібліотечна Рада) [346], «Політика відбору для проєктів оцифрування» (Дартмутська бібліотека) [500], «Політика оцифрування колекцій» (Бібліотеки університету Сетон-Холл) [477], «Програма цифрових колекцій та репозитарію: пріоритезація та критерії відбору» (Бібліотека Гавайського університету в Маноа) [371], «Програма цифрового переформатування збереження» (Бібліотека Конгресу США) [481] тощо.

Щодо України можна зазначити, що розроблення подібних рекомендацій та настанов значно спростило би методику відбору документів для оцифрування та набуло б уніфікованого вигляду на державному рівні.

Вивчення наукових праць дало змогу зробити висновок, що науковцями здебільшого виокремлюються більш загальні критерії відбору документів для оцифрування, які можуть бути застосовані для будь-яких типів і видів документів [115, 117, 148, 249, 318, 385, 410 тощо]. Згідно з цими критеріями для оцифрування відбираються такі документи:

- цінні та рідкісні видання, унікальні примірники (за хронологічними, соціально-ціннісними, зовнішніми, кількісними ознаками тощо), які мають культурну, художню, наукову значущість регіонального, національного чи світового значення;
- документи, які мають незадовільний фізичний стан матеріальної основи, що може призвести до втрати самого оригіналу (наявність пошкоджень різного ступеня (розриви, злипання, забруднення тощо) та різного походження (вплив фізико-хімічних, біологічних, соціальних чинників, а також надзвичайних ситуацій (пожеж, затоплень) тощо);
- документи, що мають загрозу втрати інформації, водночас фізичний стан матеріального носія залишається задовільним (наявність дефектів тексту різного ступеня (текст з ознаками фізичної або хімічної корозії (природне згасання тексту, локальне вицвітання тексту, післяреставраційне вицвітання, контактне вицвітання

тощо); згаслий текст, що не візуалізується, мінімальна контрастність (згасання тексту в документах на паперовій основі, втрата кольоровості на мікроформах) тощо). Більш детальний опис дефектів паперової основи та дефектів тексту наведено в методичних рекомендаціях «Методика оцінювання фізичного стану документів» [161];

- документи, що мають підвищений попит через актуальність тематики для сучасних споживачів;
- документи, які не охороняються законодавством про авторське право;
- документи, які не мають цифрової копії в мережі, зробленої іншими установами.

Критерії відбору документів для оцифрування не обмежуються названими вище. Бібліотеки світу часто застосовують критерії відповідно до власних пріоритетів та кінцевої мети проєкту. Наприклад, це стосується проєктів оцифрування конкретного виду документів. Так, НБ Литви брала участь у проєкті «Колекція пергаментів», для якого документи відбиралися за єдиним критерієм — належністю до документів, написаних на пергаменті в XIV–XIX ст. [249].

Як зазначає І. Лосієвський, фонди наукових бібліотек зберігають велике розмаїття документів. Науковець виокремлює такі види та групи документів: книжкові, аркушеві, нотні, картографічні видання, а також нумізматичні колекції, колекції медалей, нагородних, службових і сувенірних значків, керамічні клейма, берестяні грамоти тощо [152]. З огляду на низький рівень фінансування бібліотек в Україні важливо сконцентрувати зусилля на збереженні та оцифруванні найціннішої частини документної спадщини. Можна запропонувати, що в основу пріоритетності документів для оцифрування та критеріїв відбору має бути покладено систему формальних і змістових ознак документів. З-поміж формальних ознак необхідно брати до уваги: хронологічну, топографічну, мовну, типо-видову тощо [19]. За змістовими ознаками визначається історична, культурна, наукова цінність, тобто рівень цінності інформації, яка міститься в документі, в історико-хронологічному (історичні періоди, які описуються), науковому (наукові відкриття

в тій чи іншій галузі знань), культурному (оригінали літературних, мистецьких творів) значенні тощо. Важливо враховувати і стан матеріальної основи документів, оскільки саме він є одним із ключових критеріїв відбору документів для оцифрування. Так, газетний папір, фото- та кіноплівки є нестабільним, що призводить до скорочення термінів їх зберігання.

У дисертації для визначення пріоритетності документів для оцифрування увага була зосереджена на вивченні таких типо-видових груп документів у складі фондів бібліотек:

- книжкові видання;
- періодичні видання (газети, журнали);
- аркушеві видання (листівки, плакати, афіші тощо);
- картографічні видання;
- нотні видання;
- аудіовізуальні документи;
- тривимірні об'єкти.

Пріоритетність двох груп (книжкових та періодичних видань) пояснюється саме складом фондів бібліотек, у яких книги та періодика складають найбільш численні групи документів. Так, «Звіт про діяльність державних, публічних бібліотек, ЦБС, що віднесені до сфери управління Міністерства культури України» за 2020 р. у розділі «Формування і використання бібліотечних фондів» (фонд на кінець звітного періоду) містить зведену інформацію про склад бібліотечних фондів за такими видами: книги, періодичні видання, аудіовізуальні матеріали, електронні видання [95]. Пріоритетність цих двох груп документів підтверджується й складом представлених у мережі українських цифрових колекцій та бібліотек. Наприклад, в ЕБ «Україніка» [76] та «Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини» [273], які генеруються НБУВ, більшу частину складають саме книги та періодика (статистику наведено у 2.2). Можна назвати й інші проекти, у яких представлено цифрові копії книг: «Електронна бібліотека» [70] НБ України для дітей; «Скарби України: цифрова колекція

книжкових пам'яток» [242] Одеської національної наукової бібліотеки; цифровий репозитарій європейських раритетів «Old Printed Books» [469] Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка тощо.

Необхідно зазначити, що також постає потреба й у визначенні першочерговості оцифрування серед книжкових видань. Продуктивним була б координація з Державним реєстром національного культурного надбання та Державним реєстром наукових об'єктів, що становлять національне надбання, що мала б на меті здійснення обов'язкового оцифрування документів, які внесені до цих реєстрів. Так, до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання [55], Постановами та Розпорядженнями Кабінету Міністрів України віднесено окремі фонди НБУВ (2001 р.) [207], Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (2001 р.) [207], Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського (2001 р.) [207], Наукової бібліотеки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2002 р.) [201], Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (2004 р.) [200], Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка (2008 р.) [202], Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України (2009 р., 2021 р.) [204, 213], Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2013 р.) [203], Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (2021 р.) [213]. З віднесенням фондів до національного надбання в бібліотеках почала запроваджуватися робота з оцифрування документів [17, 18].

Порядок формування та внесення пам'яток до ДРНКН регламентується низкою актів: Законом України «Про культуру» [211], Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [198], Законом України «Про музеї та музейну справу» [212], Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» [214] тощо. У 2016 р. Наказом Міністерства культури України було

прийнято «Порядок відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання» [209]. Порядок визначає одиничні книжкові пам'ятки та колекції, які мають бути віднесені до Державного реєстру:

- рукописні книги (до кін. XVII ст. — усі, а з XVIII ст. — лише унікальні);
- стародруки — видання XV–XVIII ст. (інкунабули — книги, надруковані в Європі у XV ст.; палеотипи — книги, надруковані в Європі у I пол. XVI ст.; видання глаголичним шрифтом (XV–XX ст.); видання латинським шрифтом (1551–1800 рр.); видання кириличним шрифтом (1551–1800 рр.); видання гражданським шрифтом (до 1800 р.); інші стародруки, надруковані іншими шрифтами (XV–XVIII ст.));
- українські видання — книги та періодичні видання, надруковані українською мовою протягом 1801–1922 рр., незалежно від того, на якій території вони надруковані, та надруковані будь-якою іншою мовою протягом 1801–1860 рр. на території сучасної України;
- окремі найцінніші видання або примірники видань (наприклад, перші або прижиттєві видання науковців та видатних діячів, примірники нелегальних/заборонених видань, видання з унікальним художнім оформленням/поліграфічним виконанням, з автографами, екслібрисами, печатками тощо) (більш детально в тексті Наказу) [209].

Останній пункт деталізується такими групами:

- українські видання — книги та періодичні видання, надруковані українською мовою протягом 1923–1945 рр., незалежно від того, на якій території вони надруковані, та надруковані будь-якою іншою мовою протягом 1861–1945 рр. на території сучасної України;
- російські видання — книги та періодичні видання, надруковані будь-якою мовою протягом 1801–1925 рр. на території в межах сучасного державного кордону російської федерації, крім видань українською мовою, наведених вище;

- іноземні видання — книги та періодичні видання, надруковані будь-якою мовою протягом 1801–1900 рр., незалежно від того, на якій території вони надруковані, крім видань, наведених вище [209].

Виникають питання щодо виправданості виокремлення російських видань в окрему групу в такому формулюванні та належності цих документів до національного надбання сучасної незалежної України.

Але, незважаючи на наявність в Україні законодавчої бази щодо створення ДРНКН, повноцінно цей Реєстр ще не запрацював [118, 165, 226]. Зі свого боку НБУВ формує «Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання: Книжкові пам'ятки» на базі власних фондів. Ресурс містить описи найцінніших і найдавніших книжкових пам'яток: рукописних книг; інкунабул; палеотипів; стародруків кириличним, гражданським, латинським шрифтом; українських видань до 1860 р. включно [64, 158, 165]. НБ України імені Ярослава Мудрого генерує БД «Книжкові пам'ятки України». У ній подано відомості про цінні та рідкісні видання, які були передані до бібліотеки експертними групами з відбору книжкових пам'яток до ДРНКН [68].

Для більш якісного відбору книжкових видань для оцифрування необхідно звернутися до праць вчених, присвячених вивченню книжкових пам'яток. Так, Г. Ковальчук у монографії «Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах» ґрунтовно досліджувала такі поняття: «цінна книга», «рідкісна книга», «унікальний примірник», «книжкові пам'ятки» [119]. Вона наводить критерії, за якими книга може бути визнана книжковою пам'яткою: хронологічний; історичний; унікальність; меморіальність; спосіб виробництва; особливості примірника, які свідчать про його долю, історію побутування тощо [114, 116]. Щодо стародруків дослідниця зазначає: «...за часом виходу є апріорі рідкісними й цінними» [119, с. 241].

Також Г. Ковальчук подає таку класифікацію рідкісних видань:

- рідкісні в значенні кількості існуючих примірників;

- рідкісні в значенні змісту видань (близький за значенням до поняття «цінна книга»);
- рідкісні в значенні незвичайні за зовнішнім виглядом (формат, папір, оправа тощо);
- рідкісні примірники (з автографом, маргіналіями тощо) [119, с. 241–243].

Підтримуємо думку Г. Ковальчук щодо пріоритетності національного критерію, тобто «видань українською мовою, де б вони не були видані; книжок, виданих на території України будь-якою мовою; видань, які змістом стосуються України; творів авторів-українців тощо» [114, с. 405]. Дослідниця вважає: «...рідкісними і цінними всі українські стародруки, не зважаючи на кількість збережених у конкретному фонді примірників, а також усі українські та українознавчі видання ХІХ – початку ХХ ст., з огляду на складний шлях розвитку українського книговидання, переслідування української книги владою тих держав, до складу яких входила Україна» [114, с. 406]. Також рідкісними та цінними є українські книжки 20-х, 30-х, 40-х рр. ХХ ст. [114, с. 406]. Цей принцип може бути покладений в основу відбору документів для першочергового оцифрування, коли вкрай важливим є охоплення документів усіх періодів розвитку та становлення нашої держави для уникнення хронологічних прогалин. Саме на основі цього можна запропонувати такі книги для оцифрування з акцентом на українознавчому аспекті:

- рукописні книги;
- стародруки;
- видання ХІХ–ХХ ст. — лише деякі видання з урахуванням експертного висновку;
- унікальні примірники з характерними особливостями.

Водночас потрібно зважати на рідкісність і цінність видань за змістом, зовнішнім оформленням, кількістю наявних примірників тощо.

Зазначено, що другою пріоритетною групою для оцифрування в Україні є періодичні видання. Особливо це стосується газет, які мають дві головні

характеристики: 1) вони є цінними історичними джерелами, які містять унікальні відомості та віддзеркалюють специфіку політичного, соціального, економічного, культурного, мистецького та духовного життя суспільства тієї чи іншої епохи; 2) папір, на якому вони надруковані, піддається впливу різних чинників та з часом стає крихким, що унеможливило подальше використання читачами [7, 8, 148]. Так, у «Методиці оцінювання фізичного стану документів» на основі результатів досліджень закордонних учених наводяться терміни довговічності різних видів паперу. Зазначено, що довговічність газетного паперу складає 50–100 років [161]. На теренах сучасної України періодичні видання почали друкуватися в I пол. XIX ст. У II пол. XIX ст. їхня кількість значно збільшилася, а масового поширення вони набули в I третині XX ст. Зрозуміло, що сьогодні ці документи знаходяться в незадовільному стані. Нині постала потреба в оперативному оцифруванні періодики, що дасть змогу уникнути втрати цінного матеріалу, а також забезпечити зручний пошук і вільний доступ для читачів (науковців, дослідників, письменників та широкого загалу). Бібліотеки України, реагуючи на запити суспільства, активно створюють цифрові архіви періодики (див. дод. К). Наприклад, НІБУ формує «Архів друкованих видань Всеукраїнської академії наук, 1919–1931 рр.» [5]; ХДНБК — «Електронну колекцію літературно-мистецьких журналів Харкова першої третини XX ст.» [80]; Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна — електронний архів періодичних видань «Back2News» [81]; Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. Івана Франка — репозитарій «Acta Diurna» [312] тощо. Такі цифрові колекції надають доступ до періодики, яка може становити цінність як для українських, так і закордонних дослідників.

Отже, першими за пріоритетністю для обов'язкового оцифрування можна виокремити такі групи документів: рукописні книги, стародруки, інші цінні та рідкісні книжкові видання, унікальні примірники та періодичні видання. Водночас необхідно наголосити на тому, що для збереження більшого документного сегмента необхідно чітко розподілити обов'язки між національними/державними бібліотеками, ОУНБ та бібліотеками ЗВО. Так, уже сьогодні прослідковується

певне розмежування в роботі цих бібліотек (детально у 2.2). Щодо оцифрування періодичних видань можна запропонувати такий розподіл: оцифрування всеукраїнських газет здійснюють національні та державні бібліотеки України з урахуванням галузевого спрямування; регіональних і місцевих — ОУНБ, бібліотеки ЗВО.

Для відбору газет для оцифрування застосовуються як загальні критерії, так і більш специфічні. Наприклад, серед критеріїв відбору заголовків газет для оцифрування для Цифрової бібліотеки Грузії було визначено: попит користувачів (як головний критерій), значення вмісту, авторське право, хронологічна щільність і повнота, географічний розподіл тощо [506]. Інший підхід було застосовано в Монголії. Для оцифрування були відібрані газети періоду 1990–1995 рр. через їхню рідкісність, а також через те, що вони є цінним джерелом інформації про даний період часу, коли країна зазнала переходу до демократії та відбувся розвиток незалежної преси в Монголії [453].

Ще однією важливою групою є аудіовізуальні документи. За кордоном бібліотеки активно оцифровують ці документи. Так, Британська бібліотека формує колекцію «British Library Sounds», яка представляє приблизно 90 000 записів [335]; у «Biblioteca Digital Hispánica» представлені музичні (19 692 об'єкти) та немусичні звукозаписи (430 об'єктів) [327]; «World Digital Library» презентує колекцію фільмів (32 об'єкти) [537] тощо.

Аналіз проєктів оцифрування українських бібліотек свідчить про те, що цифрові копії аудіовізуальних документів представлені в незначній кількості. Наприклад, у «Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини» сформовано такі колекції: «Зображення» (58 об'єктів), «Фото» (8 альбомів) [273]; Цифрова бібліотека «Київ» має розділи: «Світлини з домашніх архівів киян» (17 об'єктів), «Відео» (4 документи) [272]. Це пояснюється тими ж проблемами, які супроводжують оцифрування інших документів, але ще додається специфіка цих документів, яка вимагає складнішого підходу до роботи з ними. На цьому акцентує й Т. Ємельянова: «Аудіовізуальна спадщина складається з унікальних

документальних ресурсів, які за своєю природою є вразливими і недовговічними через нестабільність носіїв інформації та швидку зміну технологій» [85, с. 33].

Світова спільнота висловила занепокоєння щодо реальної перспективи повної втрати цінного прошарку документної спадщини. Для уникнення цього було прийнято низку документів, які спрямовано на збереження аудіовізуальних документів («Європейську конвенцію про захист аудіовізуальної спадщини» [390], «Захист аудіовізуальної спадщини: етика, принципи та стратегія збереження» [520], «Рекомендації з виробництва і зберігання цифрових аудіооб'єктів» [417] тощо). В «Основних принципах оцифрування документної спадщини» зазначено, що для аудіо- та відеодокументів оцифрування є єдиним методом тривалого збереження, оскільки ці документи мають нестабільні носії, а також швидко зникає спеціальне обладнання для відтворення цих документів. Зважаючи на ці проблеми, термін для відтворення аудіовізуальних документів може складати лише 15 років [403]. Це ж зазначають і співробітники Центрального державного кінофотофоноархіву України ім. Г. С. Пшеничного: «Технологія оцифрування дозволяє одночасно вводити документ в комп'ютерну систему, зберігати його в цифровому форматі й надавати можливість багаторазового перегляду зображення чи прослуховування звуку...» [101, с. 88].

Щодо відбору аудіовізуальних документів для оцифрування виникають складнощі, пов'язані з їхніми особливостями. Тому, поки бібліотеки не мають достатньо розроблених документів, що регламентують цей процес, можна використовувати методичні рекомендації для архівів, наприклад, методичні рекомендації «Відбір на постійне зберігання аудіовізуальних документів» [24]. У цих методичних рекомендаціях наведені критерії експертизи цінності аудіовізуальних документів для внесення їх до Національного архівного фонду на постійне зберігання. Ці критерії поділяються на загальні критерії цінності (поширюються на всі аудіовізуальні документи) (критерії походження; критерії змісту; критерії зовнішніх особливостей) та специфічні критерії цінності (зумовлені їхніми особливостями) (характер (засоби) розкриття інформації; художня значущість; суспільне визнання цінності тощо) [24, 194, 238]. На основі

названих критеріїв відбору аудіовізуальних документів для постійного зберігання можна розробити критерії відбору цих документів для оцифрування. Тому, ґрунтуючись на наведених критеріях, визначимо основні, які можуть бути використані бібліотеками при відборі аудіовізуальних документів для оцифрування:

- походження документа (час і місце створення; значення юридичної/фізичної особи в суспільно-політичному, економічному, науковому, культурному житті);
- зміст (значення інформації в документі про певні події, факти, осіб тощо; мета створення документа та цільове призначення; автентичність тощо);
- зовнішні особливості (форма передавання змісту; технічний і фізико-хімічний стан);
- художньо-мистецька значущість;
- повнота і ступінь збереженості комплексу, якість супровідної інформації тощо.

Інші види документів також становлять важливу частину документної спадщини країни та потребують переведення в цифровий формат, що дасть змогу поширити їх в інформаційному просторі для глибшого розуміння й вивчення історичного надбання нашої держави. Потрібно коротко зупинитися на розгляді тривимірних об'єктів, які також зберігаються у фондах великих бібліотек. Частково можна погодитися з думкою Т. Johnson, що цифрова революція знехтувала тривимірними об'єктами [435]. Навіть в «Europeana» 3D-об'єкти складають найменшу групу: зображення — 36 856 770; текст — 23 384 913; відео — 1 119 195; звук — 866 373; 3D — 23 746 (дані на січень 2021 р.) [393]. В Україні 3D-оцифруванню також приділяється мало уваги (наприклад, декілька десятків об'єктів представлено в «Цифровій колекції Національного університету “Києво-Могилянська академія”» [275], цифровій бібліотеці «Київ» [272]). Це можна пояснити тим, що ці документи не є численною групою у фондах бібліотек. Також процес оцифрування тривимірних об'єктів є більш складним та потребує

спеціального технічного оснащення. Це вимагає значних витрат ресурсів, які й так є обмеженими в бібліотеках України. При відборі 3D-об'єктів для оцифрування, окрім комплексного застосування названих раніше критеріїв оцінки, неостанню роль відіграє й техніко-технологічний аспект (наявність апаратного та програмного забезпечення, можливість подальшого представлення в цифрових колекціях та забезпечення зручного доступу й перегляду користувачами тощо).

Отже, для раціонального використання наявних ресурсів у бібліотеках України та для збереження найціннішої частини документної спадщини для майбутніх поколінь необхідним є визначення не лише критеріїв відбору документів, але й черговості за видовою ознакою документів та типами матеріалів. На основі аналізу можна виокремити три найважливіші групи документів для першочергового оцифрування:

- 1) рукописні книги, стародруки, інші цінні та рідкісні книжкові видання, унікальні примірники;
- 2) періодичні видання;
- 3) аудіовізуальні документи.

Перша та друга групи є пріоритетними для всіх бібліотек України незалежно від відомчої належності. Необхідним є розподіл обов'язків між бібліотеками за значенням пам'яток (світового, національного, регіонального, місцевого рівнів) та галузевою спрямованістю. Третьою пріоритетною групою названо аудіовізуальні документи з урахуванням об'єктивних причин, на яких було наголошено.

Пріоритетність інших видів і типів документів мають визначати бібліотеки залежно від складу власних фондів. Дієвість цього принципу яскраво ілюструють колекції бібліотек України: «Старовинна гравюра — культурна спадщина України» (Одеська національна наукова бібліотека) [248]; «Галерея власницьких знаків» (екслібриси, штампи, печатки тощо) (Чернігівська ОУНБ імені В. Г. Короленка) [33] тощо.

Отже, документна спадщина України представлена різними видами документів, які мають не лише національне, а й світове культурне значення. Розглянувши основні види документів, можна зазначити, що нині перед

бібліотеками України постає непросте завдання відбору найкращих зразків нашої історії, культури та науки для оцифрування. Загальними критеріями відбору, які можуть бути застосовані до будь-яких документів, є: ступінь цінності та рідкості видань; ступінь унікальності примірників; ступінь якості фізичного стану; рівень попиту в користувачів; кількість наявних примірників тощо. Застосування специфічних критеріїв дозволить встановити цінність кожного конкретного виду документа. Також під час відбору документів для оцифрування важливими є спеціальні критерії, які стосуються наявності необхідного апаратного й програмного забезпечення, рівня фахової підготовки кадрів тощо.

У сучасних умовах функціонування бібліотек в Україні нагальним є визначення пріоритетності документів для оцифрування. З огляду на низку чинників пріоритетність має бути надана книжковим виданням, періодичним виданням та аудіовізуальним документам. Також у процесі відбору документів для оцифрування потрібно зважати й на відповідність майбутніх цифрових колекцій запитам потенційних користувачів. Тобто має бути дотриманий певний баланс між потребами користувачів та тим, що відбирають фахівці бібліотек для збереження документної спадщини.

Також оцифрування має розглядатися не лише як технологія вироблення цифровий копій документів, а й частиною загальної концепції цифрової трансформації суспільства. З огляду на це можна виокремити декілька підходів до оцифрування, які потребують подальших наукових розвідок:

1-й підхід — презентаційний — сутність цього підходу полягає в тому, що цифрові копії окремих документів або груп документів просто надаються в онлайн-доступ без будь-яких зв'язків між ними та іншими ресурсами. Нині більшість цифрових колекцій бібліотек України відповідають цьому підходу;

2-й підхід — контекстний — оцифрований документ пов'язується з іншими оцифрованими документами (наприклад, з іншими творами автора, документами певного періоду чи епохи, з науковими дослідженням тощо), тобто здійснюється оцифрування документів, сукупність яких формує певний контекст. Використання

цього підходу оцифрування дає змогу надати користувачам не лише цифрову копію документа, а ще й представити контекст, у якому існує цей документ.

3-й підхід — знаннєвий — оцифровані документи стають частиною знаннєвих ресурсів. В Україні за таким принципом формується ЕБ «Україніка». Співробітники НБУВ, розглядаючи організацію ЕБ «Україніка», зазначають: «Основу порталу знань «Україніка» складають ієрархічний тематичний рубрикатор, онтологічна мережа предметно-довідкових записів та широке використання різноманітних бібліографічних зв'язків. <...> Для реалізації ідеї порталу знань також широко використовувалися зв'язки ресурсу з зовнішніми інформаційними джерелами...» [142, с. 52].

Отже, технологія оцифрування має розглядатися не просто як процес створення цифрової копії документа, а набагато ширше. Оцифрування забезпечує розширені можливості для бібліотек щодо формування цифрової культурної спадщини та задоволення інформаційних потреб суспільства з освітньою, науковою, культурно-дозвіллевою метою.

3.2. Інноваційні моделі оцифрування документної спадщини бібліотеками України

В основу інноваційних моделей оцифрування покладено поділ документної спадщини на групи за місцем її збереження (побутуванням):

- 1) документи, які зберігаються в українських установах культури та пам'яті;
- 2) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах в Україні;
- 3) документи, які зберігаються в закордонних установах культури та пам'яті;
- 4) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах за кордоном.

Ефективно такі моделі оцифрування можуть бути реалізовані з використанням низки сучасних технологій, які будуть розглянуті в дисертації.

Значний масив документної спадщини зберігається у фондах бібліотек України. Бібліотеки оцифровують ці документи самостійно або залучають сторонні організації на засадах аутсорсингу. Аутсорсинг (від англ. «outsourcing», «outside

resource using» — використання зовнішніх ресурсів) — це передання частини процесів або завдань на виконання зовнішнім організаціям, які мають відповідну специфікацію [44, 97, 162, 250].

Практика активного застосування аутсорсингових технологій поширилась у 90-х рр. ХХ ст., коли стало зрозуміло, що самостійно підприємство не може якісно виконувати всі операції. Постає необхідність зосередження зусиль і ресурсів на виконанні основних напрямів діяльності, а другорядні — передавати іншим організаціям. Так, технологія аутсорсингу поширилося на всі складники державного та приватного секторів економіки. Не залишається осторонь цього й інформаційно-бібліотечна сфера. За кордоном бібліотеки через брак необхідного обладнання та для економії людських, матеріально-технічних і фінансових ресурсів усе частіше залучають аутсорсинг. Бібліотеки передають на аутсорсинг різноманітні процеси й операції. Серед основних із них є: каталогізація, індексування, технічна обробка, збереження, автоматизація певних процесів, підтримання сайтів тощо [240, 512]. Тобто суто технічні процеси (сканування, післяобробку) треба віддавати на аутсорсинг, а інші процеси (вивчення попиту користувачів, відбір документів для оцифрування, супроводження цифрових об'єктів метаданими та описами) мають виконувати бібліотечні працівники [362]. У багатьох бібліотеках України створено відділи рідкісних і цінних документів, що доводить наявність значного досвіду в співробітників щодо відбору, опису цінних/рідкісних документів та подальшої роботи з такими документами. Бібліотечним фахівцям належить провідна роль у відборі для оцифрування найціннішої частини документної спадщини, яка зберігається в бібліотеках. Так, бібліотекарі можуть здійснити моніторинг фондів, проаналізувати їхній склад, відібрати за сукупністю критеріїв документи, які мають бути оцифровані, підготувати ці документи до оцифрування компаніями-аутсорсерами тощо. Важливо зацентрувати на тому, що компанії приїжджають із власним обладнанням та здійснюють оцифрування в приміщеннях бібліотек. Отже, відсутня необхідність виносити цінні документи за межі бібліотеки, що дає змогу попередити ризики їх втрати. Після отримання готових цифрових копій бібліотекарі здійснюють

подальшу роботу: систематизують і структурують цифрові копії, розробляють допоміжний апарат, забезпечують зручний інструментарій роботи з цифровими колекціями тощо. Тобто вони формують більш цілісний цифровий продукт, який якісніше задовольнить потреби користувачів.

Незважаючи на те, що багато бібліотек освоїли цю діяльність (мають відповідне обладнання та кваліфікованих фахівців), оцифрування деяких форматів (мікрофільмів, аудіо- та відеодокументів) є дуже трудомістким процесом, що потребує як спеціального обладнання, так і відповідної кваліфікації в співробітників. Тому економічно вигідніше залучати аутсорсинг [409]. За кордоном така практика є доволі поширеною. Так, у реалізації «Nevada Digital Newspaper Project» [466] використовується аутсорсинг для двох операцій: дублювання мікрофільмових барабанів та їх оцифрування, оскільки останнє передбачає процес кодування метаданих [409].

Є багато компаній, які спеціалізуються на цій діяльності. Наприклад, польська компанія «Digital-Center Sp. z o. o.» [375] є однією з відомих у країні постачальників обладнання для оцифрування та надання послуг з оцифрування. Вона співпрацювала з Національною бібліотекою, Ягеллонським університетом, Гданською бібліотекою Польської Академії Наук, низкою архівів та музеїв. Компанія надає послуги зі сканування широкого спектра документів (книги, фото, плакати, касети, відеокасети, вінілові платівки), а також оцифрування методом 360° фотозйомки, 3D-сканування. Компанія поширює програмне забезпечення: «Додаток DigiCards»; «dLibra»; «qDi» [375].

Відомі довготривалі партнерські відносини між бібліотеками та великими компаніями. Так, Британська Бібліотека підтримує зв'язки з компаніями Microsoft та Google задля широкомасштабного оцифрування [107]. У співпраці з першою компанією було оцифровано 68 тис. книг періоду 1789–1914 рр., а з другою компанією у 2011 р. було укладено угоду на 5 років щодо оцифрування 250 тис. книг, брошур та періодичних видань (1700–1870 рр., на які не поширюється авторське право) [108]. У 2007 р. була укладена угода між Баварською державною бібліотекою та компанією Google про співпрацю з оцифрування, згідно з яким

«бібліотека отримує ідентичні копії, зроблених компанією Google сканів» [257, с. 250].

Серед бібліотек України ця практика ще не набула достатнього поширення. Проте можна навести деякі приклади успішних проєктів з оцифрування бібліотек України, до реалізації яких було залучено комерційні організації (див. дод. Л). Так, компанія «Цифрова країна» [276] налагодила тісні партнерські контакти з бібліотеками:

- НІБУ — проєкт створення ЕБ [73]; проєкт «Архів друкованих видань Всеукраїнської академії наук, 1919–1931 рр.» [5];
- Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного — проєкт оцифрування колекції «Архітектурна енциклопедія ХІХ століття» [6];
- Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна — проєкт «Електронний архів періодичних видань “Back2News”» [81] тощо.

Отже, застосування бібліотеками аутсорсингу для оцифрування документів є альтернативною практикою, яка надає можливість ефективніше реалізовувати цифрові проєкти. Перевагами аутсорсингу є: зменшення фінансових витрат, через зникнення потреби в купівлі спеціального обладнання та навчанні співробітників; отримання високоякісних цифрових копій; оперативність виконання замовлення тощо. Але варто враховувати й можливі ризики (порушення компаніями-аутсорсерами конфіденційності, невиконання плану, низька якість цифрових копій тощо), які можуть загрожувати якості проєкту. Щоб уникнути цих ризиків необхідно співпрацювати з перевіреними компаніями, які зарекомендували себе на ринку послуг. Поділяємо думку М. Georgieva, яка рекомендує зважати на: надійність компанії та готовність виправляти помилки, частоту помилок на 10 тис. цифрових зображень (одна партія), готовність задовольнити конкретні потреби клієнта тощо [409].

Аутсорсинг-технологія, зважаючи на переваги та наявний досвід, може розглядатися як один з ефективних напрямів в організації оцифрування та формуванні цифрових колекцій у бібліотеках. Така модель організації робіт із документами історико-культурної спадщини доводить свою перспективність. Аутсорсинг дає змогу розв'язати масштабну проблему оцифрування з обмеженими людськими ресурсами та відсутністю спеціального обладнання.

Розвиток сучасного інформаційно-комунікаційного середовища характеризується виникненням нових форм взаємодії між бібліотеками та їхніми користувачами. Визначальним чинником цього став розвиток концепції Web 2.0 та ідеї відкритості, а також розуміння того, що користувачі з простих отримувачів інформації перетворюються на партнерів. Як зазначає R. Holley, у вік цифрових бібліотек потребою користувачів є додавання власного контенту, спілкування з іншими користувачами тощо [423]. Саме тому активного поширення набули краудтехнології. Одним із найпоширеніших видів краудтехнологій є краудсорсинг (від англ. «crowdsourcing», «crowd» — «натовп» і «sourcing» — «використання ресурсів») — це процес залучення необмеженого кола осіб на добровільних засадах до виконання певних операцій та функцій [156, 315, 455, 456, 501, 522, 542]. Потенціал цієї соціокомунікаційної технології може бути використаний під час оцифрування будь-якої з чотирьох груп документів.

За кордоном бібліотеки активно залучають волонтерів до найрізноманітніших процесів, зокрема й до тих, що пов'язані з оцифруванням документної спадщини та її представленням у мережі. Це підтверджує низка успішних краудсорсингових проєктів національних бібліотек різних країн:

- Бібліотека Конгресу США восени 2018 р. запустила програму «By The People» з метою залучення громадськості до транскрибування оцифрованих документів. На 01.02.2021 р. нараховувалось 426 000+ сторінок для транскрипції у 21 кампанії, транскрипцію виконано для 270 000+ сторінок [337];

- Нью-Йоркська публічна бібліотека у 2011 р. започаткувала декілька таких проєктів. Наприклад, проєкт «What's on the menu?» залучає добровольців не лише

до транскрибування та перевірки меню (від 1850-х рр.), а також до геотегування ресторанів на мапі. На 05.02.2021 було переписано 1 334 668 страв із 17 545 меню [535];

- Британська Бібліотека розробила проєкт геопосилань історичних мап «Georeferencer», який полягає в накладанні історичних мап на поточні для порівняння, що дає змогу зробити мапи доступними для пошуку та перегляду. Із 64 221 мапи лише 2 359 (4 %) чекає на обробку [408];

- НБ Австралії — серед краудсорсингових проєктів одним із наймасштабніших є проєкт залучення громадськості до вичитування та редагування цифрових копій історичних австралійських газет (1803–1954 рр.). Темпи реалізації проєкту вражають. Проєкт було розпочато у 2008 р., станом на листопад 2009 р. було виправлено 7 млн рядків у 318 000 статтях [423], до липня 2013 р. було виправлено вже понад 100 млн рядків газетного тексту (підрховано, що це дорівнює понад 425 000 волонтерських годин, або 270 стандартних австралійських робочих років) [319].

Успішно опановують цю технологію й університетські бібліотеки. Наприклад, Бібліотека університету Гвельфа (University of Guelph Library; Канада) заохочує учасників на сайті «Rural Diary Archive» («Архів сільських щоденників») доєднатися до проєкту транскрипції щоденників сільських мешканців Онтаріо, що датуються 1800–1960 рр. [498]. У 2010 р. Університетський коледж Лондона (University College London) започаткував проєкт «Transcribe Bentham» («Перепишіть Бентама») для того, щоб транскрибувати неопубліковані рукописи філософа та реформатора Д. Бентама [521].

Отже, досвід закордонних бібліотек свідчить про те, що краудсорсинг при оцифруванні документів та формуванні цифрових колекцій документної спадщини має широкий спектр застосування: транскрибування та розшифрування цифрових зображень; редагування та виправлення помилок у текстах після оптичного розпізнання, каталогізація та індексування документів, тегування та анотування тощо [156, 321, 423, 433].

Серед краудсорсингових проєктів наукову та практичну цінність мають ті, у яких волонтери безпосередньо беруть участь у створенні контенту. Одним із перших можна назвати проєкт «Picture Australia» (НБ Австралії) [528]. Громадськість отримала можливість долучитися до цього проєкту у 2006 р., додаючи через мережу «Flickr» цифрові зображення, що мають суто австралійський контекст (пов'язані з історичними, сучасними політичними та соціальними подіями). У Швеції було ініційовано проєкт «Remembering Selma Lagerlöf» [323], завдання якого полягає в тому, щоб зібрати та оцифрувати листи, які письменниця надсилала у відповідь на листи своїх читачів. Оскільки ці листи зберігаються в архівах родин, які їх отримали, вони залишаються недоступними для вивчення дослідниками.

Отже, аналіз закордонних краудсорсинг-проєктів дає змогу говорити про ефективність застосування цієї соціокомунікаційної технології, оскільки користувачі безпосередньо беруть активну участь у здійсненні бібліотечних процесів щодо створення цифрових ресурсів за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Переваги використання краудсорсингу такі: масштабність (необмежена кількість осіб без вікових, професійних, географічних або часових обмежень); використання знань, досвіду й інтересів суспільства; мінімізація фінансових і кадрових витрат; можливість скорочення термінів виконання проєкту; отримання більш якісного кінцевого продукту тощо [67, 153, 156, 423, 501, 522, 542].

В Україні бібліотеки лише поступово опановують цю технологію. Як свідчать результати проведеного соціологічного дослідження у 2019 р. (опитування), користувачі майже не залучаються до відбору документів для оцифрування. Лише декілька бібліотек мають таку практику. Наприклад, у Дніпропетровській ОУНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія користувачі можуть висловити бажання щодо оцифрування документів відповідно до їхніх потреб. У НІБУ під час відбору документів для оцифрування враховується критерій популярності серед користувачів.

Нещодавно бібліотеки України почали реалізовувати проєкти збору контенту. Так, Рівненська ОУНБ запустила онлайн-платформу «Рівне та рівняни у фотографіях» для збору, оцифрування та популяризації фотографій із сімейних архівів рівнян [228]. Проєкт реалізується завдяки отриманому в березні 2021 р. гранту (25 тис. грн) [12]. До проєкту залучені такі партнери: ГО «Рівненське обласне відділення Української бібліотечної асоціації» (надає інформаційну підтримку), Рівненський обласний краєзнавчий музей (надає інформаційну та консультативну підтримку), краєзнавці, колекціонери тощо.

Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих міста Києва надає платну послугу з цифрової реставрації старих і пошкоджених фотографій. У межах проєкту «Київ крізь призму домашніх фотоархівів киян» послуги з реставрації та оцифрування є безплатними за умови отримання згоди на розміщення цифрової копії фотографії в цифровій бібліотеці «Київ». Звертається увага на фотографії, які зроблені в домашніх інтер'єрах, у фотосалонах Києва, на фоні київських вулиць тощо [109]. Зважаючи на переваги краудсорсингу та наявний закордонний досвід, залучення користувачів до формування контенту є важливою ланкою в збереженні та презентації документної спадщини України.

Значний потенціал для України мають технології цифрової реституції та цифрової репатріації, використання яких дасть змогу отримати цифрові копії документів, які зберігаються за кордоном. Бібліотеки та інші інституції зберігають у власних фондах унікальні об'єкти, які є культурною спадщиною інших народів і держав. Названі технології забезпечують повернення (надання) предметів (об'єктів) культурної спадщини в цифровому форматі (у вигляді цифрових копій) тим державам і народам, з якими вони пов'язані історично та культурно. За кордоном ці технології стають дедалі актуальнішими, оскільки дають змогу установам пам'яті, з одного боку, зробити доступними власні колекції для вивчення та досліджень, а з іншого — надати їх у доступ тим спільнотам, до історії та культури яких вони відносяться. Тобто фізично традиційні документи й надалі залишаються у фондах бібліотек, а доступ забезпечується до цифрових копій,

завдяки чому держави та народи отримують можливість вивчати та досліджувати власну культуру.

Деякі дослідники (S. Douglas та M. Hayes) розглядають цифрові репатріації як можливість розкривати та поширювати культурну спадщину корінних народів [386]. Також вважається, що цифрові репатріації як продовження та/або альтернатива фізичній репатріації базуються не лише на використанні інтернет-технологій, а й на міжнародній співпраці. Прикладом можна назвати проєкт цифрового «повернення» рукопису найдавнішого данського законодавчого кодексу, який зберігається у Швеції. Директор Королівської бібліотеки в Копенгагені (Данія) запропонував директору Королівської бібліотеки в Стокгольмі (Швеція) створити спільний проєкт та опублікувати в інтернеті цифрове факсиміле рукопису. Королівська бібліотека в Стокгольмі погодилася оцифрувати рукопис, а Королівська бібліотека в Копенгагені створила вебсайт, який було запущено у 2003 р. [330].

Для України ця практика має стати пріоритетним напрямом у міжнародній співпраці. Оскільки значний прошарок українських документів із різних причин опинився за кордоном (вивезені під час Другої світової війни з терен сучасної України; нелегально вивезені за кордон; документи, які створені українською діаспорою тощо), одним із важливих напрямів міжнародної співпраці України є повернення культурних цінностей. У Законі України «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» визначено, які культурні цінності мають бути повернуті в Україну [199]. Але цей процес дипломатичного рівня є складним і довготривалим. Розв'язати означену проблему допоможе використання цифрової реституції та цифрової репатріації. Наприклад, у 2019 р. Польщею до Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника було передано оцифровані документи, оригінали яких були вивезені під час Другої світової війни. Нині ці документи зберігаються в Національній бібліотеці (м. Варшава) та в Національному Закладі імені Оссолінських (м. Вроцлав) [66, 265].

Відомі приклади проєктів, коли закордонними бібліотеками оцифровуються українські документи. Так, Бібліотека Конгресу США оцифрувала та виклала у

вільний доступ оцифровану копію «Путівника по Києву» (1897 р.) [486]. Також у США у відкритий доступ було викладено колекцію мап Д. Рамсі (підприємця та президента Картографічної асоціації США), яка нараховує більш ніж 150 тис. одиниць. Їх оцифрування розпочалось з 1996 р. і нині на сайті «David Rumsey Map Collection» доступно понад 110 тис. одиниць, серед яких є мапи, на яких зображено території України [363]. Ці приклади доводять перспективність використання цифрової реституції для отримання цифрових копій українських документів. Але, на нашу думку, Україна має самостійно та більш активно ініціювати подібні проєкти.

Сьогодні в Україні розвивається декілька приватних ініціатив. Наприклад, у 2009 р. ТОВ «Видавництво “Горобець”» започаткувало проєкт «Повертаємо в Україну культурну спадщину», метою якого є повернення у вигляді факсимільних копій давні українські рукописні книги [180]. Також в Україні є проєкт «Забута спадщина — портал про переміщені та втрачені історичні і культурні цінності України», завданням якого є формування «Зведеного каталогу переміщених і втрачених культурних цінностей з території нашої держави у ХХ–ХХІ ст.» [88].

Отже, успіх міжнародної співпраці залежить від прагнень України, наукового розроблення та державної підтримки. Розвиток подібних міжнародних проєктів матиме для України такі можливості: інтеграція у світовий культурний простір; збагачення власної історико-культурної спадщини документами, які зберігаються за кордоном; формування привабливого іміджу на міжнародній арені.

3.3. Напрями запровадження ефективної системи оцифрування в Україні

Усебічне вивчення українського та закордонного досвіду щодо здійснення оцифрування історико-культурної спадщини з фондів бібліотек дає підстави зазначити, що для ефективної організації оцифрування в бібліотеках України розв’язання потребує низка питань. Серед першочергових можна назвати:

- прийняття національної програми оцифрування документної спадщини;

- створення/визначення установи-адміністратора з оцифрування;
- реформування системи фінансування проєктів оцифрування документної спадщини;
- підвищення рівня співпраці між бібліотеками та з іншими інститутами пам'яті;
- розроблення науково-методичного забезпечення оцифрування;
- розв'язання проблем, що пов'язані з оцифруванням документів, які захищені авторським правом тощо.

Такі всеосяжні напрями пов'язані з тенденціями інтеграції між бібліотеками, архівами та музеями. Як зазначає О. Онищенко: «Цифровізація розмиває грані між бібліотеками, архівами, музеями. Бібліотеки дедалі більше включають у свої фонди архівні і музейні документи. Формується інтегрований бібліотечно-архівно-музейний масив інформації» [175, с. 5]. Низка вчених наголошують на посиленні саме ролі бібліотек у формуванні інтегрованих ресурсів [65, 140, 301]. Перевагою бібліотек перед іншими інститутами пам'яті є те, що вони «збирають усю опубліковану людством інформацію. Вони зберігають документно-інформаційні масиви як оперативного, так і меморіального характеру» [65, с. 6]. Саме цим і пояснюється подальше викладення матеріалу.

Одним із найважливіших завдань в Україні є прийняття національної програми оцифрування документної спадщини, а також розроблення планів із її реалізації (наприклад, на 3–5-річні періоди). У нашій державі прийнято низку нормативно-правових актів (детально в 1.3), які дотично стосуються питань збереження документів, створення їхніх цифрових копій, формування національної електронної бібліотеки. Серед них: Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи “Бібліотека — XXI”» (2011 р.) [206]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2013 р.) [221]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української

культури — стратегії реформ» (2016 р.) [218]; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”» (2016 р.) [220] тощо. Відсутність в Україні національної програми оцифрування документної спадщини призводить до неузгодженості діяльності бібліотек та інших установ. Більшість проєктів оцифрування бібліотек України є локальними (див. 2.2). Тому для підвищення ефективності роботи бібліотек з оцифрування документів важливим є розроблення національної програми оцифрування документної спадщини, яка б узгоджувала на національному рівні питання організаційного, технологічного, правового, фінансового характеру. Також є потреба в розробленні стратегії формування національної цифрової бібліотеки. У науковій літературі виокремлюють дві моделі організації цифрових бібліотек [143, 226]: централізовану (за таким принципом працює World Digital Library) та розподілену (так працює Europeana). Вважаємо, що доречною для України є комплексна модель, яка матиме ознаки цих двох. Наприклад, централізовано можна формувати цифрову колекцію документів, які віднесено до Державного реєстру національного культурного надбання та Державного реєстру наукових об’єктів, що становлять національне надбання, а розподілено — усі інші оцифровані документи.

Успішність національних програм оцифрування доводить досвід інших країн. Наприклад, одними із перших у світі національну програму запровадили США. Бібліотека Конгресу США ще в 1995 році розпочала реалізовувати «Програму національної цифрової бібліотеки», метою якої було збирання цифрових репродукцій усього розмаїття документної спадщини [464]. У Новій Зеландії для забезпечення доступності цифрового контенту було створено сайт «DigitalNZ» (2008 р.), який забезпечує єдине вікно пошуку контенту. Ця ініціатива є частиною «Стратегії цифрового контенту» [376]. У Канаді у 2016 р. було розроблено «Стратегію оцифрування національної спадщини» [465] за участі бібліотек, архівів, музеїв тощо. Стратегією встановлено такі пріоритети: координацію зусиль різних установ; визначення стандартів та методів оцифрування

для використання великими й малими установами; обмін досвідом; захист матеріалів, яким загрожує зникнення; уникнення дублювання тощо. Протягом 10 років заплановано оцифрувати: 90 % усієї опублікованої спадщини до 1917 р., 50 % усіх монографій, опублікованих до 1940 р.; усі наукові журнали та дисертації до 2000 р.; усі мікрофільми; усі історичні мапи; усі архівні матеріали, які представляють генеалогічний інтерес; вибрані аудіо-, аудіовізуальні записи та архівні фонди [465].

Згідно зі звітом «Культурна спадщина: оцифрування, онлайн-доступність та цифрове збереження: зведений звіт про хід виконання Рекомендації Комісії (2011/711/ЄС) 2015–2017» 19 країн-членів ЄС із 28 також мають національні стратегії оцифрування (на той час Велика Британія була членом ЄС) [360], більшість з яких координує відповідне міністерство чи міністерства. У деяких країнах національна стратегія оцифрування культурної спадщини здійснюється в межах національних цифрових програм. Наприклад, у Литві оцифрування є частиною «Цифрової програми для Литовської Республіки» [360]. Також у Литві політика оцифрування культурної спадщини реалізується на основі декількох прийнятих документів: «Концепції оцифрування литовської культурної спадщини» (2005 р.); «Стратегії оцифрування литовської культурної спадщини, зберігання та доступу до цифрового контенту» (2009 р.); «Програмі актуалізації та збереження цифрової культурної спадщини на 2015–2020 роки» (2015 р.); «Плані дій щодо реалізації Програми оновлення та збереження цифрової культурної спадщини на 2015–2020 роки у 2020 році» (2020 р.). Реалізація політики координується Міністерством культури разом із Міністерством освіти, науки та спорту, Міністерством економіки та інновацій (з вересня 2018 р.) та Офісом головного архівіста Литви [372].

Отже, прийняття в Україні національної програми оцифрування документної спадщини має розглядатися в контексті загальної цифровізації як бібліотечного простору, так і суспільства загалом.

Серед пріоритетних напрямів ефективно організації оцифрування в Україні можна назвати визначення установ, які мають відповідати за оцифрування

документів на рівні держави. Насамперед це стосується профільних міністерств (Міністерства культури та інформаційної політики України [166] та Міністерства цифрової трансформації України [167]). Важливим також є призначення адміністраторів для координації роботи бібліотек, архівів, музеїв. Серед бібліотек цю функцію може виконувати або НБУВ (як головна бібліотечна установа країни, яка формує національний ресурс — ЕБ «Україніка»), або НБ України імені Ярослава Мудрого (яка на сьогодні має досвід адміністрування єдиного національного проєкту — ЕБ «Культура України»).

Закордонний досвід ілюструє багато прикладів, коли створюються спеціальні міжвідомчі робочі групи, до складу яких входять представники національних установ і міністерств, які розроблюють національну стратегію оцифрування [360]. Корисним для України є досвід Польщі та її Міністерства культури та національної спадщини, одним із напрямів діяльності якого є оцифрування та забезпечення спільного використання культурних ресурсів [368]. Міністерство фінансує оцифрування в межах державних програм, зокрема програми «Культура+» (2011–2015 рр.). Також були визначені центри компетенцій, які координують заходи з оцифрування у відповідних секторах і спеціалізуються на оцифруванні відповідних ресурсів:

- Національна бібліотека — бібліотечні ресурси;
- Національний інститут спадщини — пам'ятки;
- Національний аудіовізуальний інститут — аудіовізуальні ресурси;
- Національний цифровий архів — архівні ресурси;
- Національний інститут музеєзнавства та охорони колекцій — музейні ресурси [368].

У Нідерландах національна стратегія оцифрування розроблюється та впроваджується Мережею цифрової спадщини [387] спільно з Міністерством освіти, культури та науки Нідерландів. Мережа складається із шести національних установ: Національної бібліотеки, Інституту медіакультури, Агентства культурної спадщини, Гуманітарного кластеру Королівської Нідерландської академії мистецтв

і наук, Національного архіву та Національного музею архітектури, дизайну та цифрової культури, які отримують державне фінансування від міністерства та керують діями менших організацій у процесі оцифрування в межах власних компетенцій [387].

Цінним є досвід країн, у яких створено спеціальні державні центри оцифрування. Наприклад, у Сербії у 2002 р. було засновано Національний центр оцифрування для формування консорціуму провідних сербських культурних і дослідницьких установ, які займаються оцифруванням спадщини [462]. Варто звернути увагу й на те, що за кордоном при великих національних і державних бібліотеках створюються спеціальні центри оцифрування. Наприклад, у 1997 р. при Баварській державній бібліотеці (Німеччина) було створено структурний підрозділ — Мюнхенський центр оцифрування, який займається оцифруванням, довготривалим архівуванням, розробленням програмного забезпечення тощо [461].

Отже, наведені приклади досвіду інших держав доводять нагальність визначення в Україні адміністраторів, яким би були делеговані повноваження щодо координації оцифрування та залучення установ-партнерів для ефективної реалізації оцифрування документної спадщини України.

Реалізація програми оцифрування, окрім розв'язання зазначених проблем, потребуватиме також виділення бюджетних коштів. Так, сьогодні відсутнє централізоване державне фінансування робіт бібліотек з оцифрування документної спадщини. У «Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року “Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України”» з-поміж проблем, які значно стримують процеси трансформацій та розвитку бібліотек в Україні, названо: «відсутність стабільної системи фінансування бібліотек в обсягах, достатніх для ефективної діяльності і розвитку» [220]. За словами С. Кучина, з 2000 р. видатки на культуру були на рівні 1 % від загальних бюджетних видатків, що підкреслює «залишковий принцип» її фінансування [137]. Тому бібліотеки України використовують джерела позабюджетного фінансування (грантові програми, краудфандинг). В Україні з 2017 р. функціонує державна установа «Український культурний фонд» (УКФ) [263], яка на конкурсній основі

надає державну фінансову підтримку проєктам у сфері культурних та креативних індустрій. Так, за підтримки цього фонду бібліотеками було реалізовано такі проєкти оцифрування спадщини:

- «Електронний архів української друкованої преси “Back2News”» (Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2018 р., 930 826 грн);
- «Старовинна гравюра — культурна спадщина України» (Одеська національна наукова бібліотека, 2018 р., 239 902 грн);
- «Електронна колекція літературно-мистецьких журналів Харкова першої третини ХХ ст.» (Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, 2019 р., 41 107 грн);
- «Скарби України» (Одеська національна наукова бібліотека, 2019 р., 400 500 грн);
- Web-library «Аркасівська спадщина» (Миколаївська ОУНБ, 2020 р., 100 478 грн) [263] тощо.

Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України також має досвід залучення додаткового фінансування. Вона «взяла участь у соціальному грантовому проєкті Міжнародного фонду «Монсанто» — «Від досліджень до впровадження», який завершився для бібліотеки позитивним результатом. Отримані кошти ми спрямували на придбання комплекту інноваційного обладнання та програмного забезпечення» [18, с. 11].

Отже, незважаючи на успішність грантового фінансування, воно все-таки має бути додатковим джерелом фінансування, а основним — державне фінансування, оскільки здобутки історії, культури та науки мають бути збережені та презентовані в країні та світі. Для України корисним буде запозичення досвіду країн-членів ЄС. Згідно зі звітом «Культурна спадщина: оцифрування, онлайн-доступність та цифрове збереження: зведений звіт про хід виконання Рекомендації Комісії (2011/711/ЄС) 2015–2017» національні програми фінансування мають 17 країн-членів ЄС, зокрема Австрія, Греція, Ірландія, Хорватія тощо [360]. Ґрунтовну

державну підтримку отримав дослідницький проєкт «Чеська цифрова бібліотека та інструменти для забезпечення складних процесів оцифрування», результатом якого стала «Чеська цифрова бібліотека». Проєкт було профінансовано грантовою програмою NAKI Міністерства культури Чехії у 2012–2015 рр. [311, 444]. У Бельгії на реалізацію «Програми оцифрування BELSPO DIGIT-04 (2019–2024)» спрямовано 37,63 млн євро [369].

Останніми роками закордонні бібліотеки для збору необхідних коштів почали активно використовувати технологію краудфандингу, яка здобула популярність із поширенням ІКТ та виникненням нових форм суспільної взаємодії. Краудфандинг (від англ. «crowdfunding», «crowd» — «натовп» та «funding» — «фінансування»; дослівно «фінансування натовпом», «колективне фінансування») — це залучення коштів (добровільних внесків) на добровільних засадах від необмеженого кола осіб через інтернет на реалізацію будь-якого проєкту. Тобто до фінансової підтримки проєктів залучаються добровольці, які охоче жертвують власні кошти.

Існують такі види краудфандингу залежно від характеру винагороди спонсорам:

- без винагороди;
- з формальною винагородою (згадка імені на сайті тощо);
- з нефінансовою винагородою (у вигляді подарунку або виробленого продукту, отримання автографа тощо);
- з фінансовою винагородою (краудінвестинг) [262, 266, 300].

Для бібліотек доречними є такі види краудфандингу: без винагороди, з формальною винагородою та з нефінансовою винагородою.

Багато бібліотек світу звертаються по грошову допомогу для реалізації проєктів з оцифрування документів. Наприклад, Бібліотека Конгресу США [515], Британська бібліотека [510], НБ Фінляндії [517], Нью-Йоркська публічна бібліотека [467] тощо. Також залучаються пожертви на такі проєкти: «World Digital Library» [537], «Project Gutenberg» [484], «The Digital Public Library of

America» [512], «Hudson River Valley Heritage Historical Newspapers» [428], «The California Digital Newspapers Collection» [338] тощо.

Також закордонні бібліотеки для збору коштів використовують спеціальні краудфандингові платформи. Наприклад, у 2012 році Бібліотека Наяка (округ Рокленд штату Нью-Йорк) розмістила на краудфандинговій платформі «Kickstarter» проєкт «Rockland Country Journal Digital: The Edward Hopper Years» [497], метою якого було зібрати \$ 3000 на оцифрування катушки мікрофільму «Журналу округу Рокленд» 1890–1892 рр. Збір коштів відбувався в період із 23 лютого до 23 квітня 2012 року, протягом якого було зібрано \$ 3530 (118 % від мети) від 62 донорів. Газета розміщена в цифровому архіві «Історичні газети спадщини долини річки Гудзон» («Hudson River Valley Heritage Historical Newspapers») [428].

Президентська бібліотека Вудро Вільсона оголосила краудфандингову кампанію «Woodrow Wilson Digitization Project» [536] на платформі «Indiegogo» з 1 до 31 жовтня 2015 р. Метою було зібрати \$ 14 000 для завершення першого етапу проєкту оцифрування 38 400 документів з архіву 28-го президента США Вудро Вільсона, який містить особисте листування, академічні праці, виступи та інші офіційні документи. Ця кампанія дала змогу зібрати \$ 10 585 (75 % від мети) від 37 донорів. Кошти, яких бракувало, було зібрано поза межами «Indiegogo».

Цікаву краудфандингову кампанію реалізувала бібліотека університету Тохоку (Японія), збираючи кошти на оцифрування колекції відомого японського письменника Нацуме Сосекі (значна частина особистих творів написана тонкими олівцями, тому починають вицвітати) на платформі «READYFOR» (найбільшому в Японії сервісі хмарного фінансування). Цільову суму у 2 млн єн (приблизно 19 тис. доларів) було зібрано за 21 день. Загальна сума пожертв склала 4 687 000 єн (майже 45 тис. доларів) від 217 осіб [546].

Також закордонні бібліотеки за допомогою краудфандингу збирають кошти й на подальший розвиток і вдосконалення проєктів. У цьому випадку частіше використовується кнопка «Donate», яка розміщується на сайті.

Отже, приклади використання краудфандингу закордонними бібліотеками для залучення коштів на реалізацію цифрових проєктів доводять його ефективність та успішність. Популярність такої технології серед бібліотечних установ пояснюється низкою переваг: залучення великої кількості донорів із широким географічним охопленням, переведення різних сум грошей, фінансування у віртуальному просторі.

Для бібліотек України краудфандинг є ще доволі новим і його можливості майже не використовуються для фінансування проєктів, особливо з оцифрування документної спадщини (за даними українських платформ «Спільнокошт» від «Велика ідея» [247] та «dobro.ua» від Української біржі благодійності [384]). Деякі бібліотеки України на власних сайтах закликають до підтримання їхньої роботи з можливістю перерахування благодійних внесків (наприклад, Національна наукова медична бібліотека України [174], Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва [222] тощо). Проте ця інформація не завжди подана зручно для користувачів, оскільки відсутня на головній сторінці кнопка «Підтримати» й необхідно відшукувати реквізити для перерахування благодійних внесків. Але є і приклади розміщення бібліотеками України кнопки «Підтримати» на головній сторінці сайту. Серед них: Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» [172], Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «КПІ ім. Ігоря Сікорського» [173].

Отже, нині в Україні краудфандинг має більш соціальний характер, але існують передумови і для розвитку культурного краудфандингу. Краудфандинг має розглядатися бібліотеками як додаткове джерело фінансування, яке суттєво доповнює державне та грантове фінансування. Проаналізувавши закордонний досвід, можна зазначити, що для деяких проєктів оцифрування краудфандинг стає основним джерелом фінансування. Широке використання краудфандингу бібліотеками пов'язане з низкою переваг: залучення необмеженого кола донорів, переказу невеликих грошових сум тощо.

Також важливим стратегічним напрямом удосконалення оцифрування є налагодження ефективної співпраці між бібліотеками. Існує потреба у зведенні

інформації про вже оцифровані документи та ті документи, які відібрані для оцифрування. Необхідність цього полягає в уникненні дублювання та економії ресурсів. Нині важливим є визначення переліку документів, які мають бути першочергово оцифровані. Для цього потрібно провести моніторинг бібліотечних фондів рідкісних і цінних документів, сформувати єдину БД із відомостями про ці документи та створити єдиний національний реєстр оцифрованих документів. За кордоном такі реєстри є загальнодоступними. Наприклад, у Чехії реєстр (Registr digitalizace) містить відомості про три групи документів: уже оцифровані, у процесі оцифрування та плануються до оцифрування [489]. В Україні розроблено «Зведений каталог оцифрованих видань» (НБ України імені Ярослава Мудрого) [94], який надає відомості про цифровий контент публічних бібліотек України. Але в цьому каталозі немає інформації про оцифровані документи з інших українських бібліотек. Відсутність єдиного реєстру в Україні утруднює перевірку та пошук наявності цифрових копій у мережі. Під час анкетування бібліотек було виявлено такі канали пошуку інформації:

- 1) власні цифрові колекції;
- 2) зведений каталог оцифрованих видань;
- 3) ресурси бібліотек України;
- 4) ЕБ національних бібліотек інших країн тощо.

Отже, створення в Україні єдиного реєстру дасть змогу скоординувати роботу установ з оцифрування, уникнути нераціонального дублювання та заощадити витрати.

Важливим напрямом реалізації проєктів з оцифрування в Україні є розроблення науково-методичного забезпечення, оскільки більшість бібліотек не мають достатнього практичного досвіду оцифрування. Методичні рекомендації мають бути розроблені щодо різних аспектів та процесів оцифрування з урахуванням єдиних стандартів на рівні держави. Наприклад, значна кількість рекомендацій, присвячених багатьом аспектам оцифрування, розробляються міжнародними організаціями та закордонними бібліотеками: «Критерії відбору для оцифрування» (Бібліотеки університету Каліфорнії) [532], «Критерії відбору

колекції: що оцифрувати з вашої колекції?» (Південно-центральна регіональна бібліотечна Рада) [346], «Настанови щодо планування оцифрування колекцій рідкісних книг та рукописів» (IFLA) [414], «Настанови щодо проєктів оцифрування колекцій і фондів суспільного надбання, зокрема тих, що зберігаються в бібліотеках та архівах» (UNESCO, IFLA, ICA) [413], «Настанови щодо створення проєкту цифрової уніфікації» (IFLA) [415], «Настанови щодо створення цифрових колекцій: найкращі практики оцифрування рухомих зображень» (Консорціум академічних та наукових бібліотек Іллінойсу) [416], «Рекомендація щодо збереження документної спадщини та доступу до неї, зокрема у цифровій формі» (UNESCO) [487], «Рекомендації щодо формату файлу цифрового збереження» (Канада) [374], «Рекомендації щодо формату цифрових файлів: основні виробничі файли» (Каліфорнійська цифрова бібліотека) [341], «Технічні настанови для програм створення цифрового культурного контенту» (MINVERVA EC) [508], «Технічні стандарти цифрової конверсії текстових і графічних матеріалів» (Бібліотека Конгресу США) [509] тощо.

Отже, розроблення рекомендацій значно полегшить процеси оцифрування та дасть змогу уніфікувати їх у межах України. Методичні рекомендації мають охоплювати такі аспекти оцифрування: планування процесу оцифрування, критерії відбору документів для оцифрування, процеси підготовки документів до оцифрування, процеси оцифрування (апаратне та програмне забезпечення), формати довготривалого збереження та формати представлення користувачам, метадані, питання оцифрування документів, захищених авторським правом, управління цифровими проєктами та колекціями тощо.

Необхідно звернути увагу й на те, що при оцифруванні документів бібліотеки стикаються з проблемою, пов'язаною з дотриманням законодавства про захист авторського права та суміжних прав. Бібліотеки не можуть вільно оцифрувати та надавати цифрові копії у використання без отримання дозволів від авторів/правонаступників. Це призводить до того, що значні масиви документів (особливо тих, які видані у ХХ ст.) є недоступними для широкого загалу. Цю проблему називають «Чорною дірою ХХ століття» та активно обговорюють у

світі. Так, J. Voyle зазначив, що АП може тривати понад 100 років. Через це фонди бібліотек світу переповнені: а) книгами, які захищені АП; б) книгами, які комерційно недоступні; в) творами-сиротами [332]. На цю проблему також вказало дослідження співробітників «Europeana» J. Fallon та P. Gomez «Відсутні десятиліття: чорна діра ХХ століття в Europeana», результати якого проілюстрували, що частка оцифрованих матеріалів II пол. ХХ ст. є незначною [398]. Розв'язання цієї проблеми через дотримання балансу між правами авторів та правами користувачів активно обговорюється світовою спільнотою. Міжнародна бібліотечна спільнота лобіює винятки з АП для бібліотек. Зокрема, у «Позиції IFLA з питань авторського права в цифровому середовищі» (2000 р.) було висловлено про потребу законодавчого надання права бібліотекам оцифрувати документи, які захищені АП, для їх збереження й архівування [513].

На рівні ЄС поступова адаптація законодавства почала відбуватись із прийняттям «Директиви 2012/28/ЄС про деякі дозволені випадки використання творів-сиріт», яка визначила механізми роботи з цими документами. Бібліотеки, архіви, музеї, освітні заклади отримали дозвіл на оцифрування творів-сиріт, які є культурною або науковою спадщиною, та надання в доступ цифрових копій із суспільно корисною метою [383]. Згодом у ЄС була прийнята Директива (ЄС) 2019/790, яка законодавчо закріпила винятки для установ культурної спадщини щодо створення копій документів у будь-якому форматі для їх збереження. Також Директивою було дозволено надавати в доступ позакомерційні роботи з некомерційною метою та з обов'язковим зазначенням ім'я автора або іншого власника, який був ідентифікований [382].

Низка країн-членів ЄС уже імплементували положення цих Директив у національні законодавства. Наприклад, у Польщі було прийнято «Закон від 11 вересня 2015 року про внесення змін до Закону про авторські та суміжні права та Закону про азартні ігри» [468], згідно з яким бібліотеки та інші установи отримали дозвіл на: 1) примноження творів із метою збереження та захисту; 2) надання копій користувачам для задоволення освітньо-наукової мети у власних приміщеннях. Також у Законі про авторське право було закріплено права установ

на використання та надання в доступ творів-сиріт та позакомерційних робіт. Позакомерційними роботами вважаються твори, які були вперше опубліковані до 24 травня 1994 р. на території Польщі та які недоступні в обігу [468].

У Франції був прийнятий Закон «Про цифрову експлуатацію недоступних книг ХХ століття» (2012 р.) [494]. Недоступними книгами визнано книги, які були видані у Франції до 1 січня 2001 р. та які не є предметом комерційного поширення. Законом передбачено, що спочатку має відбутись оцифрування книг, виданих до поч. ХХ ст. та відсутніх у прямому книжковому продажі. Завданням НБ Франції стало створення та оновлення загальнодоступної бази з переліком недоступних книг [490]. Оцифрування документів здійснюється спеціальною компанією. Законом передбачена можливість для автора протягом шести місяців вилучити власну книгу з проєкту, але з умовою введення її на ринок протягом двох років. Якщо ця умова не буде виконана автором/правовласником, книга автоматично повернеться до проєкту [494]. Також Франція імплементувала в національне законодавство Директиви ЄС. Так, був прийнятий Закон № 2015-195 від 20 лютого 2015 р. «Про різні положення щодо адаптації до законодавства Європейського Союзу в галузі літературної та художньої власності та культурної спадщини», який закріпив право бібліотек та інших установ на оцифрування та надання в користування творів-сиріт із дотриманням низки умов [479].

Коригування законодавства про авторське право в Україні є одним із напрямів розв'язання проблем, що пов'язані з оцифруванням документів. Положення чинного Закону України «Про авторське право і суміжні права» [196] не відповідають сучасному рівню розвитку цифрового простору та процесам цифровізації. Так, Законом для бібліотек та архівів передбачені поодинокі випадки вільного репрографічного відтворення примірників. Треба зазначити, що репрографічним відтворенням є фотокопіювання й інші подібні способи. Не є такими способами записи в електронній (зокрема цифровій), оптичній або іншій формі, яка зчитується комп'ютером [196]. Тобто бібліотеки України не мають законних підстав оцифрувати документи, які захищені авторським правом, не зважаючи на те, що вони мають історико-культурну цінність.

В умовах євроінтеграції для України важливо адаптувати національне законодавство про авторське право відповідно до Директив ЄС, зокрема юридично закріпити винятки для бібліотек та інших установ щодо оцифрування документів, які захищені АП, позакомерційних робіт та творів-сиріт. У 2019 р. на засіданні Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти було розглянуто проєкт Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 10143 від 12.03.2019 р. [197]. Текст проєкту є більш узгодженим із Директивами ЄС та міжнародними актами. Так, було додано статті, які присвячені питанням вільного використання творів для осіб з обмеженими можливостями сприймати друковану інформацію (стаття 23) та використання творів-сиріт (стаття 30) з дотриманням певних умов [197].

Отже, в Україні є потреба в закріпленні на законодавчому рівні низки винятків для бібліотек та інших установ пам'яті щодо вільного оцифрування документів, які є об'єктами авторських і суміжних прав для:

- 1) збереження документної спадщини;
- 2) популяризації культурних цінностей у суспільстві;
- 3) задоволення наукових та освітніх потреб;
- 4) забезпечення доступності до документів людям з інвалідністю.

Одночасно бібліотеки України мають активно опановувати технічні засоби захисту документів, які дають змогу запобігти порушенням АП при наданні в доступ цифрових копій. У Законі України «Про авторське право і суміжні права» подано таке визначення: «Технічні засоби захисту — технічні пристрої і (або) технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і (або) суміжних прав при сприйнятті і (або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського права і суміжних прав» [196]. З-поміж усіх видів технічних засобів захисту бібліотеки можуть використовувати лише деякі з них. Серед основних причин: 1) бібліотеки надають користувачам безплатний доступ до інформації; 2) бібліотеки забезпечують вільний доступ до інформації, а деякі технічні засоби

значно обмежують його; 3) відсутність належного технічного оснащення в бібліотеках тощо. Можна назвати деякі приклади технічних засобів захисту, які можуть бути використані в бібліотеках:

- реєстрація користувачів — забезпечує доступ до більшої кількості документів та розширеного функціонала;
- IP-геолокація — надання доступу користувачам із певної країни (за IP-адресою);
- захист від копіювання або завантаження документа;
- «годинникова бомба» — надання доступу до документів на певний термін, після завершення якого доступ буде заблоковано або відбудеться саморуйнування творів.

За кордоном бібліотеки задля уникнення правопорушень забезпечують різні режими доступу до документів. Використання того чи іншого режиму залежить від отриманих прав та укладених угод із ліцензіатами на використання документів. Наприклад, Національна бібліотека Норвегії надає у вільний та необмежений доступ документи, які перейшли до суспільного надбання. Для документів, які охороняються АП, застосовуються декілька варіацій обмеженого доступу. Так, доступ до книг, які були опубліковані в Норвегії до 2000 р. включно, надається лише для користувачів із норвезькими IP-адресами. Користувачі з інших країн мають можливість подати заявку на отримання спеціального доступу. Цифрові копії документів, які були опубліковані після 2001 р., надаються лише в приміщеннях Національної бібліотеки [518].

В Україні бібліотеки також намагаються опанувати та використовувати технічні засоби захисту. Наприклад, під час проектування ЕБ «Україніка» було вирішено надавати обмежений доступ до документів, які захищені АП: «локально у читальних залах НБУВ – для зареєстрованих віддалених користувачів (читачів, записаних до НБУВ), у режимі віртуальних читальних залів – для наукових бібліотек – корпоративних партнерів НБУВ» [143, с. 169]. Також НБУВ

використовує формат електронних книг з ефектом гортання сторінок, який одночасно забезпечує зручний перегляд документа та захист від копіювання [143].

Отже, для розв'язання проблеми оцифрування документів, які захищені АП, в Україні потрібно вжити такі заходи:

1) прийняття на законодавчому рівні винятків з АП для бібліотек та інших установ щодо оцифрування документів, які охороняються АП, позакомерційних робіт та творів-сиріт. У процесі законотворення обов'язковим є залучення професійного кола, зокрема бібліотекарів, для врахування їхніх професійних інтересів;

2) створення відкритих реєстрів творів-сиріт, позакомерційних робіт, а також оцифрованих документів, які дали б змогу спростити роботу з пошуку необхідних відомостей про документи, уникнути дублювання та скоротити витрати;

3) використання технічних засобів захисту цифрових копій від неправомірного використання під час надання доступу до них.

Кожен із цих заходів має як переваги, так і недоліки, які потрібно врахувати під час подальшого науково-методичного розроблення. Поєднання законодавчих і техніко-технологічних заходів матиме позитивний вплив на ефективність оцифрування документів та якість формування ресурсів бібліотек.

Висновки до розділу

1. Визначено дві взаємопов'язані концепції оцифрування бібліотечних фондів: суцільну та вибірккову. Суцільна концепція передбачає оцифрування всіх або переважної більшості документів; а вибірккова — оцифрування пріоритетних груп документів, першочерговість яких визначається за сукупністю змістових і формальних ознак.

Доведено, що для збереження та представлення унікальної спадщини України є потреба в ретельному відборі документів для оцифрування задля уникнення прогалин за хронологічною, тематичною, територіальною ознаками тощо, тобто має бути максимально охоплена «Україніка». Відбір документів має

здійснюватися за системою критеріїв, які розділені на загальні, специфічні та спеціальні. Серед загальних критеріїв, які можуть бути застосовані до всіх видів і типів документів, можна назвати: ступінь цінності та рідкості видань; ступінь унікальності примірників; ступінь якості матеріальної основи документа та матеріалів, якими закріплено інформацію в документі; рівень читацького попиту; кількість наявних примірників тощо. Специфічні критерії визначаються специфікою й особливостями конкретного типу або виду документа. Наприклад, для книжкових видань можуть застосовуватися критерії щодо зовнішнього оформлення, оздоблення палітурок та оправ, наявності мініатюр, автографів, екслібрисів тощо; для аудіовізуальних документів — критерії, які пов'язані з художніми, композиційно-сюжетними особливостями тощо. Також на відбір документів для оцифрування значний вплив мають спеціальні критерії, які враховують технічні умови роботи з документами для здійснення оцифрування; рівень фахової підготовки кадрового складу тощо.

2. З'ясовано, що за сучасних умов функціонування бібліотек в Україні перед ними постає складне завдання не лише відбору документів для оцифрування, але й визначення черговості різних груп документів. Необхідно зацентувати на важливості зв'язку між оцифруванням документів і Державним реєстром національного культурного надбання та Державним реєстром наукових об'єктів, що становлять національне надбання, який полягав би в обов'язковому створенні цифрових копій тих документів, які віднесено до названих Реєстрів. Подальша пріоритетність в оцифруванні має ґрунтуватися на системі формальних та змістових ознак документів. На основі аксіологічного підходу та з урахуванням наявних ресурсів і досвіду в бібліотеках України можна назвати такі пріоритетні групи документів для оцифрування: 1) цінні та рідкісні книжкові видання; 2) періодичні видання; 3) аудіовізуальні документи. Серед книжкових видань перевага має надаватися тим, які складають український комплекс (видання українською мовою незалежно від місця видання; видання, які видані на теренах сучасної України будь-якою мовою; видання, які змістовно пов'язані з Україною; твори авторів-українців). Водночас можна конкретизувати відбір книг для

оцифрування так: рукописні книги та стародруковані видання — всі; видання XIX–XX ст. — лише деякі з урахуванням експертизи цінності; окремі унікальні примірники з особливостями (наявність автографів тощо). Під час відбору періодичних видань для оцифрування, особливо газет, потрібно застосовувати такі критерії: хронологічний, територіальний, належність установі/спілці тощо. Для відбору аудіовізуальних документів є такі специфічні критерії: художньо-мистецька значущість; характер розкриття інформації тощо. Але пріоритетність названих трьох груп документів не може бути строго регламентованою, оскільки фонди бібліотек багаті на різноманітні документи, які також є спадщиною національного та світового значення. У цьому випадку бібліотекам має бути надано право відбору документів для оцифрування з урахуванням їхньої цінності для розкриття історико-культурної спадщини держави.

3. Виокремлено три підходи до оцифрування документів: 1) презентаційний (оцифрування окремих документів, цифрові копії яких просто надаються в онлайн-доступ); 2) контекстний (формування контексту, пов'язуючи оцифровані документи між собою, наприклад, певного періоду); 3) знаннєвий (оцифрування документів здійснюється в межах формування знаннєвих ресурсів).

4. Запропоновано інноваційні моделі організації оцифрування документної спадщини України, які засновані на видах документів за місцем їх збереження (побутуванням): 1) документи, які зберігаються в українських установах культури та пам'яті; 2) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах в Україні; 3) документи, які зберігаються в закордонних установах культури та пам'яті; 4) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах за кордоном.

Для отримання цифрових копій документів можуть використовуватися різні технології. Однією з таких технологій є аутсорсинг. Бібліотеки, залучаючи приватні компанії до оцифрування, працюють над створенням більш якісного цифрового продукту. Тому розвиток державно-приватних відносин у сфері оцифрування має стати пріоритетним в Україні. Для їх стимуляції потрібно вжити низку реорганізаційних заходів. Наприклад, держава надаватиме податкові пільги

приватним компаніям або забезпечуватиме укладання контрактів між бібліотеками та компаніями-аутсорсерами. Зі свого боку ці компанії можуть надавати знижки на вартість власних послуг бібліотекам, архівам, музеям та іншим державним або комунальним закладам.

Великий потенціал має технологія краудсорсингу, яка забезпечує залучення волонтерів до реалізації проєктів оцифрування документної спадщини. Підкреслено важливе значення краудсорсингу саме для створення цифрового контенту та формування цифрових колекцій. В Україні бібліотеки починають поступово опановувати цю технологію, залучаючи користувачів до відбору документів для оцифрування та збору контенту.

Перспективними технологіями для України є цифрова реституція та цифрова репатріація, які дають змогу отримати цифрові копії документів, які зберігаються за кордоном із різних причин (вивезені під час воєнних дій, нелегально вивезені, документи української діаспори тощо). Наголошено на тому, що міжнародна співпраця України у сфері оцифрування документної спадщини має вийти на якісно новий рівень реалізації. Для цього має бути вдосконалена культурна політика України в напрямі оцифрування документної спадщини задля підтримання бібліотек у налагодженні міжнародних відносин із закордонними партнерами.

5. Визначено напрями вдосконалення організації оцифрування в Україні. Серед них: 1) розроблення та прийняття в Україні національної програми оцифрування документної спадщини; 2) визначення установи-адміністратора для координування робіт з оцифрування документної спадщини; 3) реформування системи фінансування проєктів оцифрування документної спадщини; 4) підвищення рівня співпраці між бібліотеками; 5) розроблення науково-методичного забезпечення процесів оцифрування; 6) розв'язання проблеми оцифрування документів, які захищені АП.

6. Одним із першочергових завдань в Україні щодо вдосконалення організації оцифрування документів є прийняття національної програми оцифрування документної спадщини в межах розроблення цифрової стратегії України та формування національної цифрової бібліотеки. Оскільки це вимагає ґрунтовного

підходу, активізувати зусилля мають центральні органи виконавчої влади, зокрема профільні міністерства (Міністерство культури та інформаційної політики України та Міністерство цифрової трансформації України). До процесу розроблення цієї програми мають бути залучені представники професійних спільнот бібліотек, архівів та музеїв, експерти з цінності документів, юристи, ІТ-фахівці, представники ЗВО, які готують відповідних фахівців. Прийняття національної програми матиме для України такі переваги: збереження документної спадщини України; формування цифрових колекцій для забезпечення зручного доступу користувачів та оперативного й повного задоволення їхніх інформаційних потреб; співпраця з закордонними бібліотеками та участь у міждержавних і світових цифрових проєктах.

7. Акцентовано на важливості визначення установ-адміністраторів, які б координували роботу з оцифрування серед відповідних закладів культури та пам'яті (бібліотек, архівів, музеїв тощо). За кордоном здебільшого саме національні бібліотеки є установами-адміністраторами національних цифрових бібліотек, у яких представлено оцифровані документи з різних установ незалежно від їхнього місцезнаходження. В Україні цю функцію може виконувати або НБУВ (як головна бібліотечна установа країни, яка формує національний ресурс — ЕБ «Україніка»), або НБ України імені Ярослава Мудрого (яка адмініструє єдиний національний проєкт в Україні — ЕБ «Культура України»). При установі-адміністраторі може бути створена робоча група задля підтримання зв'язків між установами, координації та кооперації їхньої роботи з оцифрування, розроблення науково-методичного забезпечення тощо.

8. Встановлено, що реалізація програми оцифрування документів потребує запровадження реорганізаційних заходів та підтримки держави. Суттєвого збільшення потребує фінансування проєктів оцифрування з державного та місцевого бюджетів, які законодавчо визнані основними джерелами фінансування діяльності бібліотек. Одночасно є потреба в активному використанні додаткових джерел фінансування, зокрема грантів, краудфандингу тощо. Ефективність залучення грантових коштів доводить низка проєктів оцифрування бібліотек

України, які були реалізовані за підтримки УКФ. З'ясовано, що значну популярність серед закордонних бібліотек здобула технологія краудфандингу, яка дає змогу зібрати гроші на реалізацію проєктів. Частіше в бібліотечній сфері використовуються такі види краудфандингу: без винагороди, з формальною винагородою, з нефінансовою винагородою.

9. Ще одним важливим напрямом названо стимулювання й посилення співпраці між бібліотеками з оцифрування документів. Потреба є в моніторингу й обліку рідкісних і цінних фондів бібліотек, вивченні інших фондів, у яких зберігаються документи, які становлять місцеву, регіональну, національну та світову спадщину. Створення єдиного реєстру, який містив би відомості про вже оцифровані документи та ті, які відібрані для оцифрування, дасть змогу уникнути дублювання та скоординувати роботу бібліотек. Наголошено на необхідності координації зусиль щодо охоплення типо-видового розмаїття документів задля уникнення фрагментарності в оцифруванні. Так, уже сьогодні національні та державні бібліотеки формують універсальні чи галузеві цифрові колекції; ОУНБ — цифрові колекції краєзнавчого характеру; бібліотеки ЗВО — цифрові колекції відповідно до профілю ЗВО.

10. Доведено, що для більш продуктивної роботи з оцифрування в Україні необхідним є розроблення науково-методичного забезпечення для бібліотек, які мають незначний досвід в оцифруванні або взагалі не мають його. Методичне забезпечення має охоплювати різні аспекти та процеси оцифрування (планування проєктів оцифрування, критерії відбору документів для оцифрування, процеси доцифрової підготовки різних документів, процеси сканування/фотографування різних типів/видів документів, процеси післяцифрової обробки цифрових копій, формати довготривалого збереження, метадані, управління цифровими проєктами та колекціями тощо). Основою для українських рекомендацій можуть слугувати настанови та рекомендації, які розроблені міжнародними організаціями та бібліотеками інших країн.

11. Виявлено, що однією з проблем є неможливість вільного оцифрування документів, які захищені АП, позакомерційних робіт та творів-сиріт. У багатьох

країнах світу законодавчо визначається правомірність оцифрування таких документів із дотриманням певних вимог. Для України розв'язання цієї проблеми можливе за трьома напрямками: 1) законодавче закріплення винятків з АП для бібліотек та інших установ щодо оцифрування документів, які охороняються АП, позакомерційних робіт та творів-сиріт; 2) створення реєстрів творів-сиріт, позакомерційних робіт та оцифрованих документів для спрощення робіт із пошуку відомостей про документи та уникнення дублювання; 3) використання технічних засобів захисту цифрових копій від неправомірного використання під час надання доступу до них.

12. Названими напрямками вдосконалення організації оцифрування в Україні не обмежується. Реалізація національної програми оцифрування також потребуватиме низки інших заходів:

- розроблення проекту формування національної цифрової бібліотеки та консолідованого порталу з наданням єдиної точки доступу до розподілених ресурсів різних установ; забезпечення користувачів зручним інтерфейсом та ефективними інструментами роботи;
- прийняття єдиних норм, стандартів і форматів створення й опрацювання цифрових об'єктів, представлення цифрових копій користувачам, довготривалого цифрового збереження, метаданих та ідентифікаторів цифрових об'єктів з урахуванням міжнародних стандартів опису й обміну даними для забезпечення ефективної інтеграції до міжнародних проєктів;
- підготовки кваліфікованих кадрів і підвищення їхньої кваліфікації тощо.

13. Основні наукові результати розділу висвітлено в працях здобувача [283, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 299, 502, 507].

ВИСНОВКИ

У процесі здійснення дослідження було досягнуто поставлену мету дисертації та виконано визначені завдання, що дало змогу дійти основних наукових висновків.

1. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується насиченням усіх сфер його життєдіяльності цифровими технологіями, які суттєво впливають на якість життя. Також цифрові технології сприяють ефективному виконанню головної місії бібліотек, яка полягає в довготривалому зберіганні й широкому використанні традиційних і електронних документів. Сьогодні цифрові документи посіли чільне місце в інформаційному просторі, значно витіснивши паперові й інші традиційні документи. В умовах цифровізації бібліотек, які є важливим складником системи соціальних комунікацій, значної актуальності набуває оцифрування документної спадщини. Бібліотечні установи за останні декілька десятиліть пройшли значний шлях розвитку, модернізації та трансформації. Важливою ознакою стало те, що бібліотеки з накопичувачів документів перетворилися на центри забезпечення необмеженого доступу до електронних ресурсів віддаленим користувачам. Цифрові технології зумовили якісні перетворення та значно розширили можливості бібліотек. Внаслідок цього виникли нові види й напрями діяльності. Зокрема, перед бібліотеками постало завдання оцифрування документів, що мають статус історико-культурної спадщини. Нині оцифрування та формування цифрових колекцій є загальносвітовим трендом діяльності бібліотек.

2. Оцифрування фондів бібліотек надає такі переваги: розширення можливостей бібліотек щодо повного й оперативного задоволення прав суспільства й людини на культуру, науку, освіту, інформацію; підвищення якості бібліотечного обслуговування через збагачення документного контенту бібліотечних установ цифровими копіями традиційних документів, комфортне їх використання читачами не лише в приміщенні бібліотеки, а й за її межами; використання цифрових копій і вилучення з активного обігу крихких оригіналів рідкісних і цінних документів; надання зручного доступу до вмісту документів, використання яких є ускладненим

(наприклад, до великоформатних документів, документів застарілих форматів тощо); забезпечення онлайнного транскордонного доступу до оцифрованих документів широкому загалу, зокрема й людям з інвалідністю; популяризація історико-культурних здобутків України; довготривале цифрове збереження копій документів, яким загрожує руйнація тощо. В Україні оцифрування документної спадщини є підґрунтям для формування єдиної національної цифрової бібліотеки та інтеграції у світовий цифровий простір, а також для зростання національної самосвідомості українського народу, сприяння збереженню української ідентичності в епоху глобалізації, підвищення міжнародного іміджу України.

3. Вивчення українських і закордонних наукових праць дало змогу проаналізувати наявні теоретико-методологічні напрацювання та виявити фрагментарність у підходах до вивчення технології оцифрування в Україні, оскільки в більшості українських праць висвітлено окремі аспекти оцифрування. Відсутність комплексного теоретико-методичного розв'язання проблем оцифрування документів та потреба в їх системному вивченні актуалізує тему дисертаційного дослідження, у якому висвітлюються організаційно-методичні, управлінські, нормативно-правові, фінансові й аксіологічні засади оцифрування.

4. Використано пізнавальні можливості соціокомунікативного, системного, структурно-функціонального, соціокультурного, аксіологічного, компаративного підходів, а також застосовано низку методів наукового пізнання (джерелознавчий аналіз, термінологічний аналіз, метод моделювання, контент-аналіз, статистичний метод, соціологічний метод (письмове опитування та анкетування) тощо). Використання комплексу цих наукових підходів і методів дало змогу всебічно вивчити сутність об'єкта дослідження (оцифрування фондів бібліотек) з урахуванням низки чинників внутрішнього й зовнішнього середовища. Можна говорити про те, що оцифрування документної спадщини є важливим складником бібліотечно-інформаційного виробництва. Бібліотеки продукують цифрові об'єкти та формують важливу частину цифрової культурної спадщини людства. Таке розуміння технології оцифрування документів потребує системного висвітлення

низки засад (організаційно-методичних, нормативно-правових, аксіологічних тощо) її реалізації.

5. Уточнено зміст та обсяг понять: «оцифрування» та «цифровізація»; «цифрова реституція» та «цифрова репатріація». Запропоновано такі визначення названих понять:

- Оцифрування (digitization) — це сукупність послідовно виконуваних процесів (операцій) перетворення аналогових (фізичних) документів (паперових, аудіо- та відео документів тощо) у цифровий формат;
- Цифровізація (digitalization) — це залучення, впровадження та використання цифрових технологій для оптимізації виконання низки операцій і процесів, виникнення нових моделей, напрямів і видів діяльності, які повністю ґрунтуються на цифрових технологіях;
- Цифрова реституція — це отримання цифрових копій документів, які були переміщені, нелегально вивезені або викрадені за різних умов;
- Цифрова репатріація — це отримання цифрових копій документів, які були вивезені під час воєнних дій.

6. Закцентовано на тому, що в Україні є потреба в удосконаленні національної нормативно-правової бази оцифрування документної спадщини та її узгодженні з міжнародними стандартами та нормами європейського права. Це стосується й законодавства про авторське та суміжні права. Світовою спільнотою активно продукуються новітні ініціативи в галузі регулювання авторського права щодо винятків для бібліотек та інших установ пам'яті та культури. Бібліотеки отримують суттєве підґрунтя для швидкої адаптації та трансформації в умовах онлайнної та транскордонної природи цифрових технологій. Тому для України важливим є законодавче закріплення механізмів оцифрування бібліотеками творів, які захищені авторським правом, позакомерційних робіт та творів-сиріт для збереження, задоволення освітніх і наукових потреб користувачів. Це буде основою для запровадження широкомасштабних проєктів оцифрування в Україні.

7. Вивчення закордонного досвіду дало змогу виявити сучасні світові тенденції у сфері оцифрування: 1) ініціювання масштабних проєктів оцифрування національними бібліотеками, які виконують функцію координатора, куруючи та модеруючи єдиний національний ресурс («Polona» (НБ Польщі); «Gallica» (НБ Франції); «Biblioteca Digital Hispánica» (НБ Іспанії); Цифрові колекції Бібліотеки Конгресу США; Цифрові колекції Британської бібліотеки; «Trove» (НБ Австралії) тощо); 2) формування розподіленого документного ресурсу, який побудовано на основі використання метаданих. Часто результатом інтеграції ресурсів різних установ країни є консолідовані портали, які забезпечують зручний пошук і доступ усім охочим до матеріалів у цифровому форматі з єдиної точки; 3) державна підтримка національних проєктів оцифрування через належне фінансування та відповідне правове регулювання.

Аналіз закордонного досвіду оцифрування дає змогу зробити висновок, що розроблення та формування цифрових проєктів національного рівня забезпечується прийняттям комплексу заходів за участі різних установ. Низка країн світу мають національні стратегії та програми оцифрування документної спадщини, втілення яких супроводжується належною державною підтримкою, фінансуванням і законодавчим регулюванням.

8. Аналіз цифрових колекцій/бібліотек, які генеруються бібліотеками України виявив: 1) більшість проєктів з оцифрування документної спадщини були започатковані в II пол. 2000-х — I пол. 2010-х рр.; 2) за масштабами реалізації проєкти оцифрування є: локальними, регіональними, національними, міждержавними та світовими; 3) здебільшого проєкти оцифрування бібліотек України є локальними, які було об'єднано в три підгрупи: проєкти національних і державних бібліотек, проєкти ОУНБ та проєкти бібліотек ЗВО. Це дало змогу чітко розмежувати пріоритети бібліотек і представити багаторівневу організаційно-функціональну структуру, яка може бути покладена в основу розподілу обов'язків між бібліотеками з оцифрування та створення консолідованого ресурсу; 4) участь бібліотек України в корпоративних проєктах оцифрування можна віднести до початкового етапу, на якому закладається підґрунтя для подальшої реалізації більш

масштабних корпоративних проєктів в Україні; 5) під час оцифрування перевага надана книжковим і періодичним виданням, що пояснюється низкою об'єктивних причин (недостатня державна підтримка, відсутність необхідних ресурсів тощо); б) оцифровуються лише ті документи, які є суспільним надбанням.

9. Виокремлено дві взаємопов'язані концепції оцифрування бібліотечних фондів: суцільну та вибірккову. Суцільна концепція передбачає оцифрування всіх або переважної більшості документів; а вибірккова — оцифрування пріоритетних груп документів, першочерговість яких має визначатися за сукупністю змістових і формальних ознак. Через об'єктивну неможливість суцільного переведення традиційних документів у цифровий формат визначено, що найбільш прийнятною для України є саме вибірккова концепція. Зазначено, що обов'язково мають оцифровуватися документи, які було віднесено до Державного реєстру національного культурного надбання та Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання.

Розроблено систему змістових і формальних критеріїв відбору документів для оцифрування. Критерії відбору поділено на групи: загальні (для всіх документів), специфічні (для конкретного виду/типу документів), спеціальні (внутрішні та зовнішні чинники).

10. На основі застосування аксіологічного підходу було запропоновано принцип пріоритетності груп документів для першочергового оцифрування, де перевага надана рукописним книгам, стародрукам, іншим рідкісним і цінним книжковим виданням, унікальним примірникам, періодичним виданням, аудіовізуальним документам, які мають вагомe світове, національне, регіональне, місцеве значення. Так, книжкові та періодичні видання становлять пріоритетну групу для будь-якої бібліотеки України (з акцентом на українознавчому комплексі). Водночас важливим є урахування галузевого спрямування фондів бібліотек. Віднесення аудіовізуальних документів до пріоритетних груп документів обґрунтовано станом їхніх матеріальних носіїв і старінням спеціального обладнання для зчитування.

Оцифрування документів можна розглядати як відкриту систему, оскільки критерії цінності можуть уточнюватися з урахуванням складу фондів різних

бібліотек. Бібліотекам має бути надано право здійснення експертного відбору документів фахівцями та користувачами для їх подальшого оцифрування. Уже сьогодні бібліотеками України представлено декілька таких проєктів (Одеська національна наукова бібліотека — «Старовинна гравюра — культурна спадщина України»; Чернігівська ОУНБ імені В. Г. Короленка — «Галерея власницьких знаків» тощо).

Оскільки оцифрування документів є частиною загальної концепції цифрової трансформації суспільства, можна виокремити декілька підходів до оцифрування: 1) презентаційний (оцифрування окремих документів, цифрові копії яких просто надаються в онлайн-доступ); 2) контекстний (формування контексту, пов'язуючи оцифровані документи між собою, наприклад, певного періоду); 3) знаннєвий (оцифрування документів здійснюється в межах формування знаннєвих ресурсів).

11. Запропоновано інноваційні моделі організації оцифрування документної спадщини України, в основу яких покладено види документної спадщини за місцем її збереження (побутуванням) та сучасні технології виготовлення й отримання цифрових копій. За названою ознакою документну спадщину було розподілено на чотири групи: 1) документи, які зберігаються в українських установах культури та пам'яті; 2) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах в Україні; 3) документи, які зберігаються в закордонних установах культури та пам'яті; 4) документи, які зберігаються в особових та родинних архівах за кордоном.

Найбільший масив документної спадщини зберігається у фондах бібліотек, архівів і музеїв України. Оцифрування документів здійснюється або самостійно бібліотечними фахівцями (аналіз українського досвіду показав, що цей спосіб в Україні використовується найчастіше), або із залученням спеціалізованих компаній на засадах аутсорсингу. Саме розвиток державно-приватних відносин у сфері оцифрування має стати пріоритетним в Україні, оскільки вони забезпечать створення якісного кінцевого цифрового продукту.

Представлено потенціал соціокомунікаційної технології — краудсорсингу, що базується на залученні необмеженого кола людей на добровільних засадах.

Доведено, що важливе значення краудсорсинг має саме для створення цифрового контенту та формування цифрових колекцій.

Підкреслено, що вагома частина української документної спадщини зберігається за кордоном із різних причин (вивезені під час воєнних дій, незаконно вивезені, документи української діаспори тощо). Використання технологій цифрової реституції та цифрової репатріації дасть змогу отримати цифрові копії цих документів. Для розвитку такої міжнародної співпраці бібліотек з оцифрування документів має бути вдосконалена культурна політика України. Дотримання цих настанов дасть змогу створити ефективну систему оцифрування фондів українських бібліотек, поступово й поетапно перевести в цифровий формат всю документну спадщину для її довготривалого зберігання, широкого використання та презентації у світі.

12. Серед стратегічних напрямів удосконалення оцифрування фондів бібліотек України визначено: 1) прийняття національної програми оцифрування документної спадщини та створення Національної цифрової бібліотеки; 2) створення установи-адміністратора для координації зусиль бібліотек різних типів і видів з оцифрування документної спадщини; 3) запровадження належного рівня та сталого фінансування з державного бюджету національної програми оцифрування документів; 4) здійснення моніторингу рідкісного й особливо цінного контенту документної спадщини із фондів бібліотек України; 5) формування єдиного реєстру оцифрованих документів і тих документів, які заплановані до переведення в цифровий формат; 6) посилення науково-методичного забезпечення різних аспектів і процесів оцифрування бібліотечних фондів; 7) трансформація українського законодавства про авторське право та законодавче закріплення винятків для бібліотек щодо створення цифрових копій документів, які захищені авторським правом, позакомерційних робіт та творів-сиріт; 8) стимулювання співпраці бібліотек для реалізації корпоративних проєктів оцифрування документної спадщини на регіональному, національному, міждержавному та світовому рівнях; 9) реорганізація системи державно-приватних відносин у сфері оцифрування документної спадщини тощо.

13. Дисертаційне дослідження є теоретичним підґрунтям для нових наукових розвідок. Подальшими напрямками вивчення можуть бути: 1) стратегія системного формування національної цифрової бібліотеки, складовою частиною якої має бути оцифрована документна спадщина; 2) розроблення сервісу задля здійснення пошуку й отримання доступу з єдиної точки до колекцій різних культурних, освітніх і наукових установ України; 3) PR, реклама та брендинг національної цифрової бібліотеки задля підвищення обізнаності суспільства з подальшим задоволенням його сучасних інформаційних запитів і потреб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко Г. М., Антонюк О. Ю. Цифрова бібліотека — бібліотека майбутнього (З досвіду створення повнотекстової краєзнавчої бази даних у Вінницькій ОУНБ ім. К. А. Тімірязєва) // Бібліотечне краєзнавство у культурному просторі України (IV краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька) : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 2 листоп. 2017 р. / Нац. іст. б-ка України, Нац. спілка краєзнавців України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2017. С. 12–19. URL: https://nibu.kyiv.ua/media/uploads/2019/03/14/4_kraeznav_chitannya_zbirnyc_2017.pdf (дата звернення: 19.08.2019).
2. Аліференко І. М. Електронна бібліотека Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка // Бібліотечна планета. 2015. № 3. С. 27–29.
3. Андрейканіч А. І. Плакат: його види та жанри // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманітар. ун-ту. Рівне, 2013. Вип. 19 (1). С. 121–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uk_msshr_2013_19%281%29__28 (дата звернення: 02.10.2019).
4. Архів Д. І. Чижевського : сайт / Обласна універсальна наукова бібліотека імені Д. І. Чижевського. URL: <http://library.kr.ua/kray/chizhevsky/> (дата звернення: 17.07.2019).
5. Архів друкованих видань Всеукраїнської академії наук, 1919–1931 рр. : сайт / Національна історична бібліотека України. URL: <http://vuan.nibu.kyiv.ua/> (дата звернення: 28.01.2021).
6. Архітектурна енциклопедія XIX століття // Цифрова країна : сайт. URL: <https://digitalcountry.ua/project-architectural-encyclopedia-of-the-xix-century/> (дата звернення: 12.08.2020).
7. Афанасьєва Л., Гуржій С. Київські періодичні видання XIX сторіччя: історичний огляд // Бібліотечна планета. 2011. № 2. С. 12–16.
8. Бабічева О. «Електронний архів періодичних видань Karazin.Back2News»: перший досвід створення відкритих повнотекстових ресурсів у вітчизняних

- бібліотеках // Бібліотечний вісник. 2020. № 3. С. 14–17. DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2020.03.014>.
9. Баркова О., Остапова І., Мордвинов Ю. Презентація рукописів і стародруків у цифровому середовищі // Бібліотечна планета. 2005. № 1. С. 20–24.
10. Беззуб І. Кооперація — універсальний механізм співпраці бібліотек ВНЗ // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2013. Вип. 36. С. 524–539.
11. Бібліотека електронних копій раритетних видань : сайт / Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://oldlib.nlu.edu.ua/> (дата звернення: 19.06.2021).
12. Бібліотека отримала грант на реалізацію проєкту «Цифрова пам'ять Рівного: створення онлайн-платформи «Рівне та рівняни у фотографіях» // Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека : сайт. URL: <http://libr.rv.ua/ua/news/4683/> (дата звернення: 11.09.2021).
13. Бібліотеки, що мають у своїх фондах рідкісні та цінні видання // Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка : сайт. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/for_lib/lib-rare.php3 (дата звернення: 01.06.2021).
14. Білименко Л. Створення цифрових ресурсів газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, перспективи представлення в електронному середовищі // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2013. Вип. 37. С. 464–470.
15. Бондаренко І. О. Зберігання бібліотечних фондів України в умовах інформатизації суспільства : дис. ... канд. пед. наук : спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2006. 197 с.
16. Вакульчук О. А. Багатотиражні газети як комплексне історичне і бібліографічне джерело та засіб комунікації // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2020. Вип. 26. С. 224–238. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.26.224>.

- 17.Вараксіна Н. В. Програмно-технологічні інструменти для репрезентації рідкісних книг: досвід використання // Наукові праці Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 6. С. 110–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npdnpbc_2017_6_16 (дата звернення: 28.01.2020).
- 18.Вергунов В. Оцифрування бібліотечного фонду Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН України — пріоритетний напрям його збереження та репрезентації // Бібліотечний вісник. 2020. № 1. С. 9–13.
- 19.Видання. Основні види : терміни та визначення понять : ДСТУ 3017:2015. Вид. офіц. На заміну ДСТУ 3017–95 ; чинний від 2016–07–01. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 37 с.
- 20.Вилегжаніна Т. Кооперація бібліотек: проблеми та переваги // Бібліотечна планета. 2006. № 1. С. 4–6.
- 21.Вилегжаніна Т. Кооперація як засіб успішного функціонування бібліотек в інформаційному середовищі // Бібліотечна планета. 2013. № 4. С. 4–6.
- 22.Вилегжаніна Т. Національна електронна бібліотека України: мрія чи реальність? // Бібліотечна планета. 2010. № 3. С. 4–5.
- 23.Вилегжаніна Т. Українські бібліотеки в процесі євроінтеграції // Бібліотечна планета. 2016. № 3. С. 4–6.
- 24.Відбір на постійне зберігання аудіовізуальних документів : метод. рек. / Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства, Центр. держ. кінофотофоноархів України імені Г. С. Пшеничного; уклад.: К. Т. Селіверстова та ін. Київ, 2010. 64 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-AVD.pdf> (дата звернення: 26.01.2021).
- 25.Відкрита електронна бібліотека : оцифровані видання з різних галузей знань із фонду Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого : сайт / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://web.nlu.org.ua/> (дата звернення: 23.08.2021).

26. Відомі люди Рівненщини. Цифрові колекції // Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека : сайт. URL: <http://libr.rv.ua/ua/about/94-vidomi-lyudi-rivnencshini-cifrovi-kolekcii/> (дата звернення: 18.07.2019).
27. Віртуальна реконструкція спадщини Юзефа-Ігнація Крашевського // Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека : сайт. URL: <http://libr.rv.ua/ua/about/95-virtualna-rekonstrukciya-spadcshini-yuzefa-ignaciya-krashevskogo/> (дата звернення: 18.07.2019).
28. Вовк Н. С. Оцифровані періодичні видання ЗУНР як історичне джерело // Historical and Cultural Studies. 2016. Vol. 3, No. 1. P. 31–35. URI: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/41544> (дата звернення: 13.06.2019).
29. Волинська державна обласна універсальна наукова бібліотека імені Олени Пчілки : сайт. URL: <http://www.ounb.lutsk.ua/> (дата звернення: 15.07.2019).
30. Ворошилов О. Кооперація бібліотечних установ як засіб оптимізації їх діяльності // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2015. Вип. 41. С. 284–294.
31. Воскобойнікова-Гузєва О. Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України // Бібліотечний вісник. 2014. № 4. С. 3–7.
32. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія. Київ : Академперіодика, 2014. 362 с.
33. Галерея власницьких знаків : сайт / Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. URL: <http://libkor.com.ua/index.php?id=3&sid=5> (дата звернення: 18.07.2019).
34. Галькевич Т. Український плакат середини 1960–1980 рр. ХХ ст.: тематика, художньо-стилістичні особливості (на матеріалах зібрання НБУВ) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2012. Вип. 34. С. 377–387.

35. Галькевич Т., Донець О. Зібрання українського плаката 1950–1964 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: загальна характеристика та проблеми дослідження // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2013. Вип. 37. С. 471–479.
36. Ганський В. О., Андрійчик К. В. Інтеграційні дії та програми розвитку Європейського Союзу у сфері історико-культурної спадщини // Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 31. С. 6–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_31_3 (дата звернення: 16.11.2019).
37. Гарагуля С. Основні тенденції інтеграція наукових бібліографічно-інформаційних ресурсів: типологія і принципи організації // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2017. Вип. 48. С. 373–383.
38. Гарагуля С. С. Електронна бібліотека як інтегратор джерел наукової інформації : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. 205 с.
39. Гаращенко О. За мудрістю звертаймося до Тараса Шевченка (200-річний ювілей Великого Кобзаря у бібліотеках Кіровоградщини) // Бібліотечна орбіта Кіровоградщини : зб. ст. Кіровоград, 2015. Вип. 7. С. 11–19. URL: <https://library.kr.ua/wp-content/uploads/2021/02/orbita7.pdf> (дата звернення: 03.08.2021).
40. Горбань Ю. І. Зберігання книжкових пам'яток як культурних цінностей у бібліотеках України : монографія. Київ: Вид-во Ліра-К, 2018. 160 с.
41. Горбань Ю. І. Консервація документів у бібліотеках // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. Київ, 2015. Вип. 2. С. 37–41. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mvkfm_2015_2_9 (дата звернення: 05.03.2020).
42. Горбань Ю. І. Оцифрування книжкових пам'яток наукової бібліотеки КНУКіМ як важливий аспект їх подальшого зберігання та презентації // Бібліотеки ВНЗ України у процесі імплементації Закону «Про вищу освіту» та інформатизації суспільства : матеріали Всеукр. наук. конф., Івано-

- Франківськ, 16–19 черв. 2015 р. / Наук.–техн. б-ка Івано-Франків. нац. техн. ун-ту нафти і газу. Івано-Франківськ, 2015. С. 55–58. URI: <http://elar.nung.edu.ua/handle/123456789/2278> (дата звернення: 20.10.2020).
43. Горбенко І. Оцифрування як засіб збереження книжкових видань бібліотек // Медіапростір. 2015. Спецвип. № 8. С. 129–133. URI: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/8528> (дата звернення: 19.08.2019).
44. Горова К. О. Визначення поняття аутсорсингу в сучасних умовах глобалізації та віртуалізації економіки // Проблеми і перспективи розвитку підприємства. 2014. № 2 (2). С. 63–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pirpr_2014_2%282%29__15 (дата звернення: 29.08.2019).
45. Грабар Н. Вплив спілкування на комунікаційні зв'язки в бібліотечній діяльності // Вісник Книжкової палати. 2016. № 7. С. 24–27.
46. Гранчак Т. Міжкультурна комунікація як напрям діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Бібліотечний вісник. 2015. № 1. С. 46–52.
47. Гранчак Т. Соціокультурний дискурс національних бібліотек України як інструмент формування національної пам'яті // Бібліотечний вісник. 2016. № 6. С. 7–14.
48. Гутник Л. Проблеми дослідження українського кіноплаката як феномена вітчизняної культури // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2012. Вип. 34. С. 352–376.
49. Давидова І. Соціально-комунікаційна теорія бібліотечної діяльності: становлення та шляхи розвитку // Бібліотечний вісник. 2014. № 6. С. 8–12.
50. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві : монографія. Харків : ХДАК, 2005. 295 с.
51. Давидова І. О. Корпоративні бібліотечні об'єднання як результат формування спільної комунікативної стратегії // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2009. Вип. 25. С. 68–75.

52. Дениско Л. Духовні журнали як джерело вивчення духовної культури та української етнографії // Бібліотечний вісник. 1999. № 5. С. 34–36.
53. Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного : сайт. URL: <http://www.dnabb.org/> (дата звернення: 10.07.2019).
54. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : сайт. URL: <http://dnpb.gov.ua/ua/> (дата звернення: 10.07.2019).
55. Державний реєстр наукових об'єктів, що становлять національне надбання : сайт. URL: <http://rno.rit.org.ua/public/> (дата звернення: 09.12.2021).
56. Дікунова О. Корпоративні проекти освітянських бібліотек як засіб формування інформаційно-комунікаційного середовища // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології. 2014. Вип. 9. С. 191–199.
57. Добровольська В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні : монографія. Київ : НАКККіМ, 2020. 352 с.
58. Добровольська В. В. Електронна бібліотека «Україніка» — унікальний інтегрований ресурс цифрової документальної спадщини // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2020. № 1. С. 79–87. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2020.205424>.
59. Добровольська В. В. Сучасні зміни культурної політики в Україні і розвиток інформаційно-комунікаційного простору культури та управління документацією // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2017. № 2. С. 74–80. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2017.150199>.
60. Домбровська Л. Науково-інформаційний потенціал українських журналів педагогічної тематики другої половини ХІХ — початку ХХ століття: з фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського // Вісник Книжкової палати. 2010. № 2. С. 37–41.

61. Донець О. М. Український друкований плакат 1920-х — початку 1930-х років як інформаційне джерело з вивчення гендерних питань (на матеріалах з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) // Рукописна та книжкова спадщина України, Київ. 2019. Вип. 24. С. 151–168. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.24.151>.
62. Дорош П. Фонографічна колекція Інституту мистецтв Польської Академії наук — історія та сучасність // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2017. Вип. 66. С. 18–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2017_66_4 (дата звернення: 03.09.2020).
63. Дроншкевич О. Періодичні видання іноземними мовами ХІХ — початку ХХ ст. як джерело інформації з питань розвитку освіти, науки й культури // Вісник Книжкової палати. 2016. № 5. С. 28–31.
64. Дубровіна Л. А. Рукописно-книжна спадщина України в сфері національної культури: створення традиційних та електронних ресурсів // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2014. Вип. 18. С. 286–315. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2014_18_24 (дата звернення: 29.11.2020).
65. Дубровіна Л., Киридон А., Матяш І. Архіви, бібліотеки, музеї — джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України // Бібліотечний вісник. 2017. № 1. С. 3–10.
66. Дядюк М. С. Рукописний фонд Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника: особливості комплектування і збереження // Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства. До 165-річчя Національного університету «Львівська політехніка»: матеріали наук.-практ. конф., 12 листоп. 2009 р., Львів / Нац. ун-т «Львівська політехніка», Наук.-техн. б-ка. Львів, 2009. С. 149–158. URI: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/2236> (дата звернення: 19.05.2021).
67. Дячков Д. В., Коршикова Н. В. Крауд-концепція як ефективний інструмент управління // Економіка і організація управління. 2014. № 1–2. С. 329–334. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/1077> (дата звернення: 07.09.20).

- 68.Електронна база даних «Книжкові пам'ятки України» : сайт / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <https://kp.nlu.org.ua/> (дата звернення: 23.08.2021).
- 69.Електронна бібліотека : сайт / Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <https://zounb.zp.ua/resource/books> (дата звернення: 17.07.2019).
- 70.Електронна бібліотека : сайт / Національна бібліотека України для дітей. URL: <http://www.chl.kiev.ua/elibrary/Book/Index> (дата звернення: 17.08.2019).
- 71.Електронна бібліотека : сайт / Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олеся Гончара. URL: <https://lib.kherson.ua/e-lib.htm> (дата звернення: 26.10.2020).
- 72.Електронна бібліотека : сайт / Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка. URL: <http://libkor.com.ua/plugin?type=lib> (дата звернення: 03.06.2021).
- 73.Електронна бібліотека «Історична спадщина України» : сайт / Національна історична бібліотека України. URL: <https://nibu.kyiv.ua/greenstone/cgi-bin/library.cgi> (дата звернення: 17.08.2019).
- 74.Електронна бібліотека «Колекції» : сайт / Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=collections> (дата звернення: 15.07.2019).
- 75.Електронна бібліотека «Культура України» : сайт / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <http://elib.nlu.org.ua/> (дата звернення: 17.08.2019).
- 76.Електронна бібліотека «Україніка» : сайт / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=AUTHOR&P21DBN=ELIB> (дата звернення: 17.08.2019).
- 77.Електронна бібліотека краєзнавчих видань Тернопільської області : сайт / Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека. URL:

[http://irbis.library.te.ua/cgi-](http://irbis.library.te.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=ELKKN&P21DBN=ELKKN&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=)

[bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=ELKKN&P21DBN=ELKKN&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=](http://irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=ELKKN&P21DBN=ELKKN&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=) (дата звернення: 18.07.2019).

- 78.Електронна бібліотека рідкісних видань : сайт / Наукова бібліотека Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. URL: <http://rarebook.onu.edu.ua:8081/> (дата звернення: 26.08.2019).
- 79.Електронна бібліотека Хмельницької ОУНБ : сайт / Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://ft-ounb.ounb.km.ua:8080/> (дата звернення: 30.11.2020).
- 80.Електронна колекція літературно-мистецьких журналів Харкова першої третини ХХ ст. : сайт / Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка. URL: <http://collection.korolenko.kharkov.com/> (дата звернення: 23.11.2019).
- 81.Електронний архів періодичних видань «Back2News» : сайт. URL: <http://back2news.org/> (дата звернення: 24.08.2019).
- 82.Єлисаветградський абрис Якова Паученка : сайт / Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського. URL: <https://library.kr.ua/pauchenko/> (дата звернення: 25.08.2021).
- 83.Єлисаветградський абрис. Персони українського театру : сайт / Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського. URL: <http://library.kr.ua/kray/abrys/index.html> (дата звернення: 20.08.2019).
- 84.Єлисаветградськими шляхами Кобзаря (медіапроект до 200-річного ювілею Т. Г. Шевченка) : сайт / Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського. URL: <http://library.kr.ua/kray/shevchenko/index.html> (дата звернення: 20.08.2019).
- 85.Ємельянова Т. Аудіовізуальні колекції: оцифрування та доступ (на прикладі Центрального державного кінофотофоноархіву України імені Г. С. Пшеничного) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. 2016. Вип. 3. С. 33–35.

86. Журавлєва И. К., Самохвалова О. Ю. Электронные ресурсы отдела книжных памятников и ценных изданий ЦНБ ХНУ имени В. Н. Каразина: открытый доступ для исследований // Вісник Одеського національного університету. Серія : Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. 2014. Т. 19, вип. 1. С. 59–75.
87. Журавльова І. Збереження культурного надбання у книгозбірнях бібліотек ВНЗ України: проблеми та їх вирішення // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2012. Вип. 34. С. 46–56.
88. Забута спадщина — портал про переміщені та втрачені історичні і культурні цінності України : сайт. URL: <http://lostart.org.ua/> (дата звернення: 11.02.2021).
89. Заклінська Ю. М. Видавнича діяльність наукових бібліотек України в електронному комунікаційному просторі : дис. ... д-ра філософії з інформ., бібл. та архів. справи : спец. 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», галузь знань «Культура і мистецтво» / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури. Харків, 2021. 206 с.
90. Залізнична Україніка : сайт / Науково-технічна бібліотека Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. URL: <http://ecat.diit.edu.ua/zu/index.html> (дата звернення: 04.09.2019).
91. Затока Л. П., Муха Л. В. Сучасна система збереження бібліотечних фондів: поєднання традиційних та новітніх технологій // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2012. Вип. 16. С. 515–542.
92. Захарова Н. Культурно-інформаційна функція наукової бібліотеки в сучасних умовах // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2013. Вип. 36. С. 447–451.
93. Збереження та введення до наукового обігу звукової культурної спадщини / В. Петров та ін. // Студії з архівної справи та документознавства. 2000. Т. 6. С. 25–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2000_6_5 (дата звернення: 03.09.2020).

94. Зведений каталог оцифрованих видань : сайт / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого. URL: <http://digit.catalogue.nplu.org/> (дата звернення: 02.02.2021).
95. Звіт про діяльність державних, публічних бібліотек, ЦБС, що віднесені до сфери управління Міністерства культури України за 2020 р. // Бібліотечному фахівцю / Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого. URL: <http://profy.nlu.org.ua/articles.php?lng=uk&pg=9955> (дата звернення: 17.09.2021).
96. Зеров К. О. Самозахист авторського права на твори, розміщені в мережі Інтернет // Часопис цивілістики. 2016. Вип. 20. С. 211–220. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2016_20_45 (дата звернення: 20.03.2020).
97. Зорій О. М., Коваленко Т. В. Особливості застосування аутсорсингу // Економічний аналіз : зб. наук. пр. / Терноп. нац. екон. ун-т. Тернопіль, 2013. Т. 14, № 3. С. 18–28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esan_2013_14%283%29__5 (дата звернення: 29.08.2019).
98. Изюмова Л. Краеведческие электронные ресурсы Запорожской ОУНБ имени А. М. Горького // Бібліотечне краєзнавство : зб. ст. Запоріжжя, 2012. Вип. 5. С. 30–34. URL: <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=3326> (дата звернення: 04.11.2019).
99. Іващенко В., Палійчук Р. Зібрання рідкісних і цінних видань у фондах мережі освітянських бібліотек: результати дослідження // Вісник Книжкової палати. 2013. № 1. С. 24–27.
100. Ільганаєва В. О. Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання // Філософія спілкування: Філософія. Психологія. Соціальна комунікація. 2009. № 2. С. 96–101.
101. Казімірова І. О., Ємельянова Т. О. З досвіду оцифрування кінодокументів у ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного // Архіви України. 2010. № 3–4 (269). С. 87–92. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/5-5.pdf> (дата звернення: 14.12.2020).

102. Капіца Ю. М. Директива 2019/790/ЄС про авторське право в єдиному цифровому ринку та питання адаптації законодавства України // Інформація і право. 2019. № 3. С. 65–77. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/10_14.pdf (дата звернення: 31.01.2020).
103. Касян Л. Г. Аудіовізуальні документи у процесі формування історичної пам'яті // Архіви України. 2018. № 5–6 (316–317). С. 91–99. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/9-4.pdf> (дата звернення: 14.12.2020).
104. Касян Л. Г. Аудіовізуальні документи як джерело вивчення історії українського театру ХХ століття // Архіви України. 2014. № 3 (291). С. 158–169. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/16-12.pdf> (дата звернення: 14.12.2020).
105. Касян Л. Г. Аудіовізуальні документи, присвячені Остапу Вишні, як носії-репрезентанти культурної пам'яті // Архіви України. 2019. № 4 (321). С. 61–71. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2019.321.061>.
106. Касян Л. Г. Фонодокументи з історії українського та зарубіжного театального мистецтва в архівній колекції ЦДКФФА України імені Г. С. Пшеничного // Архіви України. 2019. № 1 (318). С. 150–162. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/AU-1_2019.indd_kasyan1.pdf (дата звернення: 14.12.2020).
107. Керзюк О. Партнерська співпраця Британської бібліотеки // Бібліотечний вісник. 2016. № 2. С. 22–25.
108. Керзюк О. Програми відцифрування Британської бібліотеки // Бібліотечний вісник. 2013. № 6. С. 8–12.
109. Київ крізь призму домашніх фотоархівів киян // Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих міста Києва : сайт. URL: <https://lukl.kyiv.ua/pro-biblioteku/kyuiv-kriz-pryzmu-domashnikh-fotoharkhiviv/> (дата звернення: 11.09.2021).

110. Клименко І. Періодичні видання першої половини ХІХ — початку ХХ ст. в Україні. Загальний огляд // Бібліотечний вісник. 2009. № 4. С. 44–48.
111. Клочок С., Коцюба Є. Комплектування, опрацювання та облік цифрових ресурсів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського // Бібліотечний вісник. 2014. № 2. С. 3–8.
112. Кобелєв О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні : монографія. Харків : ХДАК, 2012. 245 с.
113. Ковальчук Г. Діяльність бібліотек зі збереження національної документальної спадщини: проблеми кооперації // Бібліотечна планета. 2010. № 3. С. 9–11.
114. Ковальчук Г. Експертиза книжкових пам'яток у бібліотеках: українознавчий аспект // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність : зб. наук. пр. Львів, 2012. Вип. 21. С. 403–416.
115. Ковальчук Г. Критерії відбору книжкових пам'яток для першочергового поцифрування // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2010. Вип. 28. С. 141–148.
116. Ковальчук Г. Рідкісні українські книги в бібліотечних фондах: пам'яткознавчий аспект // Бібліотечний вісник. 2007. № 5. С. 29–36.
117. Ковальчук Г. Створення електронних інформаційних ресурсів книжкових пам'яток в НБУВ // Бібліотечний вісник. 2008. № 3. С. 3–10.
118. Ковальчук Г. Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток? // Бібліотечний вісник. 2012. № 6. С. 3–10.
119. Ковальчук Г. І. Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах : монографія. Київ : НБУВ, 2004. 644 с.
120. Кодекс етики бібліотекаря. URL: https://ula.org.ua/fileadmin/uba_documents/others_documents/doc_for_ubadoc/Code_of_Professional_Ethics_2013_Edited_Nov26.pdf (дата звернення: 12.02.2019).

121. Колекція історичних листівок НБУВ і сучасні проблеми введення її в електронний простір / Г. Ковальчук та ін. // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. Вип. 31. С. 259–274.
122. Колекція цифрової бібліотеки «Економічна спадщина України» : сайт / Наукова бібліотека імені М. В. Довнар-Запольського ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». URL: <http://wiki.kneu.edu.ua/Legacy/ukr.htm> (дата звернення: 13.06.2021).
123. Колекція цифрової бібліотеки «Світова економічна спадщина» : сайт / Наукова бібліотека імені М. В. Довнар-Запольського ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана». URL: <http://wiki.kneu.edu.ua/Legacy/foreign.htm> (дата звернення: 13.06.2021).
124. Колесникова Т. О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури. Харків, 2012. 255 с.
125. Коновал Л. Функціонування національних цифрових бібліотечних проектів у контексті формування електронної бібліотеки «Україніка» // Бібліотечний вісник. 2016. № 2. С. 11–16.
126. Корнєєв В. М. Кваліфікація соціальнокомунікаційного підходу в науці про соціальні комунікації // Current issues of mass communication. 2013. Iss. 14. P. 135–139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmk_2013_14_30 (дата звернення: 14.12.2018).
127. Костиця І. О. Культурна політика України в умовах євроінтеграції // Гілея: науковий вісник. 2018. Вип. 131. С. 384–387. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_131_102 (дата звернення: 01.12.2019).
128. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX — поч. XXI ст.) : монографія / Ін-т історії України НАН України. Київ, 2020. 1019 с.

129. Коханова І. О. Вплив чинників збереження на стан схоронності документних фондів // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2011. Вип. 33. С. 115–123.
130. Коханова І. О. Поцифрування та мікрофільмування як засоби зберігання документів // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2010. Вип. 29. С. 85–92.
131. Красназавча електронна бібліотека : сайт / Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. URL: <https://www.libr.dp.ua/?do=fullkr> (дата звернення: 15.07.2019).
132. Кузнецова М. М. Системне формування красназавчих електронних ресурсів бібліотек як складової соціально-комунікаційного простору регіону : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2011. 240 с.
133. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Трансформація та розширення функцій бібліотек у сучасному цифровому просторі // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2021. № 3. С. 38–44. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2021.244715>.
134. Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместнік В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія: Державне управління. 2018. № 1. С. 5–10. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/77/files/07ad5d26-4de5-410e-af1f-5b7143c7d69c.pdf> (дата звернення: 11.02.2019).
135. Кунанець Н. Е. Соціокомунікаційний підхід у бібліотекознавстві: інновація чи відновлення традицій // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2014. № 3. С. 11–18.
136. Курило Т. В. Правова охорона культурної спадщини України : монографія / Львів. юрид. ін-т МВС України. Львів : Новий світ – 2000, 2014. 152 с.

137. Кучин С. П. Сучасні напрями державної культурної політики в Україні // Університетські наукові записки. 2017. № 2 (62). С. 175–182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2017_2_19 (дата звернення: 01.12.2019).
138. Кушнарєнко Н. М. Бібліотечне краєзнавство : підручник. Київ : Знання, 2007. 502 с. (Вища освіта ХХІ століття).
139. Кушнарєнко Н. М. Краєзнавча цінність документа: актуалізація в глобальному бібліотечно-інформаційному просторі // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2008. Вип. 23. С. 96–100.
140. Липак Г. І. Формування консолідованих інформаційних ресурсів бібліотек, архівів та музеїв територіальних громад : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / М-во освіти і науки України, Терноп. нац. техн. ун-т ім. Івана Пулюя, НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. 234 с.
141. Лобановська І. Корпоративні бібліотечні проекти як засіб формування інформаційних ресурсів // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. 2017. № 1. С. 38–41.
142. Лобузина Е., Перенесиєнко И., Лощинская Н. Электронная библиотека «Украиника»: портал знаний национальной библиотеки // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. 2019. Вип. 17. С. 50–64. DOI: <https://doi.org/10.15407/maan2019.17.050>.
143. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 216 с.
144. Лобузін І. Цифрові ресурси історико-культурних фондів бібліотеки в системі соціальних інформаційних комунікацій // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2011. Вип. 32. С. 357–362.

145. Лобузін І. В. Технології інтеграції міжнародних та національних бібліотечних цифрових ресурсів // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2017. № 1. С. 66–78. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.1.2017.150251>.
146. Лобузін К. Сучасні підходи до інтеграції електронних інформаційних ресурсів бібліотек // Вісник Книжкової палати. 2012. № 12. С. 24–28.
147. Лобузін К. Технології організації знаннєвих ресурсів у бібліотечно-інформаційній діяльності : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2012. 252 с.
148. Лобузін К. В., Бодак О. П. Створення страхового фонду цифрових копій унікальних документів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського // Рукописна та книжкова спадщина України. Київ, 2012. Вип. 15. С. 246–256.
149. Лобузін К., Герус А. Формування електронних картографічних ресурсів наукової бібліотеки // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2012. Вип. 34. С. 79–90.
150. Лобузін К., Гутник Л. Український кіноплакат 1920–1990 рр. у фондах НБУВ: наукове упорядкування, дослідження та представлення матеріалів зібрання // Бібліотечний вісник. 2010. № 3. С. 28–34.
151. Лобузін К., Ковальчук Г., Заболотна Н. Створення електронних колекцій книжкових пам'яток у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського (на прикладі почаївських стародруків) // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2009. Вип. 24. С. 145–153.
152. Лосієвський І. Я. Документні пам'ятки в бібліотечних зібраннях: теоретико-методологічні аспекти та сучасна практика // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків. 2013. Вип. 41. С. 124–134.
153. Майстренко О. В. Краудсорсинг: сутність, види, принципи та інструменти застосування // Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. С. 507–

511. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/87.pdf (дата звернення: 28.03.2020).
154. Мамрай В., Лісневич Л. Збереження документальних фондів у системі бібліотечно-інформаційної діяльності // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2012. Вип. 34. С. 133–143.
155. Мар'їна О. Ю. Бібліотека в цифровому просторі : монографія. Харків : ХДАК, 2017. 326 с.
156. Мар'їна О. Ю. Використання краудсорсинг-технологій у діяльності зарубіжних бібліотек // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2013. Вип. 41. С. 212–221.
157. Мар'їна О. Ю. Корпоративні бібліотечні проекти як засіб формування соціокомунікаційного середовища // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2009. Вип. 28. С. 123–131.
158. Матеріали до Державного реєстру національного культурного надбання // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : сайт. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/610> (дата звернення: 20.01.2021).
159. Мацкевич О. Авторське право при цифровізації та оцифруванні // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2014. № 5. С. 14–23. URL: <http://ndiiv.org.ua/Files2/2014.5/3.pdf> (дата звернення: 11.02.2019).
160. Мельничук О. І. Правові засади охорони культурної спадщини в Європейському Союзі // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2011. Вип. 1. С. 264–271. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_pr_2011_1_34 (дата звернення: 16.11.2019).
161. Методика оцінювання фізичного стану документів : метод. рек. / Держ. архів. служба України, Укр. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства; уклад.: А. А. Майстренко, Н. В. Мурашко, Н. М. Христова. Київ, 2013. 68 с. URL: <https://undiasd.archives.gov.ua/doc/mr-otsinka%20fiz%20stanu.pdf> (дата звернення: 29.07.2019).
162. Микало О. І. Підходи до визначення терміна «аутсорсинг» // Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2010. № 7. С. 111–115. URL:

- http://economy.kpi.ua/files/files/22_kpi_2010_7.pdf (дата звернення: 29.08.2019).
163. Микитенко А. Електронна бібліотека «Культура України» // Бібліотечна планета. 2011. № 1. С. 5–6.
164. Михайло Драгоманов — видатний діяч України : сайт / Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. URL: <http://old.lib.npu.edu.ua/new-collections/documents/view/1> (дата звернення: 13.06.2021).
165. Мищак І. М. Нормативно-правове забезпечення формування Державного реєстру національного культурного надбання та шляхи його вдосконалення в Україні // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2014. № 4. С. 19–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_4_6 (дата звернення: 20.01.2021).
166. Міністерство культури та інформаційної політики України : сайт. URL: <https://mkip.gov.ua/> (дата звернення: 13.02.2021).
167. Міністерство цифрової трансформації України : сайт. URL: <https://thedigital.gov.ua/> (дата звернення: 10.01.2020).
168. Мудроха В. О. Науково-методична діяльність Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: історико-функціональний аспект та інноваційні особливості : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України імені В. Стефаника. Львів, 2016. 242 с.
169. Мусяченко О. С. Газети як джерело дослідження музичного життя Києва кінця XIX — початку XX ст. // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2016. Вип. 45, т. 2. С. 38–41. URL: http://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/45/62.pdf (дата звернення: 04.08.2019).
170. Муха Л. В., Затока Л. П., Волосатых Л. М. Экологические аспекты сохранности фондов научных библиотек // Библиотеки национальных

- академий наук: проблеми функціонування, тенденції розвитку. Київ, 2017. Вип. 14. С. 167–181.
171. Назаровець С. 3D-принтер в академічній бібліотеці: з досвіду роботи Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» // Вісник Книжкової палати. 2016. № 11. С. 12–13.
172. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» : сайт. URL: <https://library.ukma.edu.ua/> (дата звернення: 14.06.2021).
173. Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «КПІ ім. Ігоря Сікорського» : сайт. URL: <https://www.library.kpi.ua/> (дата звернення: 15.10.2020).
174. Національна наукова медична бібліотека України : сайт. URL: <https://library.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2020).
175. Онищенко О. Цифровізація — стратегічний шлях розвитку бібліотечної сфери // Бібліотечний вісник. 2021. № 4. С. 3–9.
176. Осталецька О. Фонди сектору картографічних видань як важливий складник цифрових інформаційних ресурсів НБУВ // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2014. Вип. 40. С. 210–217.
177. Осталецька О., Шовкопляс Т., Герус А. Електронна колекція планів Києва картографічного фонду НБУВ // Бібліотечний вісник. 2015. № 2. С. 19–22.
178. Павленко Т. Цифрова репрезентація книжкових пам'яток: підходи та шляхи реалізації // Бібліотечний форум: історія, теорія і практика. 2017. № 1. С. 11–13.
179. Піхурець О. В., Литвин С. Й. Розвиток правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням «сирітських творів» в Україні та країнах Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2017. Вип. 44 (1). С. 81–86.

- URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_44%281%29__20 (дата звернення: 08.05.2020).
180. Повертаємо в Україну культурну спадщину : сайт. URL: <https://ukrmanuscript.com/> (дата звернення: 11.02.2021).
181. Повнотекстова колекція творів Б. Грінченка : сайт / Бібліотека Київського університету імені Бориса Грінченка. URL: <https://library.kubg.edu.ua/resursi/e-resursy/2012-08-15-10-09-40/povnotekstova-kolektsiia.html> (дата звернення: 12.06.2021).
182. Половинчак Ю. Бібліотеки в культурних взаємодіях цифрової епохи // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2013. Вип. 35. С. 302–317.
183. Половинчак Ю. Бібліотечні ресурси як фактор зміцнення національної самосвідомості суспільства // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2009. Вип. 23. С. 53–59.
184. Половинчак Ю. Сучасне інформаційно-комунікаційне середовище як простір трансформації української національної ідентичності : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2017. 369 с.
185. Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. П. Котляревського : сайт. URL: <https://www.library.pl.ua/> (дата звернення: 18.07.2019).
186. Пономаренко О. В., Молодід В. Ю. Поняття та класифікація технічних засобів захисту авторських прав // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2011. № 2. С. 98–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2011_2_23 (дата звернення: 20.03.2020).
187. Попик В. Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки «Україніка» // Бібліотечний вісник. 2015. № 2. С. 3–9.
188. Попик В. Створення фундаментальної електронної бібліотеки «Україніка» як складник формування національного гуманітарного інформаційного простору // Бібліотечний вісник. 2014. № 6. С. 3–7.

189. Попик В. Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек, наукових установ та інформаційних центрів України // Бібліотечний вісник. 2015. № 3. С. 3–11.
190. Попик В. И. Фундаментальная электронная библиотека «Украиника» в национальном гуманитарном информационном пространстве // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. 2016. Вып. 13. С. 19–29.
191. Пристай Г. І. Бібліотека як складова культурно-мистецького середовища регіону : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / М-во культури України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2016. 225 с.
192. Приходько Л. Культурна політика Комісії Європейського Союзу // Архіви України. 2020. № 3 (324). С. 7–31. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2020.324.007>.
193. Приходько Л. Оцифрування об'єктів культурної спадщини за нормативно-правовими документами Європейського Союзу у сфері авторського права і суміжних прав // Архіви України. 2020. № 1 (322). С. 104–131. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2020.322.104>.
194. Приходько Л. Ф. Експертиза цінності аудіовізуальних документів: теоретичні засади, науково-методичні аспекти // Архіви України. 2017. № 3–4 (308–309). С. 95–119. URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2020/03/9-6.pdf> (дата звернення: 14.12.2020).
195. Приходько Л. Ф. Збереження цифрової культурної спадщини — імператив XXI століття (за документами ЮНЕСКО і Європейського Союзу) // Архіви України. 2019. № 2 (319). С. 67–92. DOI: <https://doi.org/10.47315/archives2019.319.067>.
196. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 груд. 1993 р. № 3792-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 23.02.2020).

197. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 12 берез. 2019 р. № 10143 : проєкт. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH7TR00A.html (дата звернення: 23.02.2020).
198. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27 січ. 1995 р. № 32/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 19.08.2019).
199. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21 верес. 1999 р. № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14> (дата звернення: 10.07.2019).
200. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 верес. 2004 р. № 1241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1241-2004-%D0%BF> (дата звернення: 26.08.2019).
201. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 серп. 2002 р. № 472-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/472-2002-%D1%80> (дата звернення: 26.08.2019).
202. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 жовт. 2008 р. № 1345-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1345-2008-%D1%80> (дата звернення: 26.08.2019).
203. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серп. 2013 р. № 650-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2013-%D1%80> (дата звернення: 26.08.2019).
204. Про віднесення наукових об'єктів до таких, що становлять національне надбання : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 верес. 2009 р. № 1038-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1038-2009-%D1%80#Text> (дата звернення: 26.08.2019).

205. Про затвердження Державної програми розвитку діяльності Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського на 2005–2010 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серп. 2004 р. № 1085. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1085-2004-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.08.2021).
206. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека — XXI» : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 серп. 2011 р. № 956. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.09.2020).
207. Про затвердження переліку наукових об'єктів, що становлять національне надбання, та внесення змін до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 18 лют. 1997 р. № 174 : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 груд. 2001 р. № 1709. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1709-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.08.2019).
208. Про затвердження Положення про Державний реєстр національного культурного надбання : Постанова Кабінету міністрів України від 12 серп. 1992 р. № 466. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/466-92-%D0%BF> (дата звернення: 10.07.2019).
209. Про затвердження Порядку відбору рукописних книг, рідкісних і цінних видань до Державного реєстру національного культурного надбання : Наказ Міністерства культури України від 14 черв. 2016 р. № 437. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0936-16> (дата звернення: 10.07.2019).
210. Про затвердження Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 верес. 1999 р. № 1716. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1716-99-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.08.2021).
211. Про культуру : Закон України від 14 груд. 2010 р. № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 10.07.2019).

212. Про музеї та музейну справу : Закон України від 29 черв. 1995 р. № 249/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.07.2020).
213. Про наукові об'єкти, що становлять національне надбання : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 листоп. 2021 р. № 1206. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.12.2021).
214. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України від 24 груд. 1993 р. № 3814-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text> (дата звернення: 10.07.2020).
215. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.02.2020).
216. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–15 роки : Закон України від 9 січ. 2007 р. № 537-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text> (дата звернення: 06.02.2020).
217. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 черв. 2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (дата звернення: 10.07.2019).
218. Про схвалення Довгострокової стратегії розвитку української культури — стратегії реформ : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 лют. 2016 р. № 119-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119-2016-%D1%80> (дата звернення: 14.12.2019).
219. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січ. 2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> (дата звернення: 26.01.2020).

220. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 берез. 2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80> (дата звернення: 14.12.2019).
221. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 трав. 2013 р. № 386-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80> (дата звернення: 14.12.2019).
222. Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва : сайт. URL: <https://lukl.kyiv.ua/> (дата звернення: 15.10.2020).
223. Рассомахіна О. Технічні засоби захисту об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі інтернет: питання правового регулювання // Юридична Україна. 2012. № 11. С. 70–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2012_11_13 (дата звернення: 20.03.2020).
224. Рассомахіна О. Характеристика технічних засобів захисту об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет // Юридична Україна. 2012. № 12. С. 56–61. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2012_12_11 (дата звернення: 20.03.2020).
225. Рибачок О. М. Діяльність ЮНЕСКО в галузі розвитку міжнародних проектів цифрової документальної спадщини // Гілея: науковий вісник. 2017. Вип. 126. С. 136–141. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2017_126_34 (дата звернення: 03.03.2019).
226. Рибачок О. М. Міжнародні інтегровані цифрові ресурси документальної культурної спадщини архівів, бібліотек, музеїв: етапи створення, стратегії розвитку (80-ті роки ХХ — 10-ті роки ХХІ ст) : дис. ... канд. іст. наук : спец. 27.00.02 «Документознавство, архівознавство» / Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2018. 242 с.

227. Рибачок О. М. Стратегія Бібліотеки Конгресу США в галузі створення Національної цифрової бібліотеки у 1995–2015 роках // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2016. № 4. С. 44–50.
228. Рівне та рівняни у фотографіях : сайт / Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://photo.libr.rv.ua/> (дата звернення: 11.09.2021).
229. Рідкісні та цінні видання : сайт / Бібліотека Київського національного університету будівництва і архітектури. URL: <http://library.knuba.edu.ua/node/169> (дата звернення: 12.06.2021).
230. Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій // Психолінгвістика. 2012. Вип. 10. С. 305–314. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2012_10_44 (дата звернення: 14.12.2018).
231. Рогова П., Мацібора Н. Стан і перспективи збереження фонду в добу цифрових технологій у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського // Вісник Книжкової палати. 2009. № 11. С. 18–21.
232. Романюк С. Афіші українських професійних театральних труп кінця XIX — початку XX ст. у фондах Інституту досліджень бібліотечних мистецьких ресурсів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. 2016. № 8. С. 345–355.
233. Рудий Г. Київська періодична преса 1917–1918 рр. як джерело з історії Української Центральної Ради // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика : зб. ст. Київ, 2014. Вип. 19. С. 272–284.
234. Рудий Г. Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело // Бібліотечний вісник. 2008. № 1. С. 29–35.
235. Сазонова Ю. Зародження та формування київської спортивної преси (кінець XIX ст. — 1917 р.) // Вісник Книжкової палати. 2017. № 6. С. 32–36.
236. Сак О. Зібрання рідкісних і цінних видань у фондах Херсонської ОУНБ ім. О. Гончара (до 135-річчя заснування книгозбірні) // Бібліотечний вісник. 2007. № 5. С. 42–47.

237. Самчук Л. Кооперативна взаємодія освітянських бібліотек України: шляхи становлення // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2011. Вип. 31. С. 92–97.
238. Селіверстова К. Особливості відбору аудіовізуальних документів на постійне зберігання // Студії з архівної справи та документознавства. 2013. Т. 21. С. 69–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sasd_2013_21_6 (дата звернення: 16.11.2020).
239. Семесько В. Захист авторського права в мережі Інтернет // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Київ, 2013. Вип. 36. С. 154–161.
240. Сілютіна І. М. Бібліотечний аутсорсинг: історичний аспект // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія : Культура і соціальні комунікації. Острог, 2010. Вип. 2. С. 126–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaksk_2010_2_17 (дата звернення: 28.10.2020).
241. Сілютіна І. М. Збереження книжкових пам'яток: оцінка перспектив аутсорсингу // Культура народів Причорномор'я. 2012. № 235. С. 155–157. URI: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/59200> (дата звернення: 28.08.2019).
242. Скарби України : цифрова бібліотека : сайт / Одеська національна наукова бібліотека. URL: <https://odnb.odessa.ua/rarities/?lang=uk> (дата звернення: 08.09.2019).
243. Слободяник М. С. Базова модель бібліотеки як соціально-комунікаційної інституції // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2009. № 4. С. 5–6.
244. Соляник А. А. Корпоративна взаємодія як основа реалізації функцій національної електронної бібліотеки // Короленківські читання — 2012. Взаємодія та партнерство бібліотек у регіональному інформаційному просторі : матеріали XV всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 11 жовт. 2012 р.). Харків, 2013. С. 18–25.

245. Соляник А. А. Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку : монографія. Харків : ХДАК, 2005. 230 с.
246. Співпраця з ІУАД в проєкті «ЕА М. Грушевського» // Національна історична бібліотека України : сайт. URL: https://nibu.kyiv.ua/projects/ea_grushevsk/ (дата звернення: 18.08.2021).
247. Спільнокошт — краудфандинг в Україні : сайт. URL: <https://biggggidea.com/projects/> (дата звернення: 24.08.2020).
248. Старовинна гравюра — культурна спадщина України : сайт / Одеська національна наукова бібліотека. URL: <http://odnb.odessa.ua/gravures/> (дата звернення: 17.08.2019).
249. Степонайтене Й. Критерії добору документів для створення віртуальної бібліотеки. Досвід Національної бібліотеки Литви // Вісник Львівського університету. Серія: Книгознавство, бібліотекознавство, інформаційні технології. 2009. Вип. 4. С. 214–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlukbit_2009_4_25 (дата звернення: 13.06.2019).
250. Сухоняк С. Сутність та особливості аутсорсингу // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. 2016. № 2. С. 73–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echscenu_2016_2_15 (дата звернення: 28.08.2019).
251. Творча спадщина М. О. Максимовича : сайт / Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/maksymovych.php3> (дата звернення: 26.08.2019).
252. Творча спадщина М. П. Драгоманова : сайт / Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/dragomanov.php3> (дата звернення: 26.08.2019).
253. Тетерятник Б. С. Тенденції діджиталізації та віртуалізації як вектор сучасного розвитку світового господарства // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2017. Вип. 29 (2). С. 21–

23. URL: http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc29/part_2/7.pdf (дата звернення: 11.02.2019).
254. Тихоненко О. Різноманіття образотворчих видань 1933–1935 років // Вісник Книжкової палати. 2012. № 10. С. 34–39.
255. Токарева В. Окремі аспекти сирітських творів в умовах інтеграційних процесів // Jurnalul juridic national: teorie și practică. 2019. № 3. С. 97–101. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/84485 (дата звернення: 19.02.2020).
256. Трачук Л. Ф. Нормативно-правове обґрунтування процесу формування електронних бібліотек в обласних універсальних наукових бібліотеках України // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2016. № 1. С. 6–15.
257. Трохименко О. Цифрові технології в бібліотечній справі: німецький досвід // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2019. Вип. 55. С. 248–260. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.55.248>.
258. Троцька В. Правові аспекти використання бібліотеками та іншими закладами творів, що вийшли з комерційного обігу // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2021. № 2. С. 5–14. DOI: <https://doi.org/10.33731/22021.236524>.
259. Троцька В. Публічні інтереси суспільства=приватні інтереси авторів. Чи можливе досягнення рівноваги в цифрову епоху? // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2019. №. 2. С. 5–16. DOI: <https://doi.org/10.33731/22019.167005>.
260. Троцька В. Розшукуються невідомі «батьки» творів-сиріт // Теорія і практика інтелектуальної власності. 2013. № 5. С. 32–39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Triv_2013_5_6 (дата звернення: 15.10.2019).
261. Трошкіна К. Є., Митькова І. С. Технологічні засоби захисту авторських прав на електронні книги: США та Україна // Наукові записки. Серія: Право.

2018. Вип. 5. С. 199–203. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/snslnnp_2018_5_43 (дата звернення: 20.03.2020).
262. Тульчинська С. О., Солосіч О. С., Голуб М. О. Особливості краудфандингу як різновиду інвестування // Сучасні проблеми економіки і підприємство. 2017. Вип. 19. С. 132–140. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/103229> (дата звернення: 26.05.2020).
263. Український культурний фонд : сайт. URL: <https://ucf.in.ua/> (дата звернення: 10.01.2020).
264. Унікальна Франкіана : сайт / Бібліотека Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. URL: <https://dspu.edu.ua/biblioteka/%d1%83%d0%bd%d1%96%d0%ba%d0%b0%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%b0-%d1%84%d1%80%d0%b0%d0%bd%d0%ba%d1%96%d0%b0%d0%bd%d0%b0/> (дата звернення: 11.06.2021).
265. Урочиста передача оцифрованих копій документів, архівних та рукописних збірок Наукового Товариства імені Шевченка // Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника : сайт. URL: <http://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/2019/10/08/urochysta-peredacha-otsyfrovanyh-kopij-dokumentiv-arhivnyh-ta-rukopysnyh-zbirok-naukovogo-tovarystva-imeni-shevchenka-2/> (дата звернення: 30.01.2021).
266. Фоменко А. О. Сучасні умови розвитку краудфандингу в Україні // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. № 3. С. 93–96. URL: <http://old.bumib.edu.ua/visnyk/3232013/suchasni-umovi-rozvitku-kraudfandingu-v-ukrayini> (дата звернення: 13.10.2020).
267. Хамедюк А. І. Відомі люди Рівненщини. Цифрові колекції // Мапа бібліотечного досвіду : проект б-к Рівненщини за 2018 р. / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка, Рівнен. обл. від-ня Укр. бібл. асоц. ; ред.-упоряд. Н. П. Волян. Рівне, 2018. С. 9–10. URL: <http://libr.rv.ua/data/library/img/55.pdf> (дата звернення: 18.07.2019).

268. Харитоновна О. І. Інформаційні технології та авторські права: сучасні виклики // Часопис цивілістики. 2017. Вип. 26. С. 11–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_26_5 (дата звернення: 08.12.2019).
269. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка : сайт. URL: <http://korolenko.kharkov.com/> (дата звернення: 11.07.2019).
270. Хромець М. Вплив сучасних соціокультурних процесів на формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів // Бібліотечна планета. 2009. № 4. С. 11–14.
271. Цифрова бібліотека : сайт / Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського. URL: <https://library.kr.ua/elib/> (дата звернення: 17.07.2019).
272. Цифрова бібліотека «Київ» : сайт. URL: <http://dlib.kiev.ua/> (дата звернення: 18.07.2019).
273. Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини : сайт / Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=ELIB (дата звернення: 17.08.2019).
274. Цифрова бібліотека НУБіП України : сайт / Наукова бібліотека Національного університету біоресурсів і природокористування України. URL: <http://dglib.nubip.edu.ua:8080/jspui/> (дата звернення: 14.06.2021).
275. Цифрова колекція Національного університету «Києво-Могилянська академія» : сайт / Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія». URL: <https://dlib.ukma.edu.ua/> (дата звернення: 14.06.2021).
276. Цифрова країна : сайт. URL: <http://digitalcountry.ua/> (дата звернення: 29.07.2019).
277. Цифровий архів видання «Педагогічні кадри» : сайт / Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. URL: <http://old.lib.npu.edu.ua/new-collections/documents/view/16> (дата звернення: 13.06.2021).

278. Цифровий архів Рівненської обласної газети «Червоний прапор» : сайт / Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://prapor.lib.rv.ua/> (дата звернення: 05.04.2022).
279. Цифрові колекції : сайт / Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека. URL: <http://lib.rv.ua/ua/read/43-cifrovi-kolekcii/> (дата звернення: 18.07.2019).
280. Чередник Л. А. Рідкісні книги у фонді бібліотеки (на прикладі НТБ ПолтНТУ імені Юрія Кондратюка) // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2018. № 2. С. 59–64. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.2.2018.150349>.
281. Швецова-Водка Г. Бібліотека як документальна комунікаційна система // Бібліотечний вісник. 2011. № 6. С. 3–8.
282. Шевченкіана у фондах Наукової бібліотеки НПУ імені М. П. Драгоманова : сайт / Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. URL: <http://old.lib.npu.edu.ua/new-collections/documents/view/12> (дата звернення: 13.06.2021).
283. Шевченко М. Авторське право в контексті оцифрування документів ХХ століття бібліотеками України: законодавчий і техніко-технологічний аспекти // Вісник Книжкової палати. 2022. № 7. С. 13–23. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.7\(312\).13-23](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.7(312).13-23).
284. Шевченко М. Краєзнавчі документи: пріоритетний об'єкт оцифрування // Вісник Книжкової палати. 2020. № 1. С. 34–38. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.1\(282\).34-38](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.1(282).34-38)
285. Шевченко М. Оцифрування фондів як напрям діяльності бібліотек у сучасному соціокомунікаційному просторі // Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, Одеса, 27–29 березня 2019 р. / Одес. нац. політехн. ун-т та ін. Дніпро : Середняк Т. К., 2019. С. 463–468.

286. Шевченко М. І. Культурна політика України в умовах євроінтеграції: дилеми та виклики // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2019. Вип. 3. С. 215–224. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.3.2019.159124>.
287. Шевченко М. О. Аутсорсинг в оцифруванні документів: переваги та можливі ризики // Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: європейський вектор : матеріали VI Всеукр. студ. наук.–практ. конф., 30 жовтня 2020 р., м. Київ / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Укр. бібл. асоц. Київ, 2020. С. 81–83.
288. Шевченко М. О. Закордонний та український досвід оцифрування документів: спільне та відмінне // Короленківські читання 2020. «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку» : матеріали XXIII Всеукр. (з міжнар. участю) дистанційн. наук.-практ. конф., присвяч. 190-річчю від часу заснування ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харків, 22–23 жовтня 2020 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО Укр. бібл. асоц. Харків, 2021. С. 116–119.
289. Шевченко М. О. Консолідовані інтернет-портали як доступ до національної документної спадщини // Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю, 22 квітня 2021 р., м. Черкаси / Нац. ун-т цивільного захисту України, Черкаський ін-т пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля та ін. Черкаси : ЧІПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2021. С. 153–154.
290. Шевченко М. О. Краудсорсинг у відборі документів та формуванні цифрового контенту документної спадщини // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2021 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2021. С. 241–242.
291. Шевченко М. О. Краудфандинг як джерело фінансування цифрових проєктів // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії

- розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (26–27 листопада 2020 р.) / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2020. С. 156–158.
292. Шевченко М. О. Критерії відбору документів для оцифрування історико-культурної спадщини України // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 54. С. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.054.07>.
293. Шевченко М. О. Міжвідомча співпраця — запорука ефективного оцифрування історико-культурної спадщини // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 23–24 квітня 2020 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2020. С. 179–180.
294. Шевченко М. О. Настанови з розроблення проєктів оцифрування // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (21–22 листопада 2019 р.) / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2019. С. 136–137.
295. Шевченко М. О. Оцифрування в бібліотеках закладів вищої освіти: потенціал краудсорсингу // University Library at a New Stage of Social Communications Development : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2020 р., м. Дніпро / М-во освіти і науки України, Наук.-техн. б-ка Дніпров. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна [та ін.]. Дніпро, 2020. URI: http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library2020/paper/view/22169.
296. Шевченко М. О. Оцифрування фондів бібліотек як напрям цифровізації // Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2019 р. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв та ін. Ч. 2. Київ, 2019. С. 190–191.
297. Шевченко М. О. Оцифрування чи цифровізація? // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 18–19 квітня 2019 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2019. С. 302–303.

298. Шевченко М. О. Роль бібліотек закладів вищої освіти у збереженні документної спадщини // *University Library at a New Stage of Social Communications Development* : тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 3–4 жовтня 2019 р., м. Дніпро / М-во освіти і науки України, Наук.-техн. б-ка Дніпров. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна [та ін.]. Дніпро, 2019. URI: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/11566>.
299. Шевченко М. О. Цифрові архіви періодичних видань: сучасні виклики для України // *Вісник Харківської державної академії культури* : зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 56. С. 114–127. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.056.11>.
300. Шевченко О. М., Козак О. О. Розвиток краудфандингу в умовах цифрової трансформації економіки України // *Ефективна економіка*. 2019. № 3. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.3.43.
301. Шемаєв С. О. Взаємодія бібліотек, музеїв, архівів у комунікаційному просторі України : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури. Харків, 2016. 220 с.
302. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія. Харків : ХДАК, 2008. 289 с.
303. Шендрик О. Роль міжнародних проектів для розвитку бібліотек України // *Образ*. 2017. Вип. 4. С. 75–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/obraz_2017_4_11 (дата звернення: 20.08.2019).
304. Шпукал Л. І. Створення корпоративних проектів бібліотеки України як складова вільного доступу до наукової інформації // *Вісник Одеського національного університету*. Серія: Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. 2008. Т. 13, вип. 8. С. 100–106.
305. Шумілова А. Текстові аркушеві видання 1917–1921 рр. як унікальні першоджерела історії України // *Вісник Книжкової палати*. 2015. № 1. С. 32–35 ; № 2. С. 33–38.

306. Щербіна О. С., Шевчук О. С. Кооперація бібліотек України в напрямі збереження національної документної спадщини // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2019. № 4. С. 32–37. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2019.189844>.
307. Юринець Ю. Л., Белкін М. Л., Белкін Л. М. Правова охорона авторського права і суміжних прав в Україні в контексті міжнародного права // Наука та інновації. 2019. Т. 15, № 6. С. 62–75. DOI: <https://doi.org/10.15407/scin15.06.062>.
308. Ян Чен. Система економічного забезпечення діяльності бібліотек КНР : дис. ... д-ра філософії з інформ., бібл. та архів. справи : спец. 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», галузь знань «Культура і мистецтво» / М-во культури та інформ. політики України, Харків. держ. акад. культури. Харків, 2021. 205 с.
309. A call to culture : Europeana 2020 Strategic update. URL: <https://strategy2020.europeana.eu/update/> (Last accessed: 30.01.2021).
310. A propos // Gallica : site. URL: <https://gallica.bnf.fr/edit/und/a-propos> (Dernier accès: 12.01.2021).
311. About CDL // Czech Digital Library : site. URL: <https://www.czechdigitallibrary.cz/en/about-cdk/> (Last accessed: 12.01.2021).
312. Acta Diurna : сайт. URL: <http://ad.lnu.edu.ua/> (дата звернення: 24.08.2019).
313. Action Plan on Coordination of Digitisation Programmes and Policies. URL: https://www.iccu.sbn.it/export/sites/iccu/documenti/lund_action_plan-en.pdf (Last accessed: 18.08.2021).
314. Alba I. E. A challenge for copyrights in the Digital Single Market: the editing of out-of-commerce works // UNIO — EU Law Journal. 2018. Vol. 4, No. 2. P. 77–89. DOI: <https://doi.org/10.21814/unio.4.2.8>.
315. Andro M., Saleh I. Digital Libraries and Crowdsourcing: A Review // Collective Intelligence and Digital Archives: Towards Knowledge Ecosystems.

- London : ISTE; Wiley, 2017. P. 135–162. URL: <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-01436766> (Last accessed: 04.08.20).
316. Anttila E., Kautonen H., Sainio T. The National Digital Library of Finland — experiences from collaboration and service // *Enriching Cultural Heritage : conference papers, 10–14.06.2012, Helsinki, Finland / CIDOC — ICOM International Committee for Documentation. 2012.* URL: <https://cidoc.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/6/2018/12/anttila.pdf> (Last accessed: 22.10.2020).
317. Arms W. Y. The 1990s: The Formative Years of Digital Libraries // *Library Hi Tech. 2012. Vol. 30, No. 4. P. 579–591.* DOI: <https://doi.org/10.1108/07378831211285068>.
318. Astle P., Muir A. Digitization and preservation in public libraries and archives // *Journal of Librarianship and Information Science. 2002. Vol. 34, iss. 2. P. 67–79.* DOI: <https://doi.org/10.1177/096100060203400202>.
319. Ayres M-L. ‘Singing for their supper’: Trove, Australian newspapers, and the crowd // *Future Libraries: Infinite Possibilities : Proceedings of IFLA World Library and Information Congress, 17–23 August 2013, Singapore. 2013.* URL: <http://library.ifla.org/245/1/153-ayres-en.pdf> (Last accessed: 13.08.20).
320. Banasiuk J. Orphan Works as a Twentieth Century Black Hole — Is There a Need for the Adoption of Legal Solutions at International Level? // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej. 2017. Nr 3. S. 37–48.* URL: https://www.researchgate.net/publication/331718234_Orphan_Works_as_a_Twentieth_Century_Black_Hole-Is_There_a_Need_for_the_Adoption_of_Legal_Solutions_at_International_Level (Last accessed: 15.04.2020).
321. Bartlett J. A. Internet Reviews: Crowdsourcing in Libraries and Archives // *Kentucky Libraries. 2014. Vol. 78, iss. 2. P. 6–8.* URL: <http://works.bepress.com/jenbartlett/24/> (Last accessed: 13.08.20).

322. Bednarek-Michalska B. Polish digital libraries and repositories. Origins, operation and usage // *Przegląd Biblioteczny*. 2017. Vol. 85, spec. iss. P. 46–69. URL: <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-4f2436a0-a9da-4308-80aa-8bcf464c1c0d> (Last accessed: 19.12.2019).
323. Bergenmar J. Managing Uncertainties: Small-scale Crowdsourcing of Author Letters // *Digital Humanities in the Nordic Countries : Proceedings of the 4th Conference, 5–8 March 2019, Copenhagen, Denmark*. 2019. P. 49–57. URL: http://ceur-ws.org/Vol-2364/4_paper.pdf (Last accessed: 13.08.2020). (CEUR Workshop Proceedings ; Vol. 2364).
324. Berger M. Digitization for preservation and access: a case study // *Library Hi Tech*. 1999. Vol. 17, iss. 2. P. 146–151. DOI: <https://doi.org/10.1108/07378839910275623>.
325. Berthiaume G., Payen C. Le réseau francophone numérique : vers une bibliothèque numérique francophone // *Bulletin des bibliothèques de France (BBF)*. 2012. N° 6. P. 32–36. URL: <https://bbf.enssib.fr/consulter/bbf-2012-06-0032-007> (Dernier accès: 23.02.2021).
326. Biblioteca Digital del Patrimonio Iberoamericano : sitio web. URL: <http://www.iberamericadigital.net/BDPI/Inicio.do> (Último acceso: 17.02.2021).
327. Biblioteca Digital Hispánica : sitio web. URL: <http://www.bne.es/en/Catalogos/BibliotecaDigitalHispanica/Inicio/> (Último acceso: 27.10.2020).
328. Bibliothèque francophone numérique : site. URL: <http://rfnum-bibliotheque.org/rfn/?mode=desktop> (Dernier accès: 08.02.2021).
329. Boast R., Enotte J. Virtual Repatriation: It Is Neither Virtual nor Repatriation // *Heritage in the Context of Globalization: Europe and the Americas*. New York : Springer, 2013. P. 103–113. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6077-0_13. (SpringerBriefs in Archaeology. SpringerBriefs in Archaeological Heritage Management ; Vol. 8).

330. Boserup I. The Manuscript and the Internet: digital repatriation of cultural heritage // IFLA Journal. 2005. Vol. 31, iss. 2. P. 169–173. DOI: <https://doi.org/10.1177/0340035205054881>.
331. Bouza A. What is Digital Transformation, Digitalization, and Digitization // Medium. 2018. URL: <https://medium.com/api-product-management/what-is-digital-transformation-digitalization-and-digitization-c76277ffbdd6> (Last accessed: 11.04.2019).
332. Boyle J. Google Books and the Escape from the Black Hole // The Public Domain : James Boyle's blog. Update date: 06.09.2009. URL: <http://www.thepublicdomain.org/2009/09/06/google-books-and-the-escape-from-the-black-hole/> (Last accessed: 15.04.2020).
333. Bremer-Laamanen M. Connecting to the past: Newspaper digitization in the Nordic countries // Journal of Digital Asset Management. 2006. Vol. 2, iss. 3–4. P. 168–171. DOI: 10.1057/palgrave.dam.3650027.
334. Brennen S., Kreiss D. Digitalization and Digitization // Culture Digitally. 2014. URL: <https://culturedigitally.org/2014/09/digitalization-and-digitization/> (Last accessed: 11.04.2019).
335. British Library Sounds : site / The British Library. URL: https://sounds.bl.uk/?_ga=2.145431540.1371528487.1603815658-1841164431.1603369819 (Last accessed: 27.10.2020).
336. Burkett D. Digitisation and Digitalisation: What Means What? // Workingmouse. 2017. URL: <https://workingmouse.com.au/innovation/digitisation-digitalisation-digital-transformation> (Last accessed: 11.04.2019).
337. By The People : site / The Library of Congress. URL: <https://crowd.loc.gov/> (Last accessed: 01.02.2021).
338. California Digital Newspapers Collection : site. URL: <https://cdnc.ucr.edu/> (Last accessed: 17.08.2020).
339. Candela L., Castelli D., Pagano P. History, Evolution, and Impact of Digital Libraries // E-Publishing and Digital Libraries: Legal and Organizational Issues. IGI Global, 2011. Chapter 1. P. 1–30. DOI: 10.4018/978-1-60960-031-0.ch001.

340. Cathro W. Digitization in Australasia // *Serials*. 2007. Vol. 20, iss. 1. P. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.1629/20009>.
341. CDL Digital File Format Recommendations: Master Production Files / California Digital Library. URL: https://cdlib.org/wp-content/uploads/2019/01/cdl_dffr.pdf (Last accessed: 08.02.2021).
342. Charter on the Preservation of Digital Heritage // *Records of the General Conference, 32nd session, Paris, 29 September to 17 October 2003*. Paris : UNESCO, 2004. Vol. 1: Resolutions. P. 74–77. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000133171.page=80> (Last accessed: 16.08.2021).
343. Chen H., Houston A. L. Digital Libraries: Social Issues and Technological Advances // *Advances in Computers*. 1999. Vol. 48. P. 257–314. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0065-2458\(08\)60022-4](https://doi.org/10.1016/S0065-2458(08)60022-4).
344. Chrons O., Sundell S. Digitalkoot: Making old archives accessible using crowdsourcing // *Workshops at the Twenty-Fifth AAAI Conference on Artificial Intelligence, 7–8 August 2011, San Francisco, California, USA*. 2011. P. 20–25. URL: <https://www.aaai.org/ocs/index.php/WS/AAAIW11/paper/view/3813> (Last accessed: 13.08.20).
345. Collaborations numériques // *Bibliothèque Nationale de France : site*. URL: <https://www.bnf.fr/fr/collaborations-numeriques> (Dernier accès: 12.01.2021).
346. Collection Selection Criteria: what to digitize from your collection? // *South Central Regional Library Council : site*. URL: <https://sclrc.org/Selection-Criteria> (Last accessed: 19.01.2021).
347. Commission Decision of 7.3.2017 setting up the Expert Group on Digital Cultural Heritage and Europeana. URL: https://ec.europa.eu/information_society/newsroom/image/document/2017-42/commission_decision_dche_D19B28A2-BCEE-B2D6-81F1AA9FB3CE377C_47767.pdf (Last accessed: 09.12.2019).
348. Commission Recommendation of 24 August 2006 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2006/585/EC) //

- Official Journal of the European Union. 2006. L. 236. P. 28–30. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0585&from=EN> (Last accessed: 02.09.2019).
349. Commission Recommendation of 27 October 2011 on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation (2011/711/EU) // Official Journal of the European Union. 2011. L. 283. P. 39–45. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011H0711&from=EN> (Last accessed: 02.09.2019).
350. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions — i2010: digital libraries {SEC(2005) 1194} {SEC(2005) 1195} // EUR-Lex : site. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52005DC0465> (Last accessed: 18.08.2021).
351. Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage / UNESCO. 1972. URL: <https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf> (Last accessed: 10.07.2019).
352. Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention. 1954 // UNESCO : site. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 10.07.2019).
353. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. 2003 // UNESCO : site. URL: <https://ich.unesco.org/en/convention> (Last accessed: 10.07.2019).
354. Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property. 1970 // UNESCO : site. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 10.07.2019).

355. Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. 2005 // UNESCO : site. URL: <https://en.unesco.org/creativity/convention> (Last accessed: 10.07.2019).
356. Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage. 2001 // UNESCO : site. URL: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (Last accessed: 10.07.2019).
357. Correa D. J. Digitization: Does it Always Improve Access to Rare Books and Special Collections? // Preservation, Digital Technology & Culture. 2017. Vol. 45, iss. 4. P. 177–179. DOI: <https://doi.org/10.1515/pdte-2016-0026>.
358. Crouch M. Digitization as Repatriation?: The National Museum of the American Indian's Fourth Museum Project // Journal of Information Ethics. 2010. Vol. 19, No. 1. P. 45–56. DOI: 10.3172/JIE.19.1.45.
359. Cultural heritage // IFLA : site. URL: <https://www.ifla.org/cultural-heritage> (Last accessed: 04.09.21).
360. Cultural Heritage: Digitisation, Online Accessibility and Digital Preservation: Implementation of Commission Recommendation on the Digitisation and Online Accessibility of Cultural Material and Digital Preservation : Consolidated Progress Report 2015–2017. 2019. 69 p. URL: <https://www.digitalmeetsculture.net/wp-content/uploads/2019/06/ReportonCulturalHeritageDigitisationOnlineAccessibilityandDigitalPreservation.pdf> (Last accessed: 10.12.2019).
361. Czech Digital Library : site. URL: <https://www.czechdigitallibrary.cz/en/> (Last accessed: 12.01.2021).
362. Dale R. L. Outsourcing and Vendor Relations // Northeast Document Conservation Center : site. URL: <https://www.nedcc.org/free-resources/preservation-leaflets/6.-reformatting/6.7-outsourcing-and-vendor-relations> (Last accessed: 04.02.2021).
363. David Rumsey Map Collection : site. URL: <https://www.davidrumsey.com/> (Last accessed: 12.01.2021).

364. Dawei W., Yigang S. The National Digital Library Project // D-Lib Magazine. 2010. Vol. 16, No. 5/6. DOI: 10.1045/may2010-dawei.
365. Declaration Cooperation on advancing digitisation of cultural heritage. 2019. URL: <https://www.vi-mm.eu/wp-content/uploads/2016/12/scannedsignedDeclaration090419pdf.pdf> (Last accessed: 04.02.2020).
366. Department of Polish Philosophy // Jagiellonian University : site. URL: https://filozofia.uj.edu.pl/en_GB/department-of-polish-philosophy (Last accessed: 26.08.2021).
367. Deutsche Digitale Bibliothek : webseite. URL: <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/> (Letzter zugriff: 12.01.2021).
368. Diditalizacja : strona. URL: <http://www.digit.mkidn.gov.pl> (Ostatni dostęp: 16.02.2020).
369. DIGIT Digitization programme of the Belgian Science Policy : site. URL: https://www.belspo.be/belspo/digit/index_en.stm (Last accessed: 29.10.2021).
370. Digital Collections : site / The Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/collections/> (Last accessed: 15.08.2021).
371. Digital Collections and Repository Program (D-CARP): Prioritization and Selection Criteria // University of Hawaii at Mānoa Library : site. URL: <https://guides.library.manoa.hawaii.edu/c.php?g=105219&p=687076> (Last accessed: 19.01.2021).
372. Digital Cultural Heritage // Ministry of Culture of the Republic of Lithuania : site. URL: <https://lrkm.lrv.lt/en/activities/digital-cultural-heritage> (Last accessed: 17.02.2021).
373. Digital Library of the Caribbean : site. URL: <https://www.dloc.com/> (Last accessed: 31.08.2021).
374. Digital Preservation File Format Recommendations // Government of Canada : site. URL: <https://www.canada.ca/en/heritage-information-network/services/digital-preservation/recommendations-file-format.html> (Last accessed: 08.02.2021).

375. Digital-Center Sp. z o. o. : strona. URL: <https://digital-center.pl/> (Ostatni dostęp: 01.02.2021).
376. DigitalNZ : site. URL: <https://digitalnz.org/> (Last accessed: 27.10.2020).
377. Digitisation of Library collections // The National Library of Australia : site. URL: <https://www.nla.gov.au/digitisation> (Last accessed: 20.02.2021).
378. Digitisation Project of Minority Languages // The National Library of Finland : site. URL: <https://www.kansalliskirjasto.fi/en/projects/digitisation-project-minority-languages> (Last accessed: 13.08.2020).
379. Digitization of Jewish Heritage of Slovenia // ZRC SAZU : site. URL: <https://www.zrc-sazu.si/en/programi-in-projekti/digitization-of-jewish-heritage-of-slovenia> (Last accessed: 12.02.2021).
380. Digitization of Polish Jewish Historical Newspapers // IFLA : site. URL: <https://www.ifla.org/node/92325> (Last accessed: 01.04.2021).
381. Digitization Project of Kindred Languages // The National Library of Finland : site. URL: <https://www.kansalliskirjasto.fi/en/node/255> (Last accessed: 13.08.2020).
382. Directive (EU) 2019/790 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on copyright and related rights in the Digital Single Market and amending Directives 96/9/EC and 2001/29/EC // Official Journal of the European Union. 2019. L. 130. P. 92–125. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790> (Last accessed: 10.03.2020).
383. Directive 2012/28/EU of the European Parliament and of the Council of 25.10.2012 on certain permitted uses of orphan works // Official Journal of the European Union. 2019. L. 299. P. 5–12. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0028&from=EN> (Last accessed: 10.03.2020).
384. dobro.ua : сайт. URL: <https://dobro.ua/> (дата доступу: 24.08.2020).
385. Dobrovolska V. V., Kalinina-Symonchuk Yu. S. Criteria and priorities for selecting objects of historical and cultural documentary heritage for digitization //

- Manuscript and book heritage of Ukraine. 2020. Iss. 25. P. 310–323. DOI: <https://doi.org/10.15407/rksu.25.310>.
386. Douglas S., Hayes M. Giving Diligence Its Due: Accessing Digital Images in Indigenous Repatriation Efforts // *Heritage*. 2019. Vol. 2, iss. 2. P. 1260–1273. DOI: <https://doi.org/10.3390/heritage2020081>.
387. Dutch Digital Heritage Network : site. URL: <https://netwerkdigitaalerfgoed.nl/en/> (Last accessed: 15.02.2020).
388. eScriptorium — архів рідкісних видань і рукописів для науки та освіти : сайт / Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. URL: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/?locale=uk> (дата звернення: 24.08.2019).
389. Estellés-Arolas E., González-Ladrón-De-Guevara F. Clasificación de iniciativas de crowdsourcing basada en tareas // *El profesional de la información*. 2012. Vol. 21, Nº. 3. P. 283–291. DOI: <https://doi.org/10.3145/epi.2012.may.09>.
390. European Convention for the Protection of the Audiovisual Heritage (ETS No. 183). 2001 // Council of Europe : site. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=183> (Last accessed: 16.03.2021).
391. European Cultural Convention (ETS No. 018). 1954 // Council of Europe : site. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=018> (Last accessed: 31.01.2020).
392. European Declaration on Cultural Objectives. 1984. URL: <https://rm.coe.int/16806b23f1> (Last accessed: 31.01.2020).
393. Europeana : site. URL: <https://www.europeana.eu/en> (Last accessed: 02.02.2021).
394. Europeana Data Model // Europeana Pro : site. URL: <https://pro.europeana.eu/page/edm-documentation> (Last accessed: 03.09.2021).
395. Europeana Semantic Elements Documentation // Europeana Pro : site. URL: <https://pro.europeana.eu/page/ese-documentation> (Last accessed: 03.09.2021).

396. Europeana strategy 2020–2025: Empowering digital change // Europeana Pro : site. URL: <https://pro.europeana.eu/page/strategy-2020-2025-summary> (Last accessed: 30.01.2021).
397. е-Архів Михайла Грушевського : сайт. URL: <http://hrushevsky.nbuiv.gov.ua/> (дата звернення: 17.08.2019).
398. Fallon J., Gomez P. The missing decades: the 20th century black hole in Europeana» // Europeana pro : site. URL: <https://pro.europeana.eu/post/the-missing-decades-the-20th-century-black-hole-in-europeana> (Last accessed: 15.04.2020).
399. Feigel K. The Digitization and Accessibility of Documents: a Case Study at the Rochester Public Library : Thesis / Rochester Institute of Technology. 2015. 29 p. URL: <https://scholarworks.rit.edu/theses/8841/> (Last accessed: 14.11.2020).
400. Fenno-Ugrica : sivusto. URL: <https://fennougrica.kansalliskirjasto.fi/> (Viimeksi käytetty: 13.08.2020).
401. Finna : sivusto. URL: <https://www.finna.fi/> (Viimeksi käytetty: 20.02.2021).
402. Fleming P., Spence P. The British Library Newspaper Collection: Long Term Storage, Preservation and Access // LIBER Quarterly. 2008. Vol. 18, No. 3–4. P. 377–393. DOI: <http://doi.org/10.18352/lq.7937>.
403. Fundamental principles of digitization of documentary heritage / UNESCO. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/digitization_guidelines_for_web.pdf (Last accessed: 01.09.2019).
404. Gallica : site. URL: <https://gallica.bnf.fr/> (Dernier accès: 12.01.2021).
405. Gallica et les différents dispositifs // Bibliothèque Nationale de France : site. URL: <https://www.bnf.fr/fr/gallica-et-les-differents-dispositifs> (Dernier accès: 12.01.2021).
406. Geiger C., Frosio G., Bulayenko O. Facilitating Access to Out-of-Commerce Works in the Digital Single Market — How to Make Pico della Mirandola’s Dream a Reality in the European Union // Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law. 2018. Iss. 9 (3). P. 240–

250. URL: <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-9-3-2018/4803> (Last accessed: 10.02.2021).
407. General Information // The Library of Congress : site. URL: <https://www.loc.gov/about/general-information> (Last accessed: 20.10.2020).
408. Georeferencer // The British Library : site. URL: <https://www.bl.uk/projects/georeferencer> (Last accessed: 05.02.2021).
409. Georgieva M. Successful Management of an Outsourced Large-scale Digitization Newspaper Project // Journal of Archival Organization. 2019. Vol. 16, iss. 1. P. 52–74. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/15332748.2019.1642701>.
410. Gertz J. Should You? May You? Can You? Factors in Selecting Rare Books and Special Collections for Digitization // Computers in Libraries. 2013. Vol. 33, No. 2. P. 6–11. URL: <https://www.infoday.com/cilmag/mar13/Gertz--Factors-in-Selecting-for-Digitization.shtml> (Last accessed: 13.04.2021).
411. Gertz J. Preservation and Selection for Digitization // Northeast Document Conservation Center : site. URL: <https://www.nedcc.org/free-resources/preservation-leaflets/6.-reformatting/6.6-preservation-and-selection-for-digitization> (Last accessed: 16.01.2021).
412. Gore E., Bitta M. D., Cohen D. The Digital Public Library of America and the National Digital Platform // D-Lib Magazine. 2017. Vol. 23, No. 5/6. DOI: <https://doi.org/10.1045/may2017-gore>.
413. Guidelines for digitization projects for collections and holdings in the public domain, particularly those held by libraries and archives / IFLA, UNESCO. 2003. URL: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/697/1/digitization-projects-guidelines.pdf> (Last accessed: 27.07.2019).
414. Guidelines for Planning the Digitization of Rare Book and Manuscript Collections / IFLA. 2014. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/rare-books-and-manuscripts/rbms-guidelines/guidelines-for-planning-digitization.pdf> (Last accessed: 02.08.2019).

415. Guidelines for Setting Up a Digital Unification Project / IFLA. 2019. URL: <https://repository.ifla.org/bitstream/123456789/1106/1/guidelines-on-setting-up-a-digital-unification-project.pdf> (Last accessed: 04.09.2019).
416. Guidelines for the Creation of Digital Collections: Digitization Best Practices for Moving Images / Consortium of Academic and Research Libraries in Illinois. URL: https://www.carli.illinois.edu/sites/files/digital_collections/documentation/guidelines_for_video.pdf (Last accessed: 08.02.2021).
417. Guidelines on the Production and Preservation of Digital Audio Objects / IASA. 2nd edition. 2009. URL: <https://www.iasa-web.org/audio-preservation-tc04> (Last accessed: 16.03.2021).
418. Guss A. The Digitization of Cultural Heritage under Polish Law and Policy: Challenges Presented by Copyright Law // *Santander Art and Culture Law Review*. 2020. Vol. 6, No. 2. P. 377–406. DOI: <https://doi.org/10.4467/2450050XSNR.20.025.13028>.
419. Gutiérrez De la Torre S. E., Cuadros-Sánchez M. D. Digital Resources: The Digital Library of Ibero-American Heritage // *Oxford Research Encyclopedia of Latin American History*. 2020. DOI: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199366439.013.798>.
420. Han Y., Wan X. Digitization of Text Documents Using PDF/A // *Information technology and libraries*. 2018. Vol. 37, No. 1. P. 52–64. DOI: <https://doi.org/10.6017/ital.v37i1.9878>.
421. Hennessy K. Virtual Repatriation and Digital Cultural Heritage: The Ethics of Managing Online Collections // *Anthropology News*. 2009. Vol. 50, iss. 4. P. 5–6. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1556-3502.2009.50405.x>.
422. Historical Jewish Press : site / The National Library of Israel. URL: <https://www.nli.org.il/en/discover/newspapers/jpress> (Last accessed: 01.04.2021).
423. Holley R. Crowdsourcing: How and why should libraries do it? // *D-Lib Magazine*. 2010 Vol. 16, No. 3/4. DOI: [10.1045/march2010-holley](https://doi.org/10.1045/march2010-holley).

424. Holley R. Trove: Innovation in Access to Information in Australia // *Ariadne: Web Magazine for Information Professionals*. 2010. Iss. 64. URL: <http://www.ariadne.ac.uk/issue/64/holley/> (Last accessed: 13.11.2020).
425. Hormia-Poutanen K., Kautonen H., Lassila A. The Finnish National Digital Library: A National Service Is Developed in Collaboration with a Network of Libraries, Archives and Museums // *Insights*. 2013. Vol. 26, iss. 1. P. 60–65. DOI: <http://doi.org/10.1629/2048-7754.26.1.60>.
426. Horvat A., Zivkovic D. Copyright Issues Related to the Digitization of Cultural Heritage in Croatia // *Technological Convergence and Social Networks in Information Management: Conference proceedings of Second International Symposium on Information Management in a Changing World, IMCW 2010, Ankara, Turkey*. 2010. P. 161–174. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-16032-5_15. (*Communications in Computer and Information Science*; vol. 96).
427. Houghton B. Preservation Challenges in the Digital Age // *D-Lib Magazine*. 2016. Vol. 22, No. 7/8. DOI: [10.1045/july2016-houghton](https://doi.org/10.1045/july2016-houghton).
428. Hudson River Valley Heritage Historical Newspapers: site. URL: <https://news.hrvh.org/> (Last accessed: 17.08.2020).
429. IFLA Risk Register // IFLA: site. URL: <https://www.ifla.org/risk-register> (Last accessed: 30.08.2019).
430. IFLA Strategic Plan 2016–2021. URL: <https://www.ifla.org/files/assets/hq/gb/strategic-plan/2016-2021.pdf> (Last accessed: 30.08.2019).
431. IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries. 2010. URL: <https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/files/assets/digital-libraries/documents/ifla-unesco-digital-libraries-manifesto.pdf> (Last accessed: 10.03.2020).
432. IFLA/UNESCO Survey on Digitisation and Preservation / compiled and edited by R. Ebdon and S. Gould; under the direction of M.-T. Varlamoff. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/pac/ipi/ipi2%20vers2.pdf> (Last accessed: 01.09.2019).

433. Iranowska J. Greater good, empowerment and democratization? Affordances of the crowdsourcing transcription projects // *Museum and Society*. 2019. Vol. 17, No. 2. P. 210–228. DOI: <https://doi.org/10.29311/mas.v17i2.2758>.
434. Irniger A. Difference between Digitization, Digitalization and Digital Transformation // *Coresystems* : site. 2017. URL: <https://www.coresystems.net/blog/difference-between-digitization-digitalization-and-digital-transformation> (Last accessed: 11.04.2019).
435. Johnson T. Let's Get Virtual: Examination of Best Practices to Provide Public Access to Digital Versions of Three-Dimensional Objects // *Information Technology and Libraries*. 2016. Vol. 35, No. 2. P. 39–55. DOI: <https://doi.org/10.6017/ital.v35i2.9343>.
436. Karvonen M. The National Digital Library of Finland // *Uncommon Culture*. 2011. Vol. 2, No. 3/4. P. 88–91. URL: <https://journals.uic.edu/ojs/index.php/UC/article/view/3629> (Last accessed: 22.10.2020).
437. Klijn E. The Current State-of-art in Newspaper Digitization: A Market Perspective // *D-Lib Magazine*. 2008. Vol. 14, No. 1/2. DOI:10.1045/january2008-klijn.
438. Kokhanovska E., Kodynets A. Protection of Intellectual Property under Conditions of the Information Society Development // *Science and Innovation*. 2021. Vol. 17, No. 1. P. 103–112. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine17.01.103>.
439. Kolesnykova T., Matveyeva O. An Analysis of Digital Library Publishing Services in Ukrainian Universities // *Evidence Based Library and Information Practice*. 2019. Vol. 14, No. 4. P. 52–71. DOI: <https://doi.org/10.18438/eblip29510>.
440. Kowalska M. Crowdsourcing in Libraries. 2012. URL: <http://eprints.rclis.org/18807/> (Last accessed: 13.08.20).
441. Kultuurimälestiste register : veebisait. URL: <https://register.muinas.ee/> (Viimane juurdepääs: 15.02.2021).

442. Lähdesmäki T., Mäkinen K. Dynamics of Scale in the Making of a European Cultural Heritage in EU Heritage Policy // “What does heritage change?”, 3rd–8th June, 2016, Montreal, Canada. 2016. URL: http://documents.grenadine.co/CRC%20Patrimoine%20Urbain/ACHS%202016%20-%20What%20does%20heritage%20change/DynamicsofScaleintheMakingofaEuropeanCulturalHeritageinEUHeritagePolicy_L_hdesm_ki_and_M_kinen_full_paper_ACHS_2016.pdf (Last accessed: 31.01.2020).
443. Les partenaires de Gallica // Gallica : site. URL: <https://gallica.bnf.fr/edit/und/decouvrir-nos-partenaires> (Dernier accès: 12.01.2021).
444. Lhoták M. Česká digitální knihovna // Duha: Informace o knihách a knihovnách z Moravy. 2016. Roč. 30. Č. 3. URL: <http://duha.mzk.cz/clanky/ceska-digitalni-knihovna> (Poslední přístup: 12.01.2021).
445. Libraries safeguarding cultural heritage / IFLA. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/pac/Documents/libraries-safeguarding-cultural-heritage.pdf> (Last accessed: 22.01.2021).
446. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000: Presidency Conclusions // European Parliament : site. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (Last accessed: 18.08.2021).
447. Lynch C. A., Brownrigg E. B. Conservation, Preservation, and Digitization // College & Research Libraries. 1986. Vol. 47, No. 4. P. 379–382. DOI: https://doi.org/10.5860/crl_47_04_379.
448. Marcum D. B. Digitizing for access and preservation strategies of the Library of Congress // First Monday. Vol. 1, No. 7. 2007. DOI: <https://doi.org/10.5210/fm.v1i7.1924>.
449. Martinez M., Terras M. ‘Not Adopted’: The UK Orphan Works Licensing Scheme and How the Crisis of Copyright in the Cultural Heritage Sector Restricts Access to Digital Content // Open Library of Humanities. 2019. Vol. 5, iss. 1. P. 1–51. DOI: <https://doi.org/10.16995/olh.335>.

450. Matsumura T. The Digital Library in Japan // Beyond the Beginning: The Global Digital Library : an international conference, 16th and 17th June 1997, London, UK / UKOLN. 1997. URL: <http://www.ukoln.ac.uk/services/papers/bl/blri078/content/repor~17.htm> (Last accessed: 18.02.2021).
451. Mattingly F. X. If you don't use it, you lose it: what the U.S. could learn from France's law on out-of-commerce books of the 20th century // Indiana International & Comparative Law Review. 2017. Vol. 27, No. 2. P. 277–306. DOI: <http://doi.org/10.18060/7909.0053>.
452. Matusiak K. K., Johnston T. K. Digitization for preservation and access: Restoring the usefulness of the nitrate negative collections at the American Geographical Society Library // The American Archivist. 2014. Vol. 77, iss. 1. P. 241–269. DOI: <https://doi.org/10.17723/aarc.77.1.gr125w680h64u277>.
453. Matusiak K., Myagmar M. A Newspaper/Periodical Digitization Project in Mongolia: Creating a Digital Archive of Rare Mongolian Publications // The Serials Librarian. 2009. Vol. 57, iss. 1–2. P. 118–127. DOI: <https://doi.org/10.1080/03615260802669136>.
454. McDermott A. J. Copyright: Regulation Out of Line with Our Digital Reality? // Information Technology and Libraries. 2012. Vol. 31, No. 1. P. 7–20. DOI: <https://doi.org/10.6017/ital.v31i1.1859>.
455. McKinley D. How effectively are crowdsourcing websites supporting volunteer participation and quality contribution? // National Digital Forum regional barcamp 21 June 2013, Hamilton City Library, New Zealand. 2013. URL: <http://nonprofitcrowd.org/wp-content/uploads/2014/11/McKinley-NDFbarcamp-June2013.pdf> (Last accessed: 29.07.2021).
456. McKinley D. Practical management strategies for crowdsourcing in libraries, archives and museums : report. 2012. URL: <http://nonprofitcrowd.org/wp-content/uploads/2014/11/McKinley-2012-Crowdsourcing-management-strategies.pdf> (Last accessed: 13.08.2020).
457. Memory of the World // UNESCO : site. URL: <https://en.unesco.org/programme/mow> (Last accessed: 30.08.2019).

458. Memory of the World: General Guidelines to Safeguard Documentary Heritage / prepared by Ray Edmondson. Revised edition. Paris: UNESCO, 2002. 72 p. URL: <https://mowlac.files.wordpress.com/2012/06/guidelines-documentary-heritage.pdf> (Last accessed: 02.08.2019).
459. Methods for 3D digitization of Cultural Heritage / G. Pavlidis et al. // Journal of Cultural Heritage. 2007. Vol. 8, iss. 1. P. 93–98. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.culher.2006.10.007>.
460. Moyle M., Tonra J., Wallace V. Manuscript Transcription by Crowdsourcing: Transcribe Bentham // Liber Quarterly. 2011. Vol. 20, No. 3/4. P. 347–356. DOI: <https://doi.org/10.18352/lq.7999>.
461. Münchener Digitalisierungs Zentrum : webseite. URL: <https://www.digitale-sammlungen.de/de> (Letzter Zugriff: 30.07.2020).
462. National Center for Digitization : site. URL: http://www.ncd.org.rs/ncd_en/index.html (Last accessed: 03.10.2020).
463. National Diet Library Digital Collections : site. URL: https://dl.ndl.go.jp/?__lang=en (Last accessed: 22.10.2020).
464. National Digital Library Program // The Library of Congress : site. URL: <https://memory.loc.gov/ammem/dli2/html/lcndlp.html> (Last accessed: 22.10.2020).
465. National Heritage Digitization Strategy : site. URL: <https://nhds.ca/> (Last accessed: 08.02.2021).
466. Nevada Digital Newspaper Project : site. URL: <https://nvdpn.wordpress.com/> (Last accessed: 11.07.2021).
467. New York Public Library : site. URL: <https://www.nypl.org/> (Last accessed: 19.02.2021).
468. O zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych oraz ustawy o grach hazardowych : Ustawa z dnia 11 września 2015 r. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20150001639> (Ostatni dostęp: 26.03.2020).

469. Old Printed Books : сайт / Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка. URL: <http://www.rare.univ.kiev.ua/ukr/> (дата звернення: 26.08.2019).
470. 180 Years of Australian Jewish Newspaper History Going Online // The Librarians : blog / The National Library of Israel. Update date: 13.10.2020. URL: <https://blog.nli.org.il/en/australian-jewish-press/> (Last accessed: 20.02.2021).
471. 180 Years of Australian Jewish Newspaper History Going Online // The National Library of Australia : site. URL: <https://www.nla.gov.au/news-and-media/media-releases/2020/180-years-australian-jewish-newspaper-history-going-online> (Last accessed: 20.02.2021).
472. Pääkkönen T., Kervinen J., Kettunen K. Digitisation and Digital Library Presentation System — A Resource-Conscientious Approach // Digital Humanities in the Nordic Countries : Proceedings of the 3rd Conference, 7–9 March, 2018, Helsinki, Finland. 2018. P. 297–305. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2084/short4.pdf> (Last accessed: 13.11.2020). (CEUR Workshop Proceedings ; Vol. 2084).
473. Pabijutaitė Ž. Logic and Metaphysics in Vilnius during 16th–18th Centuries: The Most Important Sources of Vilnius Libraries // Civitas. Studia z filozofii polityki. 2019. T. 24. S. 117–134. DOI: <https://doi.org/10.35757/CIV.2019.24.08>.
474. Pärssinen L. MUISTI (MEMORY) — Digitization and Network Delivery of Finnish National Collections // Tietolinja News. 1999. Nr. 1. S. 1–5. URL: <https://extra.kansalliskirjasto.fi/tietolinja/0199/memory.html> (Last accessed: 13.11.2020).
475. Patrimoines Partagés // Bibliothèque Nationale de France : site. URL: <https://www.bnf.fr/fr/patrimoines-partages> (Dernier accès: 12.01.2021).
476. Petković J. European Cultural Policy: Priorities and Practices in the Field of Cultural Heritage // Facta Universitatis. Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History. 2019. Vol. 18, No. 3. P. 115–130. DOI: <https://doi.org/10.22190/FUPSPH1903115P>.

477. Policy for the Digitization of Collections // Seton Hall University Libraries : site. URL: <https://library.shu.edu/library/DigitizationofCollections> (Last accessed: 19.01.2021).
478. Polona : strona. URL: <https://polona.pl/> (Ostatni dostęp: 05.04.2020).
479. Portant diverses dispositions d'adaptation au droit de l'Union européenne dans les domaines de la propriété littéraire et artistique et du patrimoine culturel : LOI n° 2015-195 du 20 février 2015. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000030262934> (Dernier accès: 26.03.2020).
480. PPO — Polonica Philosophica Orientalia (2018–2023) // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : сайт. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?S21CNR=&S21STN=1&S21REF=2&C21COM=S&I21DBN=NAV&P21DBN=ELIB&S21All=%3C.%3EID=pro0002470%3C.%3E&S21FMT=online_pro&S21COLORTERMS=0 (дата звернення: 26.08.2021).
481. Preservation Digital Reformatting Program // The Library of Congress : site. URL: <https://www.loc.gov/preservation/about/prd/presdig/index.html> (Last accessed: 22.10.2020).
482. Preuss U. Sustainable Digitalization of Cultural Heritage — Report on Initiatives and Projects in Brandenburg, Germany // Sustainability. 2016. Vol. 8, iss. 9. 891. DOI: <https://doi.org/10.3390/su8090891>.
483. Primorac J., Uzelac A., Bilić P. European Union and Challenges of Cultural Policies: Critical Perspectives. An Introduction // Croatian International Relations Review. 2018. Vol. 24, No. 82. P. 6–13. DOI: [10.2478/cirr-2018-0007](https://doi.org/10.2478/cirr-2018-0007).
484. Project Gutenberg : site. URL: <https://www.gutenberg.org/> (Last accessed: 31.08.2021).
485. Prospective Hubs // DPLA Pro : site. URL: <https://pro.dp.la/prospective-hubs> (Last accessed: 23.02.2021).
486. Putevoditel' po Kievu i ego okrestnostiam :s adresnym otdielom, planom i fototipicheskimi vidami g. Kieva // Internet Archive : site. URL:

- <https://archive.org/details/putevoditelpokie00bubl/page/1/mode/2up> (Last accessed: 12.01.2021).
487. Recommendation concerning the Preservation of, and Access to, Documentary Heritage Including in Digital Form. 2015 // UNESCO : site. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000244675> (Last accessed: 30.08.2019).
488. Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske : web stranica. URL: <https://registar.kulturnadobra.hr/#/> (Posljednji pristup: 15.02.2021).
489. Registr digitalizace : webové stránky. URL: <http://www.registrdigitalizace.cz/rdcz/home> (Poslední přístup: 02.02.2021).
490. Registre des Livres Indisponibles en Réédition Électronique : site. URL: <https://relire.bnf.fr/accueil> (Dernier accès: 26.03.2020).
491. Reimo T. Digital Preservation of Printed Cultural Heritage in Estonia: Strategy, Methodology, Practice // Knygotyra. 2006. Vol. 47, iss. 1. P. 262–276. URL: https://www.researchgate.net/profile/Tiiu-Reimo/publication/26455362_DIGITAL_PRESERVATION_OF_PRINTED_CULTURAL_HERITAGE_IN_ESTONIA_STRATEGY_METHODODOLOGY_PRACTICE/links/0912f50a42652ae5d4000000/DIGITAL-PRESERVATION-OF-PRINTED-CULTURAL-HERITAGE-IN-ESTONIA-STRATEGY-METHODOLOGY-PRACTICE.pdf (Last accessed: 19.11.2020).
492. Reitz J. M. Online Dictionary for Library and Information Science. 2004. URL: https://products.abc-clio.com/ODLIS/odlis_about.aspx (Last accessed: 11.02.2019).
493. Rejestr zabytków : strona. URL: https://nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/ (Ostatni dostęp: 15.02.2021).
494. Relative à l'exploitation numérique des livres indisponibles du XXe siècle : LOI n° 2012-287 du 1er mars 2012. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000025422700&categorieLien=id> (Dernier accès: 26.03.2020).

495. Renwick S. Caribbean Digital Library Initiatives in the Twenty-first Century: The Digital Library of the Caribbean (dLOC) // Alexandria. 2011. Vol. 22, iss. 1. P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.7227/ALX.22.1.2>.
496. Réseau francophone numérique : site. URL: <http://www.rfnum.org/pages/> (Dernier accès: 08.02.2021).
497. Rockland Country Journal Digital: The Edward Hopper Years / The Nyack Library // Kickstarter : site. URL: <https://www.kickstarter.com/projects/nyacklibrary/rockland-county-journal-digital-the-edward-hopper> (Last accessed: 17.08.2020).
498. Rural Diary Archive : site / Library — University of Guelph. URL: <https://ruraldiaries.lib.uoguelph.ca/> (Last accessed: 13.08.2020).
499. Savić D. From Digitization, through Digitalization, to Digital Transformation // Online Searcher: Information Discovery, Technology, Strategies. 2019. Vol. 43, No. 1. P. 36–39. URL: <https://www.infotoday.com/OnlineSearcher/Articles/Features/From-Digitization-Through-Digitalization-to-Digital-Transformation-129664.shtml> (Last accessed: 11.04.2019).
500. Selection Policy for Digitization Projects // Dartmouth Library : site. URL: <https://www.dartmouth.edu/library/digital/about/policies/selection.html> (Last accessed: 19.01.2021).
501. Severson S., Sauvé J.-S. Crowding the Library: How and why Libraries are using Crowdsourcing to engage the Public // Partnership: The Canadian Journal of Library and Information Practice and Research. 2019. Vol. 14, No. 1. DOI: <https://doi.org/10.21083/partnership.v14i1.4632>.
502. Shevchenko M. O. European Union experience in digitizing historical and cultural heritage: ways of implementation in Ukraine // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2020. VIII(38), iss. 230. P. 71–75. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2020-230VIII38-17>.

503. Skibiński P., Swacha J. The Efficient Storage of Text Documents in Digital Libraries // Information technology and libraries. 2009. Vol. 28, No. 3. P. 143–153. DOI: <https://doi.org/10.6017/ital.v28i3.3222>.
504. Strategic Programme on Preservation and Conservation. 1984 // IFLA : site. URL: <https://www.ifla.org/pac> (Last accessed: 30.08.2019).
505. Strategic Roadmap, 2019–2022 «Collaborating for Equitable Access to Knowledge for All» // DPLA Pro : site. URL: <https://pro.dp.la/about-dpla-pro/strategic-plan> (Last accessed: 23.02.2021).
506. Summerlin D. Selecting Newspaper Titles for Digitization at the Digital Library of Georgia // D-Lib Magazine. 2014. Vol. 20, No. 9/10. DOI: 10.1045/september2014-summerlin.
507. Szewczenko M. Projekty digitalizacji zbiorów bibliotek na Ukrainie // Zarządzanie Biblioteką. 2021. Nr 1 (13). S. 149–160. URL: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/ZB/article/view/6778> (Ostatni dostęp: 04.04.2022).
508. Technical Guidelines for Digital Cultural Content Creation Programmes. Version 2.0. 2008. URL: <https://www.minervaeurope.org/publications/MINERVA%20TG%202.0.pdf> (Last accessed: 08.02.2021).
509. Technical Standards for Digital Conversion of Text and Graphic Materials / The Library of Congress. 2007. URL: <https://memory.loc.gov/ammem/about/techStandards.pdf> (Last accessed: 08.02.2021).
510. The British Library : site. URL: <https://www.bl.uk> (Last accessed: 26.11.2019).
511. The Digital Library of Slovenia : site. URL: <http://dlib.si> (Last accessed: 12.01.2021).
512. The Digital Public Library of America : site. URL: <https://dp.la/> (Last accessed: 23.02.2021).
513. The IFLA Position on Copyright in the Digital Environment. 2000 // IFLA : site. URL: <https://www.ifla.org/publications/the-ifla-position-on-copyright-in-the-digital-environment-2000> (Last accessed: 23.03.2020).

514. The Impact of Outsourcing and Privatization on Library Services and Management: a study for the American Library Association / R. S. Martin [et al.]. 2000. 111 p. URL: http://www.ala.org/tools/sites/ala.org.tools/files/content/outsourcing/outsourcing_doc.pdf (Last accessed: 01.10.2019).
515. The Library of Congress : site. URL: <https://www.loc.gov/> (Last accessed: 20.10.2020).
516. The Lund Principles. 2001. URL: https://www.iccu.sbn.it/export/sites/iccu/documenti/lund_principles-en.pdf (Last accessed: 08.12.2019).
517. The National Library of Finland : site. URL: <https://www.kansalliskirjasto.fi/> (Last accessed: 05.04.2020).
518. The National Library of Norway : site. URL: <https://www.nb.no/en/the-national-library-of-norway/> (Last accessed: 05.04.2020).
519. The Philippine Registry of Cultural Property // National Commission for Culture and the Arts : site. URL: <https://ncca.gov.ph/philippine-registry-cultural-property-precup/> (Last accessed: 15.02.2021).
520. The Safeguarding of the Audiovisual Heritage: Ethics, Principles and Preservation Strategy / IASA. 4th edition. 2017. URL: https://www.iasa-web.org/special_publications/IASA_TC03/IASA_TC03.pdf (Last accessed: 16.03.2021).
521. Transcribe Bentham : site / University College London. URL: http://transcribe-bentham.ucl.ac.uk/td/Transcribe_Bentham (Last accessed: 13.08.2020).
522. Transforming Libraries and Archives through Crowdsourcing / V. Van Hyning et al. // D-Lib Magazine. 2017. Vol. 23, No. 5/6. DOI: <https://doi.org/10.1045/may2017-vanhyning>.
523. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development : Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf (Last accessed: 22.01.2021).

524. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. 2007 // EUR-Lex : site. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/lis/sign> (Last accessed: 18.08.2021).
525. Treaty on European Union. URL: https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf (Last accessed: 08.12.2019).
526. Trove : site. URL: <https://trove.nla.gov.au/> (Last accessed: 20.02.2021).
527. Trove Content // Trove : site. URL: <https://trove.nla.gov.au/about/what-trove/trove-content> (Last accessed: 20.02.2021).
528. Trove: Australia in Picture / The National Library of Australia // Flickr : site. URL: https://www.flickr.com/groups/pictureaustralia_ppe/ (Last accessed: 12.08.2020).
529. UNESCO/UBC Vancouver declaration “The Memory of the World in the Digital Age: Digitization and Preservation”. 2012. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/mow/unesco_abc_vancouver_declaration_en.pdf (Last accessed: 30.08.2019).
530. UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects. 1995 // The International Institute for the Unification of Private Law : site. URL: <https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention/> (Last accessed: 19.06.2022).
531. Universal Declaration on Cultural Diversity / UNESCO. 2001. URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/5_Cultural_Diversity_EN.pdf (Last accessed: 10.07.2019).
532. University of California Selection Criteria for Digitization (PAG) // University of California Libraries : site. URL: <https://libraries.universityofcalifornia.edu/content/university-california-selection-criteria-digitization-pag> (Last accessed: 19.01.2021).
533. Ústřední seznam kulturních památek České republiky : webové stránky. URL: <https://www.pamatkovykatolog.cz/> (Poslední přístup: 15.02.2021).

534. Vapnarsky V., Noûs C. Restitution numérique, réappropriations amérindiennes. Introduction à la seconde partie // Journal de la Société des américanistes. 2021. N° 107-1. P. 113–125. DOI: <https://doi.org/10.4000/jsa.19495>.
535. What's on the menu? : site / The New York Public Library. URL: <http://menus.nypl.org/> (Last accessed: 05.02.2021).
536. Woodrow Wilson Digitization Project / The Woodrow Wilson Presidential Library // Indiegogo : site. URL: <https://www.indiegogo.com/projects/woodrow-wilson-digitization-project-phase-1#/> (Last accessed: 17.08.2020).
537. World Digital Library : site. URL: <https://www.wdl.org/> (Last accessed: 02.02.2021).
538. World Digital Library Project Site : site. URL: <https://project.wdl.org/about/org.html> (Last accessed: 02.02.2021).
539. Yamada T. Digital collection strategies at the National Diet Library // Future Libraries: Infinite Possibilities : World Library and Information Congress, 79th IFLA General Conference and Assembly, 17–23 August 2013, Singapore. 2013. URL: <http://library.ifla.org/218/7/198-yamade-en.pdf> (Last accessed: 22.10.2020).
540. Young A. C. Copyright's Not So Little Secret: The Orphan Works Problem and Proposed Orphan Works Legislation // Cybaris. 2016. Vol. 7, iss. 2. Article 1. URL: <https://open.mitchellhamline.edu/cybaris/vol7/iss2/1/> (Last accessed: 19.02.2020).
541. Zakaria N. A., Abdullah C. Z. H. Crowdsourcing and Library Performance in Digital Age // International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development. 2018. Vol. 7, No. 3. P. 127–136. DOI: <http://dx.doi.org/10.6007/IJARPED/v7-i3/4353>.
542. Zarndt F. Putting the world's cultural heritage online with crowd-sourcing // IFLA Pre-Conference Presentation Materials, 7 August 2012 (Mikkeli, Finland). 2013. URL: https://cdn.ifla.org/wp-content/uploads/2019/05/assets/newspapers/Mikkeli/zarndt_frederick.pdf (Last accessed: 13.08.20).

543. Zhen X. Overview of Digital Library Development in China // D-Lib Magazine. 2010. Vol. 16, No. 5/6. DOI: 10.1045/may2010-zhen.
544. Zhou Y. Fulfill Your Digital Preservation Goals with a Budget Studio // Information technology and libraries. 2016. Vol. 35, No. 1. P. 26–50. DOI: <https://doi.org/10.6017/ital.v35i1.5704>.
545. კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები [Об’єкти культурної спадщини] // საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის ეროვნული სააგენტო [Національне агентство збереження культурної спадщини Грузії] : сайт. URL: <https://heritagesites.ge/ka/files/95> (дата звернення: 15.02.2021).
546. 漱石の肉筆を後世へ！ 漱石文庫デジタルアーカイブプロジェクト [Автограф Сосеки для нащадків! Проект цифрового архіву Сосеки Бунко] / 東北大学附属図書館 [Бібліотека університету Тохоку] // Readyfor : сайт. URL: <https://readyfor.jp/projects/soseki-library> (дата звернення: 15.10.2020).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Шевченко М. О. Критерії відбору документів для оцифрування історико-культурної спадщини України // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 54. С. 73–81. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.054.07>.
2. Шевченко М. О. Цифрові архіви періодичних видань: сучасні виклики для України // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. Харків, 2019. Вип. 56. С. 114–127. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.056.11>.
3. Шевченко М. Краєзнавчі документи: пріоритетний об'єкт оцифрування // Вісник Книжкової палати. 2020. № 1. С. 34–38. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.1\(282\).34-38](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2020.1(282).34-38).
4. Shevchenko M. O. European Union experience in digitizing historical and cultural heritage: ways of implementation in Ukraine // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences. 2020. VIII(38), iss. 230. P. 71–75. DOI: <https://doi.org/10.31174/SEND-HS2020-230VIII38-17>.
5. Szewczenko M. Projekty digitalizacji zbiorów bibliotek na Ukrainie // Zarządzanie Biblioteką. 2021. Nr 1 (13). S. 149–160. URL: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/ZB/article/view/6778>.
6. Шевченко М. Авторське право в контексті оцифрування документів ХХ століття бібліотеками України: законодавчий і техніко-технологічний аспекти // Вісник Книжкової палати. 2022. № 7. С. 13–23. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.7\(312\).13-23](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.7(312).13-23).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Шевченко М. Оцифрування фондів як напрям діяльності бібліотек у сучасному соціокомунікаційному просторі // Актуальні питання документознавства та інформаційної діяльності: теорії та інновації : зб. матеріалів

V Міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих науковців, Одеса, 27–29 березня 2019 р. / Одес. нац. політехн. ун-т та ін. Дніпро : Середняк Т. К., 2019. С. 463–468.

8. Шевченко М. О. Оцифрування фондів бібліотек як напрям цифровізації // Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 квітня 2019 р. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв та ін. Ч. 2. Київ, 2019. С. 190–191.

9. Шевченко М. О. Оцифрування чи цифровізація? // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 18–19 квітня 2019 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2019. С. 302–303.

10. Шевченко М. О. Роль бібліотек закладів вищої освіти у збереженні документної спадщини // University Library at a New Stage of Social Communications Development : тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф., 3–4 жовтня 2019 р., м. Дніпро / М-во освіти і науки України, Наук.-техн. б-ка Дніпров. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна [та ін.]. Дніпро, 2019. URI: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/11566>.

11. Шевченко М. О. Настанови з розроблення проєктів оцифрування // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (21–22 листопада 2019 р.) / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2019. С. 136–137.

12. Шевченко М. О. Міжвідомча співпраця — запорука ефективного оцифрування історико-культурної спадщини // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 23–24 квітня 2020 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2020. С. 179–180.

13. Шевченко М. О. Оцифрування в бібліотеках закладів вищої освіти: потенціал краудсорсингу // University Library at a New Stage of Social Communications Development : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2020 р., м. Дніпро / М-во освіти і науки України, Наук.-техн. б-ка Дніпров. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна [та ін.]. Дніпро, 2020. URI: http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library2020/paper/view/22169.

14.Шевченко М. О. Закордонний та український досвід оцифрування документів: спільне та відмінне // Короленківські читання 2020. «Бібліотеки, архіви, музеї: історичний досвід та актуальні тенденції розвитку» : матеріали XXIII Всеукр. (з міжнар. участю) дистанційн. наук.-практ. конф., присвяч. 190-річчю від часу заснування ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Харків, 22–23 жовтня 2020 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. держ. акад. культури, Харків. обл. від-ня (філія) ВГО Укр. бібл. асоц. Харків, 2021. С. 116–119.

15.Шевченко М. О. Аутсорсинг в оцифруванні документів: переваги та можливі ризики // Бібліотека і книга у цифровому медіасвіті: європейський вектор : матеріали VI Всеукр. студ. наук.–практ. конф., 30 жовтня 2020 р., м. Київ / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Укр. бібл. асоц. Київ, 2020. С. 81–83.

16.Шевченко М. О. Краудфандинг як джерело фінансування цифрових проєктів // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матеріали міжнар. наук. конф. (26–27 листопада 2020 р.) / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2020. С. 156–158.

17.Шевченко М. О. Консолідовані інтернет-портали як доступ до національної документної спадщини // Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє : матеріали Всеукр. наук. конф. з міжнар. участю, 22 квітня 2021 р., м. Черкаси / Нац. ун-т цивільного захисту України, Черкаський ін-т пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля та ін. Черкаси : ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2021. С. 153–154.

18.Шевченко М. О. Краудсорсинг у відборі документів та формуванні цифрового контенту документної спадщини // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квітня 2021 р. / Харків. держ. акад. культури та ін. Харків, 2021. С. 241–242.

ДОДАТОК Б

АНКЕТА ДЛЯ ОПИТУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ТА ДЕРЖАВНИХ
БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Анкета
<p>*Обов'язкове поле</p>
<p>Назва бібліотеки *</p> <p>Ваша відповідь _____</p>
<p>Рік, з якого було розпочато оцифрування у бібліотеці *</p> <p>Ваша відповідь _____</p>
<p>Кількість оцифрованих документів *</p> <p>Ваша відповідь _____</p>
<p>Оцифровані документи представлені в окремій колекції (БД, ЕБ), яка сформована спеціально? *</p> <p>☐ Так</p> <p>☐ Ні</p> <p>☐ Інше: _____</p>
<p>Назва колекції/БД/ЕБ, в якій представлені оцифровані документи</p> <p>Ваша відповідь _____</p>

Здійснення пошуку користувачами *

- У БД/ЕБ оцифрованих документів
- Через загальний електронний каталог бібліотеки (можливість вибору – «Наявність повного тексту»)
- Інше: _____

Режим доступу до цифрових копій документів *

- Публічний
- Обмежений
- Локальний (офлайновий, у приміщенні бібліотеки)

Які обмеження доступу та для яких документів (при обмеженому доступі)?

Ваша відповідь _____

Які документи доступні при локальному режимі доступу?

Ваша відповідь _____

Чи потрібна реєстрація/авторизація для доступу до повнотекстових документів? *

- Так (до всіх оцифрованих документів)
- Так (лише до деяких оцифрованих документів)
- Ні

Зареєструватися для доступу до повнотекстових документів можуть усі охочі або лише читачі бібліотеки?

Ваша відповідь _____

Надіслати

Очистити форму

АНКЕТА ДЛЯ ОПИТУВАННЯ ОБЛАСНИХ УНІВЕРСАЛЬНИХ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

Анкета

*Обов'язкове поле

Назва бібліотеки *

Ваша відповідь

Рік, з якого було розпочато оцифрування у бібліотеці *

Ваша відповідь

Кількість оцифрованих документів *

Ваша відповідь

Оцифровані документи представлені в окремій колекції (БД, ЕБ), яка сформована спеціально? *

Так

Ні

Інше: _____

Назва колекції/БД/ЕБ, в якій представлені оцифровані документи

Ваша відповідь

Здійснення пошуку оцифрованих документів користувачами *

- У БД/ЕБ оцифрованих документів
- Через загальний електронний каталог бібліотеки (можливість вибору – ☐ «Наявність повного тексту»)
- Інше: _____

Режим доступу до цифрових копій документів *

- Публічний
- Обмежений
- Локальний (офлайновий, у приміщенні бібліотеки)

Які обмеження доступу та для яких документів (при обмеженому доступі)?

Ваша відповідь _____

Які документи доступні при локальному режимі доступу?

Ваша відповідь _____

Чи потрібна реєстрація/авторизація для доступу до повнотекстових документів? *

- Так (до всіх оцифрованих документів)
- Так (лише до деяких оцифрованих документів)
- Ні

Зареєструватися для доступу до повнотекстових документів можуть усі охочі або лише читачі бібліотеки?

Ваша відповідь

Участь у корпоративних проєктах (національних/міжнародних) *

Так

Ні

Назва корпоративного проєкту

Ваша відповідь

Кількість наданих/представлених оцифрованих документів

Ваша відповідь

Надіслати

Очистити форму

ДОДАТОК Г

ХРОНОЛОГІЯ ПОЧАТКУ ПРОЄКТІВ ОЦИФРУВАННЯ ПРОВІДНИМИ БІБЛІОТЕКАМИ УКРАЇНИ¹

Рік	Назва бібліотеки
1999	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського ²
2004	Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого ³
2004	Державна науково-технічна бібліотека України (відділ результатів інтелектуальної діяльності)
2004	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка
2006	Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (фонд рідкісних видань)
2007	Одеська національна наукова бібліотека
2010	Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (видання з фонду В. О. Сухомлинського)
2010	Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного
2011	Національна історична бібліотека України
2012	Центральна державна науково-технічна бібліотека гірничо-металургійного комплексу України
2013	Національна бібліотека України для дітей
2015 (з 2009 р. деякі документи оцифровувались за домовленістю)	Національна наукова сільськогосподарська бібліотека Національної академії аграрних наук України
2016	Державна науково-технічна бібліотека України
2017	Державна науково-технічна бібліотека України (фонд нормативно-технічних та промислових документів)
2019	Національна наукова медична бібліотека України

¹ На основі отриманих відповідей на запитання анкети (2021 р.)

² Баркова О., Остапова І., Мордвинов Ю. Презентація рукописів і стародруків у цифровому середовищі // Бібліотечна планета. 2005. № 1. С. 20–24.

³ Вилегжаніна Т. Національна електронна бібліотека України: мрія чи реальність? // Бібліотечна планета. 2010. № 3. С. 4–5.

ДОДАТОК Д

**ПРИКЛАДИ ПРОЄКТІВ З ОЦИФРУВАННЯ ДОКУМЕНТНОЇ СПАДЩИНИ
НАЦІОНАЛЬНИХ І ДЕРЖАВНИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

№	Назва бібліотеки, офіційний сайт	Назва електронної/цифрової бібліотеки або цифрової колекції та короткі відомості з оцифрування ⁴
1	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (http://www.nbuv.gov.ua/)	<p>ЕБ «Україніка» (http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=UKRLIB): «Інтернет» (139); «Книги» (9 998); «Газети» (23 назви); «Журнали та продовжувані видання» (42 назви); «Рукописи» (38); «Карти» (74); «Ноти» (97); «Зображення» (560 об'єктів) (дані на 04.02.2022 р.).</p> <p>«Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» (http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=ELIB): «Книги» (1234), «Стародруки» (163), «Газети» (27 назв), «Журнали» (23 назви), «Рукописи» (81), «Карти» (59), «Ноти» (24), «Зображення» (58 об'єктів), «Фото» (8 альбомів) (дані на 19.10.2021 р.).</p> <p>Репозитарій НБУВ (eVerLib) (http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib).</p> <p>Меморіальні електронні колекції, які присвячені Т. Г. Шевченку (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_eash/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=EASH&Z21ID=) та В. І. Вернадському (http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_eav/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=EAV&Z21ID=).</p>
2	Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого (https://nlu.org.ua/)	<p>Корпоративна ЕБ «Культура України» (https://elib.nlu.org.ua/) формується з 2010 р., 12 890 документів (дані на 19.10.2021).</p> <p>«Відкрита електронна бібліотека» (WEB) (https://web.nlu.org.ua/) презентовано у 2021 р. Оцифровані документи згруповані за колекціями: «Довідкові видання»; «Філософія. Психологія»; «Релігія. Теологія»; «Суспільні науки»; «Математика. Природничі науки»; «Прикладні науки. Медицина. Техніка»; «Мистецтво. Ігри. Спорт»; «Мовознавство.</p>

⁴ Відомості отримано під час онлайн-опитування співробітників бібліотек (2019 р.), онлайн-анкетування (2021 р.) та відкритих джерел.

		Література»; «Географія. Біологія. Історія». 607 документів (дані на 19.10.2021 р.).
3	Національна бібліотека України для дітей (https://chl.kiev.ua/)	«Електронна бібліотека» (https://chl.kiev.ua/ELIBRARY/Book/Index) (2013 р.). Представлено 243 книги періоду II пол. XIX — I пол. XX ст. (дані на 19.10.2021 р.).
4	Національна історична бібліотека України (https://nibu.kyiv.ua/)	Оцифрування здійснюється з 2011 р. ЕБ «Історична спадщина України» (2011 р.) (https://nibu.kyiv.ua/greenstone/cgi-bin/library.cgi) має 18 тематичних колекцій: «Історія України до 1917 року» (197 док.); «Історія України у 1917–1939 роках» (27 док.); «Історія Києва» (91 док.); «Генеалогія» (79 док.); «Історія науки та освіти в Україні» (103 док.); «Історія церкви в Україні» (98 док.); «Пам'ятні, адресні, довідкові книги губерній території України» (86 док.); «Статистичні джерела України» (65 док.); «Видання церковнослов'янською мовою» (26 док.); «Видання іноземними мовами» (54 док.); «Шевченкіана» (108 док.); «Періодичні видання» (76 док.); «Бібліографічні покажчики» (20 док.); «Видання воєнної доби 1941–1945 рр.» (304 док.); «Видатні особистості» (85 док.); «Бібліографічний покажчик «Історія України»» (22 док.); «Етнологія. Етнографія. Народознавство» (10 док.); «Видання ВУАН, 1919–1931 рр.» (119) (дані на 19.10.2021 р.). «Архів друкованих видань Всеукраїнської академії наук, 1919–1931 рр.» (http://vuan.nibu.kyiv.ua/) реалізовано у 2020 р. за підтримки УКФ та із залученням компанії «Цифрова країна». У доступі 110 видань (25 478 сторінок), з них розпізнано 105 видань (24 223 сторінок).
5	Національна наукова медична бібліотека України (https://library.gov.ua/)	Оцифрування здійснюється з 2019 р. Електронний архів ННМБУ (http://emed.library.gov.ua/jspui/).
6	Національна наукова сільськогосподарська бібліотека НААН України (http://www.dnsgb.com.ua/)	Оцифрування документів здійснюється з 2009 р. за домовленістю. У 2014 р. було отримано грант та придбано спеціальне обладнання. З 2015 р. розпочато самостійне оцифрування у власній лабораторії. Оцифровано приблизно 700 документів. Спеціально сформована колекція для оцифрованих документів відсутня, але є можливість доступу за посиланням в електронному каталозі.

7	Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного (http://www.dnabb.org/)	Оцифрування з 2010 р. Оцифровано 300 000 документів, які представлені в БД «Графічні матеріали», БД «База періодики», БД «Фонд рідкісної книги», БД «Каталог книг», БД «Листівки», БД «Фото», БД «Негативи» (http://catalog.dnabb.org/cgi-bin/irbis64r_14/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=F&I21DBN=BD1&P21DBN=BD1&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=10).
8	Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (https://dnpb.gov.ua/ua/)	Оцифрування здійснюється: з 2006 р. — фонд рідкісних видань (національне надбання), оцифровано 1 275 видань (363 257 сторінок) (дані на 01.01.2020 р.); з 2010 р. — видання з фонду В. О. Сухомлинського, оцифровано 14 видань. Повнотекстові копії розміщено в ЕБ на порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського (БД «Книги», «Періодика», «Рідкісні книги», «Сухомліністика» тощо) (http://194.44.28.246/cgi-bin/irbis64r_plus/cgiirbis_64_ft.exe?C21COM=F&I21DBN=KNIGI_FULLTEXT&P21DBN=KNIGI&Z21ID=).
9	Державна науково-технічна бібліотека України (https://dntb.gov.ua/)	Відділ результатів інтелектуальної діяльності — оцифрування розпочато з 2004 р., «Депоновані наукові роботи» (8 308 док.); «Авторські свідоцтва СРСР з грифом ДСК» (3 000 док.). Фонд нормативно-технічних та промислових документів — оцифрування з 2017 р., БД OSTU (10 778 док.). БД «Описи винаходів з грифом ДСК» (до 1992 р.) (94,3 тис. док.) тощо. Доступ локальний (офлайновий).
10	Центральна державна науково-технічна бібліотека гірничо-металургійного комплексу України (http://www.cgntb.dp.ua/)	Оцифрування здійснюється з 2012 р. Оцифровано 10 000 документів, які представлені в Електронній бібліотеці (локальний доступ).
11	Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника (http://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/golovna2/)	У розділі «Електронні матеріали» доступний архів номерів «Збірнику математично-природописно-лікарської секції НТШ» за період 1897–1939 рр. «У ЛННБУ ім. В. Стефаника станом на 2016 р. налічується три млн. оцифрованих документів» [168, с. 185] ⁵ .
12	Одеська національна наукова бібліотека (http://odnb.odessa.ua/)	Оцифрування здійснюється з 2007 р. Оцифровано 620 документів. Оцифровані документи представлені в «Старовинна гравюра — культурна спадщина України» (2018 р.;

⁵ Мудроха В. О. Науково-методична діяльність Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника: історико-функціональний аспект та інноваційні особливості : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : спец. 27.00.03 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / НАН України, Львів. нац. наук. б-ка України імені В. Стефаника. Львів, 2016. 242 с.

		представлено 103 гравюри) (http://odnb.odessa.ua/gravures/) та «Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки» (2019 р.; доступні такі розділи: «Книги», «Газети», «Журнали») (http://odnb.odessa.ua/rarities/) (проекти реалізовано за підтримки УКФ). Є документи, які представлені в локальній мережі.
13	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (https://korolenko.kharkov.com/)	Оцифрування розпочато з 2004 р. На березень 2021 року кількість оцифрованих документів — 976. Бібліотека формує «Фонд електронних документів» (оцифровані книги, журнали, газети тощо) (http://91.222.248.189/CGI/irbis64r_12/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=F&I21DBN=IFOND&P21DBN=IFOND&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=). Доступ до електронних копій документів, які було створено у 2019, 2020 та 2021 рр. тільки в локальній мережі бібліотеки. «Електронна колекція літературно-мистецьких журналів Харкова першої третини ХХ ст.» (2019 р., за підтримки УКФ) (https://collection.korolenko.kharkov.com/). Доступ до 12 назв (151 відсканованих номерів) (дані на кінець квітня 2021 р.).
14	Державна бібліотека України для юнацтва (http://4uth.gov.ua/)	Відомостей не знайдено.

ДОДАТОК Е

**ПРИКЛАДИ ПРОЄКТІВ З ОЦИФРУВАННЯ ДОКУМЕНТНОЇ СПАДЩИНИ
ОБЛАСНИХ УНІВЕРСАЛЬНИХ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ**

№	Назва бібліотеки, офіційний сайт	Назва електронної бібліотеки/цифрової бібліотеки/цифрової колекції та короткі відомості з оцифрування ⁶
1	Вінницька ОУНБ (https://www.library.vn.ua/)	Оцифрованні видання (з 2000 р.) представлено на сайті в розділі «Електронна бібліотека» (https://library.vn.ua/e-library). Оцифровано 825 документів.
2	Волинська державна ОУНБ імені Олени Пчілки (http://ounb.lutsk.ua/)	Оцифрування здійснюється з 2005 р. Окремої бази немає, представлені в розділі «Видання» (http://ounb.lutsk.ua/?do=vud).
3	Дніпропетровська ОУНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія (https://www.libr.dp.ua/)	ЕБ «Краєзнавча» (https://www.libr.dp.ua/?do=fullkr), ЕБ «Колекції» (https://www.libr.dp.ua/?do=collections). Оцифрування з 2008 р. Оцифровано 928 документів.
4	Житомирська ОУНБ ім. Олега Ольжича (http://www.lib.zt.ua/)	Електронний депозитарій «ЛІВО» (http://libo.lib.zt.ua/jsui/index.jsp?locale=uk), який започатковано у 2013 р. Представлено більш ніж 300 документів.
5	Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка (http://www.biblioteka.uz.ua/)	«Електронна бібліотека» (http://www.biblioteka.uz.ua/e-library/). Оцифрування здійснюється з 2009 р. Оцифровано 85 документів.
6	Запорізька ОУНБ (https://zounb.zp.ua/)	«Е-Бібліотека» (https://zounb.zp.ua/resourse/books), Оцифрування здійснюється з 2009 р. Оцифровано 1,8 тис. документів.
7	Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка (https://lib.if.ua/)	Оцифрування з 2017 р. в межах проекту ЕБ «Культура України». Оцифровано 27 документів. У 2021 році бібліотека переходить на нову АБІС і розпочнеться локальне оцифрування фондів бібліотеки.
8	Луганська ОУНБ (http://library.lg.ua/uk)	Оцифрування здійснювалося до літа 2014 р. в межах проекту ЕБ «Культура України». Оцифровувалися документи краєзнавчої тематики.
9	Львівська ОУНБ (http://www.lounb.org.ua/)	У розділі «Рідкісні видання» (http://www.lounb.org.ua/index.php/links-mainmenu-23/ancient) доступно до перегляду 19 видань та 19 листівок (дані на кін. січня 2021).
10	Миколаївська ОУНБ (http://www.reglibrary.mk.ua/)	БД «Цифрова колекція раритетів», web-library «Аркасівська спадщина» (https://arkasfamily.mk.ua/),

⁶ Відомості отримано під час онлайн-опитування співробітників бібліотек (2019 р.), онлайн-анкетування (2021 р.) та відкритих джерел.

		Періодичні видання XVIII–поч. XX ст., Видання (місцеві) XIX–поч. XX ст. для ЕБ «Культура України». Оцифрування здійснюється з 2015 р. Оцифровано 505 документів.
11	ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (https://library.kr.ua/)	«Цифрова бібліотека» (https://library.kr.ua/elib/). Також представлено «Електронний музей книги» (https://library.kr.ua/elmuseum/) (оцифровані документи згруповані за такими розділами: «Рукописи XV–XX століть», «Колекція Олександра Ільїна», «Колекції», «Мистецтво Книги», «Земляки»), «Краєзнавство» (https://library.kr.ua/kray/) тощо. Оцифровані документи представлено в низці краєзнавчих проєктів (деякі з них корпоративні): «Архів Д. І. Чижевського» (https://library.kr.ua/chizhevsky/), «Архів родини Флоровських» (https://library.kr.ua/florovsky/), «Єлисаветградський абрис. Персона українського театру» (https://library.kr.ua/abrys/), «Єлисаветградськими шляхами Кобзаря» (https://library.kr.ua/shevchenko/), «Єлисаветградський абрис Якова Паученка» (https://library.kr.ua/pauchenko/). Оцифрування здійснюється з 1998 р. Оцифровано 684 документів. На офіційній сторінці у Facebook бібліотека започаткувала рубрику «Цей день в історії: сторінками місцевої періодики 20–40-х років минулого століття» (https://www.facebook.com/ounb.kirovohrad/).
12	Одеська ОУНБ ім. М. С. Грушевського (https://biblioteka.od.ua/)	Пілотний проєкт «Цифрової бібліотеки» реалізовувався у 2016–2017 рр. У двох розділах «Історія бібліотеки» та «Історія Одещини» доступно майже 20 документів.
13	Полтавська ОУНБ імені І. П. Котляревського (https://library.pl.ua/)	Окрема колекція не сформована, але є можливість отримання доступу до копій документів через електронний каталог (https://library.pl.ua/jirbis2/index.php?option=com_irbis&view=irbis&Itemid=115). Оцифрування здійснюється з 2018 р. Оцифровано 241 книгу та 3 907 примірників газет.
14	Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва (https://lukl.kyiv.ua/)	Оцифровані документи представлено в Цифровій бібліотеці «Київ» (https://dlib.kiev.ua/) (корпоративний проєкт). Оцифрування здійснюється з 2015 р. Оцифровано 722 документи.
15	Рівненська ОУНБ (http://libr.rv.ua/)	«Відомі люди Рівненщини. Цифрові колекції» (http://libr.rv.ua/ua/read/43-cifrovi-kolekcii), які презентують творчі здобутки митців краю (корпоративний проєкт). Представлено 8 колекцій: «Пісня долю вишила». Цифрова колекція Раїси Цапун;

		<p>«Слово» Йосипа Пацули — науковця, краєзнавця, громадського діяча; «Вселенська тимчасовість» Анатолія Криловця; «Дослідник з душею письменника і художника» Валерій Войтович; Триєдність Неба, Землі, Людини у текстильному світі Тетяни Лукашевич; «Відчуття коріння...» Цифрова колекція Миколи Тимчака; «Струни душі» рівненського художника Віктора Гвоздинського: до 65-річчя від дня народження; «Талант із Божою іскрою». Лаворик О. Р. — художник, іконописець Рівненщини.</p> <p>Цифровий архів рівненської обласної газети «Червоний прапор» (http://prapor.lib.rv.ua/). Газета виходила в 1939–1990 рр. Нині в доступі номери за 1945, 1946, 1947 рр.</p> <p>Повнотекстова краєзнавча БД «Рівненщина: Минуле і сьогодні» (http://catalog.lib.rv.ua:81/cgi-bin/irbis64r_17/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=BDPT10&P21DBN=BDPT10&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=) (містить прикріплені цифрові копії документів).</p>
16	Сумська ОУНБ (http://ounb.sumy.ua/)	Відомостей не знайдено.
17	Тернопільська ОУНБ (https://library.te.ua/)	<p>Оцифрування документів розпочалося у 2004 р.</p> <p>У 2009 р. було започатковано корпоративний проєкт «Електронна бібліотека краєзнавчих видань Тернопільської області» (https://library.te.ua/elektronna-biblioteka/), яка на сьогодні містить більш ніж 850 копій електронних версій документів різних типів і видів.</p> <p>У 2019 р. розпочалося оцифрування молодіжної обласної газети Тернопільської області «Ровесник» (виходила з 1967 до 2002 рр.). За два роки було оцифровано 2 909 номерів газети та розміщено в БД «Періодичні видання Тернопільської області» (https://irbis.library.te.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=F&I21DBN=RGAZ&P21DBN=RGAZ&S21FMT=&S21ALL=&Z21ID=&S21CNR=).</p>
18	Харківська ОУНБ (http://library.kharkov.ua/)	Бібліотека нещодавно розпочала оцифрування документів із краєзнавчого фонду. Оцифровані документи (4 документи) поки не надаються в доступ широкому загалу.
19	Херсонська ОУНБ ім. Олесь Гончара (https://lib.kherson.ua/)	<p>«Електронна бібліотека» (https://lib.kherson.ua/e-lib.htm).</p> <p>Оцифрування здійснюється з 2003 р.</p> <p>Оцифровано 1 066 документів.</p>

20	Хмельницька ОУНБ (http://ounb.km.ua/)	«Електронна бібліотека Хмельницької ОУНБ» (http://ft-ounb.ounb.km.ua:8080/). Оцифрування здійснюється з 2004 р. Оцифровано 368 документів.
21	Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка (http://library.ck.ua/)	Відомостей не знайдено.
22	Чернівецька ОУНБ ім. М. Івасюка (http://www.library.cv.ua/)	У розділі «Електронні книги» (http://www.library.cv.ua/elektronni-knigi) доступно більш ніж 150 документів. У грудні 2021 р. зусиллями ГО «Товариство «Український Народний Дім в Чернівцях» та Чернівецькою ОУНБ ім. М. Івасюка започатковано проект «Оцифрована історія» (http://www.library.cv.ua/otsyfrovana-istoriya).
23	Чернігівська ОУНБ імені В. Г. Короленка (http://libkor.com.ua/)	БД «Електронна бібліотека» (http://libkor.com.ua/plugin?type=lib). Оцифрування здійснюється з 2012 р. Оцифровано: книги — 534 файлів, періодичні видання — 16 037 файлів.
24	Донецька ОУНБ	—
25	Кримська республіканська універсальна наукова бібліотека ім. Івана Франка	—

ДОДАТОК Ж

УЧАСТЬ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ В ЕБ «КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»

№	Назва бібліотеки	Всього представлених об'єктів
1	Дніпропетровська ОУНБ ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія	323
2	Луганська ОУНБ	283 (оцифрувала до евакуації)
3	Закарпатська ОУНБ ім. Ф. Потушняка	244
4	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка	232
5	Національна бібліотека України для дітей	176
6	Вінницька ОУНБ	59
7	Рівненська ОУНБ	39
8	Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка	33
9	Волинська державна ОУНБ імені Олени Пчілки	32
10	Хмельницька ОУНБ	31
11	Чернігівська ОУНБ ім. В. Г. Короленка	30
12	Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка	27
13	Сумська ОУНБ	26
14	Одеська національна наукова бібліотека	18
15	Львівська ОУНБ	15
16	Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв	15
17	Чернівецька ОУНБ ім. М. Івасюка	12
18	Національна історична бібліотека України	11
19	Донецька ОУНБ	11*
20	Сумська обласна бібліотека для дітей	11
21	Київська обласна бібліотека для дітей	10
22	Кримська республіканська універсальна наукова бібліотека ім. Івана Франка	9*
23	ОУНБ ім. Д. І. Чижевського	5
24	Тернопільська ОУНБ	3
25	Кіровоградська обласна бібліотека для юнацтва ім. Є. Маланюка	3
26	Запорізька ОУНБ	1

* на час здійснення дослідження перебувають на тимчасово окупованих територіях України

ДОДАТОК И

РІЧНІ ПЛАНИ ОЦИФРУВАННЯ БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ

Назва бібліотеки	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Загалом
Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого	529	461	508	821	440	2759
Національна історична бібліотека України	49	61	68	85	—	263
Миколаївська ОУНБ	36	46	46	39	37	204
Дніпропетровська ОУНБ імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія	61	61+10	—	—	—	132
Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка	24	27	36+5	13+4	15+4	128
Вінницька ОУНБ	39	16	5+32	—	4+1+26	123
Національна бібліотека України для дітей	23+20	15	34	11	14	117
Житомирська ОУНБ імені Олега Ольжича	8	10	16	13	11	58
Публічна бібліотека імені Лесі Українки для дорослих м. Києва	—	48	6	—	—	54
Чернігівська ОУНБ імені В. Г. Короленка	11	15	14	—	—	40
Сумська ОУНБ	—	15	10	6	8	39
Херсонська ОУНБ імені Олеса Гончара	11	8	14	—	—	33
Волинська державна ОУНБ імені Олени Пчілки	—	—	2+6	10	11	29
Львівська ОУНБ	21	—	8	—	—	29
Одеська національна наукова бібліотека	—	10	13	—	5	28
Одеська ОУНБ імені М. С. Грушевського	12	8	7	—	—	27
Чернівецька ОУНБ імені М. Івасюка	8	8	7	—	—	23
ОУНБ імені Д. І. Чижевського	9	11	2	—	—	22
Хмельницька ОУНБ	—	4	5	4	4	17
Черкаська ОУНБ імені Тараса Шевченка	5	5	—	5	—	15
Тернопільська ОУНБ	—	5	8	—	—	13
Закарпатська ОУНБ імені Ф. Потушняка	10	—	—	—	—	10
Полтавська ОУНБ імені І. П. Котляревського	—	—	10	—	—	10
Рівненська ОУНБ	10	—	—	—	—	10
Харківська ОУНБ	—	4	4	—	—	8
Івано-Франківська ОУНБ імені І. Франка	6	—	—	—	—	6

ДОДАТОК К

**ПРИКЛАДИ ПРОЄКТІВ ОЦИФРУВАННЯ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ
БІБЛІОТЕКАМИ УКРАЇНИ**

№	Назва бібліотеки	Назва проєкту та короткі відомості
1	Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського	У «Цифровій бібліотеці історико-культурної спадщини» (http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_ir/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=NAV&P21DBN=ELIB) виокремлено колекцію газет XIX–XX ст. (доступні газети періоду 1818–1943 рр., які видавалися в різних регіонах України; доступно 27 назв) та колекцію журналів періоду II пол. XIX — I третини XX ст. (доступно 23 назви).
2	Національна історична бібліотека України	«Архів друкованих видань Всеукраїнської академії наук, 1919–1931 рр.» (2020 р.) за підтримки УКФ (http://vuan.nibu.kyiv.ua/), 110 видань (25 478 сторінок), з них розпізнано 105 видань (24 223 сторінок). До реалізації проєкту було залучено компанію «Цифрова країна» (здійснено оцифрування та розпізнання частини видань).
3	Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка	«Електронна колекція літературно-мистецьких журналів Харкова першої третини XX ст.» (https://collection.korolenko.kharkov.com/). Протягом травня-вересня 2019 р. за підтримки УКФ. Відскановано 161 номер (5 345 сторінок оброблено; 2 132 сторінки відредаговано). Представлено 15 періодичних видань: «Друг искусства»; «Колосья»; «Литстрой»; «Мистецька трибуна»; «Музы»; «Парус»; «Пламя»; «Плуг»; «Пути творчества»; «Сириус»; «Творчество»; «Театральная декада»; «Театральная жизнь»; Театральные известия»; «Художественная жизнь».
4	ОУНБ ім. Д. Чижевського	На офіційній сторінці у Facebook (https://www.facebook.com/ounb.kirovohrad/) започаткувано рубрику «Цей день в історії: сторінками місцевої періодики 20–40-х років минулого століття». Подано посилання на відскановані окремі номери місцевих газет («Зиновьевский пролетарий»; «Зінов'ївський пролетар»; «Геть неписьменність»; «Соціалістичний наступ»; «За соціалістичну перебудову»; «Червона зірка», «Сталінським шляхом»).
5	Рівненська ОУНБ	Цифровий архів рівненської обласної газети «Червоний прапор» (http://prapor.libr.rv.ua/). Газета виходила в 1939–1990 рр. (з перервою в 1941–43 рр.). У доступі номери за 1945, 1946, 1947 рр.

6	Наукова бібліотека Львівського національного університету ім. Івана Франко	Репозитарій «Acta Diurna» (http://ad.lnu.edu.ua/). Проект засновано у 2012 р., реалізовано у 2013–2014 рр. у співпраці з компанією «Архівні інформаційні системи» та фірмою «Інтелекс» (розробник ПЗ). Відкритий доступ надано до 6 оцифрованих рідкісних українських періодичних видань, що видавалися у 1919–1943 рр. (загалом 99 номерів, 4797 сторінок). Розподілені за колекціями: Єврейська міжвоєнна періодика Галичини та Волині («Chwila»); «Пропагандистська преса окупованих українських територій 1941–44» («Дрогобицьке слово», «Наші дні», «Станіславівське слово для областей»); «Українська міжвоєнна преса Галичини» («Українська Думка», «Як на Долоні»).
7	Наукова бібліотека Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова	Цифровий архів газети «За педагогічні кадри» («Педагогічні кадри») (http://old.lib.npu.edu.ua/new-collections/documents/view/16). В архіві представлено номери за 1957, 1958, 1970, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 рр. Зокрема, за 1957, 1958, 1970 рр. представлено 83 номери.
8	Наукова бібліотека Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича	У «Електронній бібліотеці» (http://library.chnu.edu.ua/index.php?page=ua/02infres/04elib) представлено цифрові копії україномовної газети «Буковина», яка виходила друком у Чернівцях у 1885–1915 рр. та в 1918 р. (нині оцифровано випуски газети за період 1885–1886 рр.).
9	Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна	«Електронна бібліотека періодичних видань “Back2News”» (http://back2news.org/). Проект реалізовано у 2018 р. за підтримки УКФ та Фонду культури та інновацій «Futura» разом з компанією «Цифрова країна». Розроблено складову архіву «Електронний архів оцифрованих періодичних видань Центральної Наукової бібліотеки ХНУ ім. В. Н. Каразіна» (KARAZIN. Back2News, http://karazin.back2news.org/). Презентовано 4 видання (9 045 номерів (випусків), 53 073 сторінок; з них розпізнано 8 901 номерів, 33 938 сторінок): офіційна газета «Харьковские губернские ведомости» (460 номерів); «Харьковские губернские ведомости» (додаток) (301 номер); щоденна газета «Южный Край» (7 848 номерів); щотижневє видання «Южный Край» (іл. додаток до номеру газети «Южный Край») (436 номерів).

**ПРИКЛАДИ ПРОЄКТІВ, ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЯКИХ БУЛО ЗАЛУЧЕНО
КОМПАНІЇ-АУТСОРСЕРИ**

№	Назва бібліотеки	Назва проєкту та короткі відомості
Компанія «Цифрова країна»		
1	Національна історична бібліотека України	<p>Проєкт створення ЕБ. Оцифровано більш ніж 400 книжкових видань (XIX — поч. XX ст.); відскановано орієнтовно 700 тис. карток; створено майже 57 тис. бібліографічних записів електронного каталогу; розроблено сайт www.nibu.kiev.ua; куплено обладнання (сканер, сервер).</p> <p>Проєкт «Архів друкованих видань Всеукраїнської академії наук, 1919-1931 рр.». Компанією виконано оцифрування та розпізнання текстів, створено онлайн-архів (http://tsdkffa2.elau.org/). Оцифровано 101 примірник (25 635 сторінок) та передано до страхового фонду бібліотеки. Колекція надає доступ до 110 видань, з яких компанією було оцифровано та опрацьовано 88.</p>
2	Державна наукова архітектурно-будівельна бібліотека імені В. Г. Заболотного	<p>Проєкт «Архітектурна енциклопедія XIX століття». Переведено в електронний вигляд колекцію «Архітектурна енциклопедія XIX століття» архітектора та інженера Г. В. Барановського (8 книг формату А3); оцифровано фотографічні матеріали (формат від А3 до А1). Усі оцифровані матеріали доступні в електронному читальному залі бібліотеки.</p> <p>Проєкт оцифрування матеріалів із рідкісного бібліотечного фонду (XVIII — поч. XX ст.) для створення страхового фонду та фонду користування (2020 р.). Оцифровано: колекції гравюр та офортів (формат до А1); ілюстрації рідкісних видань з українського народного візерунку та вишивок (формат до А1); ескізи автентичних українських рушників (формат до А0); картографічні видання, плани міст XVIII–XIX ст. (неформатні документи загальною довжиною понад 2 м і шириною понад 1,5 м); фотоматеріали з зображенням старих карт міст України (формат до А2); рідкісні періодичні та книжкові видання (формат до А2); поштові листівки (кін. XIX — поч. XX ст.) (формат до А4). Загалом оцифровано 966 примірників (4007 сторінок). Документи доступні в читальному залі бібліотеки.</p>

3	Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна	Проєкт «Електронний архів періодичних видань «Back2News»» (2018 р.). Розроблено головний пошуковий сайт проєкту (http://back2news.org/) та корпоративний сайт партнера (http://karazin.back2news.org/); оцифровано колекцію газети «Южный край» (1880–1917 рр.) та «Иллюстрированного добавления к газете» (1905–1915) (понад 6 300 випусків, 34 824 сторінки), розпізнано 6 199 випусків, 33 938 сторінок.
Компанія «Архівні інформаційні системи»		
4	Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка	Здійснено оцифрування газет міжвоєнного періоду ХХ ст. в межах створення репозитарія «Acta Diurna» (засновано у 2012 р., реалізовано у 2013–2014 рр.). Проєкт реалізовувався в співпраці з фірмою «Інтелекс», яка є розробником ПЗ (https://www.intellex.net.ua/). Доступно 6 назв (99 номерів, 4 797 сторінок). Колекції: «Єврейська міжвоєнна періодика Галичини та Волині» («Chwila»); «Пропагандистська преса окупованих українських територій 1941–44» («Дрогобицьке слово», «Наші дні», «Станіславівське слово для областей»); «Українська міжвоєнна преса Галичини» («Українська Думка», «Як на Долоні»).

ДОДАТОК М

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

«Затверджую»

Ректор Харківської державної академії

культури, доктор історичних наук,

професор, академік Національної

академії мистецтв України

Василь ШЕЙКО

«15» лютого 2022 р.

Акт

про впровадження основних наукових висновків, положень і результатів дисертаційного дослідження М. О. Шевченко «Оцифрування фондів бібліотек України», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, в Харківській державній академії культури

Основні наукові висновки, положення та результати дисертаційного дослідження М. О. Шевченко «Оцифрування фондів бібліотек України» реалізовано:

- у програмі, методиці та звіті про науково-дослідну роботу Харківської державної академії культури «Документально-комунікаційні структури суспільства: інноваційні стратегії розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000512), а також у межах наукового напрямку роботи кафедри інформаційної, бібліотечної та архівної справи Харківської державної академії культури «Цифрові трансформації документно-інформаційних установ в соціокомунікаційному просторі»;
- у підготовці навчально-методичної документації факультету соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності Харківської державної академії культури для удосконалення й оновлення змісту та структури освітніх компонент «Електронні архіви», «Оцифрування фондів документно-інформаційних структур», «Цифрове кураторство», «Організація та створення електронних

ресурсів», «Бібліотечно-інформаційне виробництво», «Світові електронні бібліотеки», «Міжнародне співробітництво в бібліотечно-інформаційній сфері» та інших освітніх компонентах освітніх програм зі спеціальності 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа;

- у доповідях на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, виголошених дисертантом у Харківській державній академії культури у 2019–2021 рр.;

- у двох наукових публікаціях здобувача за темою дослідження, опублікованих у науковому збірнику «Вісник Харківської державної академії культури» (наукове фахове видання України) у 2019 р. (Вип. 54, 56).

Завідувач кафедри
інформаційної, бібліотечної та
архівної справи ХДАК, доктор наук із
соціальних комунікацій, професор

Ірина ДАВИДОВА

Декан факультету соціальних
комунікацій і музейно-туристичної
діяльності ХДАК,
доктор педагогічних наук,
професор

Алла СОЛЯНИК

Перший проректор ХДАК,
доктор мистецтвознавства, професор

Юрій ЛОШКОВ

